

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Борис Р. Милинковић

**ПАПА ГРИГОРИЈЕ VII ХИЛДЕБРАНД И
ЊЕГОВО ПОИМАЊЕ СВЕТОВНЕ И
ДУХОВНЕ ВЛАСТИ**

докторска дисертација

Београд, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
ORTHODOX THEOLOGICAL FACULTY

Boris R. Milinković

**POPE GREGORY VII HILDEBRAND AND
HIS UNDERSTANDING OF SECULAR
AND SPIRITUAL AUTHORITIES**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018.

Ментор: редовни професор, др Радомир Поповић, Универзитет у Београду,
Православни богословски факултет.

Чланови комисије:

-редовни професор, др Радивој Радић, Универзитет у Београду, Филозофски
факултет

-ванредни професор, др Раде Кисић, Универзитет у Београду, Православни
богословски факултет.

Датум одбране:

Папа Григорије VII Хилдебранд и његово поимање световне и духовне власти

Сажетак: На основу доступних историјских чињеница видимо да за историју црквеног устројства на Западу, почетком друге половине XI вијека, најважнији сегмент представља историја папства, које је у том периоду кренуло ка врхунцу своје моћи. Пошто су овај период обиљежиле папске реформе и појединачна улога папа у њима, важно је као разлог за почетак таквих дјеловања поставити тадашње потпуно морално понижење у којем се папство нашло услјед негативног утицаја световних владара на систем организације живота римске цркве. Свака врста утицаја владара је за организацију римске цркве била непожељна, али због раширености тог утицаја, владало је мишљење да је без радикалних потеза тај утицај немогуће умањити. Сво вријеме реформи папства, готово двадесет година, у најужем кругу људи који су водили стратегију реформи и избора најподеснијих људи на кардиналска и папска мјеста, као и у најужем кругу кандидата за избор папе у неколико наврата, био је кардинал Хилдебранд. Он је као својеврсна покретачка снага, још у вријеме папе Григорија VI (1045-1046) био његов блиски сарадник, док се у вријеме Лава IX појављује као ватрени заговорник реформи заједно са папом. Хилдебранд је био италијанског поријекла, рођен је 1020. године највјероватније у Тоскани. У Рим је дошао веома рано, још као дијете, те се образовао у једном римском манастиру гдје му је ујак био настојатељ, а који је био један од такозваних клинијевских манастира. У вријеме папе Григорија VI је постао капелан и с њим је ишао и у прогонство у Келн, док је за вријеме папе Лава IX постао главни ризничар римске цркве и настојатељ манастира Св. Павла. Био је познат као човјек високих моралних квалитета и строгог начина живота. Када је након смрти папе Александра II пристао да га кардинали изабере за папу, није тражио потврду од стране њемачког краља Хенриха IV. Потврда му се није ни чинила потребном, пошто је већ у то вријеме постојала развијена мрежа, раније поменутих такозваних клинијевских заједница, коју су сачињавале црквене јединице које су подржавале реформе, а чији је центар био у бенедиктинском манастиру Св. Петра и Павла у Клинију, у Француској, у

којем су се саме идеје реформи и развијале. Манастир Клини је као монашка заједница тежио прије свега ка томе да смањи утицај световних владара на живот Цркве, те поврати достојанственост живота припадницима таквих манастирских заједница, а не у толикој мјери да обнови монашки начин живота. Хилдебранд је и изабран за папу са подршком те заједнице, чији је утицај већ тада био немали. Његове идеје су се тицале само и искључиво реформи папског система и учвршћивања папске власти у цијелој Европи. То је показао кроз двадесет и седам тачака изложених у документу *Dictatus papae* које се могу сматрати планираним насловима за евентуални будући зборник канона. Планирани зборник канона никада није угледао свјетлост дана, а основне циљеве папе Григорија VII Хилдебранда можемо видјети у самом папском документу, којим је усмјеравао живот и рад црквене заједнице како би постигао следеће:

-Да нижи свештени клир, кроз увођење свештеничког целибата, потпуно одвоји од световног утицаја, јер је сматрао да је у брачности свештеника основа неслободе клира.

-Да виши свештени клир потпуно ослободи од корупције и утицаја лаика, тако што ће лаицима одузети учешће у избору бискупа.

-Да од хришћанског свијета створи једну универзалну теократску државу, са папом на челу, као Божијим намјесником на земљи.

Велика улога папе Григорија VII Хилдебранда у реформама се огледа у чињеници да је упркос томе што је његов директни противник у спровођењу реформи, краљ Хенрих IV, живио и владао још дуго после њега, његове идеје нису престале да се спроводе и након његове смрти. Он је својим ставовима дао велики допринос учвршћивању теорија о папској непогрешивости и примату, пошто је заступао мишљење о папи као личности која се једина може назвати универзалном у цијелом хришћанском свијету. Аналогно томе, износио је ставове да римски папа може самостално свргавати цара, што је до тада било потпуно непознато, с обзиром да се раније спомињала улога папе само у постављању цара, те да је римска цивилизација теорију папе Геласија из V вијека, о дуализму власти у хришћанском свијету, која је била заснована на учењу Блаженог Августина, сматрала званичним учењем Цркве. Даље је као закључак износио и тврдњу да се

сваки папа, с обзиром да је директни наследник апостола Петра, самим тим мора сматрати светитељем.

Све то је извирало из његовог увјерења да је државна власт последње утјеловљење паганизма те да се као такво мора потпуно потчинити сакралној папској управи која, по њему, спроводи вољу Свемогућег Бога. Он је тако желио отићи из једне у потпуно другу крајност, на тај начин што би из потпуне потчињености папства световним властима не само ослободио папство, већ га довео до тога да оно потпуно управља државним пословима. Све је то чинио сматрајући да се поистовјећује са апостолом Петром.

Заснивајући полазну тачку на наведеним историјским приликама ова докторска дисертација се у ширем смислу односи на проблем односа духовне и световне власти. Пошто се ова проблематика појавила као изузетно актуелна почетком XI вијека, а свој врхунац, као што смо рекли, добила у вријеме папе Григорија VII Хилдебранда, ово проучавање је, у ужем смислу, усмјерено на личност самога папе Григорија VII Хилдебранда, као и његовог односа према том питању. Како би што боље разумјели проблематику која чини срж докторске дисертације, посветили смо посебну пажњу размишљању папе Григорија VII Хилдебранда о улози Цркве у световним пословима, његовом приступу и начину њихове реализације, а који су се тицали њега као поглавара Римокатоличке Цркве.

У посебним дијеловима дисертације направљен је осврт на однос између римских папа и њемачких световних владара у времену прије папе Григорија VII Хилдебранда, као и на историјско-политичке прилике у Европи које су довеле до промјена у односима између римских папа и световних владара тих европских држава које су у духовном смислу припадале Римокатоличкој Цркви. А све то како би приказ рада папе Григорија VII Хилдебранда на реформама био што јаснији.

Папа Григорије VII Хилдебранд је у оквиру својих реформи издавао и тзв. потврде земаљске власти које је давао појединим владарима. Из наше перспективе најинтересантнија је таква потврда дата хрватском краљу Димитрију Звонимиру, као и услови под којима је дата и на који начин је утицала на крај владавине Димитрија Звонимира. Веома је важно знати како је тумачио те потврде сам папа Григорије VII Хилдебранд и какве је дужности световних владара према папи

повлачио тај својеврстан чин признања, као и каква је била њихова улога у организовању крсташких похода. Важно је било посветити пажњу свим елементима реформи папе Григорија VII Хилдебранда, како би дошли до закључка да су сви они имали циљ стварање теократског друштва које би функционисало на основу теорије о односу световне и духовне власти према идеји папе Григорија VII Хилдебранда.

Теза коју смо поставили је да се управо у реформама папе Григорија VII Хилдебранда и у његовој борби за примјену нових идеја у односу папе и световних владара види основа за настанак теократског царства. Поред тога, показали смо на који начин је теорија папе Григорија VII Хилдебранда повезана са теоријом папе Геласија, богословски утемељеној на учењу Блаженог Августина, на коју се он сам позивао и која се у западној историјској литератури веома често поставља као циљ Григоријанских реформи.

Кључне речи: Папа Григорије VII Хилдебранд, Хенрих IV, световна власт, духовна власт, лаичка инвеститура, симонија, Црква, држава, реформе.

Научна област: Теологија

Ужа научна област: Историја Цркве

УДК: 272-732.2:321

Pope Gregory VII Hildebrand and his understanding of secular and spiritual authorities

Abstract: Based on available historical facts we can see that for history of church structure in the Western world at the beginning of the second half of the eleventh century, the most important segment is history of the papacy, which in that period started toward its greatest power. Since this period is marked with papal reforms and individual roles of each pope, it is important to set up as reason for the beginning of working on reforms the total moral humiliation of papacy which happened because of the negative influence of secular rulers on the systematic organisation of the Roman church. At this moment, every kind of influence of rulers for Roman church was intolerable, but because of the widespread influence, the common public opinion was that without radical moves on that subject, it would be impossible to reduce that influence. During the reforms of papacy, for almost twenty years, in the smallest circle of people who guided the strategy of reforms and elections of the most suitable persons for cardinal and papal service, and also in the smallest circle of papal candidates in several occasions, it was cardinal Hildebrand. He was a sort of driving force, even in the time of pope Gregory VI (1045-1046) he was his close associate, and in the time of Leo IX he appeared as an ardent advocate of reforms, together with the Pope himself. Hildebrand was of Italian origin, born in 1020, probably in Tuscany. He came to Rome as a child and was educated in a Roman monastery where his uncle was an abbot. That was one of the "Cluny" monasteries. During the pontificate of pope Gregory VI he became a chaplain and with pope Gregory he went into exile in Köln. During the pontificate of pope Leo IX he became chief treasurer of the Roman church and abbot of St Paul's monastery. He was well known as a man of high moral qualities and a strict way of life. When he agreed to be elected for pope, after the death of pope Alexander II, he did not ask for confirmation from the German king Henry IV. He thought confirmation was not necessary, because of the existence of a large number of early spoken "Cluny" monasteries, which consisted from church units which supported the reforms, and their centre, where the ideas of reforms were born. It was in Benedictine monastery of Ss Peter and Paul in Cluny, France. Cluny monastery, as monastic community strived to reduce the influence of secular rulers on church life and restore dignity of life to members (of that sort) of such communities, more than to reestablish this way of life. Hildebrand was elected

pope with support from that community, whose influence in that period was not already negligible. His ideas exclusively concerned reforms of papacy and strengthening papal authority in Europe. He confirmed that through twenty seven clauses which he exposed in the *Dictatus papae* document, which can be considered as titles for a collection of canons for the future. The planned collection of canons was never achieved, but the main goals of pope Gregory VII Hildebrand can be seen in the document itself, with which he directed life and work of Church community. The main goals were:

- To completely separate lower clerical rank from secular influence, through institution of celibacy, because he considered clerical marriage as a main reason for their dependency.
- To completely separate higher clerical rank from secular influence and corruption, by depriving their right in bishop elections.
- To create one universal teocratic state from the Christian world, led by pope as God's administrator in world.

The great role of pope Gregory VII Hildebrand in reforms is reflected in the fact that regardless of his direct oponent in reform implementation, king Henry IV, who lived and ruled a long time after his death, his ideas kept on being implemented for a long time after his death. With his convictions he gave great contribution in bracing a theory of papal infallibility and primacy, since he supported the opinion of a pope as a person who is the only one in all Christendom who could be nominated universal.

Analogous to that fact, he made statements that the Roman pope could remove the emperor independently, which was absolutely unknown until that moment, because earlier the only role of a pope was in emperors' enthronement and that the theory of a pope Gelasius from the fifth century, based on learning of Saint Augustine of Hippo, according to which there was dualism of authorities in the Christian world. This was understood by the Roman civilization as a public opinion of the Church. Furthermore, he claimed, in some sort of conclusion, that each pope is a direct sucesor of St Peter and must be considered a saint.

All this was an offspring of his beliefs that the secular authorities are the last incarnation of paganism and as such it must be fully subordinated to sacral papal administration which, according to him, implements the will of the Almighty God. With that sort of attitude, he went from one to another extreme, with full liberation of papacy from

secular authorities to which it was not fully subordinated until then, and putting it to the position to rule completely with the public affairs. He did all that in the belief that he was equated with St Peter.

This doctoral thesis in a wider sense, with a starting point in early mentioned historical circumstances, refers to a problem of relations between spiritual and secular authorities. Since this issue became exceptionally relevant in the beginning of the eleventh century and with its culmination obtained, as we said earlier, in the time of pope Gregory VII Hildebrand, this research is, in the narrow sense, pointed to the personality of pope Gregory VII Hildebrand and his attitude on this matter. For better understanding of this issue which makes an essence of this doctoral thesis, we pay special attention to pope Gregory's thoughts about the role of Church in secular matters and his approach, and the way of its realisation in a matter which considered him as head superior of the Roman Catholic Church.

In special parts of this doctoral thesis, we made a review on relationship between the Roman popes and German secular rulers before the time of pope Gregory VII Hildebrand, as well as on historical and political circumstances in Europe which resulted with reforms in relationship of Roman popes and secular rulers of the European states which spiritually belonged to the Roman Catholic Church. All we have mentioned so far is presented in order to show pope Gregory's work on reforms more clearly.

Pope Gregory VII Hildebrand, within his reforms, gave the so called certificates of secular authority to certain rulers. In our perspective, the most interesting of those sorts of certificates are the ones given to Croatian king Demetrius Zvonimir, and also conditions under which it was given to him and if it had any influence on the end of the rule of king Demetrius Zvonimir. It is very important to know how pope Gregory VII Hildebrand interpreted those certificates and what sort of obligations of secular rulers toward the pope that certificate caused, and in what way it participated in organisation of the Crusades. It was important to pay attention to all elements of pope Gregory's reforms, in order to make a conclusion that all of the mentioned elements had but one goal - to create a theocratic society which would function on the basis of theory on the relationship between secular and spiritual authorities according to pope Gregory VII Hildebrand.

The thesis which we created is that in reforms of pope Gregory VII Hildebrand and in his fight for implementation of his new ideas on the relationship between the pope and secular rulers, we can exactly see the basis for development of the theocratic empire. In addition, we represented in which way the theory of pope Gregory VII Hildebrand is connected with the teachings of pope Gelasius, theologically founded on learning of Saint Augustine of Hippo, on which he himself referred to, and which in western historical literature is very often placed as a goal of the Gregorian reforms.

Keywords: Pope Gregory VII Hildebrand, Henry IV, secular authorities, spiritual authorities, lay investiture, simony, Church, State, reforms.

Scientific field: Theology

Scientific subfield: Church history

UDK: 272-732.2:321

САДРЖАЈ:

Сажетак

Abstract

Литература

1. УВОД.....	1
1. 1. Личност Хилдебранда – папе Григорија VII.....	8
1. 2. Хилдебранд - Папа Григорије VII и световна власт у историјској литератури.....	12
2. ПРОБЛЕМ ОДНОСА ИЗМЕЂУ СВЕТОВНЕ И ДУХОВНЕ ВЛАСТИ НА ЗАПАДУ И ПОЧЕТАК ЦРКВЕНИХ РЕФОРМИ У XI ВИЈЕКУ.....	17
2. 1. Основне карактеристике односа између световне и духовне власти на Западу до реформи у XI вијеку	19
2. 2. Црквене реформе прије папе Григорија VII	33
2. 2. 1. Проблем лаичке инвеституре, симоније и николаитизма у XI вијеку.....	36
2. 2. 2. Римске папе и реформе у XI вијеку (Григорије VI; Лав IX; Виктор II; Стефан IX; Никола II; Александар II).....	47
2. 2. 3. Њемачки владари и црквене реформе у XI вијеку (Хенрих III; Хенрих IV).....	70
2. 2. 4. Манастир Клини и реформе.....	88

2. 2. 5. Улога монаха Хилдебранда у црквеним реформама у првој половини XI вијека.....	99
2. 3. Правац реформи у првој половини XI вијека.....	110
3. ПАПА ГРИГОРИЈЕ VII ХИЛДЕБРАНД КАО РЕФОРМАТОР.....	114
3. 1. Почетак Григоријанских реформи.....	118
3. 2. Значај документа <i>Dictatus papae</i> у реформама.....	124
3. 3. Папа Григорије VII и краљ Хенрих IV.....	136
3. 3. 1. Догађај у Каноси и његова улога у развоју реформи.....	152
3. 4. Савез папе Григорија VII са Норманима.....	163
3. 5. Димитрије Звонимир и „Потврда земаљске власти“ папе Григорија VII.....	172
3. 6. Правац реформи папе Григорија VII.....	181
4. УТИЦАЈ СТАВОВА ПАПЕ ГРИГОРИЈА VII НА ДАЉИ РАЗВОЈ ОДНОСА СВЕТОВНЕ И ДУХОВНЕ ВЛАСТИ У ХРИШЋАНСКОМ СВИЈЕТУ.....	187
4. 1. Идеја теократског царства папе Григорија VII	195
5. ЗАКЉУЧАК.....	214
6. БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	220

ЛИТЕРАТУРА

Извори:

- Augustinus, *De civitate dei I* - Augustinus, *De civitate dei*, Dombart, B., Kalb, A. (eds), Corpus Christianorum Scholars Version (CCSV), Series latina, volume 47, Brepols Publishers, Turnhout 2014.
- Augustinus, *De civitate dei II* - Augustinus, *De civitate dei*, Dombart, B., Kalb, A. (eds), Corpus Christianorum Scholars Version (CCSV), Series latina, volume 48, Brepols Publishers, Turnhout 2014.
- Cowdrey, *The register of pope Gregory VII* - Cowdrey, H. E. J., *The register of pope Gregory VII*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Cowdrey, *The Epistolae vagantes* - Cowdrey, H. E. J., *The Epistolae vagantes of pope Gregory VII*, Clarendon Press, Oxford 1972.
- Henderson, *Select historical documents* - Henderson, E. F., *Select historical documents of the middle ages*, George Bell and Sons, London 1905.
- Regesta* - Jaffe P., *Regesta pontificum romanorum*, Volume 1. Veit, Leipzig 1885., Reprint: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1956.
- PL, 148 - Patrologiae cursus completes, Patrologiae tomus CXLVIII (148), *Sancti Gregorii VII*, Romani pontificis Epistolae et diplomata pontificia - tomus unicus, Migne, J. P. Editorem, Parisiis 1853.

- PL, 059 - Patrologiae cursus completes, Patrologiae tomus LIX (059), *SS Gelasius I, Epistolae et Decreta*, Migne, J. P. Editorem, Parisiis 1863., 13-140.
- PL, 077 - Patrologiae cursus completes, Patrologiae tomus LXXVII (077), *Sancti Gregorii papae I, cognomento Magni, tomus tertius*, Migne, J. P. Editorem, Garnier Fratres, Parisiis 1896.
- Reg. Vat. 2* - Registra Vaticana 2, *Gregorius VII (1073-1085)*, Archivio Segreto Vaticano
- Mansi, XV - Sacrorum conciliorum, nova et amplissima collection, J. D. Mansi, tomus XV (855-868), Venetiis MDCCLXX (1770)
- Mansi, XIX - Sacrorum conciliorum, nova et amplissima collection, J. D. Mansi, tomus XIX (967-1070), Venetiis MDCCLXXIV (1774)
- Mansi, XX - Sacrorum conciliorum, nova et amplissima collection, J. D. Mansi, tomus XX (1070-1109), Venetiis MDCCLXXV (1775)

Студије, енциклопедије, ријечници:

- Болотов, *Историја Цркве* - Болотов, В. В., *Предавања из историје древне Цркве, Историја Цркве у периоду Васељенских Сабора, Историја богословске мисли, ЕУО Епархије жичке, Краљево 2006.*
- Браун, *Успон хришћанства* - Браун, П., *Успон хришћанства на Западу, Клио, Београд 2010.*

Велики Богословски Речник - *Велики Православни Богословски Енциклопедијски Речник*, I, Православна реч, Нови Сад 2000.

Вирвол, *Политичко или петровско првенство* - Вирвол, Н., *Политичко или петровско првенство, два сведочанства о схватању првенства у 9. веку*, Хришћанска мисао, Београд 2013.

Грацианский, *Каноническая позиция папства* - Грацианский, М. В., „Каноническая позиция папства в деле патриарха Акакия Константинопольского“, *Античная древность и средние века*, 43, Министерство образования и науки Российской Федерации, Екатеринбург, 2015., 62-80.

Грујић, *Политичко-верска активност Ватикана* - Грујић, Р., *Политичко-верска активност Ватикана на Балкану кроз векове*, Лио, Горњи Милановац 2007.

Дагрон, *Цар и првосвештеник* - Дагрон, Ж., *Цар и првосвештеник, студија о византијском цезаропапизму*, Клио, Београд 2001.

Drezga, *Grgur VII i Dmitar Zvonimir* - Drezga, T., „Papa Grgur VII i kralj Dmitar Zvonimir-devetstogodišnjica jednog znamenitog saveza“, *Jubilarni zbornik Hrvatske revije*, 1951-1975, Minhen - Barselona 1976., 529-551.

Duffy, *Sveci i grešnici* - Duffy, E., *Sveci i grešnici-povijest papa*, Otokar Keršovani, Rijeka 1998.

- Živković, *Pape i Hrvati* - Živković, P., *Pape i Hrvati, od davnina do danas*, Osijek 2011.
- Јевсевије, *Историја Цркве* - Јевсевије Памфил, *Историја Цркве*, Истина, Шибеник 2003.
- Jedin, *Velika povijest Crkve* - Jedin, H., *Velika povijest Crkve*, III, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987.
- Клеман, *Развој источног хришћанства* - Клеман, О., *Развој источног хришћанства*, Каленић, Крагујевац 2012.
- Kolarić, *Pape i hrvatski narod* - Kolarić, J., *Pape i hrvatski narod*, Večernji list, Zagreb 2011.
- Kocijanić, *Pape i hrvatski narod* - Kocijanić, J., *Pape i hrvatski narod*, Hrvatski populacijski pokret, Zagreb 1998.
- Košćak, *Gregorio VII e la Croazia* - Koščak, V., "Gregorio VII e la Croazia" *Studi Gregoriani* XIV, LAS, Roma 1991., 253-263.
- Кубат, *Патрологија* - Кубат, Ј., *Патрологија*, Каленић, Крагујевац 2016.
- Линч, *Историја средњевековне цркве* - Линч, Ц., *Историја средњевековне цркве*, Клио, Београд 1999.
- Милаш, *Codex Africanae* - Милаш, Н., *Codex Canonum Ecclesiae Africanae*, Истина, Шибеник 2000.

- Милинковић, *Јустинијан и његов однос према Цркви* - Милинковић, Б., „Свети цар Јустинијан и његов однос према Цркви“, *Српска теологија данас 2011, Зборник радова трећег годишњег симпозиона одржаног на ПБФ 27. – 28. маја 2011.*, ИТИ ПБФ, Београд 2012., 505-520.
- Milić, *Pape* - Milić, M., *Pape: od Sv. Petra do Ivana Pavla II*, Laus, Split 1998.
- Milivončić, *Pape i Hrvati* - Milivončić, I., *Pape i Hrvati*, AGM, Zagreb 1993.
- Милинковић, *Однос Цркве и државе* - Милинковић, Б., „Однос Цркве и државе у вријеме Светог цара Константина Великог“, *Гласник СПЦ 7*, Београд 2012., 210-221.
- Милошевић, *Зашто у СПЦ нема клерикализма* - Милошевић, З., „Зашто у Српској Православној Цркви нема клерикализма?“, *Човек и Црква у вртлогу кризе, шта нам нуди Православље данас?*, Ниш 1993., 77-84.
- Николић, *Глобални аспекти* - Николић, Д., „Глобални аспекти правно-историјских сагледавања односа државе и Цркве“, *Православна теологија и култура : Зборник са научног скупа одржаног 25. и 26. децембра 2008. у Нишу*, Ниш 2009., 169-175.
- Оксф. Ист. Хришић. - Оксфордска историја хришћанства, 1, уред. Мекманерс, Ц., Клио, Београд 2004.
- Orlandis, *Povijest kršćanstva* - Orlandis, J., *Povijest kršćanstva*, Verbum, Split 2004.

- Острогорски, *Историја Византије* - Острогорски, Г., *Историја Византије*, Просвета, Београд 1969.
- Pavle VI, *Sacerdotalis caelibatus* - Pavle VI, папа, *Svećenički celibat = Sacerdotalis caelibatus : Enciklika*, Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1967.
- Павловић, *Римске папе* - Павловић, Ј., *Римске папе: кратак историјски преглед*, ЕУО Епархије загребачко-љубљанске, Загреб 2008.
- Пеинтер, *Историја средњег века* - Пеинтер, С., *Историја средњег века*, Клио - Глас српски, Београд - Бања Лука 1997.
- Петровић, *Положај и права* - Петровић, М., „Положај и права византијског цара у Цркви“, *Градац, Часопис за културу, уметност и друштвена питања*, 110 (20), Чачак 1993., 78-84.
- Поповић, Ј., *Опита I* - Поповић, Ј., *Опита црквена историја, I*, фототипско издање, Прометеј, Нови Сад 1995.
- Поповић, Ј., *Опита II* - Поповић, Ј., *Опита црквена историја, II*, фототипско издање, Прометеј, Нови Сад 1995.
- Поповић, Р., *Појмовник* - Поповић, Р., *Појмовник црквене историје*, Београд 2007.
- Поповић, Р., *Васељенски Сабори* - Поповић, Р., *Васељенски Сабори – Пети, Шести и Седми*, Одабрана документа, књига 2., Висока школа – Академија СПЦ за уметност и конзервацију, Београд 2011.

- Продић, *Јевсевије Памфил* - Продић, С., *Јевсевије Памфил, Живот Константинов, Истина, Шибеник* 2013.
- Радбрух, *Филозофија права* - Радбрух, Г., *Филозофија права*, Правни факултет Универзитета, Београд 1998.
- Ska, *Biblijsko pravo* - Ska, J. L., „Biblijsko pravo i zapadna demokracija“, *Služba božija*, 50, 2, 209 - 222, Katolički bogoslovni fakultet, Split 2010.
- Сократ, *Историја Цркве* - Сократ Схоластик, *Историја Цркве, Истина, Шибеник* 2002.
- Stickler, *Celibat klerika* - Stickler, A. M., *Celibat klerika : povijesni razvoj i teološki temelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2006.
- Томашевић, *Папе кроз повјест* - Томашевић, S., *Папе кроз повјест*, Adamić, Rijeka 2003.
- Фрадински, *Црква и држава* - Фрадински, В., „Црква и држава: њихов међусобни однос у другом периоду хришћанске цркве од 313 до 1054 г.“, *Богословље XV(1)*, Београд 1940., 103-113.
- Haznadarević, *Papa Grgur VII* - Haznadarević, N., „Papa Grgur VII“ *Epulon - Časopis Kluba studenata povijesti Pula*, Pula 2003., 77-81.
- Šanjek, *Kršćanstvo* - Šanjek, F., *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.

- Šanjek, *Uloga Papinstva* - Šanjek, F., „Uloga Papinstva u afirmaciji Hrvatske u ranom srednjem vijeku (7-12 st.)“, *Problemi sjevernog Jadrana* 9, HAZU, Rijeka 2008., 7-25.
- Šanjek, *La reforme Gregorienne* - Šanjek, F., “La reforme Gregorienne en Croatie sous la regne de Demetrius Zvonimir (1075-1089)”, *Studi Gregoriani* XIV, LAS, Roma 1991., 245-251.
- Šišić, *Pregled* - Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, St. Kugli, Zagreb 1920.
- Belletzkie, *Pope Nicholas I* - Belletzkie, R. J., “Pope Nicholas I and John of Ravenna: The Struggle for Ecclesiastical Rights in the Ninth Century”, *Church History*, 49, 3, Cambridge University Press, New York 1980., 262-272.
- Blum, *The monitor* - Blum, O. J., “The monitor of the Popes St Peter Damian”, *Studi Gregoriani* II, Abbazia di San Paolo, Roma 1947., 459-476.
- Blumenthal, *Papal and local Counsils* - Blumenthal, U. R., “Papal and local Counsils: the evidence of the PAX and TREUGA DEI”, *Studi Gregoriani* XIV, LAS, Roma 1991., 137-144.

- Blumenthal, *The Investiture controversy* - Blumenthal, U. R., *The Investiture controversy; Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1988.
- Blumenthal, *Reform* - Blumenthal, U. R., "Reform and the Papacy, 715-1085", *The Papacy*, ed. Johnson, P., Weidenfeld & Nicolson, London 1997., 62-80.
- Bowden, *The Life I* - Bowden, J. W., *The Life and Pontificate of Gregory the Seventh*, I, J. G. F. & J. Rivington, London 1840.
- Bowden, *The Life II* - Bowden, J. W., *The Life and Pontificate of Gregory the Seventh*, II, J. G. F. & J. Rivington, London 1840.
- Brown, *Augustine* - Brown, P., *Augustine of Hippo, a biography*, Faber and Faber, London 1975.
- Brundage, *Sexuality* - Brundage, J. A., "Sexuality, marriage and the reform of Christian society in the thought of Gregory VII", *Studi Gregoriani XIV*, LAS, Roma 1991., 69-73.
- Cameron, *The Imperial Pontifex* - Cameron, A., "The Imperial Pontifex", *Harvard Studies in Classical Philology*, 103, Department of the Classics, Harvard University, Boston 2007., 341-384.
- Cantor, *Middle Ages* - Cantor, N. F., *The civilization of the Middle Ages*, Harper Perennial, New York, 1993.

- Cavanagh, *Pope Gregory VII* - Cavanagh, A. B., *Pope Gregory VII and the theocratic state*, The Catholic University of America, Washington 1934.
- Coppa, *The Encyclopedia* - Coppa, F. J., *The Encyclopedia of the Vatican and Papacy*, Aldwych Press, London 1999.
- Cowdrey, *Pope Gregory VII* - Cowdrey, H. E. J., *Pope Gregory VII, 1073-1085*, Oxford University Press, Oxford 1998.
- Cowdrey, *Anglo-Norman* - Cowdrey, H. E. J., "Pope Gregory VII and the Anglo-Norman Church and Kingdom", *Studi Gregoriani IX*, LAS, Roma 1972., 79-114.
- Cowdrey, *The Cluniacs* - Cowdrey, H. E. J., *The Cluniacs and the Gregorian reform*, Clarendon Press, Oxford 1970.
- Cowdrey, *Eleventh-Century Reformers* - Cowdrey, H. E. J., "Eleventh-Century Reformers Views of Constantine", *Conformity and Non-Conformity in Byzantium*, Hakkert, Amsterdam 2007., 63-88.
- Cowdrey, *Pope Gregory and the liturgy* - Cowdrey, H. E. J., "Pope Gregory VII(1073 - 85) and the liturgy", *Journal of theological studies*, 55, 1, Clarendon Press, Oxford 2004., 55-83.
- Cowdrey, *The Peace and the Truce* - Cowdrey, H. E. J., "The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century", *Past & Present*, 46, Oxford University Press, Oxford 1970., 42-67.

- Cowdrey, *The Gregorian reform* - Cowdrey, H. E. J., "The Gregorian reform in the Anglo - Norman lands and in Scandinavia", *Studi Gregoriani* XIII, LAS, Roma 1989., 321-352.
- Cowdrey, *Bishopric of Central Italy* - Cowdrey, H. E. J., "Pope Gregory VII and the Bishopric of Central Italy", *Studi Mediaveli*, 3, 34, Spoleto 1993., 51-64.
- Curry, *Liberality of Pope Gregory VII* - Curry, W., "Liberality of Pope Gregory VII", *The Catholic Layman*, 7, 80, Dublin 1858., 86-87.
- Cushing, *Reform and papacy* - Cushing, K. G., *Reform and papacy in the eleventh century*, Manchester University Press, Manchester - New York 2005.
- Cushing, *Papacy and law* - Cushing, K. G., *Papacy and law in the Gregorian revolution*, Oxford University Press, Oxford 1998.
- Gedicks, *True lies* - Gedicks, F. M., "True lies: Conossa as myth", *Journal of contemporary legal issues*, 21, San Diego 2013., 133-144.
- Gilchrist, *Economic policy of Gregory VII* - Gilchrist, J., "Eleventh and twelfth century collections and the economic policy of Gregory VII", *Studi Gregoriani* IX, LAS, Roma 1972., 377-417.
- Gwynn, *Gregory VII and the irish church* - Gwynn, A., "Gregory VII and the Irish church", *Studi Gregoriani* III, Abbazia di San Paolo, Roma 1948., 105-128.

- Harris, *Gregory VII* - Harris, B., *Gregory VII, a lecture*, McLaughlin Brothers, Philadelphia, 1875.
- Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes* - Kelly, J. N. D and Walsh, M., *Oxford Dictionary of Popes*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Kidder, *The Lives of the popes* - Kidder, D. P. – revised, *The Lives of the popes*, Carlton & Phillips, New York 1853.
- Knox, *Finding the law* - Knox, R., “Finding the law. Developments in canon law during the Gregorian reform”, *Studi Gregoriani IX*, LAS, Roma 1972., 421-466.
- Ladner, *Two Gregorian letters* - Ladner, G. B., “Two Gregorian letters. On the sources and nature of Gregory VII reform ideology”, *Studi Gregoriani V*, Abbazia di San Paolo, Roma 1956., 221-242.
- Ladner, *The concepts* - Ladner, G. B., *The concepts of Ecclesia and Christianitas and relations to the idea of papal Plenitudo potestatis from Gregory VII to Boniface VII*, Pontificia Universita Gregoriana, Roma 1954.
- Lea, *History of sacerdotal celibacy* - Lea, H. C., *History of sacerdotal celibacy in the Christian Church*, The Macmillan Company, New York 1907.
- Leyser, *Gregory VII and the Saxons* - Leyser, K., “Gregory VII and the Saxons”, *Studi Gregoriani XIV*, LAS, Roma 1991., 231-238.

- L'Huillier, *The Church* - L'Huillier, P., *The Church of the ancient councils*, St Vladimir's Seminary Press, New York 1996.
- Macmichael, *Hildebrand* - Macmichael, N., *Hildebrand and his age, the lecture delivered at the opening of the Presbyterian Hall*, William Oliphant and Sons, Edinburgh 1853.
- Markus, *Gregory the Great* - Markus, R. A., *Gregory the Great and his world*, Cambridge University Press, New York 1997.
- Markus, *Popes and Emperors* - Markus, R. A., "Popes and Emperors, 440-731", *The Papacy*, ed. Johnson, P., Weidenfeld & Nicolson, London 1997., 44-62.
- Markus, *The Sacred and the Secular* - Markus, R. A., "The Sacred and the Secular: From Augustine to Gregory the Great", *Journal of Theological Studies*, 36, Oxford University Press, Oxford 1985., 84-96.
- Martin, *Two Cities* - Martin, R., "Two Cities in Augustine's Political Philosophy", *Journal of the History of Ideas*, 33, 2, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1972., 195-216.
- Mathew, *The Life* - Mathew, A. H., *The Life and Times of Hildebrand - Pope Gregory VII*, Francis Griffiths, London 1910.
- Maxwell-Stuart, *Chronicle* - Maxwell-Stuart, P. G., *Chronicle of the Popes*, Thames & Hudson, London 2006.

- Morris, *The Papal Monarchy* - Morris, C., *The Papal Monarchy : The Western Church from 1050 to 1250*, Clarendon Press - Oxford University Press, Oxford - New York 1989.
- Murray, *Pope Gregory VII and his letters* - Murray, A., "Pope Gregory VII and his letters", *Traditio*, 22, Fordham University, New York 1966., 149-202.
- Norwood, *The Political Pretensions* - Norwood, F. A., "The Political Pretensions of Pope Nicholas I", *Church History*, 15, 4, Cambridge University Press, New York 1946., 271-285.
- Oestreich, *The Personality* - Oestreich, T., "The Personality and Character of Gregory VII in Recent Historical Research", *The Catholic Historical Review*, 7, 1, Catholic University of America Press, Washington 1921., 35-43.
- Platina, *The Lives* - Platina, B., *The Lives of the popes*, Harvard University Press, Cambridge 2008.
- Poole, *Papal chronology* - Poole, R. L., "Papal chronology in the eleventh century", *The English Historical Review*, 32,126, Longman, London 1917., 204-214.
- Rennie, *Uproot and destroy* - Rennie, K. R., "*Uproot and destroy, build and plant: legatine authority under Pope Gregory VII*", *Journal of medieval history*, 33, 2, 2007, Amsterdam 2007., 166-180.

- Rennie, *Weapons of Reform* - Rennie, K. R., "Weapons of Reform: Gregory VII, Armenia and the Liturgy", *Church History* 81, 2, American Society of Church History, Oreland 2012., 328-347.
- Robinson, *The papal reform* - Robinson, I., *The papal reform of the eleventh century*, Manchester University Press, Manchester 2004.
- Robinson, *The Papacy* - Robinson, I. S., *The Papacy 1073-1198, continuity and innovation*, Cambridge University Press, New York 1990.
- Robinson, *Pope Gregory VII* - Robinson, I. S., "Pope Gregory VII, the Princes and the Pactum 1077-1080", *The English Historical Review*, 94, 373, Longman, London 1979., 721-756.
- Robinson, *Henry IV* - Robinson, I. S., *Henry IV of Germany*, Cambridge University Press, Cambridge - New York 1999.
- Sears, *The Contest* - Sears, B., "The Contest for supremacy between the Papacy and the Empire in the Middle Ages", *Bibliotheca Sacra*, 2, 8, Dallas Theological Seminary, Boston 1845., 757-794.
- Smith, *Cluny and Gregory VII* - Smith, L. M., "Cluny and Gregory VII", *The English Historical Review*, 26, 101, Longman, London 1911., 20-33.
- Somerville, *The Councils of Gregory VII* - Somerville, R., "The Councils of Gregory VII", *Studi Gregoriani XIII*, LAS, Roma 1989., 33-53.

- Sortain, *Hildebrand* - Sortain, J., *Hildebrand (Pope Gregory VII) and the Excommunicated Emperor*, Robert Folthorp and Longman & Co., London 1852.
- Sotinel, *Emperors and popes* - Sotinel, C., “Emperors and popes in the sixth century”, *The Cambridge Companion to the age of Justinian*, ed. Maas, M., Cambridge University Press, New York 2005., 267-290.
- Stephens, *Hildebrand* - Stephens, W. R. W., *Hildebrand and His Times*, Longmans, Green and Co., London 1908.
- Stroll, *Popes and antipopes* - Stroll, M. L., *Popes and antipopes: the politics of eleventh century church reform*, Brill, Leiden 2012.
- Swanson, *Papal Monarchy* - Swanson, R., “Papal Monarchy, 1085-1431”, *The Papacy*, ed. Johnson, P., Weidenfeld & Nicolson, London 1997., 80-104.
- Sweeney, *Gregory VII* - Sweeney, J. R., “Gregory VII, the Reform program and The Hungarian Church at the end of the eleventh century”, *Studi Gregoriani XIV*, LAS, Roma 1991., 265-275.
- Tierney, *The crisis* - Tierney, B., *The crisis of church and state, 1050-1300*, University of Toronto Press, Toronto 1988.
- Tout, *The Empire* - Tout, T. F., *The Empire and the Papacy 918-1273*, Rivingstons, London 1909.
- Ullman, *Cardinal Humbert* - Ullman, W., “Cardinal Humbert and Ecclesia Romana”, *Studi Gregoriani IV*, Abbazia di San Paolo, Roma 1952., 111-127.

- Ullman, *A note* - Ullman, W., "A note on inalienability in Gregory VII", *Studi Gregoriani IX*, LAS, Roma 1972., 117-140.
- Ullman, *Romanus Pontifex* - Ullman, W., "Romanus Pontifex indubitanter efficitur sanctus: Dictatus papae 23 in retrospect and prospect", *Studi Gregoriani VI*, Abbazia di San Paolo, Roma 1959., 229-264.
- Ullman, *A Short History* - Ullman, W., *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, Methuen, London 1972.
- Vincent, *The Age of Hildebrand* - Vincent, M. R., *The Age of Hildebrand*, Charles Scribner's Sons, New York 1900.
- Walsh, *The Papacy* - Walsh, M., "The Papacy in the twentieth century", *The Papacy*, ed. Johnson, P., Weidenfeld & Nicolson, London 1997., 188-218.
- Wessel, *Leo the Great* - Wessel, S., *Leo the Great and the Spiritual Rebuilding of a Universal Rome*, Brill, Leiden-Boston 2008.
- Whitney, *Peter Damiani and Humbert* - Whitney, J. P., "Peter Damiani and Humbert", *Cambridge Historical Journal*, 1, 3, Cambridge University Press, Cambridge 1925., 225-248.
- Whitney, *Gregory VII* - Whitney, J. P., "Gregory VII", *The English Historical Review*, 34, 134, Longman, London 1919., 129-151.
- Whitney, *Hildebrandine Essays* - Whitney, J. P., *Hildebrandine Essays*, Cambridge University Press, New York 1932.

Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand* - Wilmot-Buxton, E. M., *The story of Hildebrand, Pope Gregory VII*, Burns Oates & Washbourne Ltd., London 1920.

Ziegler, *Pope Gelasius* - Ziegler, A. K., "Pope Gelasius I and his teaching of the relation of Church and State", *The Catholic Historical Review*, 27, 4, Catholic University of America Press, Washington, 1942., 412-437.

Електронски извори:

New world encyclopedia, Gelasius I - *New world encyclopedia*, Gelasius I, www.newworldencyclopedia.org/entry/Gelasius_I приступљено 23.12.2017.

Прав. Енцикл., Геласиј I - *Православна Енциклопедија*, Геласиј I, X (2005.) 544-545, www.pravenc.ru, приступљено 22.08.2015.

Прав. Енцикл., Генрих IV - *Православна Енциклопедија*, Генрих IV, X (2005.) 631-632, www.pravenc.ru, приступљено 22.08.2015.

Прав. Енцикл., Григориј VII - *Православна Енциклопедија*, Григориј VII, XII (2006.) 641-645, www.pravenc.ru, приступљено 22.08.2015.

Прав. Енцикл., Григ. Реформа - *Православна Енциклопедија*, Григоријанска реформа, XII (2006.) 452-455, www.pravenc.ru, приступљено 22.08.2015.

- Murphy, *Gelasius I* - Murphy, J. F. X., "Pope St. Gelasius I", *Catholic Encyclopedia* (2003)
<http://www.newadvent.org/cathen/06406a.html>,
приступљено 23.12.2017.
- Oestreich, *Pope St. Gregory VII* - Oestreich, T., "Pope St. Gregory VII", *Catholic Encyclopedia* (2003)
<http://www.newadvent.org/cathen/06971c.html>,
приступљено 03.02.2016.

1. УВОД

Проблем односа световне и духовне власти у хришћанском свијету, посматран у историјском контексту, неодвојив је од имена и личности папе Григорија VII Хилдебранда, без обзира на који начин и из које перспективе поменути проблематику посматрали. Његову личност у историјској литератури¹ веома често налазимо у вези са црквеним реформама које су се одвијале у XI вијеку,² али у којима се веома ријетко наглашава питање односа световне и духовне власти. Под реформама које су се тада одиграле подразумевало се увођење реда у поредак свештенослужитеља по питању њихове безбрачности као и куповине црквених положаја и служби. Питање односа између световне и духовне власти је нашло своје мјесто у склопу рјешавања питања лаичке инвеституре, или у неким случајевима у вези са куповином црквених положаја, уколико су у њих били умјешани поједини световни владари. Како бисмо дошли до конкретнијих закључака по питању односа између световне и духовне власти, односно самог настанка тог проблема и његовог развоја у XI вијеку, приступићемо детаљнијем проучавању раније поменуте литературе, као и

¹ Капитално дјело по питању личности папе Григорија VII написано је од стране Херберта Каудрија. Ово дјело је на првом мјесту међу историчарима уопште, али и међу осталим дјелима самог аутора. Ту се истиче основна релација коју је Каудри поставио између реформи монаштва и григоријанских реформи. Међутим, без обзира на обим, није много простора посвећено односу између световне и духовне власти. Каудри, иако протестантски историчар, доста афирмативно говори о улози папе Григорија VII у црквеним реформама. У оквиру разматрања његовог става према односу између световне и духовне власти, Каудри наглашава да је борба папе Григорија VII за световну власт била узрокована претјераним лаичким утицајем у Цркви и не износи негативан став по том питању. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*. Са друге стране, Каванаух, римокатоличка историчарка, у потпуности посвећује пажњу улози папе Григорија VII у настајању теократске монархије, уз наглашавање да је то био једини начин да се у Цркви уведе апсолутни поредак по питању искорјењивања симоније, николаитизма и лаичке инвеституре. Cf. Cavanaugh, *Pope Gregory VII*. Мекмајкл, као протестантски теолог наглашава да је појава папе Григорија VII својеврсна историјска прекретница, али у потпуно негативном контексту. Он у настанку папске државе као производу григоријанских реформи, види престанак постојања римске цркве. Cf. Mastmichael, *Hildebrand*.

² Римокатоличка историчарка, Блументал, говори о папи Григорију VII само као о једном у низу папа који су учествовали у црквеним реформама у XI вијеку, без акцента на његовој евентуалној кључној улози у реформама у XI вијеку. Осим тога, нагласак је стављен на борбу за увођење редовног стања у Цркви, кроз искорјењивање лаичког утицаја, симоније и николаитизма. Није посвећена посебна пажња настанку папске теократске монархије, као ни прерогативима световне власти римског папе. Cf. Blumenthal, *Reform*.

појединих историјских извора.³ На тај начин ћемо покушати да установимо каква је била улога папе Григорија VII Хилдебранда у отварању и рјешавању тог питања. У томе ће нам, поред докумената која се налазе у *Регистру* папе Григорија VII Хилдебранда⁴ међу којима је најважнији, документ *Dictatus papae*,⁵ помоћи и бројна литература. У поменутој литератури и историјским изворима, на први поглед је видљиво да се црквене реформе XI вијека налазе у блиској вези са реформама монаштва, које су се одвијале непосредно прије појаве папе Григорија VII.⁶ Реформе саме по себи, у одређеном историјском тренутку, не морају бити ништа претјерано занимљиво, посебно ако видимо да су се кроз историју Цркве на Западу дешавале разне промјене у разним сегментима њеног дјеловања. Међутим, пошто желимо да сагледамо на који начин је изграђиван однос између световне и духовне власти, и те како је важно посветити много више пажње одређеним елементима реформи у XI вијеку, како оним које се односе на монаштво, тако и онима које се тичу папске катедре.

С обзиром на то да у историјском контексту обрађујемо личност која је у црквеним круговима живјела и радила у току XI вијека, веома важан сегмент овог рада, без сумње, јесу тадашње друштвене прилике које су претходиле настајању самог проблема у односу између световне и духовне власти. Тај однос ћемо сагледати у разним историјским периодима, како бисмо дошли до што јасније слике о томе шта је од историјских фактора утицало на настанак самог проблема у том односу у XI вијеку. Међутим, да бисмо ушли у конкретну проблематику која је актуелизована у времену понтификата папе Григорија VII, неопходно је

³ Каудри је из *Регистра* направио извод њему интересантних писама папе Григорија VII, уз краћа објашњења. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*.

⁴ Регистар писмених преписки папе Григорија VII који су чува у Ватиканском Архиву. Веома драгоцјен по питању односа између световне и духовне власти, пошто садржи мноштво писама упућених разним световним владарима, на првом мјесту њемачком краљу Хенриху IV.

⁵ Исто, 80v, 81r.

⁶ Каудри овде о реформама монаштва и појави Клинијевског реда, који је представљао обнову монашког живота по правилима Св. Венедикта Нурсијског, говори као о револуционарном догађају који је утицао на развој црквених реформи. Реформе монаштва су започете оснивањем манастира Клинија у Француској, из кога су се идеје којима су вођене реформе прошириле цијелом Европом. Већ у првој половини XI вијека су клинијевске идеје било широко познате. Он у томе види заслугу папе Григорија VII који је те идеје прихватио и њихове циљеве поставио као циљеве Цркве уопште. Cf. Cowdrey, *The Cluniacs*. У том контексту, Каванаух о црквеним реформама говори као о производу утицаја клинијевских реформи монаштва, а не идеја папе Григорија VII. Cf. Cavanagh, *Pope Gregory VII*.

изнијети основне чињенице у вези са тим, које су у вријеме његовог појављивања на папској столици могле имати утицаја на развој проблема између световних и духовних власти. Ту долазимо до питања, јесу ли те чињенице о којима је ријеч, биле производ тадашњих друштвених прилика, или су настале искључиво као израз личног става и мишљења папе Григорија VII. То сазнање ће бити од посебног значаја, пошто је папа Григорије VII у дужем периоду активно учествовао у спровођењу реформских идеја, чији је битан детаљ било питање односа световне и духовне власти. Посебан допринос стварању јасног погледа на реформе у XI вијеку дају чињенице које говоре у каквом се стању налазило папство у вријеме Хилдебрандових претходника. Овде на првом мјесту мислимо на Григорија VI, Лава IX, Виктора II, Стефана IX, Николу II и Александра II, пошто се Хилдебранд налазио у њиховом ближем окружењу све вријеме њихових понтификата. Под стањем папства, у овом случају подразумјевамо, прије свега, однос световних владара према папској личности, без обзира о коме се радило, у питањима организације Цркве, односно, инвеституре на епископска и свештеничка мјеста. Осим тога, биће потребно сагледати и чињенице у вези са утицајем који су световни владари вршили на унутрашњу црквену дисциплину појединаца по питању симоније и николаитизма. Посебну пажњу ћемо посветити ставу монаха Хилдебранда према световним властима, а посебно његовом ставу као папе Григорија VII. Потражићемо евентуалне разлике у ставу једне личности у два различита историјска периода, и у различитим околностима, и покушати пронаћи узроке настанка евентуалних разлика у ставу.

Како бисмо утврдили на који начин је дошло до тога да однос папске катедре према њемачком краљевству постане попут односа било које друге световне инстанце, обратићемо пажњу на прилике након губитка подршке од стране Западног римског царства, услијед његове пропасти. Поменута подршка се огледала у односу римских власти према Цркви, који је за хришћанство био својеврсни вјетар у леђа од стране римске власти након Миланског едикта. Црква, која је била навикнута на повлаштени положај, у новим околностима је морала тражити начин да га поново оствари. Пошто је у одређеним историјским периодима положај бивао неповољнији, појавила се потреба за уступцима од

стране папства, што је папство довело до низа незавидних ситуација.⁷ Излажење из насталих ситуација је подразумјевало постављање и утврђивање граница уступцима и њихово помјерање у супротном правцу, што је као идеја представљало суштину Григоријанских реформи.

Представљањем у посебном свјетлу појединих историјских чињеница и тумачењем одређених догађаја отворићемо нови пут ка сазнању везаном за намјере римских папа које су руководиле њихове поступке у том временском периоду. Посебан осврт ће се односити на прилике у вези са ширењем папске власти и стањем у вези са унутрашњом црквеном дисциплином, што не значи да ћемо занемарити и све остале детаље црквених реформи, који би евентуално могли да упућују на јасније разумјевање Григоријанских реформи, као и утицаја самог папе Григорија VII на историју развоја односа световне и духовне власти. Тиме потврђујемо припадност постављене теме озбиљној научној категорији каква јесте историја западног хришћанства.

У вези са односом између световне и духовне власти, неколико пута су кроз историју постављане нове идеје, које су након неког времена постајале опште прихваћени постулати у вези са тим односом. Сваки пут изнова, појавом личности која је износила одређене идеје, ти постулати су замјењивани новим, односно тренутно актуелнијим и важнијим за интересе личности која је идеје износила. Најинтересантнији за нас могао би бити систем односа који је по времену настанка најближи времену постојања јединствене римске империје, а то је теорија „о двије власти“ папе Геласија из V вијека. Сходно томе, потрудићемо се да укажемо како је то и у којој мјери теорија папе Геласија о односу између световне и духовне власти утицала на развој идеја папе Григорија VII. Посебност система који је постојао на основу теорије папе Геласија је у чињеници да је био подједнако утврђен и на Истоку и на Западу.⁸ Осим тога, тај систем односа између

⁷ Дафи наглашава све негативне примјере у вези са попуњавањем папске катедре у X и XI вијеку, закључно са доласком на катедру папе Григорија VI, као кључне за покретање реформи од стране њемачког краља Хенриха III. Наглашавањем негативних примјера у историји папства под утицајем световних власти он жели створити атмосферу којом се поступци папе Григорија VII, којима он преузима прерогативе световне власти у своје руке, испоставе као оправдани. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*.

⁸ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 78.

Цркве и државе је као једини постојећи трајао веома дуго времена. Појавом папе Григорија VII и почетком његових реформи дошло је до својеврсног заокрета, чијем ћемо утицају на политичка збивања и на Истоку и на Западу, посветити посебну пажњу.

Веома битно ће бити да утврдимо који је то био повод за покретање реформи, с обзиром на то да су се у великој мјери тицале односа између световне и духовне власти. Напослетку, једну посебну покретачку снагу у обрађивању једне овакве теме, несумњиво може дати и једна готово невјероватна чињеница, а то је да постоји једна таква научна средина, која је кроз своју историју имала, а и у садашњем времену има толико важних друштвених сфера за које се ова тематика може везати, а да јој је истовремено посвећено тако мало научне пажње. Стога ћемо у наставку, као полазну тачку даљег рада, приказати саму личност монаха Хилдебранда, кроз податке о његовом раном периоду живота, доласку у Рим и првим црквеним службама. Затим ћемо на основу обрађене литературе изнијети чињенице о томе ко је од радника на пољу историје папства највише пажње посветио папи Григорију VII, уз посебан осврт на то како је у тој истој литератури карактерисан његов став према релацијама између световних и духовних власти.

Основни метод којим ћемо се послужити у овом раду, биће анализа историјских наративних извора који се директно тичу дјеловања папе Григорија VII према световној власти. То се првенствено односи на документе који су сачувани у оквиру *Регистра* папе Григорија VII,⁹ међу којима се налазе многи који се могу тематски окарактерисати као документи који се тичу односа између световне и духовне власти. Посебну пажњу међу поменутиим документима, посветићемо анализи документа *Dictatus papae*¹⁰ и његовој улози у раду папе Григорија VII. Осим тога, анализираћемо изворе који се тичу теорије папе Геласија о „двје власти“. Ту на првом мјесту мислимо на писмо папе Геласија упућено византијском цару Анастасију, али и на остале документе у којима је папа Геласије износио своју теорију, као и дјела Блаженог Августина, на којима је папа Геласије утемељио своју теорију. Детаљнијом анализом свих докумената, уз

⁹ *Reg. Vat.2*

¹⁰ Исто

помоћ литературе која говори, како о самим документима, тако и о друштвеним приликама у вријеме њиховог настанка, покушаћемо склопити потпуну слику става папе Григорија VII о односу између световне и духовне власти. Посебно ћемо се осврнути на податке из *Regeste*,¹¹ који се тичу активности папе Григорија VII у односу према световним властима. Многи од поменутих докумената се на први поглед, по самом садржају, тичу односа између световне и духовне власти, иако су упућивани различитим личностима из духовне сфере, док се такође, са друге стране, могу видјети документи који су упућивани различитим световним владарима, а који по тематици коју обрађују не могу бити сврстани међу документе који се тичу односа између световне и духовне власти. Међутим, и једна и друга врста докумената из *Registra* папе Григорија VII, на различите начине се несумњиво тичу односа између световне и духовне власти, и самим тим имају велики значај за анализирање дјеловања папе Григорија VII у односу на световне власти. Након анализе историјских извора и литературе, која је настајала углавном на Западу, изводићемо закључке по кључним темама које ће бити постављене као основна питања којима ће се рад бавити. Синтезом изведених чињеница, које ће бити својеврсни закључци на одређена питања, створићемо конкретан закључак овог рада.

Циљ овог рада је да на основу анализе доступних извора и литературе, и синтезе закључака изведених из њих, докажемо да је рад папе Григорија VII на црквеним реформама у XI вијеку био више од реформе црквеног живота које су се односиле на проблеме симоније, николаитизма и лаичке инвеституре. Конкретно, да је његов труд био усмјерен ка остварењу једног циља, а то је стварање универзалне теократске монархије, на чијем челу ће бити римски папа. Самим тим, покушаћемо да докажемо да борба папе Григорија VII за световну власт и теократску монархију није настала као повратна реакција на положај у којем су се папство и Црква нашли у односу на световне владаре. Односно, да борба папе Григорија VII није била споредни производ црквених реформи, већ се у коначници показала као основни циљ његовог реформског рада који је био задат

¹¹ Код Јафеа нема директног спомена самог документа *Dictatus papae*, али постоји мноштво наведених докумената и догађаја у чијем садржају су видљиви ставови папе Григорија VII који су у складу са идејама изнесеним у документу.

још на самом његовом почетку. Поред тога, покушаћемо да покажемо да ли су идеје папе Геласија изнесене у његовој теорији „о двије власти“, утицале на реформе које је спроводио папа Григорије VII.

Остварење циља ове докторске дисертације је у директној зависности од одређивања кључних питања на које је у оквиру дисертације потребно дати одговоре. Та питања ће представљати **основне задатке** саме дисертације. Почетно питање, и самим тим примарни задатак јесте да установимо какво је актуелно научно становиште по питању односа папе Григорија VII према световној власти. Затим ћемо, кроз анализу историјских извора и научне литературе, наше интересовање усмјерити ка основним карактеристикама односа између световних и духовних власти до почетка црквених реформи у XI вијеку. Након тога, следеће питање на које треба дати одговор биће питање правца црквених реформи у XI вијеку прије понтификата папе Григорија VII. У оквиру тог питања, посветићемо пажњу основним проблемима чије је рјешавање било обухваћено реформама. Осим самих проблема, њиховог настанка, развоја и узрока, проучићемо какав је био ток реформи у вријеме појединих понтификата у XI вијеку, као и каква је била улога њемачких владара у рјешавању тих проблема. Као на посебно интересантан детаљ у оквиру овог питања, осврнућемо се на монашке реформе које су потекле из манастира Клинија, као и на њихову повезаност са црквеним реформама у XI вијеку. У вези са свим елементима овог питања, изложићемо каква је била улога монаха Хилдебранда у спровођењу реформи у том периоду. Као централно питање, поставићемо питање правца црквених реформи у вријеме понтификата папе Григорија VII. У оквиру тог питања, одговор ћемо почети тражити на основу одређивања тренутка почетка Григоријанских реформи, односно почетка реформи у којима је водећу улогу имао папа Григорије VII. Централно мјесто у овом питању имаће разматрање улоге документа *Dictatus papae* у формирању правца реформи папе Григорија VII. Поред тога, важан елемент у оквиру рјешавања овог задатка ће бити разматрање односа папе Григорија VII и њемачког краља Хенриха IV, у оквиру којег ћемо нагласити које је последице за тај однос између осталог имао догађај у Каноси. Са истим циљем ћемо посветити пажњу односу папе Григорија VII према Норманским владарима и хрватском краљу Димитрију Звонимиру. Последњи задатак ће бити да на основу

постављена два правца реформи, одговоримо на питање какве су биле опште карактеристике идеје теократског царства папе Григорија VII.

1. 1. Личност Хилдебранда – папе Григорија VII

Хилдебранд, потоњи папа Григорије VII, рођен је највјероватније 1020. године, у тосканском градићу Соани.¹² Подаци о његовом поријеклу су углавном штури и у вези са поријеклом се наглашава материјална скромност његових родитеља. У Мињеовој патрологији наилазимо на претпоставку која се односи на његове евентуалне њемачке коријене, али који су базирани на етимологији његовог имена, а не на некој сигурној историјској чињеници.¹³ Његово поријекло се иначе нигдје у историјској литератури не наглашава као посебно битан детаљ, о чему свједочи Херберт Каудри, који каже да се и његови пријатељи и непријатељи слажу са чињеницом да је одрастао у веома скромним условима.¹⁴ Поред тога, он износи доста података, који су настали на основу новијих патолошких налаза његових посмртних остатака, а који на основу физичких параметара говоре у детаље о условима живота у дјетињству, који су према тим параметрима били доста тешки.¹⁵ Упркос потпуном убјеђењу Арнолда Метјуа, који тврди да је Хилдебрандово поријекло њемачко,¹⁶ Каудри на основу наведеног извора наглашава да Хилдебранд никако није могао бити њемачког поријекла, што свакако даје одговор на постављену теорију о томе која се налази код Мињеа.

¹² Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 155.

¹³ Hildebrandi; Hildebrandus. Cf. PL 148, 39.

¹⁴ Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 27.

¹⁵ Каудри детаљно износи резултате патолошких налаза који су рађени на посмртним остацима папе Григорија VII, али не наводи ко је и када радио те налазе. У њима се наводи његова висина, претпоставке о начину исхране у дјетињству и зрелом добу. На основу тога је закључио да услови живота у младости нису били најповољнији. Осим тога, облик његове лобање узима као најважнији доказ на основу којег искључује његово евентуално њемачко поријекло. Према наведеном налазу, облик лобање указује на то да је био медитеранског поријекла. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 27.

¹⁶ Mathew, *The Life*, 2.

Даље преноси како је, захваљујући истој методи, али уз помоћ података везаних за вријеме Хилдебрандове смрти, потврђена претпоставка о времену његовог рођења. Као најраније могуће вријеме Хилдебрандовога рођења се наводи 1010. година, док се као најкасније наводи 1020. година.¹⁷ Поред наведене литературе у којој налазимо неке податке о његовој раној младости, по количини података о самом поријеклу истиче се његова биографија, коју је написао Павле Бернридски, а чији текст имамо у енглеском преводу код Јана Робинсона.¹⁸ Већина података из до сада поменуте литературе је у складу са описом догађаја из ове биографије. У складу са тим, налазимо и податке о његовом доласку у Рим и првим црквеним службама. Каудри по том питању преноси да је Хилдебранд, већ у поодмаклим година, као папа Григорије VII, стално тврдио да је његово образовање у Риму започето још од ране младости.¹⁹ Самим тим, и његов долазак у Рим пада у раније године његовог живота. Каудри у вези са тим закључује да је мјесто његовог образовања највјероватније било у некој школи при базилици Светог Петра, или евентуално Латеранској катедрали.²⁰ Податак о којем нема различитих мишљења и који је у литератури опште прихваћен, јесте да је боравак младог Хилдебранда у Риму био под надзором његовог ујака, који је био настојатељ манастира Пресвете Богородице на брду Авентин у Риму. Тај податак највјероватније потиче из поменуте Хилдебрандове биографије од Павла Бернридског, у којој стоји да је његов боравак у поменутом манастиру био са одобрењем његових родитеља.²¹ На основу тога се може закључити да се радило о веома раном периоду његовог живота. Међутим, у поменутој биографији се не спомиње да ли је Хилдебранд у току боравка у једној таквој монашкој заједници и сам примио монашки чин. Са друге стране, према Херберту Каудрију, Хилдебранд је постао монахом још прије

¹⁷ И овај податак доноси на основу патолошких налаза, користећи као познато вријеме његове смрти. Уз помоћ патолошке процјене о његовој старости у тренутку смрти, наводи вријеме његовог рођења. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 28.

¹⁸ Robinson, *The papal reform*

¹⁹ *Ab infantia*. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 28.

²⁰ Недоумица се код Каудрија појављује на основу навода самог папе Григорија VII који мјесто свога школовања везује уз папско сједиште (*apostolica aula*). Подједнако се као сједиште у његовим списима наводи и базилика Св. Петра и Латеранска базилика. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 28.

²¹ Robinson, *The papal reform*, 266.

његовог ступања у папску службу,²² што није немогуће, с обзиром на вријеме које је провео у манастирском окружењу. У *Оксфордском ријечнику папа*, нарочито се као интересантан наглашава Хилдебрандов боравак у поменутом манастиру. Пошто је манастир на брду Авентин припадао заједници клинијевских манастира, наводи се као могућност да се управо у том периоду Хилдебрандовога живота пробудила његова наклоност према реформском покрету.²³ Поред ове претпоставке, којом се истиче Хилдебрандова повезаност са реформским покретом, први моменат за који са сигурношћу можемо рећи да је почетак његовог живота и рада унутар реформских кругова јесте почетак његове службе код Јована Грацијана, потоњег папе Григорија VI. Вилијем Стивенс наводи да тај почетак датира у вријеме када је Хилдебранд имао отприлике двадесет и пет година, и када је почео служити као подђакон у цркви Светог Јована код Латинске капије, у којој је Грацијан био старјешина.²⁴ Њихова блискост је резултирала сарадњом и након избора Грацијана на папску катедру. Служећи као капелан папи Григорију VI, а услјед околности под којима је Грацијан изабран на папску катедру, Хилдебранд је имао прилику да се веома добро упозна са цјелокупном проблематиком која је изазвала реформски покрет у XI вијеку. Упркос чињеници да су неки од првобитних реформских потеза повучени управо против папе Григорија VI,²⁵ Хилдебранд се ни тада нити након тога, није одрекао папе Григорија VI, оставши истовремено одан првобитним циљевима црквених

²² Поред питања времена у које је Хилдебранд постао монах, Каудри даје одговор на питање да ли је уопште био монах, наглашавајући да је то питање које су веома често постављали његови непријатељи. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 28. То се на првом мјесту односи на њемачког краља Хенриха IV, који га назива лажним монахом, али уколико прочитамо то обраћање краља Хенриха IV папи Григорију VII, очигледно је да се то обраћање односи на начин папиног живота а не на аутентичност његове припадности монашком реду. Cf. Henderson, *Select historical documents*, 327.

²³ Још један примјер поистовјеђивања реформске идеје са реформама монаштва. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 155.

²⁴ Стивенс у опису односа младог Хилдебранда према папи Григорију VI наглашава да је љубав према Цркви била покретач његовог рада од ране младости. То објашњава тако што у његовој ревностној оданости према папи Григорију VI види његову љубав према Цркви, дајући уједно и објашњење зашто је Григорије VI до папске катедре дошао симонијом. Стивенс претпоставља да је Хилдебранд овај поступак оправдао као покушај спашавања папске катедре. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 22.

²⁵ У том потезу Каудри види потврду Хилдебрандовога става по којем је сматрао папу Григорија VI недужним по оптужби за симонију. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 29.

реформи. Можда је управо то утицало да постане једна од централних личности живота Цркве у XI вијеку.

Личност Хилдебранда, потоњег папе Григорија VII, за историјску науку, па чак и конкретно за историју средњег вијека, или чак неку много ужу временску и просторну одредницу на први поглед је ништа више или ништа мање интересантна од многих које су се у двије хиљаде дугој историји Римске Цркве појавиле на мјесту епископа града Рима. Међутим, сагледавањем широког поља друштвених, политичких и вјерских промјена кроз историју и спајањем те слике у једну заједничку представу о појави хришћанства на територији Римског царства и његовог развоја из забрањеног друштва и религије у државну вјеру царева и племства, можемо веома лако појачати интересовање у правцу проучавања функционисања Григоријанских реформи. То проучавање може постати посебно интересантно уколико посматрамо положај Цркве као производ задобијене слободе у којој је првенствено примјетан повлаштени друштвени положај у Западном римском царству, који је потом изгубљен, а реформе као покушај да се изврши рестаурација тог изгубљеног друштвеног положаја. Осим тога, не можемо ни покушати говорити о личности једног таквог римског прелата какав је био Григорије VII, нити мјерити позитивне или негативне утицаје његовог рада ако не обухватимо све сегменте којима је посвећивао своју пажњу. Нарочито је важан дио његовог рада који се тиче односа између световне и духовне власти на простору који је историјски одговарао границама Западног римског царства, с обзиром да је захваљујући малоприје поменутом повлаштену положају тај простор сматран основним и аутохтоним духовним простором римске катедре. Питање односа између световне и духовне власти као плод размишљања и дјеловања папе Григорија VII није хронолошки конкретно везан ни за почетак ни за крај његовог рада, стога је за правилну оцјену важности његовог цјелокупног рада потребно сагледати све његове периоде. У већини поменуте литературе која обрађује овај историјски период и личности блиске реформама у XI вијеку, као и саму личност папе Григорија VII, углавном се о реформама говори као о свјетлом примјеру у историји Римске Цркве.²⁶ Посебан нагласак се ставља на борбу за

²⁶ Робинсон наглашава улогу двојице папа у црквеним реформама, Лава IX и Григорија VII, у чијем раду види најбољи примјер бескомпромисне борбе за добробит папске катедре. Њихову

самосталност црквеног поретка у односу на световне владаре која је одредила даљи развој црквеног живота. Папа Григорије VII Хилдебранд је управо једна од личности која у Римокатоличкој Цркви ужива дубоко поштовање због своје улоге у развоју једног сегмента црквеног дјеловања. То поштовање је видљиво како на пољу богословске науке, тако и међу вјернима, дајући цјелокупну слику и потврђујући чињеницу да је папа Григорије VII историјска личност која ужива дубоко поштовање.

1. 2. Хилдебранд - Папа Григорије VII и световна власт у историјској литератури

Сам појам духовне власти је нераскидиво везан уз живот и рад свих црквених прелата, па самим тим и римског папе. С обзиром на то да се мисија Цркве спроводи у друштвеним оквирима који су под утицајем световних владара, подразумјева се и постојање својеврсног односа црквених прелата према световној власти. Пошто се ради о личностима чија је служба искључиво духовна, тај њихов однос према световној власти би требао бити у складу са послањем њихове службе. На основу тога, као и теме којој приступамо, а то је поимање односа између духовне и световне власти од стране папе Григорија VII, немогуће је почети са проучавањем тих односа у његовим идејама и раду, без анализе излагања његових идеја у постојећој историјској и социолошкој литератури.

Већина обрађене историјске литературе ослања се на сачуване документе папе Григорија VII из *Регистра* као на основне изворе.²⁷ Поред самих докумената, хронологија догађаја и докумената које је Филип Јафе²⁸ обрадио, такође је у великој мјери утицала на настанак литературе која обрађује личност папе

борбу он сматра борбом за одбрану папских посједа, који су били мета световних владара. Cf. Robinson, *The papal reform*, 9-13.

²⁷ *Reg. Vat. 2*

²⁸ Jaffe P., *Regesta pontificum romanorum*, Volume 1. Leipzig: Veit, 1885. Reprint Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1956.

Григорија VII. Иако је у науци потпуно прихваћено мишљење да је *Регистар* папе Григорија VII који се чува у Ватиканском архиву непотпун,²⁹ не постоји аутентичнији начин да се дође до извора на основу којих би се проучавала дата тематика. Осим тога, једини начин да се дође до одређених закључака јесте детаљнија анализа догађаја који су се одигравали у датом временском периоду, а који би се на неки начин могли довести у везу са самим папом Григоријем VII, или са питањем односа између световних и духовних власти. У том правцу нас води и претпоставка Александра Мареја, који даје објашњење зашто поједине чињенице нису забиљежене у *Регистру*.³⁰ Разлог за то Мареј види у тадашњој пракси да се многе важне информације преносе усмено, а да су сама писма веома често била не више од потврде идентитета онога ко усмену поруку преноси. Поред тога, сви документи сачувани у *Регистру* папе Григорија VII носе у себи утицај времена у којем су настајали, што значи да се не могу тумачити и проучавати изван општег проучавања црквених реформи у XI вијеку. У складу са тим се у већини литературе дата тема и проучава.

Сва поменута литература у којој се анализира однос папе Григорија VII према световној власти, настала је на Западу, као производ рада и протестантских и римокатоличких историчара. Тема односа папе Григорија VII према световним властима се углавном проучавала у склопу опште анализе црквених реформи, што је несумњиво утицало на то да се појави како један општи суд поменутих историчара о црквеним реформама, тако и посебно мишљење на конкретну тему односа папе Григорија VII према световним властима. Међу историчарима који су се највише бавили темом црквених реформи и улогом папе Григорија VII у њима, дефинитивно се истиче Херберт Каудри. Број његових студија које се могу довести у везу са овом темом најбоље свједочи колико је пажње посветио како самом папи Григорију VII, тако и црквеним реформама у XI вијеку уопште. Цјелокупан његов рад је утемељен на чињеници да је папа Григорије VII кључна

²⁹ Мареј наводи да су 360 сачуваних одлазних писама папе Григорија VII датирана у првих 10 година његовог понтификата, док из последње 2 године нема ниједног сачуваног одлазног писма у *Регистру*. Међутим, без обзира на то, он констатује да та сачувана писма дају *Регистру* велики ауторитет као извору. Cf. Murray, *Pope Gregory VII and his letters*, 150.

³⁰ Теорија да многе преписке нису сачуване јер је пракса усменог преношења била веома честа, по Мареју има више смисла од теорије да је прављена селекција уношења писама у *Регистар*. Cf. Murray, *Pope Gregory VII and his letters*, 150.

личност на пољу црквених реформи у XI вијеку. Осим тога, он црквене реформе у XI вијеку сматра производом експанзије клинијевских реформи монаштва,³¹ док узрок и за једне и за друге реформе не види само унутар папства, сматрајући их првенствено реакцијом на прекорачење овлаштења световних ауторитета на црквеном пољу. Каудри је свој рад темељио углавном на писмима папе Григорија VII сачуваним у *Регистру*, које је сам и превео и објавио,³² одвајајући неке од њих на основу тематске селекције.³³ Осим Каудрија, велики број студија о црквеним реформама и улози самог папе Григорија VII у њима, написао је и Јан Робинсон, који је за разлику од Каудрија, као извор користио и папину биографију Павла Бернридског.³⁴ И у оквиру његовог рада је видљиво да се улога папе Григорија VII у стварању односа између Цркве и државе посматра искључиво као саставни дио општих црквених реформи. Овој теми је посветила велику пажњу и њемачка историчарка Ута Ренате Блументал, која у оквиру свог проучавања наглашава канонске елементе у питању лаичке инвеституре и начинима њеног превазилажења.³⁵ Нешто слично у свом раду наглашава Кетлин Кашинг, која у црквеним реформама, категоришући их као револуцију под вођством папе Григорија VII, настоји да пронађе правно утемељење за њихово покретање.³⁶ Вриједно помена је и оно што је у вези са црквеним реформама износила римокатоличка историчарка, Агнес Каванаух. Она је у свом раду покушала да објасни који су то узроци у оквиру живота и рада папе Григорија VII, довели до настанка идеје о теократској држави и до њене реализације.³⁷ Њен став је, као и код свих наведених аутора, крајње афирмативан по питању улоге папе Григорија

³¹ Cowdrey, *The Cluniacs*

³² Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*

³³ Cowdrey, *The Epistolae vagantes*

³⁴ Robinson, *The papal reform.*

³⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*

³⁶ Cushing, *Papacy and law*

³⁷ Према њој, нема ништа неприхватљиво у чињеници постојања теократске државе са папом на челу. Cf. Cavanagh, *Pope Gregory VII.*

VII у процесима црквених реформи. Поред споменутих аутора, који су се у новије вријеме бавили личношћу папе Григорија VII и његовом улогом у црквеним реформама, стварању актуелне слике о улози папе Григорија VII, свој допринос су дали и неки од ранијих историчара. Међу њима свакако вриједи споменути Џејмса Витнија, који је у свом раду истицао појаву вишеструког утицаја у почетној фази развоја црквених реформи.³⁸ Осим тога, Витни је наглашавао постојање јасне разлике између начина на који су спровођење реформе у почетној фази и њиховог каснијег развоја. По њему, потпуно доминантну улогу у каснијој фази црквених реформи, за разлику од почетне, имао је папа Григорије VII.³⁹ Поред Витнија, неколицина старијих историчара се углавном бавила детаљним описима догађаја из времена црквених реформи, без претјераних осврта или оцјена рада самог папе Григорија VII. Ту првенствено мислимо на радове Арнолда Метјуа,⁴⁰ Џона Баудена⁴¹ и Вилијама Стивенса.⁴² Међу хрватским ауторима, који се баве личношћу папе Григорија VII и карактером реформи којима је руководио, вриједи споменути једино Фрању Шањека. Закључци његовог рада су у складу са већином радова поменутих западних аутора. Једини посебан детаљ његовог рада налази се у наглашавању улоге папе Григорија VII у политичкој афирмацији средњовјековне хрватске државе.⁴³

Питањем улоге папе Григорија VII у црквеним реформама у XI вијеку, и с тим у вези, његовог поимања односа између световне и духовне власти, на православном Истоку се нико није бавио детаљно као посебном темом. Овај рад ће, сходно томе, бити први покушај анализе улоге папе Григорија VII у црквеним

³⁸ Кључна мисао Витнијева је да је у току црквених реформи прије понтификата Григорија VII, постојало више утицајних личности које су обиљежиле реформе тога времена. Он као кључне личности наводи кардинала Хумберта и Петра Дамијанија. Њихов утицај у реформама сматра далеко већим од Хилдебрандовога. Након смрти ове двојице реформатора, као доминантну личност наглашава папу Григорија VII. Cf. Whitney, *Peter Damiani and Humbert*.

³⁹ Whitney, *Hildebrandine Essays*.

⁴⁰ Mathew, *The Life*

⁴¹ Bowden, *The Life I, II*

⁴² Stephens, *Hildebrand*

⁴³ Комплетан Шањеков рад на ову тему је усмјерен ка утврђивању историјских доказа о аутентичности средњовјековне хрватске државности. Он у потпуности подржава папино право да посјеђује прерогативе апсолутне световне власти. Cf. Šanjek, *Uloga Papinstva*.

реформама у XI вијеку, као и развоја његових реформских идеја које се тичу односа између Цркве и државе.

2. ПРОБЛЕМ ОДНОСА ИЗМЕЂУ СВЕТОВНЕ И ДУХОВНЕ ВЛАСТИ И ПОЧЕТАК ЦРКВЕНИХ РЕФОРМИ У XI ВИЈЕКУ

Како бисмо што боље разумјели настанак идеје папе Григорија VII о односу световне и духовне власти, важно је да барем у најмањој мјери имамо представу о условима који су посредно или непосредно утицали на његове идеје.

На појаву тих услова су утицали различито поријекло, побуде и историјски периоди. Све то заједно са самим идејама папе Григорија VII представља јединствену слику односа између световне и духовне власти у XI вијеку. Исправну слику о комплетној проблематици, као и о самом животу и раду папе Григорија VII не можемо имати без познавања тих односа.

За исправно схватање проблематике на почетку се мора сагледати колико је проблем комплексан, а такав је због тога што је у њега укључено неколико различитих питања. Та питања су отворана у неколико различитих историјских периода од стране неколицине различитих људи, како световног тако и духовног утицаја. Једном ријечју, сам проблем је по свом настанку вишеслојан, те се на тај начин мора приступити и његовом разумјевању. У чему се огледа вишеслојност наведеног проблема разумјећемо тек када сагледамо из чега се то све састојао и који су то људи и у којој мјери утицали на настајање, односно рјешавање самог проблема.

Како у самом образложењу поријекла проблема у схватању односа световне и духовне власти не бисмо отишли предалеко и тиме изгубили на конкретности, као почетну тачку за рјешавање проблематике поставићемо историјске прилике у XI вијеку на хришћанском Западу, односно период у којем се сам Хилдебранд, односно папа Григорије VII, налази као виновник догађаја у различитим улогама, али увијек у оквиру исте проблематике. Пошто су сами услови који су утицали на развој проблема у узрочно – последичној вези са настанком и реализацијом идеја папе Григорија VII, овде ћемо се по питању селекције тема по важности за проблематику, управљати мишљењем папе Григорија VII о истима. То значи да ћемо теме којима је он посвећивао највише пажње у оквиру спровођења реформи поставити као кључне за разумјевање

карактера и циља реформи које је он спроводио. Теме које ћемо тако поставити су нешто што је као појединачне проблеме који сачињавају укупну проблематику односа између световне и духовне власти, самим тим као такве назначио управо сам папа Григорије VII.

Ради што детаљнијег објашњења прилика у почетној тачки наше анализе, односно, историјских прилика на Западу уочи покретања реформи у XI вијеку, као својеврстан индикатор стања поставићемо основне карактеристике односа између световне и духовне власти на Западу до XI вијека, и анализирати њихову евентуалну међусобну повезаност.

Као основне проблеме у односу између световне и духовне власти, папа Григорије VII је издвојио њих три. Та основна три проблема у чијем рјешавању је папа видио рјешавање проблема дотадашњег стања у односима световне и духовне власти јесу проблем симоније, лаичке инвеституре и николаитизма.⁴⁴ Управо ће његов приступ наведеним проблемима, који је био његова карактерна црта у свим фазама живота и рада на пољу реформе црквеног живота, увелико помоћи да се покаже прави циљ и карактер реформи којима је он у дугом временском периоду руководио. Свакако ће се у оквиру излагања овог сегмента доћи и до сазнања да ли су се у времену прије самих реформи наведени проблеми уопште појављивали као кључни, односно да ли су заиста могли представљати кључни разлог деградације папства и Цркве уочи појаве Хилдебранда. Аналогно томе, потражићемо одговор на питање да ли су и у коликој мјери за актуелно стање по питању та три проблема били одговорни сами поједини наследници Светог апостола Петра који су у то вријеме заузимали његову катедру, а колико и владари који су у исто то вријеме управљали њемачким краљевством које је тада било главни ослонац римској катедри.

Осим свега наведеног, у оквиру детаљнијег посматрања свих догађаја везаних за настанак и развој реформи у XI вијеку, примјећује се да је веома често била присутна и идеја о реформи живота унутар монашких заједница. Неријетко

⁴⁴ Орландис истиче да су та три проблема препозната од стране реформатора, и да су сматрана извором највећег притиска на црквени клир. Орландис сам закључује да је питање лаичке инвеституре кључно за реформу, те је по њему из тога проистекла посебна заинтересованост папе Григорија VII за остварење апсолутне папске власти над световним владарима. Cf. *Orlandis, Povijest kršćanstva*, 78.

се саме реформе монашких заједница као и њихов директни резултат, почевши од манастира Клини у Француској, наводе и као покретачка снага за даљи развој „Григоријанских“ реформи и учвршћивање папског ауторитета.⁴⁵ Као такве се појављују како по питању рјешавања чисто црквених проблема, тако и на пољу рјешавања проблема из искључиво лаичке сфере живота.

Још једно питање које се намеће јесте у којем је правцу та идеја о реформи монашких заједница у оквиру превирања у периоду „Григоријанских“ реформи била заиста усмјерена. Да ли је њен циљ само обнављање квалитета монашког живљења или нешто и даље од тога. У оквиру тражења одговора по питању карактера реформе монаштва тражићемо и одговор на питање да ли су те реформе биле повезане са рјешавањем проблема са ожењеним свештенством.

Тако разложена вишеслојност и тражење појединачних одговора на сва постављена питања требало би да нам помогне да освијетлимо почетну тачку у разматрању природе односа између световне и духовне власти уочи покретања реформи црквеног живота на хришћанском Западу у XI вијеку.

2. 1. Основне карактеристике односа између световне и духовне власти на Западу до реформи у XI вијеку

На основу историјске литературе која се бави питањем односа између световне и духовне власти на Западу, јасно је видљиво да постоји јединствено мишљење⁴⁶ да се у периоду раног средњег вијека, најутицајнијим концептом односа између световне и духовне власти сматра онај који је у V вијеку развио

⁴⁵ Cowdrey, *The Peace and the Truce*, 54.

⁴⁶ Јан Робинсон препознаје утицај Геласијевог идеје у тумачењу релација световне и духовне власти од стране папе Григорија VII. Cf. Robinson, *The Papacy*, 398. У Оксфордском ријечнику папа се о његовом тумачењу односа световне и духовне каже да представља његов најаутентичнији допринос историји папства. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 45. Каванаух о Геласијевој теорији каже да је дала најбоље објашњење сврсисходности државе. Cf. Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 74. Међутим, осим што смо видјели да је Геласијева теорија најутицајнији концепт, из студије Колина Мориса видимо да је теорија папе Геласија у средњем вијеку сматрана опште усвојеним поимањем односа између духовне и световне власти. Cf. Morris, *The Papal Monarchy*, 17.

римски папа Геласије (492-496). Овај римски прелат⁴⁷ имао је релативно кратак понтификат на самом крају V вијека, али је захваљујући управо поменутом концепту односа између световне и духовне власти, заузео важно мјесто у историји папства. Сам његов понтификат се такође одликовао активним дипломатским радом и препискама. Залагао се за нормализацију односа папске катедре и Византије, који су нарушени након акакијевог раскола,⁴⁸ а исто тако активно се борио против монофизитства.⁴⁹ Покретачка идеја његових дипломатских активности је била у његовом поимању папског првенства, које се најбоље огледа у чињеници да је он први римски папа који се назвао „намјесником Христовим“ (vicarius Christi). Одлука о томе донесена је на сабору 70 епископа у Риму, 494. године.⁵⁰

Улога папе Геласија коју је имао код свог претходника, као и дипломатска активност у току понтификата су и заслужни за то да данас знамо каква је била његова идеја о односу између световне и духовне власти. Основа његовог концепта је била у идеји о врстама, поријеклу и границама власти у свијету. Сама идеја папе Геласија којом се историјска наука и бави, позната је захваљујући једном сачуваном писму које је папа Геласије упутио византијском цару Анастасију I.⁵¹ У том писму, које датира из 494. године, папа Геласије, између

⁴⁷ Познато је да је рођен у Риму, од родитеља афричког поријекла. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 45. Мада су по том питању мишљења подијељена. По једној теорији, рођен је у Африци као римски грађанин, по другој, рођен је у Риму од родитеља који су дошли из Африке. Cf. Murphy, *Gelasius I*. Док је по трећој теорији рођен у Африци, али прије 429. године, док је још увијек Африка била под управом Рима. Cf. Ziegler, *Pope Gelasius*, 417. Не помиње се тачно вријеме његовог рођења, као ни много података о његовом животу из ранијег периода. Истиче се да је од ране младости водио врлински живот и проводио доста времена у учењу. Cf. *New world encyclopedia*, Gelasius I. Зна се да је до избора за папу био архиђакон код свог претходника папе Феликса III, и да је био задужен за вођење његове преписке. Cf. *Прав. Енцикл.*, Геласиј I, 544.

⁴⁸ *New world encyclopedia*, Gelasius I

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Писмо папе Геласије упућено цару Анастасију је настало у вријеме такозваног Акакијевог раскола, односно првог отвореног раскола између Рима и Цариграда који је трајао преко тридесет година. У том контексту је писмо и настало. Наиме, након Халкидонског сабора проблем са монофизитима није био рјешен, већ напротив, сукоб између Цариграда са једне и Египта и Сирије, са друге стране се само појачавао. Учење монофизита на Истоку је узимало све већег маха и временом је добило обрису потпуно политичког сукоба. Cf. Острогорски, *Историја Византије*, 83. Кључне личности приликом настанка сукоба између Рима и Цариграда су били византијски цар Зенон (476-491) и цариградски патријарх Акакије (471-489). Под именом цара Зенона објављен је

осталог, износи своје виђење поријекла световне и духовне власти.⁵² Његова идеја се на основу релације изречене у поменутом писму у историјској науци назива учењем „о двије власти“.⁵³ Иако је у основи излагања папе Геласија, заиста јасно наглашено начело постојања двије врсте власти, то по нужности не значи да се његова теорија састоји само из те почетне једноставне релације. Суштину његовог поимања односа између световне и духовне власти можемо видјети захваљујући историјској литератури која се детаљније бави овим питањем.

Међу историчарима који су се бавили питањем односа световне и духовне власти, Геласијевој теорији се детаљније посветио Жилбер Дагрон. Он на почетку своје анализе износи један општи утисак о ставу папе Геласије по питању односа световних владара према црквеним темама.⁵⁴ Сматра да је папа Геласије очекивао од владара да своју власт не ограничавају само на световне послове, већ да би требали да се баве и божанским стварима. Међутим, папа Геласије истовремено не допушта владарима да доносе суд над папом и епископима. Дагрон у томе види намјеру папе Геласија да раздвоји папску катедру, као симбол духовне власти, од утицаја Цариграда, као симбола световне власти.⁵⁵ Историјски извори на основу

„Хенотикон“ односно едикт о уједињењу православних са монофизитима, међутим тај документ је највјероватније био дјело патријарха Акакија. Cf. Болотов, *Историја Цркве*, 279. Карактер тог документа је био такав да није доносио рјешење проблема, пошто није отворено подржавао ниједно становиште, ни монофизитско ни православно. Cf. Острогорски, *Историја Византије*, 83. Папска катедра је укључена у тај сукоб на самом почетку, приликом попуњавања александријске катедре када је умјесто Јована Талаје византијски цар подржао избор Петра Монга, који због монофизитства није имао подршку римске катедре. Cf. Болотов, *Историја Цркве*, 280. Такво стање је наслиједио и цар Анастасије (491-518) који је наслиједио Зенона. Међутим и он је слиједио сличан став као и његов претходник. На почетку своје владавине није отворено бирао страну, иако је на захтјев патријарха писмено исповједио халкидонско учење, у другој половини своје владавине је био отворени монофизита. Cf. Острогорски, *Историја Византије*, 84. Што се тиче папске катедре, један од посебних разлога за мјешање у овај спор је била и одлука садржана у 28. Канону Халкидонског сабора, која поставља византијску катедру одмах након римске по части. Ова одлука на Западу је званично прихваћена тек након притисака од стране византијског цара Маркијана и патријарха Анатолија. Cf. Rennie, *Weapons of Reform*, 330. Сузан Весел сматра да је учешће папе Геласија у овом спору ништа друго, до искоришћавање прилике да нагласи свеобухватни ауторитет папске катедре, првенствено над византијском, сматрајући да епископ царског града, упркос тој чињеници, нема прерогативе апостолске катедре. Cf. Wessel, *Leo the Great*, 320.

⁵² ...Duo quippe sunt, imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacra pontificum, et regalis potestas...Cf. PL, 059, 42.

⁵³ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 214.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто

којих Дагрон даје своју анализу су у складу са опште усвојеним мишљењем да је основни извор у проучавању теорије папе Геласија о односу између световне и духовне власти, папино писмо упућено цару Анастасију.⁵⁶ Оно што Дагрон наглашава и што је веома битно за историјску науку јесте анализа богословског утемељења теорије папе Геласија.

Наиме, папа Геласије тврди да је од Оваплоћења Господа Исуса Христа, који је Цар и Свештеник, цар престао да се назива владиком, а владика је престао да полаже право на царску раскош.⁵⁷ Дагрон у овој тврдњи папе Геласија види утицај богословске мисли Блаженог Августина изложеној у његовом дјелу „О држави Божијој“. У том дјелу, велики западни богослов на једном мјесту на основу тумачења Псалама излаже објашњење појаве Мелхиседека,⁵⁸ након чега тврди да је Господ Исус Христос, као једини истински и вјечни Свештеник истовремено једини истински посредник између Бога и људи.⁵⁹ Пратећи и даље у свом објашњењу мисли Блаженог Августина, папа Геласије објашњава да је прије појаве Господа Исуса Христа у времену, свештенство било оствариво божанском икономијом или демонским плагијатом, односно у личности Мелхиседека или Pontifex-a maximus-a, а након Христа, свештенство је постало привилегија заједнице хришћана.⁶⁰ Из ове релације, која је од почетка до краја утемељена на

⁵⁶ Исто, 190.

⁵⁷ Исто, 214.

⁵⁸ ...Et ipse quippe fatentur inimici ex Sion missam fuisse lege Christi, quod euangelium nos uocamos, et eam uirgam uirtutis eius agnoscimus. Dominari uero eum in medio inimicorum suorum idem ipsi, inter quos dominatur, dentibus frendendo et tabascendo et nihil aduersus eum ualendo testantur. Deinde quod paulo post dicit: Iurauit Dominus, et non, paenitebit eum, quibus uerbis inmutabile futurum esse significat, quod adiungit: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, ex eo quod iam nusquam est sacerdotium et sacrificium secundum ordinem Aaron et ubique offertur sub sacerdote Christo, quod protulit Melchisedech, quando benedixit Abraham, quis ambigere permittitur, de quo ista dicantur?... Cf. Augustinus, *De civitate dei II*, 582.

⁵⁹ Vnde uerus ille mediator, in quantum formam serui accipens mediator effectus est Dei et hominum, homo Christus Iesus, cum in forma Dei sacrificium cum Patre sumat, cum quo et unus Deus est, tamen in forma serui sacrificium maluit esse quam sumere, ne uel hac occasione quisquam existimaret cuilibet sacrificandum esse creaturae. Per hoc et sacerdos est, ipse offerens, ipse et oblatio. Cuius rei sacramentum cotidianum esse uoluit ecclesiae sacrificium, quae cum ipsius capitis corpus sit, se ipsam per ipsum discit offerre. Huius ueri sacrificii multiplicia uariaque signa erant sacrificia prisca sanctorum, cum hoc unum per multa figuraretur, tamquam uerbis multis res una diceretur, ut sine fastidio multum commendaretur. Huic summo ueroque sacrificio cuncta sacrificia falsa cesserunt. Cf. Augustinus, *De civitate dei I*, 294.

⁶⁰ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 216.

учењу Блаженог Августина, папа Геласије доноси својеврстан закључак. Он закључује да је Христос земаљском цару одузео дио власти, односно власт у духовној сфери, и да због тога цар треба да према носиоцима духовне власти има однос који се на првом мјесту одликује скрушеношћу.⁶¹ Оно што Дагрон у цјелокупном учењу папе Геласије сматра недореченим, уз нагласак на ставу да се ради о намјерном превиђању, јесте чињеница да су и хришћански цареви користили титулу *Pontifex-a maximus-a*.⁶² У одређеној мјери по овом питању даје одговор и објашњење које износи Георгије Острогорски. Он сматра да је поменута титула у потпуности паганска заоставштина, и да је њено коришћење од стране византијских царева све до Грацијана који ју је избацио из употребе 379. године, само производ њихове неутврђености у хришћанској вјери.⁶³ Међутим, иако је чињеница да су и хришћански цареви користили титулу *Pontifex-a maximus-a* неоспорна, међу студијама које су се бавиле питањем односа између папства и царства у вријеме папе Геласија, постоји и један конкретан покушај објашњења таквог папиног става. С тим у вези, Алан Камерон износи, додуше, само као могућност, да папа Геласије можда никада није ни био у прилици да види императорску титулу у цјелини, пошто су је сами цареви ријетко користили у цјелости, те је због тога папа Геласије ту чињеницу превидио.⁶⁴

У којој мјери је теорија папе Геласија била утемељена на учењу Блаженог Августина, можемо видјети и на основу анализе политичке философије Блаженог Августина, коју је направио Рекс Мартин. Он је, на основу Августиновог списка *De civitate dei*, изнио неколико основних интерпретација Августиновог учења о хришћанском поимању световне и духовне власти.⁶⁵ Према једној од Мартинових интерпретација Августиновог учења, земаљска држава из његовог учења о двије државе, поистовјећује се са световном влашћу, а небеска држава са духовном

⁶¹ Исто.

⁶² Исто, 215.

⁶³ Острогорски, *Историја Византије*, 67.

⁶⁴ Cameron, *The Imperial Pontifex*, 366.

⁶⁵ Martin, *Two Cities*, 196-198.

влашћу.⁶⁶ Он своју анализу зауставља на почетном становишту, не бавећи се даљим дефинисањем евентуалних политичких импликација овакве интерпретације, већ само њеном детаљном анализом. На основу почетног става Мартин даље развија своју анализу у којој наглашава да се у Августиновој теологији види још један концепт, а то је да небеска држава из његовог учења представља један самосталан и институционализован ентитет. Прије Христа, овај ентитет је представљао јеврејски народ, али Христос је одузео Јеврејима власт и предао је у руке Цркве.⁶⁷ Мартин закључује на основу анализе Августинове терминологије да Августин о том догађају говори као о историјској чињеници, мада, по њему, постоји превише препрека у покушају да се небеска држава из Августинове теорије поистовјети са Црквом.⁶⁸ Међутим, докле год је духовна власт усмјерена ка вршењу Божије воље, она јесте небеска држава, без обзира на опште карактеристике њених представника, и представља наследника јеврејског народа.⁶⁹ Рекс Мартин даље каже да његова анализа Августинове политичке философије даје ближе одређење о Августиновој дефиницији двију држава, али не о њиховој појави у историји, већ након Страшног Суда Божијег, правећи паралелу са постојањем двије врсте људи, од којих је она боља, која је окупљена у Цркви, незамјењив представник Државе Божије.⁷⁰ С обзиром на његов дјелимични закључак да Блажени Августин сматра земаљску власт несавршеном и неправедном и да је у односу на христијанизовано Римско царство, фаворизовао античку, паганску римску државу,⁷¹ Мартин коначно закључује да је основа политичке философије Блаженог Августина у начелу да Црква не треба да постаје државом, већ треба да се управља ка Царству Небеском.⁷²

⁶⁶ Исто, 196.

⁶⁷ Нешто слично као што говори и Дагрон, с тим што Мартин као носиоца власти поставља Јеврејски народ, а не функцију световног владара. Cf. Martin, *Two Cities*, 198.

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ Исто, 200.

⁷⁰ Исто, 203.

⁷¹ Исто, 205-209.

⁷² Исто, 216.

О развоју богословске мисли Блаженог Августина нам детаљније говори Питер Браун, у својој биографији Августина Хипонског. У вези са темама које се тичу световне и духовне власти у Августиновим дјелима, Браун износи да је велики утицај, управо по питању политичке философске мисли, на Августина извршио начин живота и прилике у којима је живио Св. Амвросије Милански.⁷³ Ако се узме да је своје прве хришћанске кораке направио управо поред овог великог учитеља Цркве,⁷⁴ не чуди избор тема које је у својим теолошким дјелима обрађивао. Утицај теологије Блаженог Августина на Западу био је доминантан све до краја XIII вијека,⁷⁵ стога није необично што након анализе учења Блаженог Августина и теорије папе Геласија можемо наћи доста заједничких тачака. Папа Геласије је несумњиво своју теорију богословски утемељио на учењу Блаженог Августина, али је њен развој и појава на историјском плану, такође без сумње, његово самостално дјело. Он се трудио да идеале Блаженог Августина који по њему ниси били намјењени за историју,⁷⁶ оствари у историји.

Поред наведеног, анализу теорије папе Геласија дао је и Алојзије Циглер.⁷⁷ Он се у својој анализи теорије односа између царства и папства у мисли папе Геласија детаљније посвећује самом писму упућеном цару Анастасију, али већину пажње задржава на догађајима који су били повод за писање самога писма. Циглер у својој студији износи мишљење да је централна мисао у животу и раду папе Геласија, управо она која се односи на релације између царства и папства, али да се његов став по том питању не може јасно разумјети уколико га не повежемо са догађајима на Истоку који су довели до Акакијевог раскола, у вези са

⁷³ Brown, *Augustine*, 86-87.

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ Morris, *The Papal Monarchy*, 517.

⁷⁶ Према Брауну, Августин је сматрао да је од Адамовог пада људски род био подјељен на два града (*civitates*), који представљају двије пирамиде оданости. Први град служи Богу и његовим анђелима, а други служи палим Анђелима. Та два града, иако су очигледно помјешана и у оквиру саме Цркве, биће раздјељена приликом Страшног Суда. Због тога су у овом свијету, што је историјска чињеница, у одређеним периодима установљена два града, Јерусалим и Вавилон, да јасније искажу реалност два града. Cf. Brown, *Augustine*, 314. Према тој Августиновој идеји, поријекло Вавилона и Јерусалима је од Каина и Авела, и да на основу тога, Јерусалим као град добра, одн. Држава Божија наставља да постоји до краја времена. Cf. Brown, *Augustine*, 315. Истовремено је са тим желио да докаже да се разлика између два града може видјети кроз цијелу историју људског рода. Cf. Brown, *Augustine*, 319.

⁷⁷ Ziegler, *Pope Gelasius*

којима је и дошло до преписке између папе Геласија и цара Анастасија.⁷⁸ С обзиром да и Циглер наводи да је званична преписка папе Феликса III, несумњиво Геласијево дјело, он његове идеје види још у оквиру напора његовог претходника у вези са екскомуникацијом Акакија.⁷⁹ Ту се, по њему, види јасна разлика која је постављена између духовне и световне сфере, која се касније код званичних ставова самога папе Геласија види у идентичним оквирима, али са јасније и прецизније објашњеним ставовима. Циглер у оквиру закључка своје анализе теорије папе Геласија доноси коначно објашњење саме теорије. По њему, папа Геласије је најбоље изложење своје теорије о односу између папства и царства дао у свом документу *Tomus de anathematis vinculo*.⁸⁰ Циглер анализира исте изворе као и Дагрон, исто као и он примјећује да је теорија папе Геласија разрађена на основу анализе појаве Мелхиседека, али за разлику од Дагрона, он не прави паралелу са учењем Блаженог Августина.

Поред Дагрона, утицај учења Блаженог Августина у теорији папе Геласија, али и његов посебан карактер, види Норман Кантор. Он сматра да је теорија папе Геласија ништа друго до политички августинизам у једноставнијем и практичнијем облику.⁸¹ Тај утицај је, према мишљењу Кантора, папа Геласије искористио да уз помоћ ауторитета римског права донесе релацију по којој ће духовни ауторитет власти бити изнад световног. То је учинио тако што је духовну власт Цркве упоредио са категоријом *auctoritas* из римског права, која означава законодавну власт, док је ауторитет световних владара упоредио са категоријом *potestas*, која означава извршну власт.⁸² Из тога простиче, на основу односа у

⁷⁸ Исто, 422.

⁷⁹ Исто, 427.

⁸⁰ *Fuerint haec ante adventum Christi, ut quidam figuraliter, adhuc tamen in carnalibus actionibus constituti pariter reges existerent, et pariter sacerdotes. Quod S. Melchisedech fuisse sacra prodit Historia. Quod in suis queque diabolus imitatus est, utpote qui semper que divino eultui convenirent sibimet tyrannico spiritu vindicate contendit, ut pagani imperatores lidem et maximi pontifices dicerentur. Sed cum ad verum ventum est eumdem regem atque pontificem, ultra sibi nec imperator pontificis nomen imposuit, nec pontifex regale fastigium vindicavit, Quamvis enim membra ipsius, id est, veri regis atque pontificis, secundum participationem naturae magnifice utrumque in sacra generositate sumpsisse dicantur, ut simul regale genus et sacerdotale subsistant. Cf. PL, 059, 108-109.*

⁸¹ Cantor, *Middle Ages*, 88.

римском праву да је законодавна власт изнад извршне, што значи да је духовна власт изнад световне.⁸³

На основу анализе поменутих извора, као и изнесених ставова аутора које смо навели, закључујемо да у теорији папе Геласија можемо видјети утицај богословског учења Блаженог Августина, али да је на развој идеја папе Геласија у већој мјери утицао развој догађаја у погледу односа између Рима и Цариграда, гдје је папа Геласије видио прилику да нагласи примат римске катедре у хришћанском свијету.

Укупно сагледано, теорија папе Геласија о односу између царства и папства се заснива на увјерењу да постоје два принципа власти, који су од Бога дати људима. Та два принципа су потпуно раздвојена и представљају непоколебљив ауторитет сваки у својој сфери дјеловања, што подразумјева и подређеност једног у сфери другог. Клир се не бави световним пословима, нити се духовним пословима може бавити неко ван клира.⁸⁴ То значи да у домену световне власти, духовни ауторитети требају да се покоравају световним носиоцима власти и обратно. Међутим, детаљнијом анализом смо видјели да се папа Геласије није задржао на почетној релацији која дефинише Божанско поријекло и световне и духовне власти. Иако су ријечи упућене цару Анастасију о поријеклу власти јасне и недвосмислене, већ у наредним реченицама, папа Геласије даје објашњење међусобног односа између те двије врсте власти.⁸⁵ Он ставља нагласак на чињеницу да ће приликом Суда Божијег, свештеници одговарати и за световне владаре, и да је на основу тога њихова служба претежнија. Иако приликом објашњења цару Анастасију, папа Геласије ставља акценат на улогу духовних ауторитета по питању могућности спасења, он на

⁸² Никола Вирвол ову релацију поставља тако што политичку власт (*potestas*) поистовјећује са Византијом, а духовну власт (*auctoritas*) са Римом, правећи тако паралелу односа између световне и духовне власти са односом између Рима и Цариграда. Cf. Вирвол, *Политичко или петровско првенство*, 9.

⁸³ Cantor, *Middle Ages*, 88.

⁸⁴ Morris, *The Papal Monarchy*, 99.

⁸⁵ In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus Domino in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti etenim, fili elementissime, quod licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen praesulibus divinarum devotus colla submittis, atque ab eis causas tuae salutis expetis, inque sumendis coelestibus sacramentis, eisque disponendis, subdi te debero cognoscis religionis ordine potius quam praesesse. Cf. PL, 059, 42.

основу тога развија теорију у којој ауторитет носиоца духовне власти ставља изнад ауторитета носиоца световне власти. Папа Геласије то чини до те мјере да папску катедру као централног носиоца духовне власти сматра способном да доноси самосталне одлуке, чак и без сабора.⁸⁶ То, по њему, значи и да папа може судити свима, а да њему, као врховном ауторитету, не може судити нико. Истовремено, то искључује могућност да коначни суд о неком питању може дати било ко осим папске катедре.⁸⁷

Теорија папе Геласија, богословски утемељена на учењу Блаженог Августина, у времену након њега је коришћена од стране каноничара по питању регулисања односа између световне и духовне власти.⁸⁸ Међутим, развој догађаја кроз историју учинио је да је, чак и на Западу, била заборављена. Такво стање је трајало све до почетка XI вијека,⁸⁹ када се на историјској сцени појавио проблем лаичке инвеституре. Након појаве теорије папе Геласија на историјској сцени па све до развоја сукоба у вези са лаичком инвеституром у XI вијеку, по питању односа између световне и духовне власти на Западу се није десило ништа ново. Мишљење да се прије XI вијека ипак десило нешто битно на овом пољу заступа Никола Вирвол. Он сматра да је раздвајање световне и духовне власти у вријеме папе Геласија било само наговјештено, а да је у вријеме папе Николе у IX вијеку, стање односа било такво да су световна и духовна власт биле потпуно одвојене.⁹⁰ Стога, можда вриједи споменути два историјска момента у којима се може потражити одређена промјена у латинској традицији по питању односа између световне и духовне власти у периоду од V до XI вијека. Један се везује за крај VI и почетак VII вијека и личност Светог Григорија Двојеслова, или папе Григорија Великог, како је познатији у латинској традицији, а други, као што указује Вирвол, за личност папе Николе. Примјер Св. Григорија Двојеслова (590–604) је интересантан по овом питању као примјер папе који се у току свога понтификата

⁸⁶ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 355.

⁸⁷ Грацианский, *Каноническая позиция папства*, 66.

⁸⁸ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 45.

⁸⁹ Markus, *Popes and Emperors*, 47.

⁹⁰ Cf. Вирвол, *Политичко или петровско првенство*, 83.

у великој мјери бавио и пословима световног властодршца.⁹¹ Међутим, суштину природе односа папе Григорија Великог према световној власти можемо видјети у његовој посланици византијском цару Маврикију.⁹² С тим у вези онда свакако стоји мишљење да се његов однос према световној власти треба посматрати у контексту политичке ситуације у којој се Рим нашао у то вријеме. Линч то објашњава политичким приликама, у којима Византија није била у ситуацији да брани Рим од напада Лангобарда, те је папа преузео улогу световног владара у сврху организације одбране Рима.⁹³ То је чинио тако што је, користећи материјална средства папске катедре, плаћао војску која ће бранити Рим.⁹⁴ У одређеним случајевим је чак и потплаћивао саме Лангобарде.⁹⁵ Његови поступци нису одавали ни у једном сегменту постојање евентуалне жеље да преузме световну власт у своје руке.⁹⁶ Понтификат папе Григорија Великог у потпуности је био окарактерисан жељом да се у дјело спроведе и правна и институционална власт Царства, та жеља је била до те мјере јака да, као што смо и видјели у посланици цару Маврикију, никада није довео у питање право цара да се мјеша и у послове Цркве.⁹⁷ Маркус такође закључује да је учествовање у световним пословима папе Григорија Великог било производ искључиво немогућности Царства да одбрани Рим од најезде Лангобарда.⁹⁸ Највећи доказ изостанка његове жеље за световном влашћу износи Клер Сотинел, која сматра да се он види у чињеници да је папа Григорије Велики допуштао владарима да се мјешају и у искључиво црквена питања, што је, према њеном мишљењу, довело до пораста његовог угледа како у духовним, тако и у световним структурама власти и

⁹¹ Линч, *Историја средњевековне цркве*, 42.

⁹² Piisimus atquea Dea constitutus dominus noster, inter caeteras augustorum ponderum curas, conservandae queque sacerdotali charitati rectitudine studii spiritalis invigilat, videlicet pie veraciterque consideraus heminem posse recte terrena regere, nisi noverit divina tractare, pacemque reipublicae ex universalis Ecclesiae pace pendere. Cf. PL, 077, 744.

⁹³ Линч, *Историја средњевековне цркве*, 42.

⁹⁴ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 64.

⁹⁵ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 48.

⁹⁶ Линч, *Историја средњевековне цркве*, 42.

⁹⁷ Markus, *Popes and Emperors*, 52.

⁹⁸ Исто, 53.

омогућило му да и сам може ауторитативно иступати по различитим питањима.⁹⁹ Опет Маркус, у оквиру друге студије, расправљајући о појмовима свештеног и секуларног уређења и њиховог развоја у дјелу Блаженог Августина до папе Григорија Великог, каже да је по Блаженом Августину, основни проблем у разлици поимања светости из перспективе пагана и из перспективе хришћана, одн. да је појам световног друштвеног уређења у хришћанству настао као паганска заоставштина.¹⁰⁰ С друге стране, папа Григорије Велики је посматрао Цркву свога времена као заједницу вјерних која је земаљски ауторитет упила у своје биће, те да је процес одвајања немогућ до краја времена.¹⁰¹ Оно што Маркус сматра да се треба посматрати одвојено, јесу, по њему, двије врсте односа које папа Григорије Велики има према световној власти. Једна врста односа је унутар граница Царства, а друга ван њега.¹⁰² Унутар Царства, папа Григорије Велики је све чинио да устроји империјалну Цркву, која је требала бити устројена по угледу на устројство у вријеме цара Јустинијана.¹⁰³ Он јасно успоставља релацију и везује поступке папе Григорија Великог са теоријом папе Геласија, с тим што наглашава да за разлику од Геласија, Григорије Велики се није бавио политичком теоријом и да његово схватање односа према световној власти можемо препознати у његовим поступцима који су увијек били усмјерени ка учвршћивању империјалне власти.¹⁰⁴ Према свему реченом, јасно је да однос папе Григорија Великог према световним властима није донио никакве посебне промјене у односу на теорију папе Геласија.

Што се тиче понтификата папе Николе у IX вијеку, такође се није десило ништа епохално по питању односа између световне власти. Као што смо и видјели, Вирвол говори о остварењу идеје папе Геласија у вријеме понтификата папе Николе, односно о потпуном раздвајању између световне и духовне власти

⁹⁹ Sotinel, *Emperors and popes*, 287.

¹⁰⁰ Markus, *The Sacred and the Secular*, 85.

¹⁰¹ Исто, 93.

¹⁰² Markus, *Gregory the Great*, 83.

¹⁰³ Исто.

¹⁰⁴ Исто, 84.

која је, према Вирволовом мишљењу, започето у вријеме Геласија а довршено у вријеме Николе.¹⁰⁵ Везу између папе Григорија Великог и папе Николе можемо видјети на основу одговора папе Николе Бугарима, у којем се у великом броју објашњења на разне теме, папа Никола позива на учење папе Григорија Великог, постављајући га као неприкосновеног ауторитета у сваком од тих случајева.¹⁰⁶ Након те почетне релације, конкретнију сличност у ставовима о световној и духовној власти видимо у његовом схватању учешћа духовних лица у световној власти,¹⁰⁷ као и дужности хришћанских владара према Цркви.¹⁰⁸ Јаснију слику о схватању папе Николе нам даје Фредерик Норвуд. Он констатује да се у идејама папе Николе о односу световне и духовне власти појављују све раније идеје, међу којима и папе Геласија и папе Григорија Великог.¹⁰⁹ Правећи почетни корак у својој анализи, Норвуд види темељ односа папе Николе према световној власти у његовој претензији за доминацијом папске катедре. Из тога, по њему, проистиче да се световни ауторитети не би требали нипошто мјешати у црквене послове.¹¹⁰ Све то утврђује на примјеру једног догађаја из 862. године у вези са постављањем извјесног клирика на епископско мјесто од стране краља Лотара II, када се папа Никола жестоко успротивио том краљевом поступку. Норвуд у томе види типичан примјер онога што се касније појавило као проблем лаичке инвеституре.¹¹¹ У описаном догађају, Норвуд види утврђивање теорије папе Геласија, јер папа Никола сматра да нико од световних ауторитета не би требало да се мјеша у духовне послове, али да духовни ауторитети могу судити световним, када се ради

¹⁰⁵ Вирвол, *Политичко или петровско првенство*, 83.

¹⁰⁶ Cf. Mansi, XV, 405, 406, 419, 423.

¹⁰⁷ Quoniam quamvis utrumque fortasse sine culpa valeat exerceri, quando tamen his quae Dei sunt, arctius homo debet haerere, quae mundi sunt a se convenit penitus refecare: praecipue cum eo die ad militiam divinam accedens homo, implicari non debeat negotis saecularibus. Cf. Mansi, XV, 407.

¹⁰⁸ Quippe cum pertineat hoc ad reges saeculi Christianos, ut temporibus suis peccata & sine diminutione velint servari matrem suam ecclesiam, unde spiritaliter nati sunt. Cf. Mansi, XV, 411.

¹⁰⁹ Norwood, *The Political Pretensions*, 271.

¹¹⁰ Исто, 272.

¹¹¹ Исто, 275-276.

о духовним питањима.¹¹² Он закључује да је у складу са настојањима папе Николе мисао да духовни ауторитети не могу да полажу право на атрибуте световне власти, што је по њему степеница у развоју идеје од Геласија до Григорија VII, и да се у цјелокупном раду папе Николе не може наћи ниједан детаљ који би указао да се он борио за световну власт.¹¹³ Анализа још једног историјског догађаја у вези са папом Николом, коју нам доноси Роберт Белецки, иде у истом правцу као и све раније наведено. Он наводи спор између папе Николе и архиепископа Јована Равенског из 861. године, гдје он на основу става папе Николе види његову јасну одлучност да се бори за независност Цркве у доношењу одлука по својим унутрашњим питањима без лаичког утицаја.¹¹⁴ По њему, тај догађај у Равени је показао став папе Николе којег се он држао и касније током цијелог понтификата.¹¹⁵ Белецки закључује да потези папе Николе по питању односа између световне и духовне власти нису имали кључну улогу у григоријанским реформама, али да се његов утицај на њихов развој не може оспорити.¹¹⁶ Сходно томе, подаци које налазимо у Оксфордском ријечнику папа који говоре о папи Николи као настављачу традиције Геласија и Григорија Великог, јасно нас воде ка закључку да постоји усвојено мишљење да се и у вријеме папе Николе на пољу односа између световне и духовне власти није десило ништа ново.¹¹⁷ Оно што је за ову тему важно јесте и мишљење које износи Оливије Клеман, који у почетку григоријанских реформи у вези са лаичком инвеституром види наставак политике папе Николе.¹¹⁸

На основу свега изнесеног, видимо да у идеји односа између световне и духовне власти у латинској традицији од папе Геласија до григоријанских реформи нема битних промјена.

¹¹² Исто, 277-278.

¹¹³ Исто, 281-285.

¹¹⁴ Belletzkic, *Pope Nicholas I*, 263.

¹¹⁵ Исто, 268.

¹¹⁶ Исто, 271.

¹¹⁷ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 64.

¹¹⁸ Клеман, *Развој источног хришћанства*, 24.

2. 2. Црквене реформе прије папе Григорија VII

Положај у којем се папство налазило у првој половини XI вијека¹¹⁹ је био производ различитих политичких борби које су се у претходном периоду одигравале унутар духовног простора римских папа.¹²⁰ У тим борбама, које су се у највећој мјери одвијале у њемачком краљевству, положај римског папе је веома често и сам био предмет борбе јер је сматран једним од кључних фактора за исход у борби племства за власт.¹²¹ Самим тим, а и захваљујући начину на који су долазили до папског престола, сами папски претенденти су давали допринос жалосном стању папства и његовом лошем угледу у хришћанском свијету. У прилог таквом стању је ишло и потпуно одсуство било каквих моралних параметара у њиховом животу.

Та својеврсна деградација саме папске службе се огледала на разне начине и у разним сегментима црквеног живота. Сваки од тих сегмената је био повезан са борбом за власт и богатство. Повезаност се огледала у начину достизања крајњег циља, који је у сваком случају у том периоду био исти. Пошто је папски престо и сам био предмет трговине и са тим положајем су вршене манипулације разних врста. На папску службу су од стране племства постављани људи који су за тај положај плаћали. Једина мјера, по којој се одређивала предност једног кандидата у односу на другог, била су материјална добра. Уз те људе који су постављани углавном су се налазиле групе људи којима је сам папски престо представљао интересну сферу, односно који су захваљујући одговарајућој личности на римској

¹¹⁹ Незавидан положај папства у периоду пред почетак црквених реформи је опште прихваћена историјска чињеница. Углавном се та констатација односи на потпуно морално понижење другог низа римских папа, до којег је дошло због потпуне контроле избора и функционисања римских папа од стране световних владара, било владарских кућа или локалног племства. Cf. Поповић, J., *Opuscula* II, 69.

¹²⁰ Дафи наглашава да је до таквог стања дошло захваљујући борби за власт и јачање ауторитета појединих римских племићких породица и њемачке владарске куће. Први су се уз помоћ папске катедре жељели домоћи озбиљнијег удјела у власти, док су други своју власт уз помоћ папске катедре хтјели проширити до крајњих граница некадашњег Римског царства. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 87.

¹²¹ Исто

катедри остваривали материјалну корист. Такве групе људи углавном су биле сачињене од родбине кандидата за мјесто римског епископа.¹²² Нико у то вријеме није водио рачуна о моралним вриједностима или одговарајућим способностима тих људи којима је тај положај уступан. Управо из тог разлога неријетко се дешавало да такав изостанак критеријума при избору, на папски престо доведе људе са различитим склоностима. Често се дешавало да су упркос постојећим монашким завјетима, изабрани на папско мјесто имали жене и отворено показивали склоности према раскалашном животу уопште.¹²³

Осим моралне декаденције и неспособности која се манифестовала на различите начине кроз понашање појединаца и њихов приступ служби на коју су постављани, постојао је проблем и у начину на који су вршена постављања и свргавања појединих папа. Приликом саме борбе за папску катедру, осим разних облика потплаћивања или директне куповине положаја, дешавало се, уколико би сви ти покушаји остајали без успјеха, да се само свргавање или постављање папе врши помоћу примјене физичке силе.¹²⁴ Та демонстрација војне силе је у то вријеме, сваки пут када се дешавала промјена на римској катедри, на улицама Рима стварала стање које је изгледало попут било које друге револуције.

Својеврсно неписано правило тога времена је била и наследност папске катедре унутар једне породице, али опет као израз непрекинутог утицаја одређене племићке куће која је вршила утицај на избор папе.¹²⁵ Тако да су обје појаве, како насилно постављање и свргавање тако и наслеђивање, у суштини биле производ утицаја одређене племићке породице која је у том сегменту у том тренутку била најјача.

Колико су штете животу Цркве правила изненадна и насилна свргавања, толико је сигурно било штете и због чињенице наслеђивања папског престола. У

¹²² У случају избора папе Силвестра III, утицај је вршен од стране племићке породице којој је и сам припадао. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 144.

¹²³ Дафи преноси да је један од разлога повлачења Силвестра III са папске катедре био тај што је од Јована Грацијана, будућег папе Григорија VI, примио новац који му је био потребан за будућу женидбу. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 87.

¹²⁴ Такав случај се десио приликом смјене Бенедикта IX у корист Силвестра III. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 144.

¹²⁵ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 79.

оба случаја се папска катедра попуњавала вољом одређене групе људи који су се руководили искључиво личним интересом. Изостанак руковођења интересом Цркве је видљив у чињеници присуства насиља приликом покушаја промјена на папској катедри, као и у томе што нико никада није ни покушао дати неко објашњење учињеног поступка. Промјена на папској катедри се једноставно обављала, чак без покушаја оправдања поступака зарад евентуалног вишег циља. Ти потези су повлачени без свијести о узвишености свештеничке и првосвештеничке службе.¹²⁶

У таквом стању је очигледан изостанак било каквог система по којем би се могао препознати неки вид уређеног функционисања Цркве. Оно је без сумње било производ лошег држања како вишег и нижег црквеног клира тако и племићких породица. Потпуно је очигледно да су потези са обје стране начинили велику штету која се и манифестовала управо кроз само стање односа. Питање одговорности и једних и других је оправдано присутно, с обзиром да су оба елемента доживљавана као потпуно равноправна и јединствена унутар Цркве¹²⁷. Када борба за власт и богатство добије толико маха као што је то било у овом случају, она баца сјенку на све остале елементе који би евентуално могли бити важни за карактерисање људи и догађаја у одређеном временском периоду.

Зато се приликом покушаја да се покаже право стање папства у периоду прве половине XI вијека, у самом почетку налазимо међу сликама моралног пада свештенства и хришћанског племства. Тиме основне карактеристике постају симонија, лаичка инвеститура, насиље и бескрупулозна борба за власт. Тешко је видљив било какав детаљ који би личио на нормално дјеловање Цркве и њено послање, а који би истовремено био посебно препознатљив за тај период. Самим тим, под таквим околностима је веома тешко истаћи било какву карактеристику,

¹²⁶ Кидер прави поређење у каквом се стању налазило папство пред почетак реформи, са поимањем папске службе које приписује Хилдебранду. Као његову највећу врлину, он неморалном папству супротставља његову свијест о узвишености свештеничке службе у Цркви. Cf. Kidder, *The Lives of the popes*, 155.

¹²⁷ Тирни јединственост духовне и световне власти темељи на основу Јеванђеља (Лк. 20, 25; Јн. 18, 36; Мт. 16, 19), Дјела Апостолских (Дап. 5, 29), Посланице 1. Петрове (1 Петр. 2, 17) и Посланица Римљанима (Рим. 13, 1) и 1. Коринћанима (1 Кор. 2, 6) Св. Апостола Павла. Cf. Tierney, *The crisis*, 8.

осим наведених, која би боље или тачније описала стање папства у периоду пред саму појаву идеја о реформама.

2. 2. 1. Проблем лаичке инвеституре, симоније и николаитизма у XI вијеку

Проблем трговине црквеним службама и положајима, као и коришћење утицаја световне власти за задобијање истих није био искључиво везан за папску катедру. Његова раширеност на свим нивоима како црквених положаја тако и световних власти и јесте учинила тај проблем много већим. Заједно са николаитизмом, односно појавом ожењеног свештенства свих степена, постао је суштином неразумјевања и превирања у односима световне и духовне власти у XI вијеку. У периоду историје Цркве на Западу који се овде обрађује сматрано је. Као што смо видјели, да су сфере световних и духовних утицаја ништа више до два елемента једне јединствене творевине Божије. Исто тако је и ова проблематика која је пројављена на три различита начина могла бити посматрана као јединствена у погледу настанка и опстанка на пољу живота Цркве. Кључне личности црквених реформи XI вијека јасно су указивале да је осигуравање независног избора и постављања како нижег клира тако и у питању избора папе, кључно за рјешавање свих проблема црквене управе.¹²⁸ У коликој мјери су се ти проблеми у пракси појављивали, у тој мјери су на пољу црквених реформи заузимали своје мјесто. Тако се испоставило да најбоље мјерило количине неправилности у начину живота Цркве лежи у реакцији оних који чине Цркву. На тај начин су се и у случају појаве проблема лаичке инвеституре проблеми прво појављивали, а затим су сами касније указивали на свој узрок и извор. Проблеме у вези са николаитизмом и симонијом је тако својом реакцијом објелоданио један

¹²⁸ Витнијева тврдња је утемељена на тротомном дјелу кардинала Хумберта *Libri tres adversus Simoniacos*, чијом анализом долази до закључка да су двојица носилаца реформи, Хумберт и Петар Дамијани, имали супротстављена мишљења по питању одређивања кључног проблема на који би се реформе требале усмјерити. Cf. Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 239.

народни покрет¹²⁹ захваљујући којем је дошло до тога да се такав проблем озбиљно схвати и почне рјешавати као такав.

Да би се лаичка инвеститура могла поставити као кључни проблем који је изродио остала два за црквену историју битна проблема, важно је правилно поставити чињенице и релације које ће нас успјешно довести до потврде таквог стања. Опет са друге стране, потврда закљученог стања истовремено осигурава исправност постављених чињеница и релација. Чињенице које су у периоду пред сам врхунац реформи у XI вијеку биле видљиве као кључне, у основне смјернице реформи уоквирио је папа Григорије VII. Суштина његових задатака након избора за папу се састојала од тога да се клир у сваком погледу ослободи од световних утицаја сваке врсте и да се такво стање очува јачањем папске власти до апсолутизма.¹³⁰ То што је тек он доласком на папску катедру поставио такав задатак не значи да се ти исти проблеми нису појављивали и раније. Управо је у том његовом формулисању доказ дуготрајности проблема који је кулминирао оваквом идејом папе Григорија. Још један веома важан детаљ је утицао на развој ових проблема како у раним тако и у каснијим реформским идејама. Тај детаљ се односи на намјеру световних владара да врше контролу кретања црквених прихода,¹³¹ што су они сматрали искључиво својим правом. Пошто је такво тумачење права световних владара за реформисте било неприхватљиво, само је додатно утицало на њих да за циљ својих реформи поставе потпуно раздвајање свештенства од световног утицаја.

У радовима црквених историчара о овој теми, као што је Хозе Орландис, постоји раширено мишљење да је настанак националних држава индиректни узрок за појаву лаичке инвеституре.¹³² Прије настанка националних држава, о

¹²⁹ Народни покрет *Patavia* је настао у Горњој Италији у Милану, против клира који је продавао положаје свештеног служења. Именом *pattari* племство је подругљиво називало продавце старим стварима. Cf. Павловић, *Римске папе*, 57.

¹³⁰ Поповић, J., *Општа II*, 70.

¹³¹ Сукоб свештенства са световним владарима по питању контроле црквених прихода био је повезан са покретом *Patavia* у Милану. С тим у вези је раширено мишљење да је сам почетак идеје мјешања световних владара у црквене послове био узрокован намјером да преузму контролу над црквеним приходима. Cf. *Оксф. Ист. Хришћ.*, 267.

¹³² Орландис то објашњава чињеницом да је Црква на Западу испустила могућност да под јаким руководством римског папе буде кључни фактор наднационалног уједињења, након пропасти

световној и духовној власти се размишљало као о два начела једне власти. Духовној власти се у неким случајевима давао карактер световне, док је и световна власт имала карактер неке врсте свештеног служења. Самим тим, сам утицај световних владара на живот Цркве у сегменту попуњавања одређених црквених положаја сматран је уобичајеним.¹³³ Како је тај утицај био разумљив све докле је постојало једно царство, тако је појавом више различитих владара полако прерастао у оно што је касније названо лаичком инвеституром. Јасно је да је самим стварањем националних држава дошло до одсуства поимања Цркве као наднационалне заједнице. Развојем таквих релација се и оно што је сматрано уобичајеним карактеристикама односа Цркве и државе у случају једне царске круне и катедре, у новонасталим условима пројавило на потпуно другачији начин. Та пројава лоших односа између владарских кућа и папске катедре није одмах схваћена као будући предмет евентуалних реформи. То се десило тек када се током одређеног временског периода, а то је увелико манифестовано почетком XI вијека, само папство нашло у потпуној зависности од разних аристократских кућа и њемачких владара.¹³⁴ Дотадашњи ниво утицаја на нижи клир и епископске катедре није био довољан да постане предметом реформи. Када је зависност од световних власти доспјела до тог нивоа да је створен низ од преко двадесет папа који су били постављени од стране њемачког двора или неких аристократских кућа, било је јасно да се таква ситуација неће превазићи без великих промјена. Осим тога, такво стање је довело и до развоја многих других неправилности које је раније произвело, а које се не би могле развијати у околностима регуларног попуњавања важних духовних положаја. Стање папства и претјерани утицај лаика

Западног римског царства. То је довело до настанка мноштва националних држава, које су свака посебно хтјеле да имају потпуни утицај на функционисање папске катедре, као што је то некада имао римски цар. Cf. Orlandis, *Povijest kršćanstva*, 76.

¹³³ Нокс расправља питање лаичке инвеституре и њеног поимања од стране Цркве. По њему, почетак било какве расправе на ту тему је поимање саме дефиниције Цркве, односно њених граница. Ако је и владар дио Цркве, онда је једино питање који црквени ауторитет се консултује у којим сферама, папа или владар? Он сматра да је лаичка инвеститура створила супротан ефекат од оног за који се залагала, умјесто да световни владар има утицај у духовним пословима, дошло је до потпуног прекида односа између световне и духовне власти. Cf. Кнох, *Finding the law*, 422-425.

¹³⁴ Захваљујући великој уплетености световних владара у духовне послове, многи од папа су се временом нашли укључени у многе световне послове, што је још више компликовало тај однос. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 87.

на њега није проблем који је настао из ничега. Оно што је претходило претјераном утицају лаика јесте управо нешто што је довело до једне од најапсурднијих ситуација у историји Цркве. Папство и сав нижи клир су се и прије уплитања владара и аристократа налазили у једном потпуном расулу. Тај наведени апсурд се огледа у томе да су управо неки од савјесних представника црквеног клира тражили од световних владара и аристократа да се умјешају и помогну да се стање у Цркви поправи. Тако да данас по овом питању имамо видљива два различита становишта која су манифестација поменутог апсурда.¹³⁵ По једном, који је настао нешто послје проведених реформи, коријен сваког зла које се појављује у Цркви лежи у претјераном лаичком утицају на живот Цркве, док по другом, који је настао у току XI вијека, црквене реформе не би било могуће уопште ни покренути да није било лаичког утицаја на именовања на црквене положаје. И по једном и по другом становишту, реформе су биле пријекно потребне, и то је најважније.

Интензитет лаичког утицаја а исто тако и нередовног стања унутар црквеног клира прије уплитања владара и аристократије зависио је од количине богатства којим је одређени црквени положај располагао. Духовно стање носилаца црквених положаја је у великом броју случајева¹³⁶ било на незавидном нивоу, док истовремено њихово управљање материјалним добрима којима су располагали није било нимало занемарено. Исто тако је и у каснијем периоду утицај лаика био у већој мјери усмјерен на оне црквене положаје који су са собом повлачили и преузимање утицаја и право располагања над већим материјалним добрима. Како је временом лаичка инвестира добила материјални еквивалент тако је истовремено постала и веома интересантним предметом трговине. У таквој ситуацији видимо да је појава симоније директно узрокована лаичком инвестицијом, и то тако што су њеним јачањем створени и услови да неко други осим црквеног клира користи утицај на попуњавање црквених положаја. Тиме се повећава и могућност да одређени црквени положај постане предметом трговине. Осим што та могућност постоји унутар самог клира, она се појављује и ван њега, у различитим структурама друштва. Самом појавом више различитих могућности

¹³⁵ Tierney, *The crisis*, 27.

¹³⁶ Дафи змеђу осталих истиче примјер папе Бендикта VIII и његовиг одредби о убирању папских прихода за постављења на одређене црквене положаје. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 89.

за задобијање одређеног црквеног положаја који истовремено доноси и велика материјална богатства, повећава се и број људи који су спремни платити за тај положај и повластице. Ако су тада могућности биле мале да се унутар клира нађе неко ко ће наплатити за одређени црквени положај, излажењем из тих оквира расту и те могућности. Сидни Пеинтер сматра да је симонија без сумње била одраз световног утицаја на Цркву, пошто су материјална средства која су коришћена за куповину црквених положаја, стизала углавном од стране феудалаца.¹³⁷ Поред продаје положаја од стране владара и племства, било је случајева симоније који су се појављивали и унутар реформских редова, као што је рецимо случај са папом Григоријем VI или неким од каснијих сличних случајева¹³⁸ на нижим степенима клира. Иако нико није оспоравао њихово постојање, такви примјери симоније унутар клира су се веома често оправдавали различитим објашњењима.¹³⁹ Једно од објашњења је било да се ради о вишим циљевима који су били претежнији од начина доласка на одређени положај. Истицала се важност личности која је дошла на црквени положај над начином на који је тај положај достигнут. Још једно оправдавање симоније унутар клира било је да су приликом постављања на црквене катедре одређени епископи морали плаћати папи прописане таксе.¹⁴⁰ Одређена давања су осим према папи, за епископе била прописана и према владарима. Један од примјера одређених давања јесте када су за сваку промјену корисника црквених посједа епископи морали владару плаћати одговарајући износ. Вјероватно је да није у сваком примјеру било ријеч о чистој симонији, али кроз поглед на сам начин оправдавања или осуде долази се до закључка да се у таквим приликама веома тешко могла направити јасна разлика између симоније и владарског или папског пореза. Упркос томе што је постојало доста разних неутемељених оптужби за симонију,

¹³⁷ Пеинтер, *Историја средњег века*, 154.

¹³⁸ Кидер наводи да је у то вријеме у оквирима нижих степена свештенства била раширена појава симоније. Cf. Kidder, *The Lives of the popes*, 181.

¹³⁹ Исто

¹⁴⁰ Плаћање таксе приликом примања одређеног положаја није била пракса искључиво везана за папу. Плаћања су вршена и локалним епископима од стране подређеног им свештенства, као и световним владарима, краљевима, одн. племићима. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 89.

то не значи да у том периоду није била раширена.¹⁴¹ Самим тим је и борба црквених реформиста против ње у сваком периоду реформи у XI вијеку била заступљена. Колико је у црквеним реформама XI вијека симонија сматрана озбиљним проблемом свједочи и настојање Петра Дамијанија¹⁴² који је тежио да нагласи величину проблема у монашком живљењу узрокованих симонијом. Иако је тада у великој мјери била раширена појава великог броја монаха који су живјели у разврату, прељуби и разним противприродним гријесима, Петар Дамијани наглашава да је у односу на све то гријех симоније ипак највеће зло које је задесило начин монашког живљења.

Да ли је сходно утицају лаичке инвеституре на појаву симоније постојао и својеврсни продужени утицај и једне и друге појаве на појаву николаитизма, не може се тачно утврдити, али је сигурно да је појава ожењеног свештенства сва три степена, и све оно што је пратило ту појаву, свакако било у центру пажње реформског покрета у XI вијеку. Како се кроз историју Цркве на Западу временом кристалисало правило да свештенство сва три степена треба да живи безбрачно¹⁴³, тако је појава ожењених свештеника нижег клира, епископа па и папа сматрана једним од кључних проблема за црквену дисциплину. Гледајући из перспективе живота Цркве искључиво на проблем ожењеног свештенства и без додатних околности услијед лаичке инвеституре и симоније, не може се препознати толико велики интензитет проблема који је могао настати због ове појаве. Могуће је да је такав став и поглед настао и због уобичајене појаве на Истоку¹⁴⁴ по којој је постојање ожењеног свештенства редовно стање које ни у чему не нарушава црквену дисциплину. У сваком случају, било да је појава ожењеног свештенства сматрана редовном или ванредном појавом, она је у периоду реформи у XI вијеку

¹⁴¹ Mathew, *The Life*, 27.

¹⁴² Vincent, *The Age of Hildebrand*, 24.

¹⁴³ Стиклер износи кратку релацију развоја обавезе безбрачности за свештенство. По њему, почетак проблема је у материјалним добрима која су долазила са одређеним црквеним положајем, и која су подразумевала материјалну независност из које је проистицала потпуна самосталност корисника бенефиција. Служба која је примана на тај начин није се могла одузети ономе који је примио, управо захваљујући материјалној самосталности. По Стиклеру, та могућност развоја јаким и утицајним породица у којима је одређени положај бивао и наследан, смањена је увођењем обавезног целибата. Cf. Stickler, *Celibat klerika*, 26.

¹⁴⁴ Исто, 41.

потпуно оправдано постављена као један од кључних проблема црквене дисциплине. То је посебно видљиво било у све већем броју случајева живљења свештенства у незаконитим заједницама. Та појава је била узрокована присилним целибатом, када су се клирици у страху од губитка чина, али и због одлуке да су сами бракови клирика неважећи, веома често одлучивали за живот у незаконитим заједницама.¹⁴⁵ Како су без обзира на узрок и један и други случај сматрани подједнако неприхватљивим, и параметри по којима је утврђивана незаконитост начина живљења свештеника подједнако су важили за све. У првим случајевима, када су свештеници сва три реда живјели у законитим браковима, да ли склопљеним прије или после примања чина, навођен је аргумент на основу правила да се након примања чина морају одвојити од жена.¹⁴⁶ Тај аргумент су правдали потребом очувања обредне чистоће оних који служе Цркви. У другим случајевима је у први план истицана опет обредна чистоћа за којом је захтјев био производ канонских одредби. Канонске одредбе на којима су се темељили реформски напори по питању обредне чистоће су се односиле искључиво на брачност клирика, мада Хилдебранд изједначава то питање и код лаика.¹⁴⁷ Оно што је било карактеристичан проблем у случају ожењеног свештенства јесте реална опасност за црквену имовину од стране њихових породица. У случају када постоји важећи законски брак свештеника, постоји опасност да ће и црквена имовина бити предметом остваривања њихових права. У случају живљења свештенства у незаконитим заједницама оваква опасност је била искључена. Још једна ствар је захваљујући једнакој опасности по Цркву у оба случаја створила једнак приступ проблему. Осим што је приступ у анализи ових проблема био

¹⁴⁵ Поповић, Ј., *Onuma* I, 751.

¹⁴⁶ Стиклер приликом излагања услова развоја обавезног целибата ни не говори о питању обредне чистоће. Cf. Stickler, *Celibat klerika*, 26. Док са друге стране, Дафи поред проблема који су узроковани брачним животом клирика, наглашава питање обредне чистоће. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 89

¹⁴⁷ Папа Григорије VII је велику пажњу придавао канонима, мада није био много утврђен у познавању и тумачењу истих, с обзиром да у канонском праву није оставио никакав траг. Његов став по питању брачности клира се у потпуности односио и на лаике. Сексуалне односе је сматрао нечистим и сметња су светотајинском животу у Цркви, без разлике да ли се ради о брачним или ванбрачним односима. Искључује могућност покајања као пута ка учешћу у Св. Тајнама, уз стављање акцента на термин очишћење, у контексту припреме за приступање Св. Тајнама. Cf. Brundage, *Sexuality*, 71.

јединствен, као једнако опасан препознат је проблем утицаја на свештенство преко родбинских веза створених управо кроз њихове брачне или ванбрачне заједнице. У периоду реформи је кроз инсистирање на брачној чистоћи намјера била да си оствари крајњи циљ, а то је смањење утицаја било каквих световних веза на само свештенство или преко одређених клирика на остатак црквеног клира.¹⁴⁸ Међу тим везама су се брачне или ванбрачне везе свештенства сматрале најјачим и њиховим прекидањем се у великој мјери смањивала опасност од јачања лаичког утицаја на Цркву, а самим тим се смањивао и утицај државних власти на Цркву. Кроз овакав поглед постаје јасније да овај проблем који у реалном погледу на Цркву није био толико велики, у перспективи реформатора Цркве у XI вијеку и њиховој пројекцији реформи је и те како представљао велику препреку у спровођењу реформи. Сама величина проблема узрокованих овим неправилностима огледа се и у његовој дуготрајности упркос активним реформским покретима. Колико год да су се реформисти трудили да појаву ожењеног свештенства искоријене, током реформи је та појава била у великој мјери присутна и у самом Риму.¹⁴⁹ Каква је била ситуација по том питању у другим срединама у односу на стање у Риму, можемо само замислити. Без обзира на дотадашње лоше спровођење правила о безбрачности свештеника, рад реформског покрета је ипак био плодносан. Борба која је вођена на том пољу у вријеме реформи је сигурно дала велики допринос да се створе услови који су довели до званичне одлуке о ништавности брака клирика која је потврђена на II латеранском сабору, одржаном у дванаестом вијеку.¹⁵⁰ У вријеме рада реформског покрета у XI вијеку против појаве ожењеног клира постојао је јединствен аргумент на који су се реформисти позивали. Исти аргумент је кориштен и готово један вијек касније, на поменутом сабору који је донио званичну одлуку о забрани постојања ожењеног клира. Тај аргумент против ожењеног клира је настао на основу тумачења трећег канона Првог васељенског сабора од стране реформски оријентисаних представника Цркве. Њиховим тумачењем овог канона се

¹⁴⁸ Исто

¹⁴⁹ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 225.

¹⁵⁰ Сабор одржан 1139. године донио је одлуку да су склопљени бракови виших клирика не само недопуштени, већ и раније склопљени су проглашени неважећим. Cf. Stickler, *Celibat klerika*, 26.

закључује да је клирицима било ког степена забрањено имати жене.¹⁵¹ Међутим, ако се прочита текст канона¹⁵², остајемо ускраћени за објашњење на основу чега је из наведеног канона закључено да се забрана односи на ожењене клирике. Наиме, тај канон забрањује епископу, свештенику или ђакону да под својим кровом има жену, осим мајке или сестре. Пошто се нигдје не спомиње забрана живљења под истим кровом наведеним клирицима са својом законитом женом, овде је вјероватно ријеч о забрани живљења са женама у ванбрачним заједницама за епископе, свештенике и ђаконе.¹⁵³ Због неутемељености основног аргумента постаје видно да је борба реформиста против николаитизма имала свог смисла само у домену смањења утицаја државе на Цркву преко ожењеног свештенства, док је у погледу чувања обредне чистоће, коју су реформисти наглашавали као разлог своје борбе, јасно да је она само коришћена у сврху лакшег спровођења претходно наведеног циља.

Кампања реформиста против појаве ожењеног клира није прошла без отпора са супротне стране. То се могло и очекивати, с обзиром на велику распрострањеност те појаве међу клиром у XI вијеку. Реакција ожењеног клира и осталих који су их подржавали није била спорадична, већ веома организована, што додатно говори о важности рјешавања овог питања у склопу црквених реформи у XI вијеку. Бурна реакција и организована борба против заговорника целибата добила је свој врхунац у проглашавању антипапе Хонорија.¹⁵⁴ Тим проглашењем су заговорници ожењеног клира осим свога става показали и одлучност у рјешавању овог спора у њихову корист. Они се нису хтјели сложити са реформистима, који су на челу са Хилдебрандом тврдили да су монашка увјерења суштина свештеног служења. Своје тврдње су поткрјепљивали још

¹⁵¹ Стиклер овај канон тумачи као јасну одредбу о безбрачности. Cf. Stickler, *Celibat klerika*, 35. Међутим, L'Huillier у тумачењу овог канона наводи да се он односи на одбацивање сумње по питању честитости живота за оне клирике који живе у целибату, што значи да се на њему не може утврдити обавеза безбрачности. Cf. L'Huillier, *The Church*, 36.

¹⁵² The great council absolutely forbids any bishop, priest, deacon, or any other member of clergy to have a woman living with him, unless she is a mother, a sister, an aunt, or any other woman completely above suspicion. Cf. L'Huillier, *The Church*, 35.

¹⁵³ L'Huillier, *The Church*, 35.

¹⁵⁴ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 236.

једном тврдњом, а то је да се без искључиво монашког живота клира не може достићи циљ црквених реформи, а то је стварање теократског царства.¹⁵⁵ Немогућност остварења идеје теократског царства, Хилдебранд и његове присталице повезивали су са чињеницом да епископи и свештеници који нису потпуно ослобођени од свих врста веза не могу бити довољно посвећени служењу Цркви.¹⁵⁶ Самим тим остварење циљева Цркве без целибата по њима је немогуће. Истовремено видимо да су и заговорници ожењеног клира подржавали већину реформских идеја, међу којима и идеју стварања теократског царства, али да се нису слагали да је целибат кључни фактор за његову реализацију. Посебно се са тим нису слагали јер нису могли у потпуности имати повјерење у намјере реформатора. Да су имали оправдани разлог за сумњу у искрене намјере реформатора по питању укидања права клира на брачни живот, свједочи и ситуација везана за проблем са Црквом у Милану. Током борбе против појаве николаитизма у Милану, прилике су показивале¹⁵⁷ да се под кринком борбе за целибат крије борба за преузимање власти над Црквом у Милану и њено стављање под потпуну власт Рима. Ту власт нису могли задобити уколико у неком сегменту не би компромитовали миланску Цркву која је временом по свом угледу и важности постала поштована готово као римска.¹⁵⁸ Укупна слика односа између заговорника целибата и оних који су били против таквих одлука у оквиру црквених реформи показује да су се и једна и друга страна у потпуности слагале са свим осталим елементима реформи. Нико од противника целибата није сматрао да одвајање Цркве од утицаја државе није потребно. Такође, ни у ком случају није било покушаја да се гријех симоније као и њена повезаност са претјераним утицајем државе на Цркву умањи. Али по питању схватања појаве николаитизма, у контексту црквених реформи, мишљења и ставови били су опречни. На крају, оно што се суштински појављује као питање јесте, да ли у

¹⁵⁵ Исто, 240.

¹⁵⁶ Исто, 265.

¹⁵⁷ Упркос оствареним помацима по питању целибата клирика у Милану, реформисти су наставили са прогоном свештенства које није под влашћу римске катедре. Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 250.

¹⁵⁸ Исто

чињеници истовременог инсистирања на целибату и утицају на световну власт има апсурда?¹⁵⁹ Ако на целибат гледамо као на потпуно одвајање од овоземаљског живота, а не само као на декларативну безбрачност, одговор је јасан. Једино могуће објашњење о улози борбе против николаитизма у реформама јесте да је она била дио рада на реформама монаштва, на чијим су темељима засноване свеукупне црквене реформе у XI вијеку.¹⁶⁰ Гледајући из овакве перспективе на појаву николаитизма, сигурно је да не можемо рећи да је у потпуности представљала препреку црквеним реформама.

Тенденција раста код појаве свих наведених проблема која је била присутна у току реформи резултирала је енергичном борбом против свих наведених појава од стране папе Григорија VII који је довео до врхунца црквене реформе у XI вијеку.¹⁶¹ Суштина његове борбе је управо и била у рјешавању проблема лаичке инвеституре, симоније и николаитизма. Сви елементи проблема који су се у вријеме трајања реформи развили у вези са ове три појаве дали су свој допринос развоју његове теорије односа између Цркве и државе.¹⁶² Самим тим, осим што се у тој папиној теорији могу препознати сви проблеми који су постојали прије њеног развоја, може се препознати и интензитет њиховог утицаја на настанак и развој реформи. Једно је у вези са овим сигурно, а то је да је у периоду прије реформи световни утицај на све активности око избора нових епископа и попуњавања катедри постојао. Истовремено, постојала је и идеја да се под сваку цијену таква пракса мора спријечити.¹⁶³ Идеја која је временом преточена у одлучну акцију доживјела је свој врхунац у вријеме понтификата папе Григорија VII. Његова одлучност да потпуно искоријени зависност од световних владара је истовремено и најбољи индикатор распрострањености такве праксе која је црквени клир довела у ситуацију да у суштинским питањима свога живота не

¹⁵⁹ Нагласак који римска катедра ставља на целибат клирика и у XX вијеку је установљен на основу жеље да се клирици као служитељи олтара у што већој мјери уклоне од световног начина живота. Cf. Pavle VI, *Sacerdotalis caelibatus*, 10.

¹⁶⁰ Blumenthal, *Reform*, 72.

¹⁶¹ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 74.

¹⁶² Исто

¹⁶³ Исто, 96.

може самостално доносити одлуке.¹⁶⁴ Да би се ослободио таквог незавидног положаја, клир је морао покренути процес који ће у свим елементима црквеног живота који су нарушени донијети промјену. Промјенама су обухватили не само елементе који су директно били нарушени, већ и оне елементе црквеног живота и односа који су индиректно били захваћени истом проблематиком. Тако се и десило да је због раширене појаве лаичке инвеституре због које су реформе и покренуте, тај проблем препознат као суштина лоших односа између Цркве и државе. Овај проблем је директно утицао на развој симоније, која је самим тим постала циљем реформи. Док је проблем са ожењеним клиром постао предметом реформи индиректно, кроз неке примјере девијантних злоупотреба до тада уобичајене и веома распрострањене праксе у животу Цркве. Разлог за такву подјелу сфера реформи црквеног живота лежи у једној веома једноставној чињеници, а то је да једна сфера црквеног живота може бити толико интересантна за манипулисање само уколико са собом носи могућност стицања материјалне користи у њеном оквиру. Управо је то направило јасну подјелу у посматрању ова три основна елемента црквених реформи у XI вијеку.

2. 2. 2. Римске папе и реформе у XI вијеку

Први међу неколико личности на мјесту папе римског, који је у XI вијеку показивао знаке добре воље да се учини неки озбиљнији корак у правцу сређивања стања у којем се тадашње папство нашло, био је папа Григорије VI¹⁶⁵ (1045-1046). Упркос чињеници да је на папски престо дошао куповином самог положаја од свога индиректног претходника,¹⁶⁶ Бенедикта IX, он је у великој

¹⁶⁴ Harris, *Gregory VII*, 16.

¹⁶⁵ Идеја да је добра намјера папе Григорија VI постојала, производ је увјерења да је папа Григорије VI исплатио свом претходнику велику суму новца а да истовремено од тога није касније имао никакву материјалну корист, што указује на то да је имао жељу да римску катедру избави из руку оних који су је до таа користили управо за остваривање велике материјалне користи. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 144.

¹⁶⁶ Stephens, *Hildebrand*, 16.

мјери био омиљен у реформаторским круговима. О томе свједочи њихово расположење приликом његовог доласка на римску катедру.¹⁶⁷ Сматрали су да ће потврдом избора папе Григорија VI од стране краља Хенриха III почети вријеме спровођења њихових идеја у дјело. Без обзира на његову спремност да унутар Цркве покрене реформе које ће направити промјене у њеној организацији и животу, то није било довољно за неки већи корак. Не само његова спремност, него ни потпуна подршка свих укључених у ставарање реформаторске идеје није ништа промјенила. Чињеница о начину његовог доласка на папску катедру била је пресудна за брзи крај његове папске службе, а самим тим и за учешће у црквеним реформама у XI вијеку. Интересантно је да су и папа Григорије VI и краљ Хенрих III са истим намјерама¹⁶⁸ почели да раде на покретању реформи. Убрзо након доласка на папску катедру папе Григорија VI, сазван је сабор у мјесту Сутри. Повод за сазивање сабора је била потврда избора папе и крунисање краља царском круном од стране папе,¹⁶⁹ али и почетак сређивања стања унутар црквене организације, посебно по питању симоније.¹⁷⁰ Без обзира што су намјере и папе и краља биле једнаке, резултат сабора сигурно није био нешто што је било по вољи обојице. Њихова заједничка жеља је била да се дотадашње стање у Цркви преокрене на боље у сваком погледу, што се види у чињеници да је сабор у Сутрију био заказан уз обострану сагласност. Краљево присуство и папино предсједавање¹⁷¹ били су додатни доказ те обостране сагласности, што истовремено указује и на одлучност да се стање у Цркви уреди у садејству

¹⁶⁷ Подршка реформиста приликом организовања Сабора на којем је требао бити потврђен избор папе од стране краља и њихова подршка Григорију VI свједоче о његовом угледу међу реформаторима. Cf. Kidder, *The Lives of the popes*, 155.

¹⁶⁸ И папа Григорије VI и краљ Хенрих III су јасно показивали нетрпељивост према злоупотребама папске катедре које су се дешавале до тада. Њихова заједничка ангажованост на организовању Сабора у Сутрију, али и реакција папе Григорија VI након његове смјене говоре у прилог томе. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 87.

¹⁶⁹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 145

¹⁷⁰ Краљ Хенрих III је прве знакове забринутости за црквени поредак показао кроз одржавање сабора у Павији, у јесен 1046. године, на којем је као кључни проблем истакнута појава симоније. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 57

¹⁷¹ Стивенс преноси да је папа Григорије VI том приликом практично јавно признао да је до папске катедре дошао куповином црквеног положаја, уз нагласак да му је једини циљ био добробит Цркве. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 16.

световне и духовне власти. У оквиру рада сабора, папа Григорије VI је оптужен да се за долазак на папски престо послужио симонијом, односно да је за папско мјесто он или неко из његовог ближег окружења папи Бенедикту IX исплатио већу суму новца.¹⁷² У том моменту се десило својеврсно размимоилажење, пошто је краљ Хенрих управо симонију сматрао једним од највећих узрока лошег стања у којем се Црква наша.

Иако је због начина доласка на папску катедру у своју одбрану наглашавао жељу да допринесе сређивању стања у Цркви и да му је једини циљ био добробит Цркве,¹⁷³ тешко се могла помирити његова жеља за уређењем Цркве и сам његов начин доласка на папски престо. С обзиром да се све око сабора дешавало у садејству између папе и краља, тако и је само питање одласка Григорија VI са папског трона производ тог односа. Зна се да је на самом сабору постојао одређени отпор краљевим намјерама уз тврдње да краљ не може судити папама,¹⁷⁴ али коначан исход је био у складу и са тим тврдњама. Папин одлазак се у историјским изворима везаним за сабор у Сутрију назива абдикацијом,¹⁷⁵ што представља својевољно напуштање положаја услијед различитих околности, углавном негативних за онога ко се повлачи. То се управо и десило у овом случају. Нити је сам краљ наложио смјену папе, нити се папа самоиницијативно повукао са катедре. Он јесте абдицирао, односно, својевољно напустио катедру, али тек након покренуте расправе на сабору о гријеху симоније за који су га теретили,¹⁷⁶ што значи да остаје отворено питање: да ли би се папа Григорије VI повукао са катедре да није покренуто питање симоније?

У сваком случају, сабором у Сутрију престаје понтификат папе Григорија VI, а самим тим и његова улога у црквеним реформама. Поред њега, на

¹⁷² Blumenthal, *The Investiture controversy*, 56

¹⁷³ Stephens, *Hildebrand*, 16.

¹⁷⁴ Отпор краљевим напорима је постојао од стране епископа Ваца из Лига, као и од стране непознатог аутора студије *De ordinando pontifice*. Подршка краљевим реформским напорима коју је имао првенствено од стране Петра Дамијанија је била пресудна. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 57

¹⁷⁵ Concilium Sutrinum, Quo Gregorius VI, seipsum pontificatu abdicavit, anno domini MXLI. Cf. Mansi, XIX, 617.

¹⁷⁶ Stephens, *Hildebrand*, 16.

поменутом сабору су због својих ставова и поступака осуђени и његови претходници, Силвестар III и Бенедикт IX. Са историјске сцене је отишао папа у кога су се унутар реформских кругова полагале наде да је управо он један од кључних покретача будућих темељних реформи Цркве. И поред таквог епилога, краљ Хенрих III је у историји остао забиљежен као истински борац за чистоту црквеног учења и очување морала и дисциплине.¹⁷⁷ Он је својим каснијим залагањем на пољу реформи¹⁷⁸ показао и потврдио своје трајно опредјељење ка борби за реформе које би донијеле Цркви много жељени ред и моралну дисциплину.

Упркос чињеници да је папа након сабора у Сутрију морао напустити Рим,¹⁷⁹ у његовом одласку у својеврсно прогонство у Њемачку не можемо у потпуности видјети осветнички потез краља Хенриха III. Било му је тачно одређено мјесто боравка и о њему и условима његовог живота бринуо се епископ Герман, краљев канцелар. Хилдебранд се налазио у његовој пратњи све до његове смрти.¹⁸⁰ Колико је та блискост Хилдебранда са папом Григоријем VI утицала на њега и на развој његовог каснијег става у вези са симонијом, остаје отворено питање за наставак овог рада. Када се сагледају све наведене чињенице у вези са односом краља према папи, као и податак да се након изненадне смрти Климента II у круговима блиским краљу расправљало о евентуалном повратку на папски престо Григорија VI,¹⁸¹ све више се као логично објашњење краљевих поступака намеће једино љубав према Цркви и њеном поретку, што у потпуности искључује евентуалну осветољубивост према папи. Ако се на то дода и претходно наведена историјска слика о краљу као истинском борцу за црквену дисциплину и чистоту учења, ту онда нема мјеста за сумњу у карактер његових поступака према папи Григорију VI.

¹⁷⁷ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 64.

¹⁷⁸ Највећи утицај на развој реформи краљ Хенрих III је имао у вријеме папе Лава IX. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 73.

¹⁷⁹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 145.

¹⁸⁰ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 57.

¹⁸¹ Након изненадне смрти папе Климента II, епископ Вацо из Лижа је покренуо расправу око питања повратка папе Григорија VI на катедру. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 145.

Улога папе Григорија VI у црквеним реформама XI вијека је тиме дефинитивно и закључена. Недуго након појаве предлога о његовом евентуалном повратку на папску катедру, Григорије VI умире у Њемачкој.¹⁸² Хилдебранд се након његове смрти вратио у Рим, након чега почиње ера његовог активног учешћа у реформама, у којој је постао њихов главни носилац у наредном периоду.

Краљ Хенрих III је у великој мјери користио свој утицај након одласка Григорија VI, како би на папску катедру били бирани кандидати њемачког поријекла.¹⁸³ Тиме је покушао смањити утицај италијанских племићких породица на папску катедру, а самим тим смањити и вишестрани лаички утицај на живот Цркве уопште. Пошто су прва два директна Григоријева наследника, Климент II и посебно Дамас II, имали веома кратке понтификате, први папа њемачког поријекла чија улога у реформама је запамћена као нешто више од саме добре намјере је био Лав IX.

Труд папе Лава IX (1049-1054) на пољу реформи је био усмјерен ка потпуном заживљавању реформских идеја у пракси. Према његовим идејама, требало је у што краћем периоду потпуно регенерисати папство, тако што ће га заједно са цјелокупном јерархијом подићи на виши ниво прије свега у моралном погледу.¹⁸⁴ Иако су се те реформске идеје односиле на све сфере црквеног живота, њихов успјех је зависио од успјеха реформи монашког живота. Веза између успјеха реформи монаштва са успјехом реформи уопште у вријеме папе Лава IX се потврђује чињеницом да су захваљујући реформама, монашке заједнице задобијале благонаклоност владарских кућа. Та благонаклоност се огледала кроз велику материјалну помоћ које су им те владарске куће пружале.¹⁸⁵ То материјално јачање манастирских заједница је омогућило да се у будућности

¹⁸² Исто

¹⁸³ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 80.

¹⁸⁴ Начела којима се водио папа Лав IX су у потпуности била изграђена на темељу идеја клинијевских реформи монаштва, у чије се духу папа Лав IX и образовао. Cf. Поповић, J., *Opuscula* II, 69.

¹⁸⁵ Блискост између манастирских заједница и монархије посебно је била изражена у Франачкој држави. Разлог из којег је то чињено није био искључиво чување чистоће богослужбеног и моралног поретка, већ заштита од нежељеног утицаја сваке врсте који је могао да се појави кроз црквену јерархију и да монашке заједнице постану простор за политичко уплитање. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 88.

реформске идеје шире управо из таквих, материјално обезбјеђених манастира. Оно што је за стање папства у вријеме папе Лава IX веома интересно за нашу тему, а тиче се каснијег развоја реформи, јесте да се управо у овом периоду, раду на реформама прикључио и њихов будући носилац. Ступање Хилдебранда на сцену реформи догодило се одмах након избора Лава IX, када је долазио на хиротонију и притом понизно ушао у Рим босоног. Њихова блискост је била очигледна, пошто је том приликом Хилдебранд био у његовој пратњи.¹⁸⁶ Он је тада ушао у Рим први пут након одласка у изгнанство са папом Григоријем VI. Његово име се, до тада, углавном спомињало једино приликом описивања догађаја везаних за папу Григорија VI. За почетак активног учешћа Хилдебранда у црквеним реформама XI вијека заслужним се сматра управо папа Лав IX који га је одмах након свога избора именовано кардиналом у ипођаконском чину.¹⁸⁷ Осим у томе, њихова блискост се може видјети и у чињеници да му је папа повјерио надзор над финансијама.¹⁸⁸ С обзиром на опште стање у којем се папство налазило у овом прелазном периоду, надзор над финансијама је подразумјевао веома важан сегмент црквене организације.

Ревност према реформама је обиљежила понтификат Лава IX. Он је посебну пажњу обраћао на борбу против свештеничког брака и симоније. Поред тога, кроз његов приступ самим реформама може се видјети да је борбу за остваривање папског примата сматрао саставним дијелом тадашњих црквених реформи.¹⁸⁹ Упркос чињеници да су се у вријеме његовог понтификата одигравали кључни потези који су довели до Великог раскола, ипак је остао више запамћен као велики радник на пољу реформи¹⁹⁰ него као учесник у догађајима око Великог раскола. То што је остао запамћен претежно по реформама, а не због

¹⁸⁶ Стивенс наглашава да је Хилдебранд сам свједочио да се тада невољно вратио у Рим у пратњи папе Лава IX, говорећи да му је много теже него када је одлазио, правећи поређење са одласком из Рима у пратњи папе Григорија VI. Нема објашњења о разлозима за такво расположење. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 26.

¹⁸⁷ Исто, 27.

¹⁸⁸ Исто

¹⁸⁹ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 81.

¹⁹⁰ Robinson, *The papal reform*, 138.

Великог раскола, не умањује његову улогу у његовом стварању. Његова смрт убрзо након догађаја у Цариграду оставила је то отворено питање његовом наследнику да га рјешава. Улога коју је папа Лав IX имао у настанку Великог раскола огледа се у два сегмента. Први је тај да је централна личност у догађајима око самог раскола био један од његових најближих сарадника, кардинал Хумберт.¹⁹¹ Ово је свакако довољно свједочанство о његовој укључености у све догађаје везане за раскол, посебно зато јер је врло добро знао да спремност на компромис није особина која краси Хумберта,¹⁹² а повјерио му је такву улогу у којој је спремност за компромис била и и те како важна. Други сегмент је онај који осим што свједочи о његовом утицају на стварање Великог раскола, истовремено говори о његовом односу према успостављању апсолутне папске власти. Утицај кардинала Хумберта, који је најзаслужнији за развој теорије о папском примату, кључан је за развој става папе Лава по том питању. Папини ставови су се показали на дјелу приликом његовог војног похода против Нормана у Јужној Италији. Приликом тог подухвата, папа Лав IX је кренуо у освајање територије на коју је Византија полагала право и тиме додатно продубио јаз између Рима и Цариграда.¹⁹³ Осим тога, ова чињеница говори и о његовим напорима на јачању папске власти у световном домену. Приликом тог војног похода, којим је он лично заповједао, његова војска је поражена, а он сам задржан у својеврсном заробљеништву код Нормана¹⁹⁴. Наредних годину дана је провео у мјесту Беневенто¹⁹⁵ и након повратка у Рим поживио је још само мјесец дана. Његова ревност за успостављањем потпуне папске власти у свим сферама живота коју је сматрао једним од својих примарних задатака¹⁹⁶ довела га је до пропасти и краја понтификата.

¹⁹¹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 147.

¹⁹² Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 238.

¹⁹³ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 148.

¹⁹⁴ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 81.

¹⁹⁵ Робинсон до детаља описује тешке услове у којима се папа Лав IX налазио у току заробљеништва код Нормана. Наглашава његово молитвено и покајничко расположење у том периоду. Cf. Robinson, *The papal reform*, 152.

¹⁹⁶ Исто, 144.

Основне карактеристике понтификата папе Лава IX су нешто што је у XI вијеку било новина у раду једног римског папе. Очигледно је да се Хилдебранд налазио у његовом ближем окружењу од самога момента избора за папу, па до самога краја његовог живота. Осим саме близине, која сама по себи не мора имати велику улогу, евидентно је да је имао и велики утицај на његове одлуке.¹⁹⁷ Осим доказаног Хилдебрандовога утицаја на папу Лава IX, не треба занемарити ни другу страну овог односа. Та друга страна се огледа у чињеници да Хилдебрандови каснији ставови и поступци на пољу реформи неупитно подсећају на поступке папе Лава IX и његову ревност у спровођењу реформских идеја. Сходно томе, не треба ни у ком случају умањити или занемарити улогу папе Лава IX у реформама XI вијека. Без обзира на Хилдебрандов утицај није искључено да је утицај по питању стварања идеја ипак био обостран. То поткрепљује и чињеница да је Хилдебранд управо у вријеме његовог понтификата ступио на историјску сцену по питању спровођења црквених реформи.

Јачина те њихове међусобне повезаности и обостраног утицаја на историјску сцену манифестовала се веома брзо. Одмах након смрти папе Лава IX, постојали су услови у којима је Хилдебранд веома лако могао већ тада ступити на папску катедру.¹⁹⁸ Римски клир је отворено исказивао жељу да управо он постане наредни папа, али је он својим свјесним поступком¹⁹⁹ направио маневар којим је интерес реформске стране задовољен, а жеља племства да се не одступа од традиционалне процедуре приликом избора испоштована.²⁰⁰ Поред тога, курс

¹⁹⁷ Видљивост Хилдебрандовога утицаја на папу Лава IX датира од самог тренутка његовог избора и путовања у Рим. Епископ Бонизо свједочи о околностима доласка папе Лава IX у Рим након избора. Тада је по Хилдебрандовом наговору одложио папске инсигније које је примио приликом избора и чекао потврду од стране римског клира и народа, како би његов избор добио легитимитет, одн. како би избјегао могућност да се тумачи као примјер лаичке инвеституре. Cf. Robinson, *The papal reform*, 190.

¹⁹⁸ Ова увјерење је утемељено на свједочењу епископа Бониза из Сутрија, који тврди да је Хилдебранд био кандидат за папску катедру још 1054. године. Cf. Stroll, *Popes and antipopes*, 14.

¹⁹⁹ Према Епископу Бонизу, Хилдебранд је отпутовао преко Алпа за Њемачку, чим је осјетио да је римски клир расположен да организује његов избор. Том приликом је утицао на краља Хенриха III да на мјесто папе буде изабран краљев близак сарадник, епископ Гебхард. На тај начин је избор папе остао у духу реформских идеја. Cf. Robinson, *The papal reform*, 194.

²⁰⁰ Исто

постављања њемачких папа који је задао краљ Хенрих III,²⁰¹ такође је остао ненарушен. Било како било, без обзира на разлоге из којих се Хилдебранд тада није хтио прихватити папског престола, истовремено је постигнуто и да интензитет реформи не буде смањен. То је остварено избором папе Виктора II (1055-1057) у чијем се најближем окружењу исто као и у ранијим случајевима налазио управо Хилдебранд²⁰² који је и даље играо једну од водећих улога у организовању и спровођењу реформи. Осим што је он био последњи папа постављен од стране краља Хенриха III,²⁰³ понтификат папе Виктора II се сматра и последњим производом лаичке инвеституре уопште када је у питању папска катедра.²⁰⁴

Посматрајући природу односа између папе Виктора II и краља Хенриха III примјећујемо да није видљив само утицај краља на папу већ да постоје примјери у којима је видљив и утицај папе на краља.²⁰⁵ То је на својој кожи осјетио управо његов претходник на папској катедри, Лав IX, којему је ускраћена помоћ приликом његових војних подухвата против Нормана. Тада је захваљујући савјетима епископа Гебхарта, потоњег папе Виктора II, краљ одлучио да не помогне Лаву IX, што је за овога било кобно. Иако је сматран само продуженом руком краља Хенриха III, те је на основу тога трпио оптужбе о претјераном залагању за интересе световне власти,²⁰⁶ опредјељеност папе Виктора II за даље спровођење реформи није могла бити доведена у питање. Осим што је Хилдебранд и у његово вријеме остао у најужем кругу папских сарадника, доказ

²⁰¹ Павловић, *Римске папе*, 57.

²⁰² Исто

²⁰³ Duffy, *Sveci i grešnici*, 91.

²⁰⁴ Томашевић констатацију да је папа Виктор II изабран по краљевој вољи тумачи као примјер лаичке инвеституре. Cf. Tomašević, *Папе кроз повјест*, 110. Међутим, прилике које описује епископ Бонизо, а преноси Робинсон, говоре да је постојао велики утицај Хилдебранда на избор папе Виктора II, иако је он несумњиво био по вољи краља Хенриха III. Самим тимпреоштро је карактерисати га као примјер лаичке инвеституре. Cf. Robinson, *The papal reform*, 194.

²⁰⁵ Епископу Гебхарду, потоњем папи Виктору II, приписује се заслуга за изостанак војне помоћи краља Хенриха III папи Лаву IX, приликом његовог похода против Нормана. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 149.

²⁰⁶ Приговори на његово залагање за световну власт стизали су од стране римског свештенства. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 91.

за подржавање реформи се може видјети у његовој преписци са Петром Дамијанијем²⁰⁷ након смрти краља Хенриха III. Ту се види њихова међусобна сагласност да се осим потпуног враћања црквене власти папској катедри може радити и на постепеном ширењу и на домене световне власти.

Папа Виктор је био човјек који је уживао велико повјерење краља,²⁰⁸ али то ни у ком случају није умањивало његову оданост Цркви и жељу за спровођењем реформи. Упркос кратком понтификату, одржао је велики број сабора на којима је основна тема била борба против симоније и против свештеничког брака.²⁰⁹ У раду тих сабора, покретачка снага је био Хилдебранд. То није необично ако се узме у обзир да је приликом самог избора папе Виктора II, Хилдебранд утицао на краља да потврди тај избор.²¹⁰ Осим на само сазивање и одржавање сабора, Хилдебранд је имао утицаја и на утврђивање тема које су се на саборима расправљале.²¹¹ Тако се веома често дешавало да је након саборске расправе на одређену тему и личност, Хилдебранд био кључна личност која би одређивала казне за онога који је на тим саборима осуђиван.²¹² Осим тога, велики утицај на папу од стране Хилдебранда, али истовремено и велико повјерење које је Хилдебранд уживао, могло се препознати у његовим задацима које је обављао као папски легат. У тим приликама, он је одржавао саборе са циљем исправљања црквене праксе и дисциплине која у тим случајевима није била у духу реформских идеја.²¹³ Његова овлаштења у тим приликама су била огромна, толика да су сабори имали важност као да је сам папа био присутан на њима. Самим тим, Хилдебрандов

²⁰⁷ Петар Дамијани упућује писмо папи Виктору II, након смрти краља Хенриха III, наглашавајући му да сам Бог говори кроз њега, и да је Божија воља да се носиоцима црквене јурисдикције дода и монархистичка јурисдикција, која је слободна након пропасти Римског царства. Cf. Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 241.

²⁰⁸ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 149.

²⁰⁹ Kidder, *The Lives of the popes*, 164.

²¹⁰ Stephens, *Hildebrand*, 38.

²¹¹ Robinson, *The papal reform*, 195.

²¹² Исто

²¹³ Harris, *Gregory VII*, 13

реформаторски рад кроз одржавање помјесних сабора је био веома успјешан,²¹⁴ што је сигурно утицало и на даљи развој односа између њега и папе Виктора II.

Иако је на основу времена свога понтификата био директно укључен у стварање Великог раскола, ни папа Виктор II, попут свога претходника није због тога остао посебно запамћен у историји. Из перспективе тог времена, то је био само један у низу сукоба између Рима и Цариграда,²¹⁵ и самим тим његове последице нису могле бити уочене одмах. Најважнији догађај који је обиљежио његов понтификат јесте смрт краља Хенриха III. Важност тог догађаја се огледа кроз краљеву улогу у црквеним реформама, као и свему осталом што је наступило након његове смрти, а тиче се односа између папства и њемачког краљевства. Краљевом смрћу је настала једна потпуно нова ситуација која је ишла на руку реформаторима Цркве. У таквој расподјели снага папин положај је у великој мјери олакшан, а простор дјеловања реформатора проширен како на духовном плану, тако и по питању световних послова. Манифестација раније поменутог стеченог повјерења десила се поред самртног одра краља Хенриха III.²¹⁶ Сама чињеница папиног присуства је значила много, док је нови замах папство добило захваљујући папином учешћу у каснијем старању о малољетном краљу наследнику Хенриху IV.²¹⁷ Папа је све своје вјештине и те како искористио да кроз бригу о малољетном краљу ојача позицију папства у цијелом краљевству, које се у таквој ситуацији нашло потпуно слободно од краљевског утицаја. Осим тога, своје дипломатске и политичке вјештине је показао и кроз придобијање неколицине непокорних вазала под окриље њемачког краљевства,²¹⁸ па је тако постао кључна личност њемачког краљевства.

Већ наредне године, смрћу папе Виктора II, у пракси се потврдило управо оно што се сматра његовом највећом заоставштином. Наиме, након његове смрти, а приликом избора и потврде новог папе, није било никаквог утицаја од стране

²¹⁴ Bowden, *The Life I*, 176

²¹⁵ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 84

²¹⁶ Краљ Хенрих III је на смрти повјерио папи Виктору II бригу о малољетном краљу Хенриху IV. Cf. Bowden, *The Life I*, 181.

²¹⁷ Mathew, *The Life*, 20

²¹⁸ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 85

њемачке круне. Избор папе је после дуго времена постао искључиво привилегија црквених прелата.

Потврда таквог стања је била како у независном избору, тако и у самој личности изабраног папе. Папа Стефан IX (1057-1058) није спадао у ред истомишљеника краља Хенриха III,²¹⁹ пошто је његов рођени брат био највећи краљев политички супарник на простору Сјеверне Италије. Самим тим, да се није десио такав развој ситуације, ни у ком случају се не би могло рачунати на њега као опцију приликом избора на мјесто папе. У таквом односу снага, логично је било да ће приликом избора превагнути воља реформаторског круга људи, као и племства које је до тада било супротстављено краљевству. Без обзира на сам начин избора, приликом којег није било консултација са њемачким двором, постоји мишљење²²⁰ да је Хилдебрандово путовање за Њемачку убрзо након избора папе Стефана било у циљу оправдавања изборног поступка. Не можемо са сигурношћу знати шта је било повод за то путовање, али је чињеница да је Хилдебранд у то вријеме уживао велику наклоност њемачке краљице која је, као мајка малолетног краља, владала у његово име. А када се то споји са чињеницом да је и тада био кључна личност међу реформаторима,²²¹ нема сумње да је његова подршка избора папе Стефана сматрана важном и од стране њемачког двора.

Понтификат папе Стефана није трајао дуго, непуних осам мјесеци, али без обзира на кратко вријеме боравка на папској катедри остао је траг његовог несумњивог дјеловања у правцу започетих реформи.²²² На римском сабору у години када је изабран, донијете су строге одредбе које забрањују свештенички брак.²²³ Будући да је на папско мјесто постављен по вољи реформатора, он је на кључна мјеста у свом кратком понтификату постављао најважније личности

²¹⁹ Фредерик Лотариншки, потоњи папа Стефан IX, био је брат Годфрија Лотариншког. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 92.

²²⁰ Једин преноси да је Хилдебранда у Њемачку послао новоизабрани папа, Стефан IX, и да је циљ његовог путовања био оправдање изборног поступка на њемачком двору, али и добијање накнадне потврде избора. Cf. Jedin, *Velika povijest Crkve*, 404

²²¹ Kidder, *The Lives of the popes*, 165

²²² Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 150

²²³ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 405

црквених реформи XI вијека. Хилдебранда је унаприједио, иако је његово присуство у папином ближем окружењу већ била реалност. Осим тога, папа је на мјесто епископа Остије поставио Петра Дамијана, а за свог канцелара Хумберта из Силва Кандиде.²²⁴ Петар Дамијани је и прије тога био једна од кључних личности унутар реформаторског круга. Избор на мјесто епископа Остије, није био по његовој вољи,²²⁵ али га је ипак на крају прихватио. Овај потез папе Стефана ће се убрзо показати као веома важан за наставак реформи, с обзиром да је епископ Остије, као водећи епископ имао право да устоличи будућег папу или да га хиротонише уколико исти приликом избора није у епископском чину.²²⁶ Хилдебранд је у вријеме папе Стефана IX, осим изасланства на њемачки двор, имао још једну важну улогу. Као папин изасланик, он је у Милану требао испитати ситуацију у вези са покретом патарена²²⁷ који су својим противљењем ожењеном свештенству били опозиција тамошњем племству које је подржавало такву традицију и самим тим било велики противник реформи. Хилдебранд је боравећи у Милану, подржао у папино име покрет патарена и позвао их да у једном духу са Светом Столицом раде даље на пољу реформи.²²⁸ На тај начин је смирен и дотадашњи отворени сукоб између две супротстављене стране.

Сигурно је да би име папе Стефана IX у историји црквених реформи заузело много више мјеста да је његов понтификат потрајао нешто дуже. Посебно ако се узме у обзир чињеница да му је његов рођени брат био велика подршка у сегменту световне власти, за коју је папа сматрао да је потребно да се потпуно одстрани из сфере црквеног утицаја²²⁹. Његова смрт је донијела нове невоље за реформаторе. Те невоље су се састојале од уобичајене борбе за попуњавање папске катедре одговарајућим наследником, која се увијек у таквој ситуацији

²²⁴ Duffy, *Sveci i grešnici*, 92

²²⁵ Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 242.

²²⁶ Исто

²²⁷ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 86.

²²⁸ Mathew, *The Life*, 22

²²⁹ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 226

одигривала од почетка рада на реформама. Одговарајући наследник је значио и наставак реформи. Управо из тог разлога је и сам папа Стефан пред своју смрт од клира и народа тражио да му обећају да неће бирати новог папу²³⁰ док се Хилдебранд, који је тада био у Њемачкој, не врати у Рим. Хилдебрандово присуство је било гаранција наставак реформи.

Пошто је Хилдебранд био одсутан из Рима, одуговлачило се са избором новог папе. Међутим, тосканско племство је имало намјеру да искористи такву ситуацију. Покушали су да помоћу маневра приликом одабира личности коју ће предложити на мјесто папе, збуне реформаторе и остваре потпуну контролу над папском катедром. Вођени том идејом, организовали су изборни сабор у Риму, заузевши на силу катедралу Св. Петра.²³¹ Не обраћајући пажњу на разлоге због којих је одлаган избор новог папе, на том сабору су изабрали Јована, кардинала из Велетрија,²³² назвавши га именом Бенедикт X. Притисци да се обави његов избор су вршени јер су за њега тоскански племићи сматрали да ће због блискости са реформаторским круговима задовољити њихове критеријуме. Руководили су се претпоставком да неће бити већих тешкоћа око његовог избора, пошто је приликом ранијег избора, након смрти папе Виктора II, већ био један од кандидата.²³³ Рачунајући на све то, а на првом мјесту на његово тосканско поријекло, сматрали су да ће убудуће у њему имати оданог сарадника. Међутим, нису рачунали на једну, испоставиће се, веома битну чињеницу. Да би се након избора у потпуности задовољила процедура, била је потребна сагласност Петра Дамијанија, који је требао устоличити новоизабраног папу. Петар Дамијани је одбио да то учини. То је био став и цјелокупног круга људи окупљених око реформаторских идеја. Највјероватније да је основни разлог за његово одбијање био непоштовање благослова папе Стефана IX,²³⁴ пошто је мало вјероватно да је Дамијанију сметало поријекло кардинала Јована. Да је његово поријекло била препрека код Дамијанија, тешко да би се уопште нашао било на изборном списку

²³⁰ Bowden, *The Life I*, 191

²³¹ Исто, 192.

²³² Duffy, *Sveci i grešnici*, 92.

²³³ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 151.

²³⁴ Stephens, *Hildebrand*, 45.

приликом претходног избора папе, било на мјесту кардинала у Велетрију. Пошто одбијање устоличења од стране Петра Дамијанија и осталих кардинала реформатора није уродило плодом, они су напустили Рим, а устоличење Бенедикта X умјесто епископа Остије, обавио остијски презвитер.²³⁵ Бенедикт X је управо због начина избора и устоличења остао у историји запамћен као антипапа.²³⁶

Као одговарајућу реакцију на сплет догађаја у Риму, а у складу са жељом умирућег папе Стефана, Хилдебранд је заједно са Петром Дамијанијем и кардиналом Хумбертом сазвао изборни сабор у Сијени.²³⁷ Рим као мјесто одржавања није долазио у обзир, пошто се налазио у својеврсној окупацији од стране племства које је организовало избор антипапе. Како би се након избора новог папе могао и физички супротставити племству које је заузело Рим и осигурати његово устоличење, Хилдебранд је прије него што је дошао на сабор отишао у Фиренцу да обезбједи ту врсту помоћи. Тамо се срео са Годфријем, војводом Лотариншким, братом папе Стефана IX, који му је и обећао подршку.²³⁸ Сабор у Сијени је реаговао врло брзо, за папу је изабран епископ Герхард из Фиренце, који је узео име Никола II. Избор новог папе реформатора је подржан и од стране њемачког двора, чиме су испуњени сви предуслови за које је Хилдебранд сматрао да су важни како би реакција на потезе супротстављене стране била ефикасна.²³⁹

Папа Никола II (1058-1061) је одмах након избора и потврде од стране њемачког двора сазвао још један сабор, у Сутрију.²⁴⁰ На том сабору је донијета одлука којом се и званично анатемише антипапа Бенедикт²⁴¹ а сама процедура

²³⁵ Исто

²³⁶ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 151.

²³⁷ Mathew, *The Life*, 23.

²³⁸ Tout, *The Empire*, 112

²³⁹ Stephens, *Hildebrand*, 45

²⁴⁰ Tout, *The Empire*, 112

²⁴¹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 151

његовог избора се проглашава ништавном. Управо су основни разлози за поништавање избора²⁴² и изрицања анатеме биле околности око избора без учешћа кључних личности и даље активности које су довеле до својеврсне узурпације папске катедре. Након одлука сабора у Сутрију, уз помоћ војске Годфрија Лотариншког, реформатори су заједно са папом Николом ушли у Рим. Антипапа Бенедикт је добровољно напустио папску катедру и првобитно се настанио на породичном имању. Након неког времена се и званично одрекао папског достојанства, тврдећи да је на папско мјесто постављен мимо своје воље.²⁴³ Догађаји који су завршили уласком реформиста у Рим представљају и званично устоличење папе Николе II на римску катедру.

У току свога понтификата, папа Никола II се, будући у потпуности заговорник реформи, у великој мјери ослањао на носиоце реформског покрета, међу којима је на првом мјесту био Хилдебранд. Осим њега, своју улогу у даљем развоју реформи под новим папом су нашли и кардинал Хумберт из Силва Кандиде и Петар Дамијани. Самим тим, реформе су могле наставити својим раније одређеним током. Папа Никола II је без задршке подржавао настојања реформиста на челу са Хилдебрандом да Римска Црква након коначног ослобођења од лаичког утицаја треба да учини и корак даље.²⁴⁴ Под тим кораком се подразумевало потпуно преузимање и световне и духовне сфере власти од стране представника духовне власти. Такво размишљање их је вјероватно и одвело у правцу једног политичког потеза који је у каснијем периоду изродио додатни антагонизам између папске катедре и њемачког двора. Тај политички потез се односио на склапање савеза између папе Николе II и Нормана које се десило у љето 1059. године²⁴⁵ у Мелфију. Том приликом, папа Никола II је под директним Хилдебрандовим утицајем склопио савез са Робертом Вискарром, по којем се Нормани и територије на југу Италије које су они контролисали проглашавају папским посједом и дају Норманима под вазалску управу. Истим

²⁴² In hac synodo invasorem sedis apostolicae Benedictum depositum, omnique sacerdotali munere privatum este, & postea veniam a pontifice petiviste, habetur, inquit Baronius, in codice Vaticano, qui inscribitur *Liber censuum*. Cf. Mansi, XIX, 885.

²⁴³ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 45

²⁴⁴ Tout, *The Empire*, 112

²⁴⁵ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 48

савезом се Нормани обавезују да ће оружјем подржавати све активности и потребе Свете Столице за одржавање својих посједа, те да ће редовно плаћати годишњи допринос Светој Столици. Посебно су се обавезали да ће у вријеме избора новог папе пружити војну помоћ како би се избор обавио без икаквог спољашњег утицаја. Управо је реформа начина избора папе детаљ који је један од најважнијих из времена понтификата Николе II. Наиме, на Латеранском сабору 1059. године донесена је одлука²⁴⁶ о новој процедури и учесницима у избору папе. Том одлуком се то право даје искључиво кардиналима у епископском чину, који након избора своју одлуку дају на гласање осталим кардиналима који нису у епископском чину. Након тога, као последњи корак приликом избора, избор се потврђује од стране народа. Одлуком о промјени процедуре је обухваћено и стварање једног својеврсног изборног тијела које је названо кардиналски колегијум²⁴⁷ и које је с обзиром на добијени широки обим овлаштења подигнуто на ниво одређеног црквеног сената. Оно што је из овог потеза највише утицало на смањење лаичког утицаја на избор папе јесу одлуке да кандидат за папу мора бити члан кардиналског колегијума, те да се избор папе по потреби може обавити засједањем дјела кардиналског колегијума и изван Рима. Тиме је спријечена дотадашња појава да се приликом избора дешава насиље унутар самог Рима и на тај начин утиче на сам резултат избора папе.

Пошто је захваљујући свим догађајима који су везани за понтификат папе Николе II реформски покрет доживио један веома битан корак напријед по питању самосталности Цркве, могла се посветити пажња и осталим елементима реформи. На сабору у Мелфију,²⁴⁸ 1059. године, је између осталих питања расправљано и питање ожењеног свештенства. Пратећи дотадашњи став реформиста по том питању, папа Никола II је осудио праксу ожењеног свештенства.²⁴⁹ Сваку свештену радњу обављену од стране таквих свештеника

²⁴⁶ In primis cardinales episcopi diligentissime simul de electione tractantes, mox, ipsi clericos cardinales adhibeant sique reliquus clerus & populus ad consensum novae electiones accedat. Cf. Mansi, XIX, 903.

²⁴⁷ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 46.

²⁴⁸ Concilium Amalphiae in Apulia celebratum anno MLIX, tempore Nicolai papae II. Cf. Mansi, XIX, 919.

²⁴⁹ Tout, *The Empire*, 115

сабор је прогласио неважећом. Без разлике да ли су као свештеници ступили у брак или ванбрачну заједницу, или су примили чин у таквом стању и у њему остали и након примања чина.²⁵⁰ У сваком погледу је видљиво да је строги правац реформи задржан и у вријеме папе Николе II. У коликој је мјери то било производ његових личних идеја и напора, а колико осталих личности унутар ужих реформских кругова, најбоље свједоче резултати учињених потеза, али и реакције противника реформи.²⁵¹ Осим строгоће реформи које се несумњиво држао, важно питање је и одржавање јединства свих црквених области у тим реформама. Он је, попут свога претходника, одржавао контакте са покретом патарена у Милану. У тим његовим контактима је дошло до напретка у односима, јер је на Римском сабору 1060. године, милански архиепископ Гвидо, примио епископски прстен од папе.²⁵² Тај његов поступак је истовремено и потврда да је његово раније постављење од стране цара било неважеће. У томе се види одређени успјех на пољу очувања поменутог јединства у реформама, али су други елементи његовог рада ипак доносили супротан ефекат. Цјелокупан рад папе Николе II у последњој години понтификата се састојао од борбе против симоније, кроз неколицину сабора које је одржао на ту тему. Ипак је крај његовог понтификата обиљежила једна реакција на његове потезе са његовог почетка. Наиме, реагујући на склопљени савез са Норманима, њемачки епископи су заједно са њемачким двором прогласили све папине одлуке неважећим²⁵³ и због тога су тражили његово одступање са катедре. Папа је покушао да то стање исправи, у Њемачку је послао и свога изасланика, којег нису хтјели ни примити, како би објаснио папин поступак. Чак су отишли и корак даље и објавили да потпуно прекидају заједницу са њим.²⁵⁴ Папа није ни добио прилику да насталу ситуацију промјени. У таквим околностима, разболио се и умро прије него што је успио да реагује на одлуку њемачког двора и епископа.

²⁵⁰ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 230

²⁵¹ Исто, 231

²⁵² Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 152.

²⁵³ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 87.

²⁵⁴ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 152.

Папина смрт прије разрешавања свих неспоразума са њемачким двором и епископима је могла бити и прилика за превазилажење, али и за продубљивање истих. Разрешење је искључиво зависило од оних који су дали допринос настанку неспоразума и од њихове воље да се они превазиђу или не. Тако је вријеме након смрти папе Николе II па до избора новог папе, и све прилике из тог периода, постало један својеврсни историјски индикатор за разумјевање односа између њемачког двора и Свете Столице.

Наиме, након смрти папе Николе, дошло је до ситуације у којој је по први пут требало да се види да ли је одлуку Латеранског сабора о независном избору папе могуће спровести у дијело. Посебно искушење за спровођење те одлуке је била последња ситуација у сукобу између папе Николе II и њемачког двора и клира. Како приступити избору новог папе по изборном закону претходног, чије је име у Њемачкој било забрањено помињати на литургији?²⁵⁵ Сам избор новог папе није био неизвјестан, али јединствена подршка новоизабраног папе је била и те како неизвјесна. Хилдебранд је уз подршку Нормана организовао избор новог папе у Риму, са већ припремљеним кандидатом, епископом Анселмом из Луке. Пошто је катедрала Св. Петра била узурпирана, само устоличење је обављено у другој римској цркви посвећеној Св. Петру, односно Часним веригама апостола Петра. Нови папа је на катедру дошао под именом Александар II. Он је имао несумњиву подршку Хилдебранда и реформатора, а та подршка је била јака захваљујући његовом дугогодишњем присуству у реформским круговима, што потврђује и његово често присуство на двору краља Хенриха III.²⁵⁶ Само неколико мјесеци након избора и устоличења папе Александра II, тосканско племство је извршило утицај на њемачко регентство на чијем је челу била краљица Агнеса, да одбаци избор папе Александра и подржи избор антипапе. Иако постоје тврдње²⁵⁷ да је негативан став према папи Александру производ краљеве младалачке хировитости, каснији развој догађаја даје потврду да то није било тако. Кандидат

²⁵⁵ Mathew, *The Life*, 40

²⁵⁶ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 153

²⁵⁷ Harris, *Gregory VII*, 14

њемачког двора и римског племства је био Петар Кадалус, епископ Парме.²⁵⁸ Он је на сабрању у Базелу изабран за папу под именом Хонорије II, одакле је изасланство послано у Њемачку како би избор био потврђен од стране двора. Избор антипапе је обављен уз одобрење њемачког двора, али се ситуација у одређеној мјери почела мјењати након промјене на челу регенства у Њемачкој, гдје је умјесто краљице на мјесто регента дошао архиепископ Ано из Келна.²⁵⁹ Иако је нови регент лично био наклоњен папи Александру, одлука о потврди новог папе од стране њемачког двора није донесена без претходно спроведне истраге. Како би се до рјешења дошло са што мање сукоба у самом Риму, војвода Годфри је успио утицати на обојицу претендената на папски престо да се повуку у своје дијецезе и тамо сачекају коначну одлуку.²⁶⁰ Одлучено је да њемачки двор подржи избор папе Александра, а да избор антипапе Хонорија одбаци. Преокрет се десио искључиво захваљујући својеврсном пучу на њемачком двору, након којег је и дошло до промјене регента. Том приликом је млади краљ Хенрих IV отет како би био склоњен од мајчиног утицаја²⁶¹ и тада је на мјесто регента изабран архиепископ Ано. Одлука донесена од стране њемачког двора није прошла без реакције и сукоба. Антипапа Хонорије није желио да се повинује тој одлуци и чак је покушао на силу да уђе у Рим, у чему је доживио неуспјех. Коначна одлука о његовом свргавању и потврди папе Александра је донесена на сабору у Мантови, 1064. године.²⁶² Сво вријеме између првобитне и коначне одлуке је прошло у покушајима антипапе да се избори за своје папско достојанство за које је до краја свога живота тврдио да му припада.²⁶³ Без обзира на његове тврдње и борбу, без подршке која га је и довела до позиције на којој се нашао, а коју је у међувремену изгубио, био је беспомоћан. Сва његова борба и све тврдње нису више имале никаквог значаја.

²⁵⁸ Mathew, *The Life*, 41

²⁵⁹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 154

²⁶⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 408

²⁶¹ Mathew, *The Life*, 42

²⁶² Concilium Mantuanum, quo Cadalous pseudopapa iterum condemnatur, & Alexander criminibus sibi objectis expurgator, defenditur, & absolvitur: anno MLXIV. Cf. Mansi, XIX, 1029.

²⁶³ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 409

Не може се са сигурношћу знати да ли је узрок првобитног изостанка подршке био заиста само повреда права потврде избора новог папе, или је у питању била реакција на давање посједа Норманима.²⁶⁴ Без обзира што су постојала различита тумачења о самом узроку сукоба, он је био до одређене мјере превазиђен и Црква се могла посветити даљем спровођењу реформи. Папа Александар II (1061-1073) је након разрешавања сукоба и јасне јединствене потврде свога избора сву своју енергију усмјерио ка реформама. Захваљујући таквом развоју ситуације, али и дужини понтификата, оставио је велики траг у историји Цркве. Тај траг се прије свега огледа у интензитету спровођења реформи. Његов правац у реформама је у сваком сегменту био продужетак рада његових претходника. Највише пажње је посвећивао борби за држање свештеничког целибата. Осим тога, указивао је и на потребу потпуног искорјењивања симоније, сматрајући је директно повезаном са лаичком инвеституром.²⁶⁵ Покушај искорјењивања свештеничких бракова на разне начине, од убјеђивања жена да остављају своје мужеве свештенике, па до самог физичког обрачуна између неистомишљеника,²⁶⁶ није донио коначно рјешење, али јесте потврдио карактер реформи папе Александра. Истовремено, папа се старао и о ширењу утицаја Римске Цркве и политичким и војним средствима. Подржао је нормандијског војводу Вилијама Освајача у његовом походу на Енглеску,²⁶⁷ у нади да ће након њеног освајања, посједи у Енглеској посветити Римској Цркви. То се није догодило, сам краљ и његови наследници нису допустили да дође до већег утицаја Рима. Једино што се промјенило у корист Рима јесте враћање правила о плаћању одређеног годишњег износа папској катедри.²⁶⁸ Прилику за ширење црквеног утицаја папа Александар је видио и у борби хришћана против ислама у Шпанији. Подржао је шпанског краља Санча V у борби против Арапа, са

²⁶⁴ Исто, 408

²⁶⁵ Duffy, *Sveci i grešnici*, 93

²⁶⁶ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 238

²⁶⁷ Саксонска власт у Енглеској није била наклоњена идеји да се у потпуности потчини власти папске катедре, тако да је папина подршка Вилијаму Освајачи била искључиво усмјерена ка остваривању сопствених циљева. Cf. Kidder, *The Lives of the popes*, 175.

²⁶⁸ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 411.

планом да, након што Арапи буду протјерани, шпанско племство преда посједе Римској Цркви.²⁶⁹ Тај потез је био усмјерен ка циљу потпуног потчињавања Цркве у Шпанији Светој Столици. Кроз тај подухват, успио је још папа Александар на том простору потиснути дотадашњу литургијску праксу мозарапског обреда и замјенити га римским обредом и тако потврдити папску доминацију. Сви ти потези су повлачени захваљујући Хилдебрандовом утицају на папу и имали су циљ да учврсте папску власт и у световној сфери. Иако је видљив утицај Хилдебрандових идеја на папину политику, како кроз прилике везане за његов избор али и касније дјеловање, постоје и случајеви²⁷⁰ у којима се може видјети да је папа Александар повлачио неке потезе супротно од Хилдебрандових савјета. То даје потпунију слику о самом карактеру папе Александра и његовој улози у реформама, али саму реформску политику XI вијека није промјенило.

Један од значајнијих догађаја који је везан за односе Цркве према световној власти јесте почетак самосталне владавине краља Хенриха IV, који се догодио у вријеме понтификата папе Александра. Тај догађај је важан јер је владарски карактер краља Хенриха IV и његов однос према духовној власти почео да се изграђује управо од самог почетка његове самосталне владавине. Период од потврде избора папе Александра па све до почетка самосталног владања младог краља се сматра периодом добрих односа између Рима и њемачког двора и епископа.²⁷¹ Ти односи су су у сваком случају одговарали објема странама. Посебно је задовољан био Рим, с обзиром да је епископ Зигфрид из Мајнца тражио од папе да потврди и крунише краља Хенриха IV.²⁷² У односу на ситуацију од само неколико година прије тога, када је било актуелно питање да ли се папа може бирати без потврде од стране њемачког краља, овај потпуни обрт представља велики тријумф реформи. У том потпуном обрту римски папа је постао личност која одлучује о крунисању краља, а будући њемачки краљ чека

²⁶⁹ Stephens, *Hildebrand*, 84.

²⁷⁰ Метју преноси да је Хилдебранд начелно подржавао поход Вилијама Освајача на Енглеску, али да је за разлику од папе Александра II указивао на умањење сукоба у циљу смањења броја жртава. Cf. Mathew, *The Life*, 62.

²⁷¹ Stephens, *Hildebrand*, 71

²⁷² Исто

његову потврду из Рима. Још један детаљ који би се могао довести у везу са развојем лоших односа између краља Хенриха и римске катедре датира из времена понтификата папе Александра. То је спречавање намјере младога краља да се разведе од своје жене, Берте. Том приликом је у својству изасланика тај краљев план осујетио Петар Дамијани.²⁷³ Сагледавајући све примјере, сигурно је да таква врста односа Римске Цркве према младом краљу, њему није могла одговарати. Самим тим, врло је логично да је такав однос додатно утицао на појаву и раст тензија између круне и папства.²⁷⁴

Тај понтификат, који је у односу на неколико претходних трајао неубичајено дуго, омогућио је да се црквена политика везана за реформе доведе у једно стабилније стање. Развој ситуације који је произвео то стабилније стање на пољу реформи помогао је да се Црква врати у неке редовније токове и да се може бавити и својим основним послањем. Један од најбољих примјера таквог стања јесте и догађај са краја понтификата папе Александра. Наиме, годину дана пред његово упокојење, а само неколико дана пред упокојење Петра Дамијанија, 1072. године, папа Александар је осветио нову базилику у манастиру Монте Касино.²⁷⁵ С обзиром на улогу овог манастира и његових монаха у животу Цркве, а посебно у самим реформама, то је био један велики корак за Цркву, поготово што је наступио након веома немирног периода. Тај догађај је уједно био и манифестација оствареног војног и политичког савеза Свете Столице и Нормана, а захваљујући томе и повраћене моћи Рима. Након смрти папе Александра, 1073. године, и Петра Дамијанија годину дана раније, реформисти јесу остали без двије важне личности, али правац реформи није морао бити мјењан. Носилац реформских идеја је и даље остао исти,²⁷⁶ а услови за њихово провођење најповољнији до тада. Даљи развој реформских идеја и самим тим правац којим

²⁷³ Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 246.

²⁷⁴ Tout, *The Empire*, 116.

²⁷⁵ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 63.

²⁷⁶ Строл оставља ван сваке сумње чињеницу да је Хилдебранд, поред Хумберта и Петра Дамијанија био најважнији фактор реформског покрета, али да се у овом периоду истицао захваљујући чињеници да је избор и понтификат Александра II био производ његових идеја и напора. Cf. Stroll, *Popes and antipopes*, 124.

ће Римска Црква наставити свој живот је зависио од њих самих, али и од будућег односа папства и њемачког двора.

2. 2. 3. Њемачки владари и црквене реформе у XI вијеку

Кроз преглед стања папства и односа папа према световним владарима поближе је представљен карактер реформи, као и потреба за њиховим покретањем из те перспективе. Дјелимично је у оквиру тог прегледа приказана и улога световних владара у стварању тих релација. Сходно томе, како бисмо имали што јаснији поглед на однос између световних и духовних власти у XI вијеку, важно је имати у виду и однос световних владара према папству. Када се узме у обзир све оно што смо до сада видјели у оквиру прегледа стања папства у појединачним периодима, видимо да су осим папа за само настајање реформи, али и за њихов коначни облик и циљ углавном заслужна двојица владара, и то њемачких. Самим тим је за стварање слике односа световних владара према папству довољно представити њихове ставове. Први који је дао допринос покретању реформи и стварању њиховог правца је краљ Хенрих III, други је његов син, Хенрих IV. Кроз сагледавање њиховог односа према папству видјећемо прије свега какав је био тај њихов однос и да ли су, и на који начин, њихови ставови утицали на појаву и развој реформи.

Краљ Хенрих III (1039-1056) је на њемачки престо дошао након смрти свога оца Конрада, иако је до тада већ десет година учествовао у власти.²⁷⁷ Стога се може рећи да је након смрти свога оца почео самостално владати. Упркос чињеници да је од самог почетка свога владања био оптерећен ратовима и политичким борбама, велику пажњу је посвећивао уређењу и вођењу Цркве. Његова брига и залагање за Цркву су у сваком његовом потезу потврђивали његов став да су Црква и држава једно. Тај његов став се темељио на увјерењу да су и једно и друго Божије дјело и да као такво заслужују једнаку пажњу и бригу од

²⁷⁷ Отац Хенриха II, Конрад II, био је окруњен царском круном, тако да је он носио титулу њемачког краља. Такође је носио титуле војводе Баварског, Швапског и Бургундијског. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 49.

стране онога који је себе сматрао замјеником Христовим. Због тога је сматрао да је то улога краља.²⁷⁸ Нипошто није допуштао да се краљевска власт ограничава на световне послове и ни у једном сегменту свога владања није раздвајао политичке и религиозне мотиве. Колико је своју службу сматрао светом и колико јој је придавао првосвештенички карактер видимо из његових поступака приликом закључивања примирја у појединим случајевима.²⁷⁹ Од свих укључених страна након сукоба тражио је да траже и дају опроштај свима и први је давао примјер чинећи тако. Својим животом и радом он се трудио дати одговор на питање које је било кључно у XI вијеку, да ли је претежнија власт цара или папе?²⁸⁰ Цјелокупна власт у Цркви у вријеме његовог владања, директно или индиректно, била је у његовим рукама. Међу црквеним прелатима помоћ од стране краља Хенриха у рјешавању бројних проблема унутар Цркве сматрана је потребном и прихватљивом.²⁸¹ Захваљујући таквом приступу, временом је такав однос постао уобичајен и каснији владари су га сматрали више својим правом него обавезом. Показало се у каснијим ситуацијама да је тај уобичајени однос постао узроком и предметом нових сукоба и превирања.

Оно што се краљу Хенриху не може пребацити, а што се као позитивно оцјењује непромјењено у свим каснијим временским периодима, јесте његова жеља за покретањем реформи унутар Цркве. Објашњено самим његовим приступом Цркви који смо изложили, постаје сасвим јасно да је и његово схватање проблематике у Цркви било другачије у односу на схватање његовог оца. Самим тим и приступи црквеним реформама су морали бити различити. Управо је то његово посебно разумјевање проблема узрокованих симонијом и николаитизмом, као и његови поступци тиме покренути, дало нови замах и снагу

²⁷⁸ Исто

²⁷⁹ Приликом сабора у Констанци 1043. и Триру 1044. године, након побједе над Мађарима, тражио је од свих претходно сукобљених страна да опраштају једни другима. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 50.

²⁸⁰ Вилмот-Бакстон наводи да је питање у чијим рукама је врховна власт у Царству, духовним или световним, било горуће у XI вијеку, пошто је постојало мноштво супротстављених ставова. Cf. Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 4.

²⁸¹ Blumenthal, *Reform*, 73.

реформама. Симонију и непридржавање целибата код свештеника краљ Хенрих је сматрао извором свакога зла из којег се рађају сви остали проблеми који потресају Цркву.²⁸² Идеја реформи у XI вијеку се обично сматра производом папске реакције на стање у којем се папство налазило, али је на почетку тих црквених реформи веома видљиво и учешће краља Хенриха у њима. Управо је рад на рјешавању проблема симоније и николаитизма представљао почетак његовог рада на реформама. Тај рад се огледао у доношењу низа докумената²⁸³ којима се одређеним црквеним областима обезбјеђивало право независног избора црквених настојатеља, укључујући и независност у односу на краљевски утицај. Његово поимање слободе Цркве је врло вјероватно настало под јаким утицајем концепције слободе која је настала у манастиру Клини. Тај утицај, који је морао бити константан и под којим је развијао своју концепцију, могао је бити присутан захваљујући сталном присуству великог броја црквених прелата на његовом двору. Многи од њих су се налазили у његовом окружењу и као епископи, али је био и одређени број оних који су на његовом двору имали своју свештеничку службу и захваљујући томе касније постајали епископи.²⁸⁴ Без обзира у којем су својству или достојанству били присутни у његовом окружењу, сви су имали једну заједничку карактеристику, велику жељу за обнављањем црквеног живота. Сама близина епископа који су били под утицајем манастира Клини и тако утицали на краљево поимање реформи, није била производ случајних околности. Постојао је један веома важан детаљ који је условио појаву реформиста на двору и јачање клинијевског утицаја на краља. Краљ је склапањем другог брака са ћерком Вилијама војводе Аквитанијског, Агнесом, дошао у блиске односе са Клинијем.²⁸⁵ Имајући јаке везе са неколико страна са носиоцима идеја црквених реформи, краљ је имао све услове да постане један од кључних фактора у њиховом спровођењу.

²⁸² Blumenthal, *The Investiture controversy*, 50.

²⁸³ Исто

²⁸⁴ Блументал наводи примјере неколицине дворских капелана који су након те службе постајали епископи на неким од кључних катедри. Међу њима, она истиче Ана, каснијег епископа Келна, затим Ниткера, те будуће епископе Меца, Тула и Вердуна. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 51.

²⁸⁵ Блиски односи са Клинијем су се заснивали на чињеници да је Клини основан од стране војводства Аквитанијског. Cf. Vincent, *The Age of Hildebrand*, 17.

Вријеме је показало да је у управљању и државом и Црквом веома вјешто успио држати све konce у својим рукама, иако није увијек имао потпуну подршку реформатора. Клинијевски реформатори се са краљем нису слагали у једном сегменту реформи, а то је било по питању лаичке инвеституре.²⁸⁶ Није било отвореног сукоба на ту тему између њих и краља јер су реформатори знали да се са уплитањем тосканског племства у организацију и живот Цркве не могу изборити без војне помоћи њемачког двора. Само уз пријетњу силом могли су искорјенити мноштво епископа који су се држали као феудални владари и свештенство које се служило Црквом а не Цркви. Таквих епископа и свештеника је било у толиком броју да је то био велики проблем који је стајао на путу реализације планова реформи. Од два зла су бирали мање, али су и даље били свјесни да уплитање световних власти у духовне сфере може довести до страшног нереда у Цркви. Са друге стране, краљ Хенрих није сматрао да својим одлукама о постављању епископа и манастирских и црквених настојатеља руши ред и поредак у Цркви. Пошто је сматрао да је као краљ одговоран и за световни и за духовни поредак у држави, био је убјеђен да само спроводи у дјело оно што се од њега и очекује. Сматрао је да је борба против лаичке инвеституре у ствари усмјерена против мјешања нижег племства у те послове, а да он као наследник римског цара има право постављати папу, епископе и друге црквене великодостојнике. Ниво његове посвећености избору епископа видљив је кроз чињеницу да је за начин избора и потврду установио строгу процедуру која је у великој мјери наглашавала улогу краља у избору и потврди.²⁸⁷ По тој процедури је предвиђено да се хиротонија и устоличење епископа може обавити тек када прође потврду од стране њемачког двора. Осим тога, као још једно процедурално правило установио је потврду избора епископа слањем прстена од стране краља.²⁸⁸ До тада су епископи били потврђивани слањем епископског или настојатељског штапа или палице. Потврда слањем прстена је осим симбола

²⁸⁶ Упркос позитивном помаку који је настао захваљујући реформским потезима краља Хенриха III, Клинијевци нису одустајали од свог става да је лаичка инвеститура коријен сваког нереда у Цркви. Cf. Tout, *The Empire*, 101.

²⁸⁷ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 52.

²⁸⁸ Исто

потврде избора имала за циљ да учврсти у пракси и један од циљева борбе реформатора и краља Хенриха III. Тај циљ је био да се прстеном потврди веза епископа и Цркве, односно да се епископ везан таквом везом опомене да му није дозвољено везивање за жену. Прихватањем тог знака потврде, епископи су се обавезивали да ће поштовати све њихове симболе и обавезе, али су преузимали и обавезу подношења заклетве оданости не само Цркви већ и краљу. Оно што је стварало највише расправа по питању заклетви јесте све већи број монаха који су рукополагани за свештенике и епископе. Један број њих је сматрао да се заклетва оданости положена краљу или чак и епископу не подудара са монашким завјетима и да они то не могу прихватити. Када су неки кандидати за епископске катедре из тог разлога одбијали хиротонију, краљ је одлучио да заклетве монаха нису обавезне приликом примања чина, али да заклетву у њихово име може положити неко од њихових представника.²⁸⁹

Кључни моменат владавине краља Хенриха III који се односи на питање његовог односа према папству јесте низ догађаја који су претходили сазивању сабора у Сутрију 1046. године и сам сабор и његове одлуке. Осим тога, тај моменат представља и прекретницу по питању даљег развоја црквених реформи XI вијека. Први краљев поход у Италију се догодио 1046. године, када је одлучио да буде крунисан од стране папе. Очигледно је да само крунисање није сматрао хитним, ако се погледа колико је времена прошло од његовог преузимања власти до одлуке да се организује крунисање. Крунисање је требао обавити папа, а тада је на катедри био Григорије VI. Очекивало се да истовремено новоизабрани папа буде потврђен од стране краља. Непознато је да ли је краљ знао детаље око избора папе Григорија прије него што је дошао у Рим, али је убрзо након доласка одлучио да сазове сабор како би се рјешило проблем око начина попуњавања римске катедре.²⁹⁰ Као један од повода да се доведе у питање исправност избора папе Григорија VI наводи се²⁹¹ ревност краља Хенриха III који није хтио да допусти да буде крунисан од стране папе чији би ауторитет могао бити оспорен

²⁸⁹ Исто, 53.

²⁹⁰ Duffy, *Sveci i grešnici*, 87.

²⁹¹ Исто

због гријеха симоније. Сасвим је сигурно да је имао намјеру да испита наведене оптужбе прије него буде крунисан од стране таквог папе. На сабору у Сутрију се управо то и десило. Потврђено је свргавање двојице претходника папе Григорија VI, папе Силвестра и папе Бенедикта, а донесена је и одлука о повлачењу папе Григорија VI због симоније.²⁹² Тим поступцима се краљева ревност у борби са кључним проблемима унутар Цркве показала непоколебљивом. Сабор је након ових одлука морао размотрити питање избора новог папе, прије свега да би се сачувало папство од утицаја локалног племства. Изабран је Климент II, први од неколико будућих њемачких папа који су бирани утицајем и вољом њемачког краља. Нови папа је већ након неколико дана, на Божић, обавио крунисање краља Хенриха III и краљице Агнесе. Упркос одласка папе Григорија VI, краљеви потези су били широко прихваћени и подржани, чак и од реформатора,²⁹³ што свједочи да у улогу новца код доласка Григорија на папску катедру нико није сумњао. Понтификати прве двојице њемачких папа су трајали веома кратко. То је највјероватније и био разлог својеврсног затишја у реформама, јер након одласка у прогонство папе Григорија VI и Хилдебранда, који је био у његовој пратњи, на пољу реформи се није дешавало ништа спектакуларно. Тек после смрти папе Григорија VI и после Хилдебрандовог повратка у Рим, поново се идеје реформи враћају у први план. Правац који је реформама дао краљ Хенриха остао је непромјењен како у вријеме кратких понтификата двојице њемачких папа, тако и након повратка Хилдебранда у Рим и доласка папе Лава IX на римску катедру. Краљ је и даље водио велику борбу против симоније²⁹⁴ на свим саборима који су одржани након његовог крунисања. Оно што је видљиво кроз долазак на папску

²⁹² Сабор је потврдио да ниједан од тројице претендента на папску катедру не може остати на том положају. Метју преноси да се Бенедикт IX одмах добровољно одрекао папске катедре, Силвестар III је осуђен као узурпатор папске катедре, а Григорије VI је био позван да објасни прилике у вези са својим избором. Све околности које у изнесене пред сабором, указивале су на то да је крив за симонију. Прихватио је осуду без поговора и одрекао се папске катедре. Cf. Mathew, *The Life*, 5.

²⁹³ Петар Дамијани је отворено подржао потез краља Хенриха III, иако између њега и папе Григорија VI није било неразумјевања. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 57.

²⁹⁴ Mathew, *The Life*, 6.

катедру тројице наследника папе Григорија,²⁹⁵ јесте непромјењен однос краља Хенриха према папству. Кроз призму тих догађаја још једном је потврђена воља краља Хенриха за сређивање стања у Цркви и даље спровођење реформи. Управо у тој сфери је дошло до својеврсног размимоилажења између папе и краља, и то на самом почетку њихових односа. Наиме, у жељи да његов долазак на папску катедру буде у складу са традицијом римског епископства, новоизабрани папа је одлучио да прије примања нове дужности оде у Рим ради потврде избора од стране римског клира и народа.²⁹⁶ Реформисти су се залагали за такав начин избора папе јер су сматрали да се једино тако држе канонског поретка Цркве, према којем се континуитет римског епископства може сачувати само у оквиру римског клира и вјерног народа, а никако у оквирима било којег облика световне власти. Такав поступак сигурно није био у складу са политиком краља Хенриха у односима према Цркви. С једне стране, јер је био у супротности са његовом тежњом да управља Црквом и на тај начин осигура спровођење реформи, чијим је кључним сегментом сматрао именовање и постављање папа. Са друге стране, јер је такав потез новоизабраног папе направљен под утицајем Хилдебранда, који је тиме желио постићи јачање утицаја свештенства и његово уздизање на ниво једне посебне друштвене категорије.²⁹⁷ Тај потез папе Лава IX није направио неки већи заокрет у његовом односу према краљу, што се види из његовог каснијег дјеловања на пољу црквених реформи.²⁹⁸ Начин на који је поступао са епископима који су били под сумњом за симонију на реформским саборима указује на јаку подршку световних власти.²⁹⁹ Тешко је повјеровати да би само на основу папског ауторитета, који је у великој мјери био пољуљан, могао свргавати тако велики број епископа и свештеника. Без обзира на краљеву подршку, папа је искористио

²⁹⁵ Овде се ради о избору Климента II, Дамаса II и Лава IX. Cf. Harris, *Gregory VII*, 7.

²⁹⁶ Kidder, *The Lives of the popes*, 157.

²⁹⁷ Исто

²⁹⁸ Папа Лав IX је све своје реформске напоре усмјеравао на реформе клира, посебно на рјешавање проблема симоније и николаитизма. Cf. Оксф. *Ист. Хришћ.*, 267.

²⁹⁹ Папа Лав се одликовао бескомпромишношћу у борби са симонијом. Његова борба је обухватала све сфере црквеног живота и односила се на све клирике, од сеоског свештеника па до архиепископа. Свргавао је све оне који су упорно бранили симонију, не свештенике који су примили чин од таквих епископа је поново рукополагао. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 90.

такво стање за стварање сопствених упоришта. То је постигао довођењем нових личности на важне црквене положаје. Али то опет у коначници није нарушило краљеву црквену политику. Папа Лав IX је до самог краја свога понтификата истрајно спроводио реформе које су у потпуности биле у складу са настојањима краља Хенриха III.

Све прилике по питању односа папске и световне власти њемачког двора у тренутку смрти папе Лава IX³⁰⁰ говоре у прилог томе да је можда то био повољан тренутак да се папство потпуно ослободи од утицаја њемачког двора. И то не само по питању реформи, већ можда и по питању даљег живота Цркве уопште. Вјероватно би се тако нешто и десило да се план за наставак реформи није налазио у рукама Хилдебранда. Знајући дотадашњи однос краља Хенриха III према реформама и његову улогу на пољу заштите њихових спровођења, Хилдебранд ниједним својим поступком током припрема за избор новог папе³⁰¹ није показао намјеру да реформе покрене у том правцу. Осим што је био руковођен чињеницом о дотадашњој краљевој улози, био је и свјестан да папство не може војно осигурати Рим и тиме обезбједити несметан наставак реформи. Захваљујући таквој, обострано створеној атмосфери односа, реформска политика је настављена у истом смјеру. Такав наставак реформи је манифестован усаглашеним избором папе Виктора II. Да Хилдебранд у својој процјени краљевог односа према Цркви није погријешио, свједочи и чињеница да је краљ Хенрих III пред своју смрт, недуго након избора папе Виктора, управо папи и његовим најближим сарадницима повјерио на старање своју супругу и малољетног сина.³⁰² У том поступку се може видјети велика доза повјерења које је постојало између њемачког двора и папства у то вријеме. Осим тога, то свакако даје додатни печат карактеру цјелокупног односа краља Хенриха III према Цркви.

³⁰⁰ Стивенс сматра да је Хилдебранд у том моменту имао план за смањење утицаја њемачког двора на папску катедру, кроз избор Фредерика Лотариншког, потоњег папе Стефана IX, али да је процјенио да реформисти немају довољно јаку војну подршку у односу на њемачки двор и римско племство. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 38.

³⁰¹ Исто

³⁰² Исто, 41.

Иако је краљева намјера да усагласи функционисање папства и државне власти у оквиру једног, империјалног система веома често била предмет сумње,³⁰³ не може се оспорити да су његова настојања увијек била усмјерена ка осигуравању услова за наставак и одржање црквених реформи. Из тога проистиче један својеврсни закључак да све раније речено више говори у корист тврдње да се његов однос према реформама није задржао на нивоу заштите реформи од спољног утицаја. О томе свједочи и то да је у току своје владавине у више наврата³⁰⁴ показао да је његов циљ да он сам директно покреће и управља црквеним реформама. Али оно што никада у току његове владавине није престало да га руководи у реформским потезима јесте жеља за несметаним живљењем и испуњењем послања Цркве.

Смрћу краља Хенриха III наступа период регентске владавине (1056-1066) у име његовог малолетног сина, Хенриха IV.³⁰⁵ Правац којим је умирући краљ хтио убудуће водити односе папства и двора се најбоље види у његовој препоруци папи, епископима и племству да обнове савез и са његовим младим наслиједником.³⁰⁶ Самим тим, наступио је један период односа између њемачког двора и папства у којем није било неких наглих промјена. Такав однос је и даље функционисао захваљујући обостраном задовољству са дотадашњим стањем. Од стране папства је постојала својеврсна захвалност према њемачком двору за све до тада учињено у погледу спровођења реформи, јер је управо у вријеме папа именованих од стране краља Хенриха III дошло до најважнијих реформских корака.³⁰⁷ Осим тога, њихово задовољство је било узроковано и чињеницом да су захваљујући таквом развоју ситуације успјели доћи до остварења свога плана према којем је папство требало бити ослобођено владарског покровитељства,³⁰⁸ док од стране њемачког двора није ни могло бити другачијег односа, с обзиром да

³⁰³ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 58.

³⁰⁴ Исто

³⁰⁵ *Прав. Енцикл.*, Генрих IV, 631.

³⁰⁶ Stephens, *Hildebrand*, 40.

³⁰⁷ Orlandis, *Povijest kršćanstva*, 77.

³⁰⁸ Исто

у вријеме регентске владавине никаква врста сукоба која би уздрмала краљевство није била пожељна. Колико је тренутно стање ишло у корист папства говори још и развој догађаја у Јужној Италији, у којима је Римска Црква захваљујући таквом стању на њемачком двору, успјела постати и феудални владар, добивши од Нормана тамошње посједе.³⁰⁹ Сигурно је да се таква врста савеза и ширења утицаја власти не би остварила у претходном периоду у којем је власт њемачког краљевства била у рукама краља Хенриха III. Велика промјена у развоју реформи и односу владара према њима се несумњиво десила од времена доласка на власт краља Хенриха III па до његове смрти. На самом почетку његове владавине, главним узроком за лоше стање у Цркви због којег су реформе и покренуте, сматрано је уплитање световних владара у црквене послове. Након краљеве смрти, младог краља и његове регенте је дочекало стање у којем се сматрало да је црквене реформе немогуће спроводити без учешћа световне власти у томе.³¹⁰ Тај потпуни заокрет је дефинитивно производ политике краља Хенриха III према Цркви. Иако је након краљеве смрти настала ситуација у којој се папски реформисти више нису консултовали са световним властима у пословима црквених реформи, не може се говорити да је било који потез реформиста био упућен против имеријалних власти. Таква ситуација је једноставно била производ догађаја услјед смрти владара који је веома активно учествовао у црквеним реформама. Различита мишљења о томе у којој мјери и како треба бити укључена световна власт у црквене реформе била су присутна и међу црквеним прелатима. У периоду регентске власти та мишљења су се искристалисала у личностима двојице кардинала, Дамијанија и Хумберта.³¹¹ Вјероватно је да је такав став утицао и на развој поимања младог краља Хенриха IV о односу између империје и папства. Оно што је засигурно обиљежило период регентске управе њемачким краљевством јесте утврђивање папског ауторитета не само у домену управљања реформама, већ руковођења Црквом уопште. Осим поменутог

³⁰⁹ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 88.

³¹⁰ Tierney, *The crisis*, 27.

³¹¹ Хумберт је сматрао да је лаичка инвеститура коријен сваког зла, док је Петар Дамијани сматрао да нема ништа лоше у кориштењу световне власти у црквеним пословима, уколико се не злоупотребљава. Cf. Tierney, *The crisis*, 35.

остварења феудалног посједа, највећи индикатор таквог стања је одлука о искључивом праву кардинала на избор папе.³¹² То право се манифестовало приликом избора папе Стефана IX када је потпуно занемарено мишљење њемачког двора. Иако се радило о особи која у свијетлу ранијих политичких релација³¹³ није могла ни у ком случају бити по вољи њемачког двора, очекивано је да се по питању потврде његовог избора ипак затражи потврда двора. Такав однос папских реформиста је на њемачком двору произвео незадовољство и љутњу³¹⁴ јер је изостанак тражења потврде избора истовремено сматран слабљењем утицаја на папску катедру. Али реално сагледавање показује да позадина таквог односа није била само у задобијању политичке самосталности у односу на њемачки двор. Оно што је несумњиво довело до таквог односа између њемачког двора и папства јесте чињеница да у вријеме краљичиног регентства у име њеног малољетног сина папска катедра није могла рачунати на помоћ њемачког двора.³¹⁵ Изостанак подршке њемачког двора присилио је реформаторе папства да у том тренутку осигурају подршку на неки други начин, односно на неком другом мјесту. То истовремено свједочи да није постојала намјера за покретање борбе против империјалне власти.

Цјелокупан однос њемачког двора према току црквених реформи у времену малољетничке владавине краља Хенриха IV зависио је од различитих утицаја на регентску власт. Све то исто је важило и по питању односа према Цркви уопште. Самим тим је долазило до промјене интензитета тих односа. Без обзира на ту

³¹² Хендерсон преноси правило које се налази у папској верзији одлуке о избору папе из 1059. године, које предвиђа да у случају смрти папе, кардинали у епископском чину имају обавезу да се први окупе, размотре новонасталу ситуацију, донесу одлуку, те да тек онда позивају остатак кардиналског колегијума да потврди њихов избор. Тек након тога, упознају остатак клира и народ о резултату избора. Cf. Henderson, *Select historical documents*, 361.

³¹³ Фредерик Лотариншки је због свог поријекла на њемачком двору сматран традиционалним непријатељем. Cf. Vincent, *The Age of Hildebrand*, 41.

³¹⁴ Исто, 42.

³¹⁵ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 401.

обострану промјену односа, у неким случајевима³¹⁶ је по разним питањима задржана добра комуникација између реформатора и регентске власти. Управо је смрћу папе Виктора, односно приликом избора папе Стефана IX, као и приликом бирања његовог наследника само осам мјесеци послије, манифестована та промјенљивост у односима између папства и регенства. Папа Стефан IX је изабран упркос раније наведеној чињеници да није одговарао њемачком двору, а већ осам мјесеци касније, након његове смрти видимо да њемачка краљица Агнеса и Хилдебранд заједно повлаче одређене потезе како би осигурали избор новог папе.³¹⁷ У складу са тим различитим утицајем су се током времена развијали став и мишљење младог краља, а на основу тога се мјењао и однос према папству и поимање правца црквених реформи. Упркос примјеру оца који је без обзира на исправност својих увјерења по питању улоге владара у животу Цркве, подржавао реформе и бринуо за стабилност и бољитак Цркве, поступци младог краља у раној фази владавине нису били ни слични поступцима његовог оца.³¹⁸ Након избора папе Николе II, који је био у складу са Хилдебрандовим идејама, а самим тим и по вољи њемачког двора, наступио је период десетогодишњег затишја у развоју нових реформских идеја. Тај период је производ новог распореда снага поборника и противника реформи. На мјесту дотадашњег главног поборника реформи нашло се ослабљено регентство и то је у великој мјери покренуло реформаторе да размишљају о јачању независности папске катедре.³¹⁹ У том периоду је то било логично опредјељење. Јачање независности папске катедре по питању постављања црквених прелата и управљања црквеном имовином, али и у самом начину избора папе могуће је било остварити једино у стању ослабљености главних претендата на утицај у тим сферама. У овом случају, како њемачке круне, тако и сјеверно - италијанског

³¹⁶ Након смрти папе Стефана IX, краљица Агнеса је показала велику заинтересованост да заштити папску катедру од лаичког утицаја приликом избора његовог наследника. Cf. Harris, *Gregory VII*, 14.

³¹⁷ Исто

³¹⁸ Убрзо након што је млади краљ напунио 18 година, почео је показивати веома негативне особине у односу према својим потчињеним. Посебно се наглашава низак ниво његовог моралног владања. Cf. Harris, *Gregory VII*, 14.

³¹⁹ Stephens, *Hildebrand*, 46.

племства.³²⁰ Такав развој догађаја је био неминован, без обзира да ли су реформатори сматрали да тиме добијају или губе. Заокрет у односу према папству од стране њемачког регентства који заокупља највише пажње наступио је након два поступка папе Николе II који се сматрају темељима реформске борбе у XI вијеку.³²¹ Исти ти потези су од стране њемачког двора и епископства сматрани непожељним јер су доживљавани као корак ка слабљењу њиховог утицаја на папску катедру. Један од тих потеза, као што је раније наведено, појавио се као логичан и потпуно усмјерен на јачање самосталности катедре. То је одлука о самосталном процесу избора папе без утицаја световних власти, која је подразумевала да је за избор папе довољно да се саберу кардинали у епископском чину и изаберу новог папу без потребе за потврдом од стране двора.³²² Световне власти су по тој одлуци требале бити само обавјештене о избору. Други потез који је повукао папа Никола II, склапање савеза са Норманима, такође је био усмјерен на утврђивање самосталности папске катедре.³²³ Тиме је папска катедра добила одређену војну подршку којом је у односу према њемачком двору направљена својеврсна равнотежа, али вријеме је показало да је тим потезом своју зависност у погледу осигуравања својих посједа само премјестила из једне руке у другу. Идеја је била да се осигура било какав ниво стабилности како би се реформисти на челу са папом Николом II могли посветити даљем раду на реформама.³²⁴ Међутим, то се није у потпуности испунило, благостање Рима и сигурност папске катедре, а самим тим и даљи развој реформи и даље су зависили од војне подршке изван Рима.³²⁵

Оваква врста реакције њемачког двора и епископства на ове потезе папских реформиста се могла и очекивати, јер је у том тренутку за њемачко

³²⁰ Исто

³²¹ Папа Никола II је у току свог понтификата склопио савез са Норманима и донио декрет о јединственом праву кардиналског колегијума на избор новог папе. Стивенс ова два папина потеза сматра темељем реформи у XI вијеку. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 46.

³²² Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 47.

³²³ Исто

³²⁴ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 95.

³²⁵ Овог пута од Нормана. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 49.

регентство примарни задатак био да задрже свој утицај у свим сферама које им обезбјеђују материјалну сигурност. Њихова реакција је услиједила као израз оправдане сумње да ће њемачки двор као и њемачко епископство изгубити ранији интензитет утицаја на папску катедру.³²⁶ Пошто је губитак таквог утицаја у овом случају са собом повлачио и велики материјални губитак, јасно је због чега је за њемачки двор такав развој ситуације био неприхватљив. У коликој мјери је материјална сигурност њемачке државе зависила од утицаја на Цркву, свједочи Сидни Пеинтер. Он сматра да њемачки двор без прихода који је остваривао на основу коришћења црквене имовине не би могао опстати ни у ком случају.³²⁷ Стога је потпуно јасно зашто њемачки владари нису могли да допусте да им једно тако битно питање измакне контроли. Покретач такве реакције двора и епископства је био архиепископ келнски Ано. Он је након смрти краља Хенриха III, у вријеме владавине малољетног краља, показао незадовољство начином како је краљица Агнеса водила регентску власт.³²⁸ Што је и коначно потврдио нешто касније својим преузимањем регентства, изазивајући својеврстан државни удар. Сигурно је да је један од сегмената на које се незадовољство односило био и однос њемачког двора према папској катедри у то вријеме. У прилог томе иде и чињеница да је у својим дотадашњим односима према реформистима, краљица као регентска владарка показивала наклоност према реформистима, а то је истовремено значило и подршку њемачког двора папској катедри. Склапање савеза папске катедре са војном силом изван утицаја сада ослабљеног њемачког двора значило је не само губитак њемачког утицаја на папску катедру, већ и опасност да се преко папске катедре утицај новог савеза прошири и на дио Цркве под њемачком круном. Уколико би се то десило, њемачка круна би остала без главног ослоња за даљи опстанак. У свијетлу тих чињеница, а под јаким утиском

³²⁶ Исто, 53.

³²⁷ Пеинтер наводи два кључна разлога због којих њемачка круна није могла допустити да остане без власти над Црквом. У државној администрацији, већина писмених људи која је била потребна је припадала црквеним редовима, а као најважнији разлог наводи то што је већина државних прихода долазила од црквених феудалних посједа. Cf. Пеинтер, *Историја средњег века*, 155.

³²⁸ Незадовољство је било проузроковано углавном краљичиним снисходљивим ставом према осамостаљењу папске власти у односу на њемачку круну, тако да је архиепископ Ано из Келна организовао отмицу младог краља како би на тај начин преузео регентску власт од његове мајке. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 107.

одлуке папе Николе II о самосталном избору папе, њемачко регентство и епископи су сазвали сабор³²⁹ на којем су прогласили одлуке папе Николе II неважећим. Таква одлука њемачког двора била је само материјализована слика дотадашњих лоших односа који су несумњиво узроковали и стање потпуног раскола папства након смрти папе Николе II.³³⁰ Право манифестовање потпуног раскола између папских реформиста и њихових противника десило се тако што су реформатори, следејући одлукама папе Николе II, изабрали Анселма из Луке за папу под именом Александар II, без консултација са њемачким двором. Док су њихови противници претходно, знајући да такав начин избора неће одговарати њемачком двору, упутили младом краљу Хенриху IV изасланике који су дошли да му се поклоне као световном и духовном владару, предавши му владарске симболе. Пошто су на тај начин осигурали подршку младога краља, додатно су је учврстили тако што су од младог краља тражили да им изабере новог папу.³³¹ Истовремено су осигурали подршку од стране двора и добили потврду да ће краљ потврдити папу који је изабран по њиховој вољи. Наравно да је сваки сегмент у оваквом развоју догађаја ишао у корист њемачког племства и епископства и да је самим тим било потпуно очекивано да се даљи развој односа краља Хенриха IV према папству гради управо на основу почетног искуства. Оно што је сигурно, јесте да је однос младог краља према папској катедри био производ његовог незадовољства због изостанка консултације са њим приликом избора папе.³³² Упркос томе што је његов отац био један од кључних покретача црквених реформи XI вијека, почетак његовог владања је показивао потпуно супротан правац од оног којег се држао његов отац. Иако се ситуација са избором антипапе временом развијала тако да је сукоб окончан постигнутим споразумом о потврди

³²⁹ Стивенс спомиње сабор епископа који је одржан 1059. или 1060. године, који је донио одлуку о непризнавању папе Николе II, тако да је овде највјероватније ријеч о сабору њемачких епископа. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 53.

³³⁰ Реформска страна је под Хилдебрандом изабрала и устоличила Анселма из Луке као папу Александра II, док је под утицајем њемачког двора изабран и устоличен епископ Кадалус из Парме као Хонорије II. Cf. Jedin, *Velika povijest Crkve*, 408.

³³¹ Исто

³³² Harris, *Gregory VII*, 14.

избора папе Александра II,³³³ однос младог краља према папској катедри се ни након тога није у многоме промјенио. Након насилног преузимања регентства у организацији архиепископа Ана из Келна, договорено је да се о младом краљу брине онај епископ под чијом је јурисдикцијом територија на којој се краљ у том тренутку налази. Пошто се архиепископ Ано пажљиво бринуо које су то јурисдикције под којима ће се млади краљ налазити,³³⁴ правац његове политике је у ствари био под сталним утицајем архиепископа Ана. Почетак владавине младог краља Хенриха IV је, било у вријеме регентства, или на почетку самосталне владавине, карактерисало краљево незрело и импулсивно понашање. Колико су његови поступци били непредвидиви, може се најбоље препознати у његовом понашању приликом његове прве женидбе са Бертом, ћерком Ода Торинског. Иако је тај брак био договорен неколико година раније, млади краљ је убрзо након вјенчања одбио да живи са својом женом и захтјевао да брак буде разведен.³³⁵ Оно што у овом случају најбоље говори о његовом понашању јесте чињеница да приликом захтјева за развод који је изнио пред скупштину у Вормсу, није навео ниједан ваљан разлог за то. Као основни разлог таквог захтјева је навео своју нетрпељивост према жени.³³⁶ Такав карактер младог краља је био видљив у сваком сегменту владавине, а самим тим је утицао и на односе према папској катедри. Осим тога, још један разлог је посебно довео до тога да његова жеља за разводом утиче на односе према папској катедри. Тај разлог је био у жестоком противљењу папских реформатора да се младом краљу дозволи развод. Најгласнији противник ове краљеве самовоље је био Петар Дамијани, који је до те мјере по овом питању био опозиција младом краљу да му је запријетио како ће због таквог поступка изостати његово крунисање од стране папе.³³⁷

Током цијелог понтификата папе Александра II однос између њемачког двора и папске катедре је ишао у једном правцу који је зацртан кључним потезима

³³³ Tout, *The Empire*, 121.

³³⁴ Исто

³³⁵ Stephens, *Hildebrand*, 72.

³³⁶ Исто

³³⁷ Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 52.

папе Николе II. Све што се дешавало на том пољу зависило је од односа између папске катедре и Нормана, као и остварене жеље да се попуњавање папске катедре врши самостално, без уплитања световних владара. Изузетак у вријеме регентског управљања њемачким двором је био примјер епископа Адалберта из Бремена. Он је био један од чувара и савјетника младога краља у вријеме регентства.³³⁸ Овај црквени прелат је користећи сав свој утицај покушао да односе њемачке круне и папске катедре у вријеме регентске владавине врати на колосијек из времена краља Хенриха III. Свој положај је градио на задобијању повјерења младог краља тако што је насупрот себи указивао на људе који су организовали његову ранију отмицу.³³⁹ Кроз рушење повјерења младог краља у њих на основу још свјежих сјећања на тај догађај, себе је наметао као логично ријешење. Због таквог става, сматран је противником архиепископа Ана³⁴⁰ чији су истомишљеници свим силама настојали да га уклоне из краљевог окружења. Тиме су, наравно, хтјели смањити његов утицај у регентској владавини, како би уз помоћ младог и неискусног краља одржали свој утицај на попуњавање епископских катедре и постављање настојатеља манастирских заједница. Овај усамљени случај није промјенио општу слику стања односа између њемачког двора и папске катедре у овом периоду. Иако је и сам краљ Хенрих IV временом схватио чињеницу да је управо рад његовог оца на реформама био кључни фактор у развоју стабилног теократског царства, начин на који је то спроводио у дијелу није био у складу са очевим наслијеђем. Он је покушао да кроз управљање попуњавањем епископских катедре обезбједи у њима стабилна упоришта за развој своје теократске власти по угледу на свога оца.³⁴¹ Такав његов приступ у времену већ увелико покренутих реформи није могао бити по вољи реформистима. Његов отац је свесрдно подржавао црквене реформе и самим тим се наметнуо као њихов заштитник те као такав и имао утицаја у њиховом развоју. У ситуацији потпуно другачијег односа снага, након склопљеног савеза папске

³³⁸ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 58.

³³⁹ Bowden, *The Life I*, 240.

³⁴⁰ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 108.

³⁴¹ Исто, 109.

катедре и Нормана, и након смрти краља реформатора, тешко је било очекивати да ће млади краљ успјети да настави истим путем. Посебно због очигледне подложности утицају регентских владара који се мјењао у зависности од промјене регента у периоду његове малољетничке владавине. Осим тога, у једном дијелу тог периода краљ Хенрих IV је био потпуно искључен из државних послова.³⁴² Представници регентске власти су се трудили да та својеврсна изолација буде проведена у физичком смислу. Посматрајући такво стање лако долазимо до закључка да се тешко могло очекивати да млади краљ под тим околностима утиче на државну политику у погледу односа према Цркви и црквеним реформама. Једно такво окружење у којем је отворено непријатељство како између власти и црквених великодостојника, тако и између црквених великодостојника самих, било свакодневица, тешко да је могло афирмативно утицати на младог краља. У таквом стању он није био способан да идеје за које се бори Црква схвати као узвишене. То је била реалност која је само могла произвести потпуно искривљене слике и низ погрешних потеза и процјена у будућности. Са друге стране, такво стање односа је узроковало позитиван развој реформи и учвршћивање папске власти у Риму и осталим областима које нису биле под утицајем њемачке круне. Истовремено је Црква у Њемачкој, попут саме државе, трпила разне невоље због краљеве неспремности и самовоље. О развоју реформи није могло бити говора, јер се, како у световним пословима, тако и у односу према Цркви у Њемачкој краљ у потпуности руководио погрешно постављеним принципима и циљевима.³⁴³ Ипак, колико год да је у његово вријеме стање односа између царства и папства било на незавидном нивоу, оно се у многоме разликовало од времена када су владари без много размишљања продавали епископске катедре и чинове.

Оно што је покренуло ствари ка отварању простора за утицај папске катедре на црквене реформе у Њемачкој јесте јачање утицаја манастира Клини на

³⁴² У вријеме регентске власти, млади краљ је захваљујући великом броју племића и црквених прелата у његовом окружењу, који су имали велике амбиције по питању остваривања својих улога у државној власти, био физички спријечен да учествује у државничким пословима. Cf. Bowden, *The Life I*, 234.

³⁴³ Почетак владавине младог краља је по Баудену био у потпуности одређен дотадашњим стањем односа према црквеним реформама од стране регентске власти. Cf. Bowden, *The Life I*, 283.

манастирске заједнице у Њемачкој.³⁴⁴ Кроз развој тих веза крајем понтификата папе Александра II појачан је и утицај реформске политике папске катедре на Цркву у Њемачкој. Временом се искристалисало неколико центара унутар њемачког царства који ће у наредном периоду бити носиоци клинијевских реформских идеја и њиховог спровођења унутар царства. Међу првим који су прихватили клинијевске идеје и дали допринос и јачању утицаја папске катедре у њемачком царству јесу манастири у Зигбургу и Хиршау.³⁴⁵ Њихова улога као и улога самога манастира Клини у црквеним реформама XI вијека, како у Њемачкој тако и широм духовног простора папске духовне власти, свакако заслужује посебну пажњу. Самим развојем њиховог утицаја на реформе ће се у времену понтификата Александровог наследника, Григорија VII, створити и другачији услови за будући развој реформи.

2. 2. 4. Манастир Клини и реформе

Манастир Клини у Француској, у покрајини Бургундији, основан је почетком X вијека од стране војводе аквитанског Вилхелма.³⁴⁶ Оснивање манастира Клини у околностима у којима се догодило је било много више од оснивања класичне племићке задужбине. Дисциплина чланова монашких заједница је била далеко испод нивоа који је до тада био уобичајен у монаштву на цијелом хришћанском Западу. Самим тим, било каква позитивна реакција на пољу очувања црквеног поретка у једном тако важном сегменту црквеног живота, била је неопходна. Отуда једна тако неуобичајена појава оснивања једног манастира на такав начин. Оснивање манастира директном владарском одлуком је у овом

³⁴⁴ Stephens, *Hildebrand*, 88.

³⁴⁵ Исто

³⁴⁶ У то вријеме постојало је много племићких задужбина које су осниване у сврху окупљања монашких заједница. Међутим, у овом случају је новина било то што је њен оснивач у самом почетку одредио да ће чланови будуће монашке заједнице у свему бити изван сваке јурисдикције, како владарске, тако и духовне. Cf. Duffy, *Sveci i grešnici*, 88.

случају било производ бриге и напора да се стање у монаштву реформише.³⁴⁷ Планирана реформа је била усмјерена на питање монашке дисциплине која је тада била у великој мјери нарушена. Како у дотадашњим напорима самих чланова монашких заједница да се нарушена дисциплина поново успостави није било успјеха, била је потребна интервенција ван монашких редова. Монашка дисциплина је била нарушена у сваком сегменту монашког живљења, а основни разлог за развој таквог стања је био управо у претјераном утицају владарских кућа на чланове монашких редова.³⁴⁸ Утицај је постојао како у сфери добијања важних положаја унутар монашких заједница, тако и у слободи и непридржавању одредаба монашке дисциплине од стране појединих чланова који су имали неку везу са тим владарским кућама. Иако у историји монаштва и на Истоку и на Западу има мноштво примјера установљавања монашких заједница уз помоћ световних владара, нигдје у нормалним околностима није било случајева да исти владари користе свој утицај на успостављање и одвијање монашког живота. У овом случају је било важно направити први корак у враћању поретка који је до тог времена у монаштву на Западу био одржаван захваљујући јаким монашким заједницама које су живјеле по строгим правилима Светог Венедикта Нурсијског. Како би се монашки начин живота сачувао било је важно поштрити постојећа правила живљења новим детаљима.³⁴⁹ Ти детаљи су се морали односити на онај сегмент који је и узроковао проблем у остваривању нормалног монашког живота. Пошто је у дотадашњој пракси сваку манастирску заједницу у потпуности, као засебну, водио настојатељ, било је важно тај елемент промјенити.³⁵⁰ Промјена је била потребна јер је у таквој ситуацији постојао велики простор за спољашњи утицај на манастирску заједницу управо преко настојатеља који је имао неограничену власт унутар заједнице. Из тог разлога је први циљ оснивача манастира Клини било потпуно ослобођење од власти и утицаја било које владарске куће, али и краљевске или царске моћи. То се посебно односило на

³⁴⁷ Ова идеја се у Француској појавила почетком IX вијека, захваљујући Бенедикту Анијанском, а развио ју је Берно из Бургундије, уз помоћ војводе Вилијама. Cf. Поповић, J., *Onuma* I, 752.

³⁴⁸ Duffy, *Sveci i grešnici*, 88.

³⁴⁹ Поповић, J., *Onuma* I, 752.

³⁵⁰ Оксф. *Ист. Хришћ.*, 269.

избор настојатеља, што је предвиђено да буде искључиво право самих чланова монашке заједнице.³⁵¹ Осим тога, постојао је још један циљ. Било је потребно манастирске заједнице ослободити и од утицаја епископске власти. За достизање тога циља клинијевски монаси морали су чекати више од једног вијека. Иако је та намјера постојала од самог почетка устројства манастира Клини, и у великој мјери и практично спровођена, званично је заживјела тек 1054. године,³⁵² када је Клини изузет од сваке епископске власти и стављен директно под власт самога папе. Тај специјални статус који је Клини добио оспораван је и након тога, и то не од стране световних владара што се могло прије очекивати, већ од стране локалног епископа, на простору чије епархије се налазио манастир Клини.³⁵³ Ти протести су се дешавали у вријеме понтификата Григорија VII, и нарасли су до те мјере да је папа морао слати посебног изасланика на основу чијег је извјештаја сабор у Риму 1080. године донио одлуку којом се потврђује ранија слобода Клинија у односу на локалне епископе.³⁵⁴ Такав однос свакако да није могао бити плононосан за Цркву и управо је чињеница о самосталности манастира у односу на локалне епископе била камен спотицања у односу тих епископа према реформама. Колико год да је такво стање у манастирима помогло реформама, у истој мјери је изостала подршка појединих епископа реформама. Иако је подршка појединих епископа реформама изостала због тога што су они сами били предмет реформи, тешко је повјеровати да није било епископа који су своју подршку ускратили због таквог односа клинијевских манастира.

Како је стање у новооснованом манастиру по питању монашке дисциплине добијало на чврстости и одлучности, тако се повећавао и број монашких заједница које су по угледу на Клини уређивале своја монашка општежића. Истовремено са уређењем тих заједница по угледу на Клини, оне су стављане под јединствену

³⁵¹ Those same monks shall have power and permission to elect any one of their order whom they please as abbot and rector, following the will of God and the rule promulgated by St. Benedict, - in such wise that neither by the intervention of our own or of any other power may they be impeded from making a purely canonical election. Cf. Henderson, *Select historical documents*, 331.

³⁵² Duffy, *Sveci i grešnici*, 88.

³⁵³ Прве притужбе су забиљежене 1079-80. од стране епископа Ландерика из Макона, и подржане су од стране архиепископа града Лиона. То питање је било актуелно и у првој половини XII вијека. Cf. Robinson, *The Papacy*, 225.

³⁵⁴ Исто

управу настојатеља манастира Клини. Све то је устројавано са циљем да се осигурају што бољи услови за увођење и одржање монашке дисциплине. У заједницу клинијевских манастира су се временом прикључивали како старији тако и новоосновани манастири, а заједнички циљ око којег су се окупљали био је спровођење реформи монашког живљења.³⁵⁵ Како се број клинијевских заједница повећавао, тај карактер заједнице и утицај клинијевског настојатеља на појединачне, локалне настојатеље је јачао. Великом брзином се под утицајем Клинија наша већина манастира у Француској, да би се већ у првом вијеку постојања манастира Клини, његов утицај раширио широм Европе. Тај својеврсни међународни карактер манастирских заједница које је повезивала идеја о реформама је утицао на развој нечега што се у историји Цркве на Западу назива монашким редом. Пошто је на Западу до појаве клинијевских идеја постојало јединствено монаштво, које је попут монаштва на Истоку живјело по једном правилу, овакав приступ успостављању монашких заједница је излазио из дотадашњих оквира. Управо излажење из постојећих оквира и јесте основна карактеристика појма монашког реда. Тако, гледајући на клинијевску заједницу кроз призму данашњег стања монаштва на Западу у којем постоји више монашких редова, може се рећи да је клинијевска заједница уствари први успостављени монашки ред на Западу.³⁵⁶ Поред тога, својим корекцијама монашког правила покренули су један процес оснивања мноштва монашких редова кроз цијели средњи вијек и касније на Западу.³⁵⁷ Основна карактеристика по којој се клинијевске заједнице могу сматрати монашким редом јесте велика распрострањеност која није била условљена националним и државним границама. Без обзира како посматрали клинијевску заједницу, као монашки ред или не, она је успјела да у веома кратком периоду изврши потпуну реформу монашке дисциплине, те да у великој мјери подигне углед институције монаштва на Западу уопште. Већ средином XI вијека број клинијевских монашких заједница широм

³⁵⁵ Haznadarević, *Papa Grgur VII*, 77.

³⁵⁶ Оно што карактерише одређени монашки ред јесте његов међународни карактер. У том смислу су Клинијевци први монашки ред. Cf. *Оксф. Ист. Хришћ.*, 269.

³⁵⁷ Tout, *The Empire*, 100.

Европе прелазило је двије хиљаде.³⁵⁸ Тако велика распрострањеност у релативно кратком периоду је један од најбољих параметара успјеха у спровођењу реформи монашког дисциплине. Иако се процес реформи кретао релативно брзо, сам процес реформи није био нимало једноставан. Да би осигурали тачност и доследност у реформама, клинијевци су направили систем по којем су у вријеме провођења реформи у једном манастиру мјесто настојатеља заузимали настојатељи самога Клинија, не престајући истовремено бити и настојатељи Клинија.³⁵⁹ На тај начин тачност спровођења реформи није могла бити доведена у питање. Детаљ који је након спроведених реформи унутар одређеног манастира могао бити доведен у питање јесте осигуравање самосталности од световних владара појединих манастирских заједница. Односно, брзина остваривања тих права, која се није увијек кретала према поретку завршених реформи у манастирима од стране клинијевског настојатеља. То је давало додатну потврду да између локалних настојатеља и аристократских кућа није било посебних веза, које је требало искорјенити.

Додатно оправдање за борбу монашких реформатора за одвајање од световног владарског утицаја даје и чињеница која се веома често спомиње као главни узрок лошег стања монаштва. Та чињеница која је један од најважнијих узрока лошег стања монаштва јесте продирање Нормана у француске покрајине³⁶⁰ који су у тим продорима иза себе остављали пустош. Остављајући пустош у селима и градовима, нису мимоилазили ни монашке заједнице које су услед тих најезди готово нестале. Према томе, потпуно је логична жеља реформатора монаштва да се искључи било какав световни утицај на њихово устројство и живот. Иако је у суштини монашких реформи била борба за смањење лаичког утицаја, од самог настанка манастира Клини постојали су добри односи са њемачком круном. Осим тога, сви клинијевски манастири, гдје год да су се налазили уживали су благонаклоност аристократских кућа. То говори у корист

³⁵⁸ Поповић, Ј., *Onuma* II, 752.

³⁵⁹ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 15.

³⁶⁰ Монаштво у Галији у том периоду је готово нестало услед норманских освајања, док су њихови упади у Бургундију били веома ријетки, стога је положај Клинија у ширењу реформи био много сигурнији. Cf. Smith, *Cluny and Gregory VII*, 20.

теорије да световни владари нису у потпуности схватили природу реформи монаштва које су спровођене, као ни идеје реформатора и самог оснивача Клинија.³⁶¹ Њихова схватања реформи су подразумевала да се монашким заједницама треба помоћи да остваре своју слободу, али су они ту слободу подразумевали као слободу у рјешавању унутрашњих питања која се тичу односа у самом манастиру и која не искључује владарску управу у осталим питањима. Клинијевци су умјесто осигуравања унутрашње слободе под владарском заштитом, главним циљем реформи сматрали задобијање потпуне слободе од владара у сваком погледу. Такво размимоилажење је производ различитих погледа на узроке проблема унутар монаштва који би требали бити обухваћени реформама. По мишљењу реформатора, узрок сваког облика корупције унутар монашких заједница јесте у претјераном утицају лаика, без обзира да ли је тај утицај био добронамјеран или не. Оно што је у потпуности осигурало могућност клинијевских заједница да своје ставове заштите, с обзиром на то да су били различити од ставова владарских кућа, јесте одлука о стављању Клинија и осталих манастира који су живјели под његовим патронатом под управу Свете Столице. Та привилегија, која је ступила на снагу средином XI вијека, подразумевала је да папска катедра осим управљања монашким заједницама има обавезу и да физички штити клинијевске заједнице од сваког вањског утицаја.³⁶² За ту обавезу папске катедре, клинијевска заједница је сваких пет година имала обавезу плаћати одређени износ за потврду исте. У Регести налазимо да је те привилегије клинијевских заједница, папа Григорије VII потврдио у децембру 1075. године.³⁶³ Да ли је ово била прва потврда такве слободе од световних и свих црквених власти, изузев папске катедре, или се ради о редовној петогодишњој потврди, није видљиво у Регести. Пошто је све то што је устројено било одређено још оснивачком повељом аквитанског војводе,³⁶⁴ остаје могућност да је то прва

³⁶¹ Duffy, *Sveci i grešnici*, 89.

³⁶² Tuitio et defensio. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 11.

³⁶³ Monasterii Cluniacensis privilegia et possessiones confirmat. Cf. *Regesta*, 616.

³⁶⁴ Every five years, moreover, the aforesaid monks shall pay to the church of the apostles to Rome ten shillings to supply them with lights; and they shall have the protection of those same apostles and the defence of the Roman pontiff. Cf. Tierney, *The crisis*, 29.

потврда и да су аристократске куће и епископи на катедрама којих се тичала клинијевска реформа одбијали да спроведу у дјело тај дио реформе монаштва. Томе у прилог иде и чињеница да је статус независности у односу на локалне епископе био тада неуобичајен. Када су сви елементи реформи почели да се спроводе у потпуности, процес реформи монашких заједница се могао даље несметано одвијати.

Како се тај процес одвијао најбоље се види у јачању положаја манастира Клини и његових представника у животу Цркве уопште. У периоду припрема црквених реформи у XI вијеку представници Клинија су углавном били на кључним положајима у реформским круговима. Од самог оснивања, настојатељи манастира су били кључни носиоци реформи монашких заједница и самим тим су постајали важни чиниоци црквеног живота уопште.³⁶⁵ Оно што је условљавало њихову важну позицију, како у реформама тако и у црквеном животу уопште, јесте број заједница којим је управљао клинијевски настојатељ. Потпуно је очекивано да личност која управља заједницом која броји више од десет хиљада чланова, спада међу кључне личности црквеног живота. Међу њима, свакако да је једна од најважнијих личности на мјесту настојатеља Клинија у овом периоду био Хилдебранд, како по својој улози у реформи монаштва, тако и по питању црквених реформи уопште.³⁶⁶

Хиледебранд је у манастир Клини ступио након смрти папе Григорија VI, у чијој је пратњи био све до његове смрти у изгнанству. Тај моменат из његовог живота се сматра почетком његове црквене и политичке каријере, пошто је од тада био присутан у раду на реформама у свим њиховим сегментима.³⁶⁷ Боравак Хилдебранда у Клинију је свакако био период у којем је он своје вријеме користио за усавршавање у сваком сегменту монашког живљења, чиме је на себе врло брзо скренуо пажњу великог броја како световних тако и црквених великодостојника. Својим даром говорништва, али и смјелошћу да увијек изнесе истину, захваљујући принципијелности коју је стекао за вријеме боравка у

³⁶⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 15.

³⁶⁶ Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 7.

³⁶⁷ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 641.

Клинију, привукао је велику пажњу и самога краља Хенриха III.³⁶⁸ Његово усавршавање у почетку његовог боравка у Клинију било је утврђено у строгости монашког живљења, којом је и унутар монашке заједнице подигао свој углед међу монасима. Појава једне такве личности утврђене у свему ономе што је недостајало монашким заједницама до тада је вјероватно и дало додатног подстрека да се нађе на мјесту настојатеља. Осим што је боравак у Клинију помогао Хилдебранду да се усавршава, и сам углед Клинија је захваљујући таквом настојатељу растао. Јачањем угледа Клинија јавља се још један проблем који ће пратити и самог Хилдебранда од времена када је био клинијевски настојатељ, па преко папске катедре до саме смрти. Тај проблем се огледа у сукобу између духовне и световне власти, који се појавио од оног момента када је утицај Клинија био толико велики, а световна власт толико слаба, да је било потпуно очекивано да Црква преузме напуштено мјесто за кормилом световне власти. Став Цркве у односу на световну власт који је настао на основу теорије о реформи настале унутар Клинија јесте један од директних услова за појаву сукоба између духовне и световне власти.³⁶⁹ Сам тај сукоб који се развијао у времену установљења манастира Клини и његова улога у развоју тог сукоба заједно представљају својеврсну прекретницу у историји папства уопште. Узрок томе је у чињеници да су се неке реформске идеје у одређеној мјери развиле управо у оквиру клинијевских заједница.³⁷⁰ Идеје које су се развијале унутар клинијевских заједница су у одређеној мјери постале саставни дио каснијих црквених реформи које су захватиле однос Цркве и државе и ван монашких заједница. О томе колико су и да ли су уопште те идеје производ клинијевских заједница постоје различита мишљења и ставови. Једно од мишљења је засновано на чињеници да су још у X вијеку у великој мјери постојала реформска настојања у оквиру манастира Клини и осталих заједница на које се њихов утицај ширио. По том мишљењу развијена је теорија да су реформе

³⁶⁸ Bowden, *The Life I*, 129.

³⁶⁹ Tout, *The Empire*, 6.

³⁷⁰ Смањење лаичког утицаја на црквени живот је основна идеја и монашких реформи и црквених реформи уопште. Cf. Tierney, *The crisis*, 26.

уствари производ покрета манастира Клини, а не Хилдебранда лично,³⁷¹ с обзиром да те идеје имају неколико додирних тачака са каснијим реформским покретом. Из тога произилази да се реформе погрешно везују уз име папе Григорија VII, те да их треба називати клинијевским, а не григоријанским. Самим тим, за такво погрешно именовање по тој теорији постоји и објашњење. Углавном је и афирмативно и негативно становиште по овом питању ослоњено на исту чињеницу. Претходно наведена, негативна теорија каже да су реформе именоване као григоријанске јер је Григорије прије избора на папску катедру био настојатељ Клинија. Док афирмативна теорија своје тврдње заснива на истој чињеници само из друге перспективе, а то је да је Клини био носилац реформи управо због чињенице да је Хилдебранд био клинијевац.³⁷² Тешко је оспорити било коју од ове двије теорије, пошто су аргументи и за једну и за другу чврсти, што указује на то да је прави извор реформи највјероватније у једној синергији личности Хилдебранда, потоњег папе Григорија VII, и манастирске заједнице која је окупила мноштво истомишљеника жељних реформи. Неоспорна је чињеница да су клинијевци у питању борбе против лаичке инвеституре били пионири у правом смислу те ријечи, док се њихова улога у развоју друга два сегмента црквених реформи XI вијека не може тако посматрати.³⁷³ Та друга два сегмента су се развијала управо доласком Хилдебранда на папску катедру. Он је на основу клинијевских монашких реформи започео борбу са симонијом, што је био наредни корак већ започете борбе за самосталност Цркве, након лаичке инвеституре. Тако да је можда једно од најбољих поређења на ову тему оно које каже да је папа Григорије VII за манастир Клини био исто оно што је Наполеон био за Француску револуцију.³⁷⁴ Било би непоштено приписати комплетну заслугу за црквене реформе само Клинију, а занемарити лични допринос Хилдебранда, јер је један од најбољих показатеља његове улоге у реформама у томе што је он био први од укупно тројице клинијевских настојатеља који је

³⁷¹ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 102.

³⁷² Smith, *Cluny and Gregory VII*, 30.

³⁷³ Исто, 25.

³⁷⁴ Whitney, *Gregory VII*, 130.

изабран на римску катедру.³⁷⁵ Упркос чињеници да је клинијевска заједница постојала више од једног и по вијека прије Хилдебрандовога доласка на мјесто настојатеља, ниједном његовом претходнику, у тако дугом периоду, није пошло за руком да буде изабран на папску катедру. Опет, са друге стране, да мјесто клинијевског настојатеља није било утицајно само захваљујући Хилдебранду видимо из присуства тог утицаја у животу Цркве и након доласка Хилдебранда на папску катедру. Из преписке папе Григорија VII која се налази у *Регистру* Ватиканског Архива може се видјети да је убрзо након избора на римску катедру у неколико наврата водио веома интензивну преписку са клинијевским настојатељима.³⁷⁶ Да је то било више од обичне преписке новоизабраног папе са настојатељем матичног манастира свједоче теме о којима су исте вођење. Једна од важнијих тема којом су се бавили тичала се последица разилажења са цариградском патријаршијом које се десило двадесет година прије доласка Хилдебранда на папску катедру, а о којој папа Григорије VII расправља у преписци са клинијевским настојатељем.³⁷⁷ Важност ове теме најбоље говори о томе да ли су и даље клинијевци имали велики утицај на развој црквених реформи. Поред тога, присуство клинијевских настојатеља и монаха током важних догађаја у вријеме црквених реформи XI вијека је било веома видљиво. Њихов утицај на развој црквених реформи се не може утврдити само на основу неколико преписки, али је важност догађаја у које су били укључени детаљ који о томе најбоље говори. Осим у препискама, настојатељи Клинија су присуствовали и активно учествовали у свим важнијим протоколарним догађајима везаним за папску катедру. Најбољи показатељ је присуство настојатеља Клинија приликом полагања заклетве краља Хенриха IV папи Григорију VII.³⁷⁸ Ово је био веома важан догађај не само за клинијевске реформаторе, већ за црквене реформе уопште. Важан детаљ по питању односа између папе Григорија VII и клинијевске заједнице износи Херберт Каудри. Он сматра да је блискост између њих ван сваке

³⁷⁵ Григорије VII, Урбан II и Паскал II. Cf. Vincent, *The Age of Hildebrand*, 17.

³⁷⁶ *Reg. Vat.* 2, 03r, 09r.

³⁷⁷ Bowden, *The Life II*, 47.

³⁷⁸ Platina, *The Lives*, 5.

сумње и да је папа Григорије VII у клинијевској заједници видио образац монашког живљења и улоге монаштва у црквеним реформама.³⁷⁹ То је детаљ, за који у оквиру „Григоријанских“ реформи и њиховој вези са реформама монаштва, можемо наћи довољно доказа који то потврђују. Укупно гледано, важност Клинија се може разумјети једино у призми рјешавања односа између световне и духовне власти, кроз коју онда можемо схватити колико је положај клинијевског настојатеља био важан за папу Григорија VII у његовим реформским плановима.

Примјетно је да су све карактеристике црквених реформи, било оне монашке или везане за Цркву уопште, без изузетка, на неки начин проистицале из покрета монашких реформи унутар клинијевске заједнице. Повезаност клинијевских реформи са реформама које су захватиле и мирско свештенство у XI вијеку, истиче Сидни Пеинтер.³⁸⁰ Та повезаност је по њему остварена тако што су клинијевске реформе покренуле реформе и ван монашких заједница, указујући на постојање истог извора проблема и међу монашким и међу мирским свештенством. Упркос томе, веома је раширено увјерење да су клинијевске реформе биле усмјерене искључиво на начин живота у монашким заједницама, без посебног интересовања на световни клир.³⁸¹ Сходно том изостанку интересовања за устројство световног клира, клинијевски реформисти би требали бити незаинтересовани за световни живот уопште. Узрок томе, по логици ствари, треба тражити у чињеници да су својим начином живота били потпуно одвојени од свијета. Колико су клинијевци заиста успјели у спровођењу свог основног циља, завођења монашке дисциплине, тешко је рећи. Живот у Клинију јесте одисао дисциплином у поретку, али се то не може рећи за строгају живота у аскетском погледу.³⁸² Једна од најпознатијих карактеристика, осим строгости поретка, била је раскош и богатство како самог Клинија тако и свих манастира у њиховој заједници. Све заједно посматрано у свијетлу развоја црквених реформи из клинијевских идеја и позивања на исте у њиховом спровођењу овим нас доводи до потпуне контрадикције у погледу на један од примарних реформских задатака

³⁷⁹ Cowdrey, *The Cluniacs*, 57.

³⁸⁰ Пеинтер, *Историја средњег века*, 151.

³⁸¹ Smith, *Cluny and Gregory VII*, 21.

³⁸² Duffy, *Sveci i grešnici*, 88.

папе Григорија VII, а то је било свргавање њемачког краља Хенриха IV. Ако је папа Григорије VII своје реформе темељио на клинијевским реформама, како се онда у унутрашње црквено уређење уклапа свргавање једног краља? Кроз то се дјелимично може видјети колико су се заиста клинијевске идеје одржале у реформском покрету током XI вијека али и да ли су заиста циљеви клинијевске реформе остајали само унутар манастирских зидина.

2. 2. 5. Улога монаха Хилдебранда у црквеним реформама у првој половини XI вијека

Када се говори о почетку црквених реформи у XI вијеку и првој појави монаха Хилдебранда у реформским круговима, обично је то у контексту његове блиске сарадње са папом Григоријем VI.³⁸³ Мада је његова определијеленост за ред и поредак у Цркви, а посебно у монашким заједницама била очигледна и прије појаве папе Григорија VI на реформском плану. Како је у раном периоду свог живота боравио у манастиру Свете Марије на брду Авентин у Риму који је припадао клинијевској заједници, највјероватније је да се ту по први пут сусрео са реформским идејама.³⁸⁴ Судајући по времену проведену у тој монашкој заједници може се закључити да је тада и постао монах, што је било, вјероватно, у његовој раној младости. Тиме се објашњава његова дубока посвећеност животу по монашким правилима Светог Венедикта Нурсијског која су у клинијевским реформама постављена као идеал којем се треба помоћу реформи вратити. Колико је у том периоду могао и сам учествовати у реформама остаје непознато. Након одласка из те монашке заједнице постаје капелан код папе Григорија VI.³⁸⁵ Управо се због овог податка и сматра да је Хилдебранд свој рад на реформама почео управо тада. Томе у прилог иде чињеница да се уз име папе Григорија VI везује почетак реформског покрета у XI вијеку, а све због његове сарадње са

³⁸³ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 145.

³⁸⁴ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 1.

³⁸⁵ Исто

њемачким краљем Хенрихом III у развијању реформских идеја. Реформисти су полагали велику наду у папу Григорија VI и очекивали да ће управо он бити одговарајућа личност у очима реформски настројеног краља.³⁸⁶ Такав статус папе Григорија VI је подразумјевао и потпуну укљученост у реформски покрет и све његове детаље. Самим тим је и Хилдебранд као његов близак сарадник имао прилику да буде укључен у све папине активности и планове везане за црквене реформе, али и односе са њемачком круном. Његово присуство у папином окружењу и учешће у реформама у том периоду је било толико интензивно да је у очима неких историчара створило слику да је већ тада био заправо прави вођа реформског покрета.³⁸⁷ У сваком случају, папа Григорије VI је веома кратко вријеме провео на папској катедри и самим тим и у пословима црквених реформи. С тим у вези и улога самог Хилдебранда се са сигурношћу може мјерити само према томе. Оно што у случају њиховог међусобног односа још знамо сигурно и што нико не доводи у сумњу јесте блискост која је постојала међу њима. Она је потврђена и након папине абдикације на сабору у Сутрију када је папа напустивши папску катедру у складу са вољом сабора и краља отишао у Њемачку. У папиној пратњи је до саме његове смрти био Хилдебранд. Након смрти папе Григорија VI, Хилдебранд одлази у манастир Клини. Постоји мишљење да то није био први његов одлазак у Клини, већ да је и прије доласка на мјесто капелана код папе Григорија VI боравио у Клинију.³⁸⁸ Без обзира на то да ли је то био његов први долазак у центар реформи монашких заједница или није, јасно је да је тај његов поступак показатељ његове намјере да и даље остане у оквиру реформске заједнице. По питању његовог боравка у Клинију у овом периоду, након смрти папе Григорија VI, нема супротстављених мишљења везаних за аутентичност података. То вријеме проведено у Клинију се углавном спомиње као период у којем је Хилдебранд, захваљујући окружењу у којем се налазио, много урадио на

³⁸⁶ Kidder, *The Lives of the popes*, 155.

³⁸⁷ Исто

³⁸⁸ Бауден ту могућност допушта на основу претпоставке да у једној таквој монашкој заједници не би био постављен на неку од виших функција као што је настојатељска, да је то био његов први боравак у Клинију. Cf. Bowden, *The Life I*, 131.

свом усавршавању у свим сегментима монашког живота.³⁸⁹ У вези са његовим боравком у Клинију у том периоду обично се појављује и податак да је Хилдебранд тада био настојатељ Клинија.³⁹⁰ Та чињеница га поставља у један од центара реформске борбе, с обзиром на улогу Клинија у црквеним реформама и улогу самог настојатеља Клинија у реформама манастира унутар клинијевске заједнице. Самим тим, овај моменат се поред још неколико такође помиње и као почетак Хилдебрандовога рада на реформама. Његов долазак у Клини је свакако битан детаљ његовог живота и клинијевске идеје су до краја његовог живота остале саставни дио његове реформске борбе. Реформе су у толикој мјери карактерисале Хилдебрандов живот и рад да не изненађује мишљење по којем је од момента доласка у Клини па све до своје смрти, један монах Клинија управљао црквеним реформама.³⁹¹ Колико је већ тада своје ставове градио на реформским идејама о смањењу лаичког утицаја видимо приликом избора папе Лава IX. Пошто је папа Лав изабран од стране краља Хенриха III, што је био случај потпуне лаичке инвеституре, одбио је да се прихвати избора прије него што оде у Рим како би његов избор био потврђен од стране римског клира. Овај потез новоизабраног папе се приписује Хилдебрандовом утицају.³⁹² Сам почетак његовог понтификата који је окарактерисан Хилдебрандовим утицајем је био адекватан путоказ и за његове касније поступке који су одисали реформским духом. То се најбоље види у његовим реформским поступцима који су подразумевјевали борбу против лаичке инвеституре и симоније, а које је неуморно спроводио током цијелог понтификата.³⁹³ У сваком сегменту рада папе Лава IX се може видјети Хилдебрандов утицај, који је јачао захваљујући самом папи, али и подршци краља који је у Хилдебранду као младом монаху утврђеном у реформама видио оличење црквених реформи у будућности.³⁹⁴ Пошто је

³⁸⁹ Исто, 129.

³⁹⁰ Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 7.

³⁹¹ Исто

³⁹² Vincent, *The Age of Hildebrand*, 21.

³⁹³ Duffy, *Sveci i grešnici*, 90.

³⁹⁴ Sears, *The Contest*, 775.

Хилдебранд утицао на папу да се одлучи на такав потез и да крене пут Рима, било је логично да му се на том путу, између осталих сапутника, придружи и он. Мало је вјероватно да му се придружио због самог путовања, већ више у својству савјетника по доласку у Рим, што је и до тада очигледно био. Осим тога, његово присуство је било важно како би се осигурало да ће се новоизабрани папа по доласку на катедру заиста посветити спровођењу реформских идеја. Да се Хилдебранд и сам посветио реформама по доласку у Рим свједочи и његова улога у спровођењу реформи у монашкој заједници манастира Светог Павла коју му је папа повјерио.³⁹⁵ Тај манастир је био оличење кршења монашке дисциплине у свим сегментима, али је убрзо по Хилдебрандовом доласку монашко живљење у том манастиру у потпуности заживјело. С обзиром на његову улогу у реформама монаштва у Риму, не можемо са сигурношћу рећи да ли је и колико времена Хилдебранд проводио у Клинију у вријеме понтификата папе Лава IX. Посебно ако се узме у обзир интензитет реформске борбе коју је папа Лав водио. Хилдебрандов евентуални изостанак из Клинија није обавезно морао значити да није могао обављати и функцију настојатеља, с обзиром на веома развијену мрежу клинијевских заједница у то вријеме. Осим тога, реформе монаштва које су спровођене у Риму су биле потпуно у складу са клинијевским реформама.

Блискост између папе и Хилдебранда је била видљива у сваком сегменту црквеног живота у Риму, као и њихова заједничка настројеност ка реформама. Та блискост је истовремено значила да је Хилдебранд имао веома важну улогу у спровођењу реформи. То видимо и кроз чињеницу да је убрзо након доласка са новим папом у Рим, Хилдебранд постао кардинал³⁹⁶ чиме се сигурно потврђује важност његове улоге у реформским борбама у вријеме папе Лава IX. Његова улога постаје још већа у свијетлу чињенице да је као кардинал ђакон био члан првог кардиналског колегијума у историји Цркве на Западу, пошто је то црквено тијело установио управо папа Лав IX.³⁹⁷ Хилдебранд је у вријеме понтификата највећег путника међу папама тог периода обављао веома важну дужност за

³⁹⁵ Robinson, *The papal reform*, 268.

³⁹⁶ Mathew, *The Life*, 7.

³⁹⁷ Tomašević, *Pape kroz povijest*, 110.

папску катедру. Папа му је повјерио управљање финансијама Свете Столице,³⁹⁸ што је у вријеме реформи било од посебног значаја с обзиром на чињеницу да је управо у вријеме Лава IX богатство римске катедре увећано многоструко.³⁹⁹ Такав развој догађаја везаних за финансије римске катедре се одиграо захваљујући великој подршци световне власти у остваривању прихода. Само увећање материјалног богатства римске катедре такође говори и о позитивном развоју реформи у то вријеме и самим тим о дјелимичном остваривању циља реформи. Иако су папа Лав IX и Хилдебранд другачије посматрали циљеве реформи, они се у реформама нису размимоилазили. Папа је борбу против ожењеног свештенства сматрао борбом за врлину, док је Хилдебранд као прави управник финансија у томе видио прилику да се заштити материјално богатство катедре.⁴⁰⁰ Упркос различитим поводима, реформе су текле једнодушно. Једини моменат у току понтификата папе Лава за који би се могло рећи да је у питању размимоилажење у ставовима са Хилдебрандом јесте папин поход на Нормане у Јужној Италији. Папа је том приликом покренуо веома малу и слабу војну групу како би се обрачунао са Норманима који су заузели папске посједе у Јужној Италији. Не постоји забиљежен податак о Хилдебрандовом учешћу у организацији овог похода који је завршио папиним скоро једногодишњим заробљеништвом. Стога, ако се узме у обзир дотадашња Хилдебрандова улога у папиним реформским поступцима и чињеница да је са успјехом спроводио све послове у којима га је Хилдебранд савјетодавно водио, потпуно је разумљива теорија да Хилдебранд у овом готово авантуристичком походу није имао учешћа.⁴⁰¹ Без обзира на то што у организацији тог војног похода није учествовао, није дозволио да папска катедра у реформском замаху буде угрожена. Након папиног војног неуспјеха управо је Хилдебранд био тај коме је пошло за руком да се то непријатељство са Норманима превазиђе и окрене у корист папске катедре.⁴⁰² Како се то десило на

³⁹⁸ Павловић, *Римске папе*, 56.

³⁹⁹ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 2.

⁴⁰⁰ Kidder, *The Lives of the popes*, 159.

⁴⁰¹ Harris, *Gregory VII*, 9.

⁴⁰² Kidder, *The Lives of the popes*, 163.

самом крају понтификата папе Лава IX, општи утисак је да је однос између њега и Хилдебранда на плану спровођења реформи ипак био на завидном нивоу. Управо је у вријеме своје сарадње са папом Лавом IX, Хилдебранд показао све своје разноврсне способности и карактерне особине које ће бити видљиве и касније, у вријеме његове управе римском катедром.⁴⁰³ Једна од његових кључних улога у току понтификата папе Лава IX је била улога папског легата на сабору у Туру у Француској, гдје је осуђено учење епископа Беренгаријуса из Тура о Светој Евхаристији. На том сабору се, као никад до тада у Хилдебрандовим теолошким ставовима, могао видјети искључиво политички циљ.⁴⁰⁴ Тај политички циљ је био видљив у његовом односу према Беренгаријусу, као и начину на који је то питање у својству папског легата рјешавао.⁴⁰⁵ Управо је за вријеме боравка у Француској поводом сабора и добио вијест о смрти папе Лава IX, након чега је напустио Француску и отишао пут Рима како би предузео битне кораке у новонасталој ситуацији. Да је Хилдебрандова сарадња са папом Лавом IX представљала врхунац његове дотадашње улоге у црквеним реформама XI вијека свједочи и његова улога у избору новог папе након смрти Лава IX. Папа је на самрти бригу о папској катедри и избору свога наследника повјерио управо Хилдебранду,⁴⁰⁶ поред свих осталих својих блиских сарадника. Улогу чувара папске катедре је Хилдебранд схватио веома озбиљно, знајући да наставак реформи зависи од личности која ће доћи на папску катедру након папе који је направио велики помак у реформама у веома кратком периоду. У чињеници да је у вријеме понтификата папе Лава IX био веома активан у свим реформским пословима и да је након његове смрти преузео бригу о катедри, многи од његових блиских сарадника су сматрали да би управо он требао наслиједити папу Лава IX.⁴⁰⁷ Остаје

⁴⁰³ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 1.

⁴⁰⁴ Stephens, *Hildebrand*, 33.

⁴⁰⁵ Упркос јасно изнесеном јеретичком учењу о претварању Светих Дарова на Светој Литургији, Хилдебранд је Беренгаријусу обећао заштиту и позвао га да дође у Рим. Cf. Stephens, *Hildebrand*, 33.

⁴⁰⁶ Kidder, *The Lives of the popes*, 163.

⁴⁰⁷ Bowden, *The Life I*, 171.

непознато да ли је Хилдебранд из неког посебног разлога био против тог предлога или је једноставно као добар познавалац прилика очекивао изостанак подршке краља Хенриха III који је до тада на папску катедру именовао тројицу њемачких папа. У сваком случају, он је испуњавајући жељу покојног папе, предводио делегацију која се обратила краљу Хенриху како би се осигурао избор и потврда новог папе са којим ће се наставити започете црквене реформе. Управо је у коначном избору још једног њемачког папе Виктора II потврђена претпоставка да је Хилдебрандово одбијање сопственог избора било производ његовог очекивања такве краљеве одлуке. Иако такав избор није био по Хилдебрандовој вољи као ни остатка реформиста,⁴⁰⁸ нису били у ситуацији да утичу на другачији исход избора. И у вријеме новог папе, Хилдебранд је задржао своју позицију при римској катедри. Његова улога у реформама је остала истог обима и интензитета. То се види из чињенице да је убрзо након папиног устоличења био послан као папски легат да настави борбу против злоупотребе црквених служби и положаја.⁴⁰⁹ Иако папа Виктор није био противник реформског покрета, вријеме његовог понтификата се сматра за реформски настројено искључиво захваљујући Хилдебранду и његовој улози у реформама. Хилдебранд је задржао своју улогу у реформама, али однос између њега и папе Виктора је био далеко од блиског.⁴¹⁰ Њихов лош однос је само продужетак атмосфере која је пратила догађаје око избора новог папе. Реформисти на челу са Хилдебрандом су били незадовољни избором, у шта је папа Виктор највјероватније био упућен и што је утицало на његов однос према самом Хилдебранду. Упркос томе, Хилдебрандов утицај у оквиру римске курије је и даље растао.⁴¹¹ Раст његовог утицаја је у великој мјери био производ његовог успјеха приликом реформи које је као папски легат спроводио у Француској. Осим тога, како је временом увећавао своје реформске

⁴⁰⁸ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 149.

⁴⁰⁹ Harris, *Gregory VII*, 13.

⁴¹⁰ Bowden, *The Life I*, 176.

⁴¹¹ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 641.

успјехе, тако је имао успјеха и у приближавању разним аристократским кућама.⁴¹² Хилдебранд је њихово повјерење у толикој мјери задобио да је временом од тог односа у великој мјери зависила и сигурност његовог положаја.

Смрт краља Хенриха III, која се десила у вријеме понтификата папе Виктора, као и смрт самог папе убрзо након тога је сигурно донијела нови распоред снага у односу између папске катедре и њемачког двора. Пошто више није било краља који је користио свој утицај да се на папску катедру бирају њемачки кандидати, као ни последњег међу тим кандидатима, Хилдебранд је могао несметано да врши директан утицај на попуњавање папске катедре. То се управо и десило приликом избора наследника папе Виктора. Понтификат новоизабраног папе Стефана IX је у потпуности био вријеме Хилдебрандовога утицаја. У веома кратком понтификату који је трајао мање од годину дана, Хилдебранд је од стране папе био послан на њемачки двор како би у његово име водио одређене преговоре.⁴¹³ Преговори са регентском управом њемачког двора су били дипломатске природе и тицали су се неколико кључних ствари у том периоду. Једна од тема се највјероватније односила на будући однос са Норманима.⁴¹⁴ Папа је имао намјеру да истјера Нормане из Јужне Италије и за то му је била потребна подршка њемачког двора. Осим тога, Хилдебрандови задаци унутар тих преговора су били да обезбједи потврду избора папе Стефана и да након тога испита став њемачког двора по питању покрета патарена у Милану, који није био најпожељнија појава за реформисте.⁴¹⁵ Озбиљност Хилдебрандове улоге и теме које су се рјешавале приликом тих преговора говоре колико је важну улогу имао у том тренутку. Додатну потврду важности његове улоге видимо у догађајима који су се одигравали док је папа Стефан био на самрти. Пред саму

⁴¹² Хилдебрандов главни ослонац у овом тренутку је била грофица Матилда. Међутим, он је покушавао да оствари што боље односе са што више италијанских аристократских кућа. Cf. Vincent, *The Age of Hildebrand*, 38.

⁴¹³ Хилдебранд је том приликом био у пратњи Анселма из Луке. Не зна се са сигурношћу који је био конкретан разлог њиховог одласка на њемачки двор, али је највјероватније било у вези са будућим релацијама њемачке круне према Норманима. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 85.

⁴¹⁴ Исто

⁴¹⁵ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 86.

смрт, тражио је од клирика и племића који су се нашли у његовом окружењу да положи заклетву пред њим да неће чинити ништа по питању избора његовог наследника док се Хилдебранд не врати из Немачке.⁴¹⁶ Стефан је очигледно имао велико повјерење у Хилдебранда, али је исто тако био добро упућен у прилике које су владале међу аристократским кућама по питању утицаја на папску катедру. Да је умирући папа добро знао шта ради када је тражио заклетву од клира и племства, потврђено је одмах након његове смрти. Представници римских аристократских кућа који нису били наклоњени реформама искористили су одсуство Хилдебранда и смрт папе и на папску катедру изабрали свог кандидата.⁴¹⁷ Управо се том приликом на дјелу показала сва Хилдебрандова вјештина и утицај. Његова реакција на потезе римског племства била је од велике важности за развој догађаја везаних за реформе, тако да се у историји веома често сматра кључним моментом Хилдебрандове улоге у црквеним реформама XI вијека.⁴¹⁸ Он је искористио свој утицај који је имао на њемачки двор и краљицу Агнесу која је у својству регента управљала њемачким краљевством и уз њихову подршку успио организовати избор папе Николе II. Подршку је највјероватније задобио захваљујући документу са Латеранског сабора којим су дефинисана правила за избор новог папе. Иако је тада дефинисано да је питање избора папе искључиво право чланова кардиналског колегијума,⁴¹⁹ документ је имао и неке елементе који су ту дефиницију у очима световних владара ублажавали. Поменути документ је предвиђао да то право кардиналског колегијума не искључује учешће њемачке круне у избору новог папе.⁴²⁰ Поред тога, искључиво Хилдебрандовом заслугом је убрзо након избора папе склопљен савез између папске катедре и Нормана у Јужној Италији.⁴²¹ Сврха тог савеза је била да се

⁴¹⁶ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 641.

⁴¹⁷ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 151.

⁴¹⁸ *Велики Богословски Речник*, 255.

⁴¹⁹ Henderson, *Select historical documents*, 364.

⁴²⁰ Документ из 1059. о начину избора новог папе, који имамо код Хендерсона, има двије верзије, папску и владарску. У склопу те владарске верзије се налазе ти детаљи који указују на то да улога владара у избору папе није у потпуности искључена. Cf. Henderson, *Select historical documents*, 364.

⁴²¹ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 642.

учврсти војна помоћ папским реформистима како би осигурали заштиту новоизабраног папе од антиреформског римског племства. Тај споразум је осигурао папској катедри жељену подршку али је узроковао нарушавање односа са њемачком круном. Хилдебранд је лично учествовао и у догађајима везаним за свргавање антипапе Венедикта.⁴²² Том приликом антипапа је свргнут и силом доведен пред Латерански сабор по налогу Хилдебранда. Потпуно је јасно да од тог момента, када су чланови црквене хијерархије остварили толику самосталност и утицај да физички могу уклањати своје противнике, о лаичком утицају не може више бити ни говора. Поред тога, савез који је склопљен са Норманима је предвидио да је управа над Јужном Италијом њима дата у својству вазала папске катедре.⁴²³ Све то јасно потврђује да је првобитни циљ реформиста, слобода Цркве од лаичког утицаја у том тренутку био остварен, а Хилдебранд је у томе био кључна личност.

Његова улога у реформама прије ступања на папску катедру је у вријеме папе Николе II била најизраженија. Његов утицај није био присутан само у реформским пословима унутар Цркве, већ је проширен у великој мјери и на световне послове. Самим тим, његово уплитање у световне послове је вршило утицај и на његов начин живота и понашање. Промјена је била до те мјере драстична да је један од носилаца црквених реформи, Петар Дамијани, размишљао да напусти свој положај и оде у манастир.⁴²⁴ То показује да су њих двојица, иако два главна носиоца реформи имали различите ставове и циљеве. Петар Дамијани је тежио искључиво ослобођењу Цркве терета симоније и свих њених узрока, док је Хилдебранд за циљ имао оснивање теократског царства, без обзира што је то подразумевало и преузимање световних прерогатива.⁴²⁵ Овај

⁴²² Хилдебранд је учествовао тако што је уз помоћ Нормана, окупирао Венедикта у тврђави Галерија, те га након предаје одвео у Латеранску палату пред папу Николу II. Cf. Vincent, *The Age of Hildebrand*, 45.

⁴²³ Године 1059. склопљен је у Капуи споразум између Хилдебранда и грофа Ричарда, који је захваљујући његовим везама са монасима Монте Касина, сматран највише пријатељски настројеним према папској катедри од свих Норманских племића. Cf. Tout, *The Empire*, 114.

⁴²⁴ Stephens, *Hildebrand*, 52.

⁴²⁵ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 227.

период је обиљежио Хилдебрандово комплетно учешће у реформама прије избора за папу у толикој мјери, да ни прилике у вријеме понтификата Николиног наследника, Александра II, нису ту чињеницу могле у многоме промјенити. Хилдебрандов утврђени утицај на ток реформи папске катедре и монашких заједница је све до његовог избора за папу био на високом нивоу. Сам избор папе Александра II је био под директним Хилдебрандовим утицајем.⁴²⁶ И у ранијим случајевима су избори папа вршени уз његово активно учешће, али је овог пута избор вршен искључиво под његовим руководством. Односи који су довели до таквог начина избора су се наставили и у току понтификата. Све то је довело до чињенице да је утицај монаха Хилдебранда у црквеним круговима био најјачи управо у вријеме папе Александра II.⁴²⁷ Првобитни циљ му је био да кроз личност папе обезбједи помирење са њемачким регентством,⁴²⁸ пошто су односи између њемачког двора и реформиста након избора папе Николе уз помоћ Нормана били нарушени. Упркос таквим настојањима, овај потез није био довољан за превазилажење те кризе односа. Такође и по питању његовог утицаја на папин начин рада након устоличења нема мјеста за сумњу. Главни елементи реформи су и даље спровођени веома активно. Одржавани су сабори, вршене екскомуникације противника реформи, а све у сврху да се три основне реформске идеје спроведу у дијело. Хилдебрандов утицај на доношење одлука и повлачење тих потеза везаних за даље спровођење главних елемената реформи је био уочљивији него икада.⁴²⁹ Да његов утицај није био само управљање римском катедром из сјенке, потврђују и папине одлуке о новим именованима која се тичу Хилдебранда. Папа га је поставио за свог канцелара и именовao га кардиналом ризничарем Римске Цркве.⁴³⁰

⁴²⁶ Хилдебранд је кроз личност папе Александра II желио поправити односе између њемачког двора и папске катедре. Cf. Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 153.

⁴²⁷ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 413.

⁴²⁸ Поправак односа између њемачког двора и папске катедре кроз личност новог папе је требало услиједити пошто је папа Александар II био несумњиво позната личност на њемачком двору. За њега Петар Дамијани свједочи да је био један од људи који су на двору уживали велико повјерење. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 97.

⁴²⁹ Kidder, *The Lives of the popes*, 173.

⁴³⁰ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 642.

Све то заједно је утицало на то да се о Хилдебрандовој улози у реформама у периоду управе римском катедром папе Александра II створи једна карактеристична слика. Једно од главних карактеристика црквеног живота у овом периоду јесте доминантан утицај Хилдебранда на папску катедру. Још једна од карактеристика која нам са овом претходном даје потпуну слику стања јесу константно лоши односи између њемачког двора и папске катедре током цијелог понтификата папе Александра. Када сагледамо ове двије карактеристике заједно са свим осталим сегментима живота Цркве у овом периоду видимо да су то карактеристике које можемо наћи и у вријеме понтификата папе Григорија VII Хилдебранда. Управо та сличност између ова два периода ће нам додатно помоћи да сагледамо карактер, развој и правац црквених реформи XI вијека.

2. 3. Правац реформи у првој половини XI вијека

Црквене реформе у XI вијеку су биле производ ранијих неправилних односа између световне и духовне власти. Ти односи су укључивали неколико личности како из сфере духовних тако и из световних ауторитета. Стање њихових међусобних односа је зависило од услова које они лично нису одређивали у претходном периоду, али на које су у датом моменту могли утицати у одређеној мјери. У првој половини XI вијека на хришћанском Западу се размишљало о реформама.⁴³¹ Правац тих размишљања обухватао је и монашке заједнице у којима су одређени кораци већ били покренути, али и црквени клир уопште. Оба сегмента црквеног живота су трпила велике последице због стања папства. Циљ реформи није био у духу данашњег времена, како га многи посматрају,⁴³² што значи да није представљао борбу за бољи статус и положај свештенослужитеља. Кроз реформе се, између осталог, тежило да се оствари и култна чистота свештенослужитеља. Реформисти су сматрали да је због симоније и николаитизма

⁴³¹ *Прав. Енцикл.*, Григ. Реформа, 452.

⁴³² *Оксф. Ист. Хришћ.*, 267.

у великој мјери нарушена обредна чистота свештенства. Како су основни узроци жалосног стања у којем се Црква на Западу нашла дефинисани релативно рано након појаве реформског покрета, тако је услиједила и реакција која је била усмјерена на један основни узрок таквог стања. Тај основни узрок је пронађен у проблему лаичке инвеституре и сматрано је да ће се његовим рјешењем сви остали проблеми даље рјешавати систематски.⁴³³ У чињеници да је проблем лаичке инвеституре препознат као кључ свих проблема који су били повод за покретање реформи, може се видјети и какав је био утицај на стварање одређене полазне тачке у реформама. Полазна тачка је била утемељена на раније развијеној теорији папе Геласија о односу између папства и царства, коју је поменути папа развио у V вијеку. Прилике у којима се појавила теорија папе Геласија и развој догађаја који су у XI вијеку довели до борбе против лаичке инвеституре су свакако различити. Међутим, карактер кључног проблема који је наглашен од стране реформатора се може без сумње повезати са идејом коју је папа Геласије изнио у својој теорији. Осим тога, једна тако свеобухватна акција као што је реформа црквеног живота у његовим кључним елементима, свакако је захтјевала постављање јасног става и узора у вези са реформским циљевима. Теорија папе Геласија о односу папства и царства на Западу је, видјели смо раније, свакако била јасан став.

Проблем лаичке инвеституре огледао се у свим сферама црквеног живота, па тако и у монашким заједницама. Монашке заједнице у којима се живи без поретка и дисциплине, уз тешка нарушавања древних монашких правила,⁴³⁴ такође су били индикатор лошег стања унутар тих заједница. Иако такво стање није увијек било производ односа самих чланова заједница, такве монашке заједнице које се нису одликовале унутрашњим редом и поретком нису могле бити ни подршка одржавању истих у Цркви уопште. Поред тога, што је за Цркву било такође погубно, положаји унутар монашких заједница су кориштени искључиво за остваривање личног материјалног добитка. Тиме је материјални

⁴³³ Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 239.

⁴³⁴ Нарушавање правила монашког живљења се углавном односило на начин живота у монашким заједницама које су уживале велике посједе. Промјена животних навика је углавном била повезана са уживањем бенефиција које су биле условљене количином имовине. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 5.

опстанак самих заједница био итекако угрожен. Неријетко је положај и унутар монашких заједница бивао и наследан. Материјално богатство и једноставан начин да се до њега на овај начин дође је уједно обезбјеђивао и довољан број претендента на таква мјеста који су се одликовали сличним карактерним особинама. За добијање неког од положаја у монашким заједницама користио се утицај световних владара и локалних племића, који су опет са друге стране то стање користили како би своју власт што боље материјализовали кроз утицај на управљање манастирским посједима. Такво стање у монашким заједницама није било усамљено, већ је у истој мјери било раширено и међу световним клиром.⁴³⁵ Од најнижих до највиших црквених положаја је било присутно стање моралне декаденције клира. Појава свештенства које плаћа за добијање црквеног чина и положаја је била широко раширена. Њихов утицај је растао са бројем свештеника који су на тај начин дошли до свога положаја, као и са бројем све већих црквених положаја задобијених на тај начин. Јачину утицаја је одређивала количина богатства које је одређени положај обезбјеђивао. Самим тим, није необично што је и сама папска катедра постала предметом трговине и управљања од стране разних утицаја. Кључни моменат за борбу против овако раширене појаве је било усаглашавање идеја људи унутар црквеног клира и ван њега, у световној власти. Колико год та чињеница била апсурдна, толики световни утицај на попуњавање црквених положаја се није ни могао другачије неутралисати осим на исти начин, јаком интервенцијом световних власти. Било је важно око те идеје окупити довољан број чланова и монашких заједница и световног клира, али и представника световне власти, који ће из љубави према црквеном уређењу и поретку покренути једну такву борбу. Чим је у личности њемачког краља Хенриха III препозната таква особа, покренута је борба за реформу монашких заједница али и папске катедре. Циљ је био да се помоћу црквеног начина функционисања, кроз саборе и њихове одлуке обнове древни закони и дисциплина.⁴³⁶

⁴³⁵ *Прав. Енцикл.*, Григ. Реформа, 452.

⁴³⁶ *Oestreich, Pope St. Gregory VII*, 6.

Иако је покретање реформи био јединствен циљ који су заједно задали представници и световне и духовне власти, убрзо је на видјело изашао различит приступ и разумјевање црквених реформи. Пошто је владар њемачког краљевства, који је сматран наследником римског цара, своју службу сматрао првосвештеничком,⁴³⁷ своју улогу у попуњавању црквених положаја није доживљавао као лаички утицај. Поимање ове теме од стране црквених реформатора се у потпуности разликовао. Самим тим, захваљујући том различитом погледу на границе лаичке инвеституре од стране световних и духовних ауторитета унутар самих реформи, дошло је до стварања другачијег односа према реформама с обје стране. Ти потези унутар самог реформског покрета су помогли да се циљ и правац црквених реформи јасно види. Иако подршка реформама од стране краља Хенриха III никада није престала, носиоци реформи међу црквеним прелатима су јасно дали до знања да њихов циљ није сведен само на завођење реда и поретка у монашким заједницама и на епископским катедрама по сваку цијену. Јасним ставом да желе потпуно укинути лаички утицај на све сфере црквеног живота, показали су да им је једини циљ потпуно ослобађање папства и осталих црквених положаја од било каквог световног утицаја.⁴³⁸

⁴³⁷ Ministerium. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 50.

⁴³⁸ Tout, *The Empire*, 101.

3. ПАПА ГРИГОРИЈЕ VII ХИЛДЕБРАНД КАО РЕФОРМАТОР

Хилдебранд је у периоду од преко двадесет година прије доласка на папску катедру имао веома важну улогу у развоју и спровођењу црквених реформи у XI вијеку. Без обзира на ту чињеницу кључни период његовог учешћа у истим је почео тек његовим избором на папску катедру. Прилике везане за његов избор су услиједиле као производ свих ранијих догађаја у којима је учествовао. Приликом попуњавања папске катедре у неколико ранијих случајева избора новог папе, сматран је озбиљним кандидатом за папску катедру.⁴³⁹ Тај податак доста говори о томе колико је заиста био важан фактор у ширењу реформских идеја. Развој догађаја у оквиру црквених реформи у вријеме последња два понтификата прије његовог избора је био кључан индикатор даљег развоја реформи. Тај период је показао да је било потребно одређено вријеме да реформске идеје на одређени начин сазрију како би захваљујући једном таквом приступу њиховом спровођењу какав је био Хилдебрандов имале успјеха.⁴⁴⁰ Идеје реформи су већ тада биле искристалисане, али је сваки папа на свој начин приступао њиховом спровођењу. Управо је тај специфичан приступ спровођењу идеја представљао кључну карактеристику у Хилдебрандовом раду. Као што смо рекли раније, постоје различити погледи на вријеме појаве Хилдебранда на реформској сцени и они су узроковани различитом количином података о његовом учешћу у различитим догађајима. Оно што је сигурно јесте да на тему његовог учешћа у реформама у вријеме папа Николе II и Александра II нема различитих ставова. Углавном преовладава мишљење да је током борбе за легитимитет избора папе Николе као и током цијелог понтификата папе Александра, кључна личност био управо Хилдебранд.⁴⁴¹ Самим тим, његов избор на папску катедру након смрти папе Александра II није био изненађење, поготово ако се узме у обзир дужина Александровог понтификата у којем је Хилдебранд водио главну ријеч. Томе у прилог говори и развој реформаторских идеја, као и

⁴³⁹ Stephens, *Hildebrand*, 38.

⁴⁴⁰ Поповић, Ј., *Onuma II*, 70.

⁴⁴¹ Kidder, *The Lives of the popes*, 171.

интензитет њиховог спровођења, који је јачао онолико колико је јачао Хилдебрандов утицај на њих. Да ли је постојала разлика у карактеру реформи између времена када су реформе спровођење под његовим утицајем у односу на вријеме његовог понтификата, видјећемо кроз анализу догађаја из времена понтификата и у поређењу са претходно изнесеним. По питању развоја догађаја приликом избора папе Григорија VII као и ранијих тренутака у којима је био кључна личност, постоји доста различитих тумачења и анализа услова под којим су се догађали и који стварају различите слике о њему. Углавном, једну чињеницу нико не оспорава, а то је да је након смрти папе Александра на историјску сцену ступио човјек који је због своје улоге у реформском покрету и веома интензивних догађаја на том пољу у току његовог понтификата, назван најважнијом личношћу, како црквених реформи у XI вијеку, тако и цијелог средњег вијека.⁴⁴²

Његов избор је услиједио одмах по упокојењу папе Александра II, и то приликом папине сахране. Окупљени клирици заједно са вјерним народом у латеранској базилици узвикивали су његово име, показујући на тај начин своје мишљење у вези са избором наследника на папској катедри.⁴⁴³ Одмах након тога, истог дана, 22. априла 1073. године, воља окупљених клирика и лаика је потврђена изборним сабором који је одржан у базилици Светог Петра у Ланцима, гдје је донесен и документ који потврђује избор Хилдебранда под именом Григорије VII.⁴⁴⁴ Филип Јафе наводи да је том приликом у базилици Светог Петра у Ланцима обављен и избор и устоличење новоизабраног папе.⁴⁴⁵ Овим потезом је директно нарушено изборно правило које је под Хилдебрандовим утицајем и донесено на Латеранском сабору 1059. године, а које предвиђа учешће и њемачког краља у избору папе.⁴⁴⁶ Како би на неки начин овај поступак постао оправдан,

⁴⁴² Павловић, *Римске папе*, 60.

⁴⁴³ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 414.

⁴⁴⁴ Sanctissimus et generosissimus Pontifex Romanus Gregorius septimus, antea dictus Hildebrandus, defunctus 25 Maii ann. 1085. Praefuit universae Ecclesiae annos duodecim, mensem unum, et dies quatuor; scilicet inchoandos a die 22. Aprilis anni 1073. uti evidenter liquet ex decreto electionis infra propaendo. Cf. PL 148, 11.

⁴⁴⁵ Eligitur et inthronizatur, *Regesta*, 598.

⁴⁴⁶ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 642.

одлука о Хилдебрандовом избору је поткрепљивана навођењем свих његових врлина које су га красиле и које је показивао у дотадашњој борби за спровођење реформи.⁴⁴⁷ Управо га је та његова наклоност према реформама и водила приликом избора имена, које говори много о карактеру његовог реформског рада. Име је највјероватније изабрао у спомен двојице својих претходника са истим именом, а које је сматрао стубовима црквеног учења и поретка.⁴⁴⁸ Први је папа Григорије I, прозвани Велики, који је својим приступом и радом на папској катедри био претеча црквених реформи у XI вијеку, како на пољу реорганизације црквених служби, тако и на пољу односа према световним властима.⁴⁴⁹ Други је био његов покровитељ са којим је провео задње дане у прогонству, Григорије VI, којег је Хилдебранд такође сматрао великим реформатором и чији је оспоравани папски легитимитет избором имена хтио потврдити.⁴⁵⁰ Обојица су, сваки са неком својом особином или приступом били примјер новоизабраном папи. Арнолд Метју сматра да је повезаност са Григоријем VI приликом избора имена без икаквог основа.⁴⁵¹ Довољан основ да се та повезаност уочи би могао бити њихов однос и његова природа. Све историјске прилике у којима се може видјети њихов међусобни однос иду у прилог томе да су Хилдебранд и папа Григорије VI били веома блиски. Да је постојала не само блискост, узрокована заједничким учешћем у одређеним догађајима, већ истинска повезаност на пољу реформских идеја, свједочи нам и Миње у Латинској Патрологији.⁴⁵² Самим тим, зашто би било немогуће да је управо та блискост имала утицаја на Хилдебранда приликом избора имена? Избор папе Григорија VII се догодио у вријеме веома лоших односа између папске катедре и њемачке круне, али то ни по чему није било једина одредница његове касније политике. Он је на самом почетку свог

⁴⁴⁷ Christ's true vicar, Archdeacon Hildebrand, a man of much learning, piety, prudence, justice, constancy, religion, modesty, sobriety, and continency. Cf. Platina, *The Lives*, 1.

⁴⁴⁸ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 155.

⁴⁴⁹ Исто, 63.

⁴⁵⁰ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 4.

⁴⁵¹ Mathew, *The Life*, 53.

⁴⁵² Hildebrandum, qui cum papa Gregorio ad partes illas ierat... et ejasdem Hildebrandi consilio omnia in itinere et in hac civitate fecit. Cf. PL 148, 27.

понтифката, кроз развој околности око самог избора и кроз занемаривање владарске улоге у њему, показао да је у потпуности настављач реформске политике XI вијека. Управо у свијетлу лоших односа између папске катедре и њемачог двора у вријеме избора папе Григорија VII можемо видјети један од разлога који је довео до њиховог продубљивања. Наиме, пред сам крај свог понтификата, папа Александар је екскомуницирао неколико сарадника краља Хенриха IV, а према тадашњим правилима ко год настави комуникацију с њима и он постаје захваћен дисциплинским мјерама. Историчарка Ута Ренате Блументал заступа мишљење да је разлог за изостанак чекања краљевог присуства и потврде повезан са тим. Она претпоставља да постоји могућност да папа Григорије није чекао краљево присуство и потврду свога избора зато што се придржавао одредби тог правила о комуникацији са изопштенима.⁴⁵³ Ово је највјероватније пуки покушај да се оправда Хилдебрандово непоштовање одлуке за чије се доношење у једном тренутку и сам залагао. Да је то тешко објаснити на тај начин свједочи и даљи развој догађаја. Краљ Хенрих IV је одредбе Латеранског сабора и сам врло добро познавао и као такве сматрао обавезујућим, те је стога упутио делегацију у Рим која је имала задатак да испита разлоге због којих је прописана процедура занемарена.⁴⁵⁴ Да је ту било говора о теорији коју заступа Блументал, тешко да краљ за такву праксу не би знао. Уколико је то правило налагало да се забрањује било какав вид комуникације са изопштенима и онима који са њима имају неку везу, онда би то правило важило и за краљеве изасланике. Међутим, папа Григорије је краљеве изасланике примио са највећим почастима, уз чврста увјеравања да су прилике око његовог избора биле изван његовог утицаја и мимо његове воље и да још увијек чека потврду свога избора од стране њемачке круне.⁴⁵⁵ Да је однос са њемачким двором за папу Григорија VII био важан свједочи нам и папино писмо упућено војводи Годфрију које налазимо у *Регести*.⁴⁵⁶ У том писму које говори о односу са краљем Хенрихом IV, јасна је

⁴⁵³ Blumenthal, *Reform*, 77.

⁴⁵⁴ Kidder, *The Lives of the popes*, 180.

⁴⁵⁵ Исто, 181.

⁴⁵⁶ De suscepto onere queritur. Dolet, quod sacerdotes ab ecclesiasticis rebus alieni sint. Ad Heinricium regem se nuncios missurum; „quod si“ inquit „nos audierit, non aliter de eius, quam de nostra salute

папина одлучност да у односу са њим задржи ставове који су у складу са његовим схватањем односа између папства и краљевства. Папа износи пријетње да ће сваки краљев поступак према папству наићи са његове стране на одговор по истој мјери. Сам почетак њиховог односа везан за потврду избора папе није изазвао папину најављену реакцију, али је на један други начин ушао у историју односа између папства и краљевства. Да је приликом папиног увођења у дужност била присутна краљица Агнес, свједочи нам Марвин Винсент, који у томе види доказ о краљевој сагласности за избор Хилдебранда.⁴⁵⁷ Краљевом потврдом папиног избора, папа Григорије VII је остао забиљежен у историји као последњи папа чији је избор потврђен од стране неког световног владара.⁴⁵⁸

3. 1. Почетак Григоријанских реформи

Папа Григорије VII Хилдебранд је на самом почетку свог активног живота у Цркви био директни свједок примјене владарске моћи у односу на једног римског папу, и зато је једна од основних идеја црквених реформи била укидање лаичког утицаја на попуњавање било ког црквеног положаја, а посебно папске катедре. Следећући тим идејама, а под сталним утиском догађаја који су карактерисали стање папства пред појаву реформских идеја, као и каснијих догађаја у вези са слањем папе Григорија VI у прогонство, папа Григорије VII је у току већег дијела свога понтификата тежио да то оствари и у пракси. Тачно вријеме почетка његовог искључивог става по питању лаичке инвеституре је веома тешко одредити. Разлог томе је у његовом различитом ставу по питању лаичке инвеституре у неколико различитих прилика. У писму упућеном епископу Анселму из Луке јасно забрањује епископу Анселму да прими инвеституру од краља Хенриха IV, док краљ не промјени свој став по питању његовог контакта са

gaudeamus; sin vero nobis odium pro dilectione reddiderit, interminatio, qua dicitur: Maledictus homo, qui prohibet gladium suum a sanguine, super nos, deo providente, non veniet. Cf. *Regesta*, 599.

⁴⁵⁷ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 70

⁴⁵⁸ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 4.

екскомуницираним особама.⁴⁵⁹ Из тог писма је јасно да се ради о привременој забрани примања лаичке инвеституре. Пошто је био директни свједок одласка са папске катедре под утицајем световног владара, јасно је да је постојао и лични доживљај који је додатно утицао на посебан приступ основној идеји црквених реформи. Тај лични доживљај који је проистекао из његове блискости са папом Григоријем VI био је покренут његовом судбином и он га је и руководио да уложи сав свој труд како се такав случај никад више не би поновио.⁴⁶⁰ Иако је у духу реформи, као кључни проблем који се у оквиру реформи треба рјешавати, постављен проблем лаичке инвеституре, његови ставови и по другим реформским питањима нису се разликовали од ранијих реформских ставова. Његов јасан став по питању брачности свештенства, који је у потпуности у складу са дотадашњим реформским ставом, изнесен је у писму упућеном епископу Оту из Констанце.⁴⁶¹ Једним од највећих проблема који су узрок ширења симоније и лаичке инвеституре он сматра управо брачну везу свештенства.

На основу ранијег излагања видимо да је јако тешко одредити тачан почетак Хилдебрандовога учешћа у црквеним реформама, али је сасвим сигурно да његова улога у реформама није почела његовим избором на папску катедру. У сачуваној преписци Григорија VII у *Регистру*, посебно у неколико првих писама која се дотичу његовог односа према световној власти,⁴⁶² на основу његовог става али и тема о којима расправља тек неколико дана након избора, можемо видјети да је у његовим ставовима у потпуности присутан реформски дух у којем се гради однос према кључним темама реформи. Његов избор на папску катедру је донио нешто преломно у вези са реформама у XI вијеку, а то је интензитет и посебан карактер самих реформи. Упркос различитим ставовима по питању тренутка његове појаве на реформској сцени, као и његове улоге у самим реформама,⁴⁶³

⁴⁵⁹ Anselmum, electum Lucensem, hortatur, ne investituram episcopates ab Heinricho rege ante accipiat, quam ille “de communion cum excommunicatis Deo satisfaciens” pacem secum fecerit. Cf. *Regesta*, 600.

⁴⁶⁰ Duffy, *Sveci i grešnici*, 94.

⁴⁶¹ Ottoni, episcopo Constatiensi, per nuncios eius redire festinantes significant, in synodo de simoniacis et fornicatoribus quid statutum sit. Cf. *Regesta*, 612.

⁴⁶² *Reg. Vat.* 2, 03r

⁴⁶³ Morris, *The Papal Monarchy*, 82.

Августин Флиш сматра да називање црквених реформи у XI вијеку григоријанским уопште не може бити под знаком питања.⁴⁶⁴ Да ли је у том преломном тренутку разлог за називање реформи његовим именом био у самој чињеници његовог избора на папску катедру или су те реформе из неког разлога добиле посебну карактеристику која се приписује њему, видјећемо у наставку рада.

Несумњиво је да су реформске идеје настале много прије појаве Хилдебранда на историјској сцени. Исто тако, не може се довести у питање ни историјски моменат установљења манастира Клини и његова улога у реформи како монашког живљења тако и Цркве уопште. Али је исто тако тешко оспорити, из било које перспективе, улогу папе Григорија VII у развоју и спровођењу реформи која је довела до називања црквених реформи григоријанским. Неколико његових претходника на папској катедри су здушно радили на развоју и спровођењу реформи, али ни у једном случају се реформе на тај начин нису доводиле у директну везу са тим папама у тој мјери да се реформе назову по њима. На основу тога, лако долазимо до закључка да његов долазак на папску катедру не може бити директан узрок именовања реформи његовим именом. Такође, тешко је на основу доступних историјских извора и литературе одредити када се тачно први пут реформе називају тим именом. Оно што је највјероватније условило да се име реформи веже уз њега може бити чињеница његовог ранијег присуства и улоге у развоју реформских идеја и у њиховом спровођењу. Навели смо раније да је од времена папе Григорија VI учествовао у раду унутар реформских кругова. Поред тога, сваки идући папа имао је прилику да сарађује са њим у оквиру рада на црквеним реформама. Такво дуготрајно присуство је свакако оставило трага на природу реформи. Упркос свему томе, опет је тешко да би се реформе XI вијека назвале тако једноставно по некоме ко није директно везан за настајање њихових основних идеја, без обзира на његов каснији допринос. Како се са именовањем реформи не може у потпуности повезати као узрок ни сама чињеница понтификата као ни дуготрајност учешћа у реформама, логично је потражити узрок у нечему другом. Основне идеје реформског покрета су дефинитивно у најпотпунијој мјери реализоване управо у вријеме папе

⁴⁶⁴ Исто, 81

Григорија VII.⁴⁶⁵ Да у томе није било његове личне улоге, тешко да би само због догађаја у вријеме његовог понтификата реформе биле тако именоване. Реализација првобитних идеја реформи је била успјешна, али је мјера примјене реформи била та која је била кључна за коначно именовање реформи. *Регистар* папе Григорија VII доказује да је он прво писмо након избора упутио Дезидеријусу, настојатељу Монте Касина, говорећи му о приликама у вези са својим избором.⁴⁶⁶ То у одређеној мјери може бити доказ повезаности реформи монаштва са црквеним реформама у XI вијеку уопште. С тим што се та повезаност задржала у мјери почетног утицаја монашких центара на развој реформи. Ута Ренате Блументал тврди да нема никакве сумње да су и монашке и црквене реформе потекле из истог коријена.⁴⁶⁷ Али потицање из истог коријена је нешто што не мора у потпуности одредити реформе у њиховој каснијој манифестацији. Да је дошло до разилажења у развоју и спровођењу реформи монаштва и црквених реформи уопште видимо управо у њиховој коначници, и то баш у време папе Григорија VII. Пошто је папа поставио своје погледе на улогу папе и Цркве у свијету тако, да је Црква подређена папи, а цијели свијет Цркви,⁴⁶⁸ очигледно је да реформе имају свој циљ и у сегменту световне власти. То се ни у ком случају не може рећи за монашке реформе. Њихов циљ је био да омогуће монаштву несметано повлачење од свијета, а самим тим и од световне власти, како њеног утицаја тако и њиховог учешћа у њој. Из свега наведеног видимо да је у вријеме доласка папе Григорија VII на ватиканску катедру, папин приступ реформама био већ у великој мјери формулисан, са јасно дефинисаним циљевима.⁴⁶⁹ Прва назнака промјене става према реформама у односу на претходно стање је видљива на

⁴⁶⁵ *Прав. Енцикл.*, Григ. Реформа, 452.

⁴⁶⁶ Gregorii Romani pontifice electus. Desiderio abbi monasterii sci Benedicti montis cassini salute. Dominus papa Alexander mortuus e cuius mors sup me cecidu a omia uiscera mea concutiens penitus combaut. Na mmorte qde ei Romanus populus contra more itaqueuit a in manu nia consilii srena dimisit. Ut euident appa reret ex di mia hocpuenisse. Cf. *Reg. Vat.* 2, 01v.

⁴⁶⁷ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 65.

⁴⁶⁸ Таут преноси папино увјерење да је световна власт производ људског поноса, а да је духовна власт производ Божијег милосрђа. Cf. Tout, *The Empire*, 126.

⁴⁶⁹ Неколико почетних поступака било је везано за однос према световним властима, што јасно говори о томе да је папа Григорије VII од првог дана понтификата имао јасан циљ реформи. Cf. Blumenthal, *The Investiture controversy*, 113.

самом почетку његовог понтификата. Та промјена се управо и односила на однос према световној власти. У писму које је настало у форми одговора војводи Рудолфу Швапском,⁴⁷⁰ папа одбацује постојање личног сукоба између њега и краља Хенриха, али констатује да постоје разлике и сукоби између *regnum* и *sacerdotum*, односно између световне и духовне власти. У перспективи дотадашњих реформских ставова таква констатација свакако представља наговјештај новог приступа реформама. Стога већ тада постаје јасно да осим историјског континуитета са реформама из претходног периода, григоријанске реформе немају ништа заједничко. Осим поријекла, једина заједничка особина и једних и других реформи јесте учешће Хилдебранда, односно папе Григорија VII и у једним и у другим. Пошто су на почетку његовог понтификата као смјернице важали раније установљени циљеви, јасно је да је агресивнији однос између папе и краља израз потпуне промјене приступа реформама. Постоји мишљење код Уте Ренате Блументал да је као почетни разлог за развој тих лоших односа било именовање неколико епископа у Сјеверној Италији од стране краља.⁴⁷¹ Тешко је утврдити да је то заиста био моменат који је дефинитивно одредио промјену папиног става, с обзиром на његов веома промјењив став према лаичкој инвеститури у првих неколико година понтификата. Промјенљивост његовог става по питању реформских питања, а посебно по питању лаичке инвеституре, зависила је од тога на кога се односила борба против лаичке инвеституре у датом моменту. Најиндикативнији примјер те промјењивости је папин однос према енглеском краљу Вилијаму.⁴⁷² Иако је папа у неколико наврата покушавао да се избори са краљем који је право инвеституре и уопште управљања Црквом у потпуности држао у својим рукама, краљ се тога права није хтио одрећи. Папа се

⁴⁷⁰ Rodulfo, duci Sueviae, de constituenda inter sacerdotium imperiumque concordia scribenti, ita respondet: „Circa regem Henricum, cui debitores existimus ex eo, quod ipsum in regem elegimus, et pater eius Henricus imperator inter omnes Italicos in curia sua speciali honore me tractavit, quodque etiam ipse moriens Romanae ecclesiae per papam Victorem praedictum filium suum commendavit, aliquam malevolentiam non observamus; sed videtur nobis utile, ut prius tecum atque cum Agnete imperatrice et cum comitissa Beatrice et Rainaldo, episcopo Cumano, de his diligentius tractemus.“ Hortatur, ut ad sese accedat. Cf. *Regesta*, 600.

⁴⁷¹ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 119.

⁴⁷² Jedin, *Velika povijest Crkve*, 424.

у тим покушајима својих ставова држао ипак неувјерљиво, вјероватно увидјевши да у односу према енглеском краљу нема довољно јако упориште са кога би му се могао супротставити. То је једини случај у времену понтификата папе Григорија VII у којем се он у потпуности придржавао теорије папе Геласија о односу световне и духовне власти.⁴⁷³ Суштина идеје која је главни носилац теорије папе Геласија, изнесена је у његовом писму византијском цару Анастасију. Ту је наглашена јасна релација по којој је и световна и духовна власт божанског поријекла, неприкосновене свака у својој сфери. Световни владари су по духовним питањима подређени духовним ауторитетима, а носиоци духовне власти по световним питањима су подређени световним ауторитетима. Папа Григорије VII управо такве релације и спроводи у случају енглеске круне, али смо у другим примјерима видјели да се сфера духовног ауторитета помјера.⁴⁷⁴

Недоследност по питању лаичке инвеституре у ставовима папе Григорија VII је трајала првих пет година његовог понтификата. Већ крајем 1078. године је почео доносити строже саборске одлуке које су се односиле на забрану лаичке инвеституре, као и на последице које је такав поступак повлачио за собом.⁴⁷⁵ Најјаснији елемент папиног реформског рада на основу којег се може препознати његов агресивнији приступ у односу према световним властима по питању лаичке инвеституре јесте тренутак доношења папског документа под називом *Dictatus papae*.⁴⁷⁶ Да тај документ није остао само мртво слово на папиру видјело се убрзо након његовог доношења. Цјелокупан папин однос према краљу Хенриху IV након тога је био у складу са одредбама овог документа. Тако се јасно видјело да је његов садржај за папу био итекако важан и да планира да га се у потпуности придржава. Остварење идеја наведених у документу *Dictatus papae* а

⁴⁷³ Cowdrey, *Anglo-Norman*

⁴⁷⁴ Идеје папе Геласија у реформском раду папе Григорија VII су видљиве, његове почетне идеје, као и сам циљ реформи на самом почетку његовог рада су у складу са односима између папства и царства које је заговарао папа Геласије. Обојица веома активно, што видимо из њихових преписки, врше утицај на световне владаре свога времена, по питању граница световне и духовне власти. Међутим, разлика се појављује, као што видимо, у томе што папа Григорије има промјењив став по питању граница духовне власти, зависно од прилика у којима их дефинише.

⁴⁷⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 121.

⁴⁷⁶ *Reg. Vat. 2*, 80v.

које се тичу односа између духовне и световне власти доживјеле су и своје остварење у пракси, додуше привремено, приликом такозваног „покајања у Каноси“.⁴⁷⁷

3. 2. Значај документа *Dictatus papae* у реформама

Документ папе Григорија VII *Dictatus papae* је познат и данас захваљујући *Регистру* папе Григорија VII у којем је сачуван у потпуности. Овај документ представља можда најважнији садржај у цјелокупном папином *Регистру*, прије свега због значаја у григоријанским реформама. Постојало је доста сумњи у аутентичност комплетног папиног *Регистра*, али се у научним круговима углавном користи као аутентичан извор на основу којег се може проучавати историја понтификата папе Григорија VII.⁴⁷⁸ Ти научни кругови су до чињенице да се *Регистар* може користити као аутентичан извор дошли захваљујући дугогодишњем раду великог броја историчара.⁴⁷⁹ У оквиру њиховог рада је осим чињеница које иду у прилог аутентичности било доста и чињеница са негативном конотацијом по питању аутентичности. Један од највећих противника аутентичности је сама чињеница да многи подаци о догађајима не постоје у *Регистру*, што на неки начин може бити доказ одређене цензуре или можда историјске неаутентичности која је настала услед преписивања. Противник оваквог мишљења је био Александар Мареј, који објашњење налази у обичајима тога времена.⁴⁸⁰ Наиме, веома често су документи које је папа писао били непотпуни јер је писани документ био само пропратна препорука за онога ко усменим путем преноси одређену поруку. Међу свим историјским фактима у вези са *Регистром*, највише простора за сумњу у његову аутентичност давало је то што је од свих папских регистара из XI вијека сачуван једино *Регистар* папе

⁴⁷⁷ Gedicks, *True lies*, 134.

⁴⁷⁸ Whitney, *Gregory VII*, 132.

⁴⁷⁹ Oestreich, *The Personality*, 39.

⁴⁸⁰ Murray, *Pope Gregory VII and his letters*, 153.

Григорија VII.⁴⁸¹ Осим што је једини сачуван, додатну сумњу у оригиналност његовог садржаја даје чињеница да је збирка писама која је сачувана у *Регистру* и која је важан извор података из тог времена накнадно уметнута у *Регистар*. Такво мишљење заступа Херберт Каудри, који каже да у то вријеме није било уобичајено да се преписке региструју.⁴⁸² Упркос томе, преовладава афирмативан став по питању аутентичности овог историјског извора, а самим тим и текстова који се налазе у њему. И сам Каудри даје доприноса аутентичности тиме што наводи три врсте веома озбиљних извора који су кориштени за прикупљање података о препискама и за склапање колекције писама папе Григорија у *Регистру*.⁴⁸³ Стога ћемо у погледу на документ *Dictatus papae* приликом анализе његове улоге и значаја у црквеним реформама XI вијека задржати став да се ради о аутентичном тексту документа који се налази у једном аутентичном зборнику какав је *Регистар* папе Григорија VII.

Према *Оксфордском ријечнику папа* у којем се, између осталог, доста опширно износе детаљи из живота папе Григорија VII, вријеме настанка документа *Dictatus papae* се не може са потпуном тачношћу утврдити.⁴⁸⁴ На основу његовог мјеста у *Регистру* папе Григорија у којем је сачуван, уколико бисмо се ослонили на чињеницу да су документи сложени на основу хронологије догађаја, могло би се приближно одредити вријеме његовог настанка. Захваљујући томе, углавном преовладава мишљење да је то било прије покајања краља Хенриха IV у Каноси, а након једног од редовних сабора који су одржавани у току великог поста, највјероватније 1075. године.⁴⁸⁵ Имон Дафи износи нешто другачије мишљење по којем се документ такође повезује са 1075. годином, али се та година наводи као вријеме када је документ уметнут у *Регистар* папе Григорија VII.⁴⁸⁶ Документ *Dictatus papae* се директно не спомиње ни у *Регести*,

⁴⁸¹ Cowdrey, *Pope Gregory and the liturgy*, 61.

⁴⁸² Cowdrey, *The Epistolae vagantes*, 24.

⁴⁸³ Исто

⁴⁸⁴ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 155.

⁴⁸⁵ Bowden, *The Life II*, 50.

⁴⁸⁶ Duffy, *Sveci i grešnici*, 94.

али се кроз многе догађаје из понтификата Григорија VII које Јафе наводи, индиректно појављују папине идеје о односу између световне и духовне власти.⁴⁸⁷ Посебан проблем у ближем одређивању датума настанка документа али и његовог карактера и улоге уопште, представља то што нема сачуваних осврта од стране савременика папе Григорија VII који документ уопште и не спомињу. Исти случај је и са писцима који су живјели и радили непосредно након папине смрти. Осим тога, веома је интересантно да о самом документу који у сваком случају у себи носи основне идеје црквених реформи XI вијека, ништа не говоре ни противници реформи, којима би директна критика таквог несвакидашњег документа сигурно била од помоћи у супротстављању папи Григорију VII. Поред чињенице да због свега наведеног остајемо ускраћени за могућност детаљнијег проучавања самог документа, у томе се појављује и додатни простор за сумњу у његову аутентичност. Међутим, најбољи доказ његове аутентичности без сумње остаје то што се сам папа Григорије VII током цијелог понтификата борио за спровођење реформи управо у духу идеја садржаних у документу *Dictatus papae*. У складу са тим стоји и мишљење Брајана Тирнија, који тврди да не постоји никаква сумња да су ставови изнесени у овом документу производ мишљења папе Григорија VII о датим питањима која се у појединачним тачкама документа обрађују.⁴⁸⁸

Сам документ *Dictatus papae* је састављен од двадест и седам тачака које говоре о прерогативима везаним за папску катедру. Све тачке документа су одвојене једна од друге, али не говоре увијек о различитим сегментима папског дјеловања. Неке од њих су међусобно повезане, јер се односе на исти сегмент на који папска власт треба примјенити своје реформске ставове. Брајан Тирни у хронологији догађаја који су претходили као узрок за појаву овог документа наводи папине поступке против симоније и николаитизма, а након тога и лаичке инвеституре.⁴⁸⁹ Сам настанак документа и његова појава у *Регистру* се оправдава потребом за утврђивање ставова по питању даљег провођења основних реформаторских идеја. Тиме се може образложити појава тачака документа у

⁴⁸⁷ Изостанак података из *Регесте* о евентуалном тачном времену настанка документа, занемарив је у односу на корист коју имамо од видљивих примјера у истом извору о практичној примјени идеја изнесених у самом документу.

⁴⁸⁸ Tierney, *The crisis*, 46.

⁴⁸⁹ Исто.

којима се учвршћује папска власт и дају већа овлашћења како папама, тако и њиховим легатима по питању рјешавања унутарцрквених питања. Таква је тачка III,⁴⁹⁰ која предвиђа да једино папа може уклањати и постављати епископе.⁴⁹¹ Поред тога, тачка V⁴⁹² предвиђа да папа може уклонити са катедре и епископа који није присутан на црквеном сабрању. Раније споменута овлашћења легата у рјешавању унутарцрквених питања, дефинисана су тачком IV,⁴⁹³ док је папино неприкосновено право да сам може доносити нове законе на основу којих би се вршила организација црквених јединица, дефинисано тачком VII.⁴⁹⁴ Осим тога, постоје тачке овог документа које својим садржајем имају намјеру да промјене црквени хијерархијски поредак. Једна од таквих је тачка XV,⁴⁹⁵ по којој се рукоположење од стране римског папе сматра важнијим од рукоположења од стране других епископа. Чак се и ти дијелови документа могу на неки начин сматрати унутарцрквеним. Уколико се на тај начин и могло дати доприноса даљем развоју црквених реформи на смањењу лаичког утицаја и самим тим искорјењивању симоније и николаитизма, како се може оправдати постојање тачака овог документа у којима се папи даје право да утиче на функционисање световне власти? Наиме, у тачкама VIII,⁴⁹⁶ XII⁴⁹⁷ и XXVII⁴⁹⁸ документа *Dictatus*

⁴⁹⁰ Quod ille solus possit deponere episcopos vel reconciliare., *Reg. Vat.2*, 80v.

⁴⁹¹ С обзиром да се у поменутој тачки ставља нагласак на искључиво право папе на постављање и уклањање епископа, то истовремено искључује потребу за било чијом сагласношћу.

⁴⁹² Quod absentes papa possit deponere., *Исто*

⁴⁹³ Quod legatus eius omnibus episcopis presit in concilio etiam inferioris gradus et adversus eos sententiam depositionis possit dare., *Исто*

⁴⁹⁴ Quod illi soli licet pro temporis necessitate novas leges condere, novas plebes congregare, de canonica abbatiam facere et e contra, divitem episcopatum dividere et inopes unire., *Исто*

⁴⁹⁵ Quod ab illo ordinatus alii ecclesiae preesse potest, sed non militare; et quod ab aliquo episcopo non debet superiorem gradum accipere. , *Исто*.

⁴⁹⁶ Quod solus possit uti imperialibus insigniis. *Исто*.

⁴⁹⁷ Quod illi liceat imperatores deponere. *Исто*.

⁴⁹⁸ Quod a fidelitate iniquorum subiectos potest absolvere., *Reg. Vat.2*, 81r.

*papae*⁴⁹⁹ износе се ставови који немају никакве везе са смањењем лаичког утицаја, симоније и николаитизма. Чак напротив, оно што читамо у ове три тачке документа указује на то да се ради о задирању у сферу дјеловања и утицаја који припадају световној власти. Тачка VIII предвиђа да је папа једина особа која може користити империјалне инсигније, тачка XII да може свргавати световне владаре и тачка XXVII да краљевске поданике може ослобађати заклетве вјерности грешнику.⁵⁰⁰ Да се у томе не може наћи никаква повезаност са спровођењем реформи црквеног живота и да је то чисто ствар која се тиче световне власти индиректно свједочи и Фрањо Шањек⁵⁰¹ који у овим трима тачкама документа говори као о елементима искључиво политичког дјеловања папе Григорија VII. Али Шањек није толико директан и он о појави оваквих ставова папе Григорија у документу *Dictatus papae* говори као о покушају проширивања папског утицаја и на подручје политичких збивања.⁵⁰² Неке папске одредбе скупљене у овом документу су можда и настале из потребе да се утврди правац црквених реформи, али нас поједини елементи садржани у њему наводе на мишљење да је прерастао у покушај установљења папске власти над државном. Такво разумјевање оквира папске власти у идејама папе Григорија VII које је он дефинисао у овом документу је засновано на једном чврстом увјерењу које се налази у самом документу. Наиме, у тачки XXIII,⁵⁰³ папа износи увјерење да сваки римски папа који је канонски изабран прима светост од самог Апостола Петра. Уколико ову тачку анализирамо заједно са претходном тачком XXII⁵⁰⁴, у којој папа Григорије VII износи увјерење да Римска Црква никада није гријешила, нити ће у будућности, можемо да закључимо да је његов циљ био да непогрешивост Римске

⁴⁹⁹ *Reg. Vat.2*, 80v.

⁵⁰⁰ Уколико папа неког световног владара сматра грешником, ово се може примјенити и на њега. Мишљења сам, с обзиром на карактер григоријанских реформи, да је ова тачка првенствено и ушла у документ из тог разлога.

⁵⁰¹ Šanjek, *Uloga Papinstva*, 13.

⁵⁰² Исто.

⁵⁰³ Quod Romanus pontifex, si canonicae [sic] fuerit ordinatus, meritis beati Petri indubitanter efficitur sanctus testante sancto Ennodio Papiensi episcopo ei multis sanctis patribus faventibus, sicut in decretis beati Symachi pape continetur. *Reg. Vat.2*, 80v.

⁵⁰⁴ Quod Romana ecclesia nunquam erravit nec imperpetuum scriptura testante errabit. *Reg. Vat.2*, 80v.

Цркве образложи светошћу свих наследника Светог Петра.⁵⁰⁵ Ута Ренате Блументал управо на основу тих чињеница закључује да није уопште изненађујуће то што је папа Григорије сматрао да у складу са тим има право да управља како духовном тако и световном влашћу.⁵⁰⁶ Папску службу је сматрао спровођењем божанске мисије коју само папа као наследник Апостола Петра може спровести, јер је једини који не може потпасти под демонски утицај и пасти у гријех. Такво убјеђење и доношење папског документа на основу којег је хтио руководити реформама, указују на то да је папа Григорије реформску борбу претворио искључиво у сукоб око одређивања односа између световних и духовних власти. Тежиште реформи се није више налазило у рјешавању проблема симоније, николаитизма и лаичке инвеституре, већ у доказивању превласти духовног ауторитета папе над световним ауторитетом њемачког краља. На основу овог сегмента улоге документа *Dictatus papae* у спровођењу црквених реформи се може препознати више утицаја на настанак неких његових елемената. О томе нам говори историчар Хозе Орландис, који у неким тачкама документа види утицај идеје изложене у документу *Donatio Constantini* (тзв. *Константинов дар*) на њихов настанак и формулацију.⁵⁰⁷ Према овом документу, који је тек у XV вијеку потврђен као фалсификат,⁵⁰⁸ световна власт над западним свијетом је папи предата од стране цара Константина Великог и као таква се уопште не може довести у сумњу. Орландис ту везу поткрепљује чињеницом да је сам *Donatio Constantini* у том периоду био веома популаран и да се није сумњало у његову вјеродостојност. Ова чињеница која повезује једну од тачака папиног документа са доказаним фалсификатом говори доста и о карактеру самог документа *Dictatus papae*. Овај папски документ је, дотичући се различитих сегмената црквених реформи, имао очигледну улогу да потврди дотадашње папине реформске ставове

⁵⁰⁵ Сматрам да није случајност то што су ове двије тачке у документу једна иза друге и да је папа Григорије VII желио да каже да из свега наведеног у ове двије тачке произилази да је римски папа, као личност у којој се возглављује Римска Црква и који је извор њене непогрешивости, самим тим и сам непогрешив.

⁵⁰⁶ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 118.

⁵⁰⁷ Orlandis, *Povijest kršćanstva*, 79.

⁵⁰⁸ Поповић, Р., *Појмовник*, 154.

и да оправда папине реформске поступке који су до тада били неуобичајени. Један од папиних ставова који је до тада био неуобичајен се тиче улоге папских легата у црквеним реформама и њихових овлаштења. Као што смо раније напоменули, тачка IV документа предвиђа да папски легати имају право првенства на свим црквеним сабрањима, чак иако су нижег чина од свих осталих присутних. Они као папски замјеници могу користити све прерогативе папске власти, чак и свргавати епископе. Иако се, анализирајући преношење овлаштења на папске легате, може стећи утисак да се папска власт и ауторитет на овај начин умањују, постигнути ефекат нам указује да је постигнуто управо супротно. Предвиђањем толико широких овлаштења за папске легате папа Григорије VII је уствари желио да ојача папски утицај и то тако што ће се њиховим присуством на више мјеста у исто вријеме а са истим овлаштењима као што их и он сам има, његов утицај само бити увећан.⁵⁰⁹ На одлуку папе Григорија VII да папским легатима потврди широка овлашћења утицало је и његово лично искуство, које је стекао као папски легат у вријеме Лава IX, када је у неколико наврата као папски легат имао важну улогу у спровођењу реформске политике.⁵¹⁰ Крстон Рени сматра да у свијетлу спровођења реформи и ван граница Италије овакав папин поступак има смисла јер је било потребно на тај начин и тамо створити критичну масу реформиста како би се лакше спровеле реформске идеје.⁵¹¹ Он сматра да је такав поступак био изазван потпуним изостанком правде која би се присуством директних папских представника у црквеноправним случајевима надокнадила. Сама чињеница да је питање улоге и овлашћења папских легата уврстио и у папски документ уз помоћ којег је планирао управљати црквеним реформама говори о озбиљности његове намјере да црквене реформе буду свеобухватне.

По питању улоге папског документа као полазишта за руковођење црквеним реформама мишљења су различита. Историчар Хуберт Једин сматра да је кроз састављање документа *Dictatus papae* који је требао подсећати на раније црквено-правне зборнике, папа хтио постићи да његова служба буде израз

⁵⁰⁹ Robinson, *The Papacy*, 150.

⁵¹⁰ Ullman, *A Short History*, 131.

⁵¹¹ Rennie, *Uproot and destroy*, 175.

следовања црквеној традицији.⁵¹² На основу тога, он у самом документу не види да је његов циљ био спровођење црквених реформи, већ сматра да је његова намјена била да послужи као доказ папског примата који би се по потреби могао употребљавати. Како би додатно умањио улогу документа у реформама, а истовремено нагласио папину намјеру да утврди папски примат, Једин износи своју оцјену извора и структуре документа.⁵¹³ Он наглашава да је у самом документу очигледан изостанак било каквог систематског рада и да је за доказивање папског примата као извор кориштен још један фалсификат, такозване *Псевдо-Исидорове декреталије*. Без обзира на то да ли је план био да *Dictatus papae* буде средство управљања реформама или помагања реформама у сегменту доказивања папског примата, његова улога у спровођењу реформи се не може занемарити. Разлика између та два погледа на улогу тог документа у реформама је занемарива уколико видимо да је и циљ самог папског примата био јачање утицаја, а ради лакшег спровођења реформи. Поступак папе Григорија VII, који се односио на наглашавање чињенице да Римска Црква никада у прошлости није гријешила и да самим тим никада и неће гријешити у будућности,⁵¹⁴ наводи нас на мишљење да је усмјерен и ка утврђењу папског примата зарад превласти на световном и духовном плану, а не зарад доказивања личне светости римских папа.⁵¹⁵ Један детаљ од кога додатно зависи разумјевање улоге документа *Dictatus papae* у црквеним реформама XI вијека јесте правилно поимање структуре документа. Наиме, уколико је документ који је до нас дошао у *Регистру* папе Григорија VII у том облику потпун, тешко да га можемо посматрати као једну од канонских компилација чију је традицију требао наставити. У научним радовима се на сам документ углавном гледа као на наслове сачињене за потребе писања нове компилације канона која би имала циљ да обезбједи папски утицај на световном и духовном плану.⁵¹⁶ Да је таква структура документа неупитна сматра

⁵¹² Jedin, *Velika povijest Crkve*, 416.

⁵¹³ Исто

⁵¹⁴ Tomašević, *Pape kroz povijest*, 111.

⁵¹⁵ Milić, *Pape*, 130.

⁵¹⁶ Duffy, *Sveci i grešnici*, 94.

Фрањо Шањек, који се једино не слаже са констатацијом да папа Григорије VII евентуалну компилацију није стигао завршити.⁵¹⁷ Он сматра да је збирка канона изгубљена, а не недовршена. Идеју да се ради о насловима канона додатно поткрепљује и сам документ у једној од својих тачака. Наиме, иако је оспоравана чињеница да је папа допуштао измјену канона, тиме што је то обично приписивано његовим блиским сарадницима,⁵¹⁸ ипак се ради о његовој идеји и утицају. Доказ за то су тачке документа VII⁵¹⁹ и XVII⁵²⁰ које предвиђају да само папа може бити творац нових канона и одлучивати о њиховој примјени. Самим тим правом које се даје папи овим документом даје се и потврда да је један за папство тако важан пројекат као што је *Dictatus papae* сигурно представљао много више од набројаних реформских идеја и циљева.

Кроз призму црквено-канонске улоге документа *Dictatus papae* у реформама Цркве видљива је још једна његова сродна, јуридикчка димензија. Ова димензија је и настала захваљујући црквено-канонском карактеру документа, па је управо зато и постала видљива једино у том свијетлу. Јуридикчки карактер оваквог и сличних докумената је постао интересантан захваљујући каснијем развоју догађаја који су били у директној или индиректној вези са самим настанком или реализацијом идеја тог документа. Све до тада није ни могао бити препознат у оквиру проучавања прилика у вези са самим документом или темама на које се односио. Из тог разлога о јуридикчком карактеру овог документа и немамо неких коментара од стране његових савременика. Чак и у дужем периоду након настанка документа стање је по том питању исто. Тек кроз призму данашњег стања које је производ каснијих утицаја на стварање правног карактера црквено-канонских зборника, а који су утицали на развој односа између Цркве и државе, можемо препознати и правни значај једног оваквог документа. Роберт Самервил сматра да је документом *Dictatus papae*, тачније тачком XVI⁵²¹ овог документа, дат легитимитет свим одлукама које су донијете на редовним годишњим саборима

⁵¹⁷ Šanjek, *Uloga Papinstva*, 13.

⁵¹⁸ Robinson, *The Papacy*, 203.

⁵¹⁹ Види 494.

⁵²⁰ Quod nullum capitulum nullusque liber canonicus habeatur absque illius auctoritate. *Reg. Vat.2*, 80v.

⁵²¹ Quod nulla synodus absque precepto eius debet generalis vocari. *Исто*.

које је папа Григорије VII заказивао.⁵²² Тачка XVI говори о апсолутном праву папе да доноси одлуку о карактеру сабора, од чега је директно зависило и спровођење одлука појединих сабора. На тај начин је папа Григорије VII највјероватније желио дати легитимитет појединим саборским одлукама које су по њему биле важне за црквене реформе. Жан Луј Ска за појаву и улогу документа *Dictatus papae* у григоријанским реформама каже да представља прву велику револуцију у историји.⁵²³ Наводећи резултате својих анализа, према којима је захваљујући реформама, у вријеме папе Григорија VII дошло до појаве првог модерног правног система на Западу, који је имао циљ да омогући Цркви да у правном погледу функционише независно од утицаја световне власти.⁵²⁴ Ска сматра да је у појави овог документа револуционарно то што је његовим ступањем на снагу постављен темељ појму који је касније постао познат под називом правна држава. По њему, то је постигнуто тако што је папа Григорије VII за ауторитет на основу којег је засновао уређење Цркве и државе поставио један правни документ. Такав потез представља велики заокрет у односу на дотадашњи принцип по којем се ауторитет темељио на сили која је представљала средство за остваривање воље световног или духовног владара.⁵²⁵ Он своју анализу закључује констатацијом да својеврстан парадокс представља чињеница да је први примјер такозване правне државе остварен унутар једне црквене државе. Сви каснији примјери држава које су се позивале на борбу за правну државу, показују нам да су се оне бориле против Цркве јер су је сматрале директним противником остваривања правне државе, иако су у своја правна документа уносили правне одредбе које су у највећем броју случајева потицале из канонских зборника.⁵²⁶ Мада су историјске чињенице које Ска наводи неоспорне, када каже да је један правни документ био основ за управљање Црквом и државом, ипак по питању улоге правних докумената у црквеном уређењу на Западу постоје различити

⁵²² Somerville, *The Councils of Gregory VII*, 42.

⁵²³ Ска, *Библијско право*, 210.

⁵²⁴ Исто, 210.

⁵²⁵ Исто, 211.

⁵²⁶ Исто.

ставови и принципи. Густав Радбрух указује да у пракси Римокатоличке Цркве постоји схватање односа између права и духовног учења које представља опасност за исправно поимање улоге црквеног права у животу Цркве.⁵²⁷ Утемељујући свој став на православно схватању изнесеном од стране Достојевског у причи о *Великом Инквизитору*,⁵²⁸ Радбрух тврди да је у римокатолицизму одувijek било присутно изједначавање правне и духовне Цркве. За њих су Црква у правном смислу и Црква у духовном смислу исто. У том свијетлу посматрана улога документа *Dictatus papae* у црквеним реформама постаје потпуно другачија у односу на став који износи Жан Луј Ска.

Оно што нам помаже да овај документ у потпуности разумијемо и јасно видимо које је његово мјесто у црквеним реформама у XI вијеку јесте карактер његовог аутора који је у одређеној мјери видљив у самом његовом дјелу. Ни у једном историјском извору, као и литератури која се тиче овог питања, није изражена сумња у чињеницу да је папа Григорије VII творац документа *Dictatus papae*. Захваљујући томе, можемо у самом документу тражити лични утицај аутора и анализирати његове поступке који су у вези са самим документом. Сам садржај документа, кроз сагледавање његових тачака као и тон у којем су изнесене, указује на то да су оне заиста израз једног бескомпромисног става који унапријед осуђује свакога ко му не следује.⁵²⁹ Такав карактер је највише видљив у оним ставовима који су сматрани најрадикалнијим. Радикализам ставова се може препознати једино након стварања јединствене слике о ставовима и идејама папе Григорија VII. Колико год да су неки ставови и идеје папе Григорија VII изнесени у овом документу били радикални, не може се занемарити чињеница која је довела до радикализације његових ставова. Само доношење документа, као и његова структура и карактер су између осталог сигурно били испровоцирани и поступцима краља Хенриха IV везаним за однос према духовној власти уопште и конкретно према папској катедри. Да је настанак документа био изазван поступцима који су узроковали нарушавање односа између папске катедре и

⁵²⁷ Радбрух, *Филозофија права*, 189.

⁵²⁸ Исто

⁵²⁹ *Прав. Енцикл.*, Григорий VII, 642.

њемачке круне најбоље свједочи то што је папа свој каснији однос према краљу дефинисао управо на основу одредаба изнесених у *Dictatus papae*. Према томе, сам настанак документа и његова структура се у одређеној мјери могу сматрати једном врстом одбрамбеног механизма папске катедре према њемачком двору. Стога је за потпуно разумјевање документа *Dictatus papae* и његове улоге у реформама битно препознати правац у којем се кретала идеја папе Григорија VII о црквеним реформама. Да бисмо што боље дефинисали тај правац помаже нам управо сам документ и његове основне одредбе. Било да су неке од одредби мање или више усклађене са црквеном праксом, већина их се није по први пут појавила у документу папе Григорија VII. Џозеф Линч констатује да документ *Dictatus papae* као један цјелокупан реформски пројекат представља скуп идеја које почетком XI вијека нису ни постојале, док су у току XI вијека су биле само идеја, а да су већ почетком тринаестог вијека у великој мјери биле реализоване.⁵³⁰ Имон Дафи нам преноси да је мноштво идеја које су биле засноване на теорији о папском примату и папској непогрешивости, а које су у проширеном облику изложене у документу папе Григорија VII, још прије појаве папиног документа биле добро познате на хришћанском Западу.⁵³¹ То нас наводи на закључак да једина идеја која се по први пут појавила управо у документу, и која представља прекретницу у односима између Цркве и државе јесте идеја да римски папа може свргнути било којег световног владара. Такво тумачење папске власти је до тада било потпуно непознато. Папска улога у избору световних владара је била позната и раније,⁵³² али толика ширина папске власти која му омогућује да својом одлуком може уклонити световног владара и ослободити његове поданике заклетве коју су му положили, била је апсолутна новина. Истовремено са новим ставом по питању улоге папе у свргавању и постављању владара, захваљујући појави те идеје, добили смо један веома видљив индикатор који указује на општи карактер и циљ документа *Dictatus papae*. Почетна теорија да римски папа може свргнути било којег световног владара довела нас је до коначне теорије која

⁵³⁰ Линч, *Историја средњовековне цркве*, 192.

⁵³¹ Duffy, *Sveci i grešnici*, 95.

⁵³² Ullman, *Romanus Pontifex*, 230.

најбоље објашњава карактер документа у свим његовим тачкама. Та коначна теорија се своди на то да римски папа може судити свакоме и у сваком сегменту духовног и световног живота, а да истовремено њему не може судити нико. У томе је кључ за разумјевање циља и карактера документа *Dictatus papae* као и његове улоге у спровођењу Григоријанских реформи.

На основу свега реченог, долазимо до закључка да документ *Dictatus papae* у потпуности представља својеврстан манифест папе Григорија VII о успостављању универзалне теократске монархије. Сагледавање свих тачака документа и чињеница њиховог остварења у дјеловању папе Григорија VII, указује нам на то да је концепција овог документа постављена на такав начин да спровођење сваке његове тачке осигурава учвршћивање апсолутне папске власти и у духовној и у световној сфери. Свака од раније наведених претпоставки везаних за настанак и циљ овог документа не може наћи своју потврду у већини тачака овог документа. Једина заједничка идеја свих тачака документа *Dictatus papae* јесте идеја остварења универзалне теократске монархије са римским папом на челу.

3. 3. Папа Григорије VII и краљ Хенрих IV

Однос између папе Григорија VII и њемачког краља Хенриха IV је једна од кључних тачака у оквиру свих релација у току црквених реформи у XI вијеку уопште, а самим тим и у оквиру Григоријанских реформи. Почетак њихових личних односа датира још и прије доласка Хилдебранда на папску катедру, али је за разматрање тематике односа између световних и духовних владара њихов однос најинтересантнији од момента избора папе Григорија VII на римску катедру. Сам почетак њиховог односа је обиљежило неслагање које је било изазвано неуобичајеним изостанком краљеве улоге у избору папе као и изостанком захтјева упућеног краљу за потврду избора. Ако се узму у обзир прилике које су претходиле том моменту, такав развој односа није могао бити неочекиван. Под тим приликама се прије свега подразумјевају односи између

папства и царства у вријеме претходних понтификата, у чијем је развоју у великој мјери учествовао и сам Хилдебранд. Осим тога, исте те прилике су довеле до тога да младом краљу Хенриху IV с обзиром на раније услове односа између папства и царства није могло одговарати актуелно смањење утицаја у тој до тада владарској интересној сфери. Њихов међусобни однос а самим тим и однос између царства и папства је тиме у великој мјери био оптерећен.

Слику односа између краља Хенриха IV и папе Григорија VII у великој мјери можемо реконструисати, а самим тим и лакше разумјети њихову природу, захваљујући веома активној кореспонденцији између њих двојице. Сам почетак њихових односа је дао правац и дефинисао карактер њиховог каснијег међусобног односа, захваљујући истовјетној проблематици која се непромјењено налазила у жижи дешавања током свих дванаест година колико је трајао понтификат папе Григорија VII. Суштина проблема у односу између папе и краља је била у различитом поимању улоге световних и духовних власти у животу царства и Цркве. Прва манифестација различитог поимања се десила приликом папиног избора, када је забиљежен први сукоб између папе и краља. Ута Ренате Блументал сматра да би могући разлог за изостанак тражења краљевог одобрења приликом избора папе Григорија VII могао бити у чињеници да је краљ Хенрих IV у том моменту био под неком врстом епитимије.⁵³³ Папа Александар II је донио одлуку о екскомуникацији неколицине краљевих савјетника, са којима је краљ наставио сарадњу, што је самим тим значило да и он сам подлијеже одредбама исте папине одлуке. Како је сам папа прекршио одредбе документа из 1059. године који одређује услове за избор новог папе, а у чијем је стварању и сам учествовао, показао је тиме јасан циљ свог будућег рада у односу на световну власт. Његов циљ је очигледно био да се дотадашњи ниво утицаја световне власти на избор папе смањи. Краљ Хенрих IV у том тренутку није посебно бурно реаговао на овакав папин став,⁵³⁴ што не мора да значи да му у том моменту то није сметало. Један од главних разлога краљеве умјерености у том тренутку може бити у његовој тренутној слабости и немогућности да на основу јаких прерогатива

⁵³³ Blumenthal, *Reform*, 77.

⁵³⁴ Henderson, *Select historical documents*, 351.

световне власти осигура свој утицај на живот и рад папске катедре. Томе у прилог иде и мишљење Јана Робинсона који сматра да је папин повод за сукоб са краљем Хенрихом IV била његова увјереност да у том тренутку краљ нема снаге да му се одупре.⁵³⁵ Он сматра да папа никада не би ни ушао у сукоб са краљем по питању било којег елемента односа између световне и духовне власти да прилике у вези са политичком снагом њемачког двора у том тренутку нису биле тако неповољне за краља. С друге стране, за разлику од Хенриха IV, који се у политичком смислу налазио у веома неповољном положају, папа Григорије VII је уживао подршку тосканске грофице Матилде. Робинсон такође сматра да је она као заштитница папиних идеја веома често била и покретач многих његових сукоба, међу којима је и овај са краљем Хенрихом IV.⁵³⁶ Упркос таквом односу снага и развоју догађаја, први сукоб између краља и папе по питању избора самога папе није подигао велику прашину. Дјелимична заслуга за такав развој је и у умирујућој папиној реакцији на краљеве изасланике који су дошли да сазнају шта је разлог за изостанак краљевог учешћа у избору папе.⁵³⁷ Иако је искористио краљеву слабост и потпуно изоставио његову улогу при избору, он је такође искористио и своје политичко умијеће да у том моменту не дође до већих сукоба. Данијел Кидер сматра да разлог папине првобитне суздржаности од сукоба са краљем није знак његове резервисаности по питању борбе за укидање лаичког утицаја.⁵³⁸ Каснији развој догађаја је показао да је такав папин став био производ његовог дугогодишњег искуства у спровођењу реформских идеја. Ни папи самоме није била потребна било каква борба на самом почетку понтификата, иако је осјећао да је њемачки двор преслаб да му се супротстави. Такво стање је искористио како би додатно ојачао позицију Цркве за наставак реформске борбе. Како би тај свој циљ остварио сматрао је да је потребно да позицију Цркве учврсти прије свега у Италији. Из тог разлога је покушао ставити под управу папске катедре посједе у Јужној Италији који су били под влашћу Нормана. Том приликом му то није пошло за руком. Пошто је папин утицај у Италији у том тренутку био на

⁵³⁵ Robinson, *The papal reform*, 13.

⁵³⁶ Исто, 47.

⁵³⁷ Kidder, *The Lives of the popes*, 181.

⁵³⁸ Исто.

највишем могућем нивоу, одлучио је да свој утицај покуша учврстити и ван граница Италије. Све то тражење подршке на разним странама и ширење утицаја су били са циљем да све своје снаге у датом моменту усмјери на јачање папске власти у односу на њемачки двор. Простор за утврђивање свога утицаја је тражио у Шпанији и Француској, не одређујући конкретно начин на који ће утицај папске катедре проширити. Иако су елементи црквених реформи у току цијелог XI вијека били дефинисани кроз основне проблеме који су у већини случајева нарушавали папску власт, папа је у Шпанији покушао ојачати папску власт кроз покретање литургијске реформе. Херберт Каудри сматра да је увођењем једнаког литургијског обреда у свим земљама под духовним утицајем римске катедре, папа Григорије VII намјеравао да ојача јединство и у свим другим сегментима црквеног живота.⁵³⁹ Чињеница је да је и у неким другим приликама код утврђивања духовног утицаја римске катедре, папа Григорије VII инсистирао на јединственој римској литургији,⁵⁴⁰ али неки каснији догађаји стављају другачији акценат на те његове захтјеве. Наиме, убрзо након успјеха по питању увођења римског обреда у Шпанији, папа је захтјевао да се територија Шпаније призна као феудални посјед римске катедре. Овај његов захтјев није био прихваћен и од стране шпанског племства је протумачен као неозбиљан.⁵⁴¹ Овакав његов поступак јасно говори да му је коначни циљ био утврђивање световне власти. У Француској је јачање утицаја спровођено на нешто другачији начин и сводио се на искорјењивање лаичке инвеституре која је тамо била веома распрострањена. Иако је папино тражење подршке у Италији и ван њених граница завршило доста неуспјешно, његове намјере да и даље спроводи реформске идеје и јача утицај папске катедре на сферу световне власти нису поколебале.

Оно што је повезало све реформске покушаје у којима је папа Григорије VII учествовао јесте заједничка негативна реакција широм свих земаља у којима је имао духовног утицаја. Таква заједничка реакција на папине одлуке везане за

⁵³⁹ Cowdrey, *Pope Gregory and the liturgy*, 79.

⁵⁴⁰ Каудри истиче да је папа Григорије улагао велики напор да римски обред постане једини облик богослужења и међу Словенима, пошто је међу свим словенским народима који су били под утицајем папске катедре била веома раширена појава богослужења на словенском језику. Cf. Cowdrey, *Pope Gregory and the liturgy*, 79.

⁵⁴¹ Kidder, *The Lives of the popes*, 182.

симонију, николаитизам и лаичку инвестиру је показатељ у коликој мјери су ти проблеми били распрострањени. Неоспорно је да су реформске идеје биле неприхватљиве за многе световне владаре, али папини одлучни потези само у односу на краља Хенриха IV су још једна потврда да је разлог папиног сукобљавања са њемачким краљем био у његовом увјерењу да му се Хенрих IV не може одупријети. Први велики сукоб између папе Григорија VII и краља Хенриха IV се десио већ наредне године након папиног избора и био је изазван појавом симоније и лаичке инвестиуре у краљевом ближем окружењу.⁵⁴² Папа је одмах након потврде свог избора од стране краља, јасно показао своју одлучност у борби против николаитизма и лаичке инвестиуре. Манси нам доноси саборска документа из којих видимо да је папа Григорије VII већ на првом „великопосном“ сабору, 1074. године⁵⁴³ потврдио строге реформске ставове по којима најстроже осуђује сваки облик симоније, лаичке инвестиуре и николаитизма, те забрањује сваки вид комуникације са онима који су под осудом за неки од та три прекршаја. Имон Дафи у папиним поступцима након изношења ставова по том питању види један умјерен приступ код спровођења реформи.⁵⁴⁴ Према Дафију, тај умјерени приступ се манифестовао тако што у одређеним случајевима лаичке инвестиуре папа није био искључив, посебно ако би се утврдило да одређени случај није био повезан са симонијом. Постоји неколико примјера у којима је и сам потврђивао краљу Хенриху IV право инвестиуре. Ута Ренате Блументал нам преноси један од таквих примјера у случају са избором и постављењем епископа Анселма из Луке.⁵⁴⁵ У призми цјелокупног папиног учешћа у реформама, тешко да се неки детаљ његовог реформског рада може назвати умјереним. Потезе који би се

⁵⁴² Platina, *The Lives*, 2.

⁵⁴³ Instantia nuntiorum tuorum sestinanter redire volentium non permisit nos fraternitati tuae quae in Romana Synodo constituta sunt seriatim intimare: haec tamen necessaria tibi scribenda fore arbitrati sumus, nos juxta auctoritatem sanctorum patrum in eadem synodo sententiam dedisse ut hi qui per simoniacam haeresim, hoc est interventu pretii, ad aliquem sacrorum ordinum gradem & officium promoti sunt, nullum in sancta ecclesia ulteris ministrandi locum habeant. Illi quoque qui ecclesias datione pecuniae obtinent, omnino eas perdant, nec deinceps vendere vel emere alicui liceat. Sed nec illi, qui in crimine fornicationis jacent, missas celebrare, aut secundum inferiores ordines ministrare altari debeant. Cf. Mansi, XX, 404.

⁵⁴⁴ Duffy, *Sveci i grešnici*, 95.

⁵⁴⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 113.

евентуално могли карактерисати као умјерени углавном је повлачио онда када је подршка његовој политици била слабија. Посебно је тешко повезати политику папе Григорија VII према световним властима са умјереношћу, ако се узме у обзир да је још у вријеме понтификата свога претходника, папе Александра II, док је овај био на самрти, а он управљао пословима папске катедре, екскомуницирао неколико блиских сарадника краља Хенриха IV под оптужбом за симонију.⁵⁴⁶ Уколико је одређене умјерености у поступцима папе Григорија VII на почетку његовог понтификата и било, такво расположење није дуго трајало. Пошто краљ Хенрих IV није обраћао пажњу на саборске одлуке о питању лаичке инвеституре и николаитизма, сукоб са папом Григоријем VII био је неизбежан. Иако се папа у писмима упућеним краљу Хенриху IV по питању лаичке инвеституре обраћао помирљивим и пријатељским тоном, уз инсистирање на проблему николаитизма и симоније, краљ није позитивно реаговао на те захтјеве.⁵⁴⁷ Он је своју самовољу показивао тако што је у свом ближњем окружењу, међу својим савјетницима имао ожењене епископе и упркос папиној одлуци није их уклонио.⁵⁴⁸ Осим тога, краљ је и даље вршио постављање и свргавање епископа, упркос чињеници да је папа и на сабору 1075. године поновио осуду лаичке инвеституре.⁵⁴⁹ Иако папа на таква дешавања у претходном периоду није реаговао, кап која је прелила чашу након оглушавања краља на поновљену одлуку сабора била је његова улога у именовањима и свргавањима епископа приликом спора у Милану. Папа је још на споменутом сабору 1075. године, приликом осуде лаичке инвеституре екскомуницирао петорицу краљевих савјетника и краљу лично изрекао забрану инвеституре, шаљући му на тај начин својеврсну опомену. Краљ је током догађаја у Милану игнорисао папине опомене и на мјесто архиепископа у Милану поставио свога кандидата, потпуно занемаривши папину вољу, који је за то мјесто имао свог кандидата. Поред тога, митрополитска права римске катедре је додатно нарушио постављањем на епископске катедре у Ферму и Сполету људи који су

⁵⁴⁶ Robinson, *The Papacy*, 400.

⁵⁴⁷ Stephens, *Hildebrand*, 108.

⁵⁴⁸ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 283.

⁵⁴⁹ Henderson, *Select historical documents*, 352.

папи били потпуно непознати.⁵⁵⁰ Сукоб са краљем Хенрихом IV по питању попуњавања миланске катедре је уствари понављање краљеве самовоље још од времена папе Александра II, када је исто тако прекршио папину вољу по том питању. Захваљујући томе што је папа Григорије VII и тада био директни учесник тих догађаја није му било тешко да препозна праву природу проблема. Када је папа коначно схватио да краљева реакција неће бити онаква какву је очекивао, он је у једном писму краљу Хенриху IV запријетио екскомуникацијом и уклањањем са владарског престола.⁵⁵¹ Ернест Хендерсон сматра да таква реакција папе Григорија VII није необична, с обзиром на то да је одлука о забрани лаичке инвеституре првенствено уперена против краља Хенриха IV.⁵⁵² Самим тим, не може бити говора о евентуалној исхитрености папиног поступка. Папи је било јасно да је краљево противљење основни проблем за спровођење реформских циљева у Њемачкој. Зато је већина папиних потеза и била усмјерена да онемогући краљу Хенриху IV учешће у црквеним пословима. Осим тога, папу је и даље у његовом односу према краљу носила мисао да је краљ политички нестабилан и да ће му бити важна улога римске катедре у учвршћивању његовог положаја. Важну улогу у одржању такве идеје је имао и краљев сукоб са побуњеним Саксонцима,⁵⁵³ из којег је на крају изашао као побједник, али не захваљујући својој снази и умијећу. Витни нам преноси да постоји теорија, али за коју нема јаких материјалних доказа, да је побуну Саксонаца подстакао папа Григорије VII како би се осветио краљу Хенриху IV за његову непослушност.⁵⁵⁴ Без обзира на то да ли је папа имао своју улогу у саксонској побуни или није, јасно је да му није донијела никакве користи. Захваљујући свом успјеху, краљ Хенрих IV је за разлику од папе, сматрао да је војним успјехом ојачао свој положај. Папа Григорије VII је са друге стране у том развоју догађаја видио повољан моменат да

⁵⁵⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 428.

⁵⁵¹ Henricium regem hortatur, ut seiungat se ab excommunicatis, poenitentiamque suspiciat. Reprehendit, quod quae de causa Mediolanensi promisisset, non exolverit, et quod Firmana Spoletinamque ecclesias tradiderit hominibus ipsi ignotia. Cf. *Regesta*, 616.

⁵⁵² Henderson, *Select historical documents*, 352.

⁵⁵³ Исто, 353.

⁵⁵⁴ Whitney, *Gregory VII*, 133.

покуша да оствари слободан простор за калкулисање са подршком папске катедре њемачкој круни.⁵⁵⁵ Папа је увидио да је улога Рудолфа Швапског у побједи краља Хенриха IV над Саксонцима била кључна. Сматрао је да уколико би римска катедра пружила подршку за долазак на њемачки краљевски престо Рудолфу Швапском, који је показао значајну војну моћ у борби са Саксонцима, да ће се краљ Хенрих IV повући из сукоба са папом по питању лаичке инвеституре. О намјери папе Григорија VII свједочи нам и писмо упућено Рудолфу Швапском,⁵⁵⁶ у којем папа између осталог објашњава војводи какви односи између световне и духовне власти треба да буду. То објашњење упућено Рудолфу Швапском није било у складу са односима које је папа спроводио у пракси према краљу Хенриху IV. Јан Робинсон у том принципу који папа Григорије VII објашњава у поменутом писму види ставове који су засновани на учењу папе Геласија из петог вијека о односу између световних и духовних власти, а који као такви нису предвиђали свргавање и постављање световних владара од стране римског папе.⁵⁵⁷ Истини за вољу, папа је у једном ранијем писму, које је упутио краљу Хенриху IV 1074. године образложио однос између Цркве и државе на начин сличан како је то чинио и војводи Рудолфу, али је то писмо имало потпуно други циљ. Оно је писано са циљем да се од стране краља Хенриха IV обезбједи војна помоћ у крсташком походу који је папа планирао покренути.⁵⁵⁸ Из тог разлога је и било у доста блажем тону него остала обраћања краљу Хенриху IV у којима се борио за доминацију духовне власти над световном. Очигледно је из свега да је папа имао циљ да уплаши краља Хенриха IV пријетњом изостанка подршке од стране папске катедре, како би краљ евентуално ублажио своје ставове и допустио папи кориштење прерогатива власти који се односе на световне послове. У сваком случају, краљ Хенрих IV не само да није размишљао о повлачењу из борбе са папом Григоријем VII, већ је у сукоб ушао још одлучније. Сматрао је да је до тренутне ситуације дошло јер је био заузет борбом са Саксонцима, те му је из тог

⁵⁵⁵ Kidder, *The Lives of the popes*, 183.

⁵⁵⁶ *Regesta*, 600.

⁵⁵⁷ Robinson, *The Papacy*, 398.

⁵⁵⁸ Исто, 399.

разлога измакла потпуна контрола над црквеним животом.⁵⁵⁹ По окончању те борбе, на папину одлуку о екскомуникацији краљевих савјетника и пријетњу упућену краљу лично да ће бити екскомунициран и свргнут са престола, он је реаговао сазивањем сабора у Вормсу. Тај сабор је сазван како би краљ Хенрих IV добио подршку њемачких епископа у борби против папе Григорија VII. Краљев однос према папи Григорију VII у овом периоду је постављен на темељу увјерења да му као њемачком краљу у потпуности припада контрола над животом Цркве. С тим увјерењем, краљ је на сабору у Вормсу окупио епископе који су по том питању били његови истомишљеници. Краљ је један дио епископа успио убједити да откажу послушност папи и на основу краљевог става и увјерења затраже од папе Григорија VII да се одрекне папске катедре.⁵⁶⁰ Иако у раду сабора нису учествовали сви епископи њемачког царства, краљ је рачунао да ће одлуку тог сабора подржати и неки италијански епископи које је краљ раније својом инвеституром задужио. Имон Дафи нам преноси да се то и десило и да су одлуку сабора у Вормсу потврдили и ломбардијски епископи.⁵⁶¹ Та својеврсна кампања коју је краљ Хенрих IV покренуо против папе Григорија VII је у сваком погледу била попут сваке друге борбе за власт. Да се није само радило о саборима и одлукама који се боре за превагу световне власти над духовном и обратно, свједочи и догађај који се одиграо у самом Риму, на Божић 1075. године. Папа Григорије је у току служења божићне литургије у цркви Санта Марија Мађоре физички нападнут и отет. Напале су га и отеле присталице политике краља Хенриха IV који су од раније показивали отворено непријатељство према папи Григорију VII. Тим поступком су покушали да помогну краљу Хенриху IV у расплету његовог сукоба са папом Григоријем VII.⁵⁶² Њихов циљ је био да папу као заробљеника одведу на њемачки двор пред краља, али су присталице папе Григорија VII успјели да блокирају град и спријече отмичаре у њиховој намјери.

⁵⁵⁹ Исто, 401.

⁵⁶⁰ Conciliabulum Wormatiense, Quo schismatici episcopi jussu Henrici regis congregati Gregorium pontificatum amovendum esse declararunt, anno Domini MLXXVI. Cf. Mansi, XX, 463.

⁵⁶¹ Duffy, *Sveci i grešnici*, 96.

⁵⁶² Harris, *Gregory VII*, 22.

Осим тог неуспјешног покушаја физичког обрачуна са папом и самог начина сазивања сабора у Вормсу, природу сукоба краља Хенриха IV са папом Григоријем VII најбоље објашњавају одлуке сабора у Вормсу. Након завршетка сабора, упућена су два писма у Рим, једно су упутили епископи који су учествовали у раду сабора, а друго краљ Хенрих IV лично. Оба писма су идентичног садржаја и намјене и из њих се јасно може видјети на који начин је сабор у Вормсу сазван и у којем духу су донесене одлуке. Краљ Хенрих IV је био главни иницијатор сазивања сабора упркос отпору једне трећине њемачких епископа. Иако је сам одредио и тему о којој је сабор расправљао и инсистирао на његовом сазивању и раду, то га није спријечило да се у писму упућеном папи Григорију VII позива на ауторитет епископа окупљених у Вормсу.⁵⁶³ У том писму краљ наводи одлуку окупљених епископа којом позивају папу на абдикацију, те га на основу тога и сам позива да се одрекне папске катедре и части. Оптужба која је на првом мјесту стављена папи Григорију VII на терет јесте порицање врховног ауторитета власти краља Хенриха IV. Без обзира на чињеницу да се сукоб између краља и папе одигравао у оквиру црквених реформи, централни проблем који је довео до повећања раздора између њих је било питање надлежности и ауторитета у оквиру световне власти. Краљ Хенрих IV у поменутом писму оправдава се чињеницом да су ауторитет и достојанство које је са световном влашћу наслиједио, њему гарантовани управо од стране римске катедре.⁵⁶⁴ Питање ауторитета папе и краља јесте се ломило на пољу утицаја на расподјелу црквених положаја, али је то била само једна од тема на којој се десио судар утицаја световне и духовне власти. Да се тај сукоб није десио на тој теми и тада, сигурно је да би се пројавио у некој другој фази њиховог односа. Да је тако свједочи и чињеница да тема сукоба није ограничена само на питање инвеституре. Много од личног односа има у сукобу између папе Григорија VII и краља Хенриха IV. Између осталог, краљ Хенрих папу Григорија у писму назива узурпатором папске

⁵⁶³ Unde factum est ut Wormatiae concilio episcoporum habito, omnes pene Teutonici regni, praeter paucos de Saxonia, pontifices papam Hildebrandum Greforium abdicarent. Cf. Mansi, XX, 465.

⁵⁶⁴ Robinson, *The Papacy*, 403.

катедре и „лажним монахом“⁵⁶⁵ алудирајући на то што је у вријеме папе Лава IX напустио манастирски живот да би са папом учествовао у реформским пословима.⁵⁶⁶ Тиме показује презир не само према реформској идеји, већ и према самом папи Григорију VII. Поред тога, краљ је папи на терет стављао то што је допустио да се грофице Матилда и Беатриса мјешају у рјешавање кључних црквених питања.⁵⁶⁷ Краљ је сматрао да световни владари треба да имају учешћа у животу Цркве када је он у питању, али му се у овом случају то није свиђало. Иако ставови папе Григорија и краља Хенриха у њиховом међусобном односу нису били непознаница ни за једног од њих, ипак је папа у одређеној мјери био изненађен краљевом реакцијом. О томе свједоче његови поступци који су услиједили као реакција на писмо и захтјеве краља Хенриха. Без обзира што је папа реаговао доста брзо и оштро и што са свога ранијег становишта није узмакао, велики број његових писама која говоре о том догађају, а упућена су након његове реакције на писмо краља Хенриха IV, свједоче о његовој изненађености краљевим поступцима.⁵⁶⁸ Папу Григорија VII је пријем одлука сабора у Вормсу затекао у вријеме засједања великопосног сабора, на којем је присуствовала и краљица Агнеса.⁵⁶⁹ Присуство краљице на сабору у Риму и њена наклоност реформском покрету којем је њен син био противан, дали су папи додатни легитимитет у борби против лаичке инвеституре. Папа Григорије VII је одмах након примљених одлука сабора у Вормсу одлучно реаговао екскомуникацијом свих епископа који су икада сарађивали са краљем Хенрихом. Дафи нам свједочи да је осим тога издао један посебан документ у којем је објавио свргавање са власти краља Хенриха IV и његово изопштење из Цркве.⁵⁷⁰ Тај документ је написан у облику молитве у којој се папа обраћа Светом апостолу Петру, на чији

⁵⁶⁵ Hildebrandum scilicet monachum habitum quidem Dominum apostolicum, nec pastoris cura, sed invasoris violentia apostolicae sedi praesidentem. Cf. Mansi, XX, 465.

⁵⁶⁶ Duffy, *Sveci i grešnici*, 96.

⁵⁶⁷ Stephens, *Hildebrand*, 116.

⁵⁶⁸ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 74.

⁵⁶⁹ Stephens, *Hildebrand*, 117.

⁵⁷⁰ Duffy, *Sveci i grešnici*, 96.

се ауторитет у свргавању краља и позива.⁵⁷¹ У вези са тим одлукама папе Григорија VII, Марвин Винсент наглашава један детаљ као веома важан. Он сматра да најбољу слику стања у којем се папа налазио по питању чврстине и одлучности можемо видјети у чињеници да је папа за краља одредио двије посебне казне.⁵⁷² Свргавање са престола је у овом случају био израз папине моћи и та одлука није настала као последица екскомуникације. Папа Григорије VII је сматрао да је само изопштење из Цркве за краља Хенриха преблага казна у том тренутку. Осим што је осудио епископе и краља, папа је истим документом којим је осудио краља уједно ослободио све његове поданике хришћане обавезе вјерности њему као владару и забранио да га било ко од хришћана поштује као краља.⁵⁷³ Своју одлуку папа Григорије VII је на првом мјесту правдао ауторитетом папске катедре наслијеђеним од Светог апостола Петра као првоврховног апостола. То се види из самог документа којим је изопштио краља Хенриха. У посланици коју је упутио вјерним хришћанима у Њемачкој у лјето 1076. године и том приликом покушао објаснити разлог екскомуникације краља Хенриха IV, папа Григорије VII полази од проблема који су обиљежили краљеву рану младост.⁵⁷⁴ Сам наслов посланице свједочи да је у Њемачкој међу хришћанима преовладавало мишљење да је одлука папе Григорија VII неправедна и престрога. Да би се ослободио тих сумњи папа и сам исказује велику жалост због екскомуникације, али наводи да је одлука коју је донио у корист краљевог спасења и да је производ његове бриге, а не коначне осуде. Да би осуда испунила свој коначни циљ, односно да би се краљ вратио у крило Цркве у којој је спасење једино могуће, папа Григорије VII у додатку наведене посланице строго забрањује

⁵⁷¹ Blessed Peter, prince of the apostles, incline your gracious ears to us, we beg you, and hear me, your servant, whom you have fostered from childhood... I deny the government of the whole kingdom of the Germans and Italy to King Henry, son of Emperor Henry, who has rebelled against Your Church... Cf. Robinson, *The papal reform*, 318.

⁵⁷² Vincent, *The Age of Hildebrand*, 89.

⁵⁷³ Robinson, *The papal reform*, 318.

⁵⁷⁴ Cum adhuc in diaconatus officio positi essemus, perlata ad nos de regis actionibus sinistra et multa inhonesta fama. Cf. Cowdrey, *The Epistolae vagantes*, 36.

било коме да без његовог знања и одобрења ослободи краља Хенриха IV осуде.⁵⁷⁵ Овај моменат је веома важан за изучавање односа између световних и духовних власти зато јер је први пут у дугогодишњој расправи о многим спорним темама везаним за тај однос, спор између световних и духовних ауторитета сведен на једно конкретно питање и двије конкретне особе. Све теме о којима се у склопу реформи до тада расправљало су пале у други план, док је жариште сукоба сведено на питање лаичке инвеституре.⁵⁷⁶ Сукоб између папе Григорија VII и краља Хенриха IV и овакав развој ситуације у том сукобу је представљао и посебан преседан јер је папа под окриљем црквених реформи екскомуницирао њемачког краља чији је отац само тридест година раније спроводио црквене реформе и дао велики допринос враћању достојанства папској катедри. Одговорности за то има на обје стране, како у краљевом сазивању сабора и покушају свргавања папе тако и у папином покушају свргавања краља. Обојица су у једнакој мјери утицали на то да напори за достизање циља црквених реформи прерасту у борбу за световну власт. Од борбе за практично успостављање теорије папе Геласија о односу световне и духовне власти дошло се до борбе за премоћ једне над другом. Папа Григорије VII је могао и да не реагује на одлуку сабора у Вормсу и намјеру краља да га свргне. Да је његова реакција и изостала, одлуке сабора у Вормсу свеједно не би имале никаквог већег утицаја, пошто је његов легитимитет био споран из неколико разлога. Један од разлога је тај што је сабор сазвао краљ Хенрих IV са циљем да то буде сабор свих њемачких епископа. Пошто је на сабору као што је већ речено, учествовало тек нешто више од половине њемачких епископа, о ауторитету његових закључака и одлука не може бити говора, поготово што су неки од присутних епископа одбили да потпишу одлуке сабора.⁵⁷⁷ Осим тога, чак и да је сабор представљао вољу цјелокупног њемачког епископата, његове одлуке не би имале никакву тежину јер су својим одлукама довели у питање ауторитет легално изабраног римског папе. Самим тим,

⁵⁷⁵ Et ideo ex parte beati Petri apostolorum principis praecipimus ut nullus eum praesumat a uinculo anathematis absoluere quousque illius satisfactio et penitentia per idoneos uestros nobis fuerit renuntiata. Cf. Cowdrey, *The Epistolae vagantes*, 43.

⁵⁷⁶ Оксф. Ист. Хруић., 269.

⁵⁷⁷ Stephens, *Hildebrand*, 115.

како је по неколико основа изостала потпуна легитимност самог сабора и његових закључака, тако је и папина реакција била сувишна, а краљев поступак потпуно неутемљен. Са друге стране, уколико би се овај сукоб посматрао у призми борбе за спровођење црквених реформи и њихових основних елемената, можемо рећи да је папина почетна реакција утицала на додатно продубљивање сукоба. Постоји мишљење, које нам преноси Ута Ренате Блументал, да је захтјев за абдикацијом упућен папи Григорију VII покренут од стране њемачких епископа и да је краљ Хенрих IV био само оруђе у њиховом отказивању послушности папи.⁵⁷⁸ Без обзира на основаност те теорије, каснији развој догађаја и краљеви ставови нам дају оправдање за приписивање цјелокупног сукоба краљу Хенриху IV, а не њемачким епископима. Чија год да је идеја била, чињеница је да је поступак краља Хенриха IV по питању свргавања папе био неутемељен. То никако не умањује утисак да је његов првобитни захтјев за учешћем у рјешавању кључних питања из живота Цркве нешто што је и раније у случају неких других владара већ било присутно у животу Цркве и самим тим не представља неки преседан у односу између Цркве и државе. Са друге стране, за поступак папе Григорија VII не можемо рећи то исто. Његова теорија да папа може свргавати световне владаре и ослобађати њихове поданике обавезе вјерности је нешто што нико никада до тада није тврдио. У сваком случају, приступ и реакције и краља и папе су били без оправдања у одређеним ситуацијама. Захваљујући томе, након сабора у Вормсу и папиног писма којим екскомуницира и свргава краља, однос између Цркве и државе више није био исти. Производ тог сукоба је и чињеница да је педесет година након понтификата папе Григорија VII насупрот сваког римског папе стајао један антипапа.⁵⁷⁹ У свим случајевима антипапе су били постављани од стране световних ауторитета који су одбијали да прихвате идеје папе Григорија VII. Проблем лаичке инвеституре је без сумње један од кључних проблема који се помиње у оквиру црквених реформи и као такав се појављује и у сукобу између папе Григорија VII и краља Хенриха IV. Иако се у наведеним историјским

⁵⁷⁸ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 119.

⁵⁷⁹ Tomašević, *Pape kroz povijest*, 111.

изворима⁵⁸⁰ управо проблем око инвеституре епископа у Милану, Ферму и Сполету наводи као покретач отвореног сукоба између папе и краља, постоји и мишљење да тај сукоб није био изазван лаичком инвеституром. Ута Ренате Блументал тврди да од стране папе Григорија VII није било помена лаичке инвеституре прије јесенског сабора 1078. године и да се не може говорити о лаичкој инвеститури као проблему око којег се распламсао сукоб између папе Григорија и краља Хенриха прије тог сабора.⁵⁸¹ Такво мишљење није широко раширено, али је производ једне историјске реалности. Наиме, разлог из којег се такво тумачење односа папе Григорија према проблему лаичке инвеституре уопште и појавило јесте недоследност самог папе по том питању. Његов став је био такав да је проузроковао промјењљив однос према лаичкој инвеститури, тако да је папа вршио спорадичну забрану лаичке инвеституре зависно од његовог тренутног интереса.⁵⁸² Упркос свему томе, положај папе Григорија VII по питању политичке самосталности у односу на његове претходнике је у великој мјери био другачији. На тај детаљ није рачунао краљ Хенрих IV када је доносио одлуку о папином свргавању. Од времена владавине његовог оца који је својом вољом са папске катере уклонио тројицу папа, папски ауторитет у хришћанском свијету је у великој мјери порастао, како код црквених тако и световних великодостојника. То је посебно важило за папу Григорија VII који је свој углед градио још од времена папе Лава IX. Осим подршке епископа окупљених у Вормсу, краљ Хенрих IV није могао рачунати ни на кога више. Колико год да је подијељено мишљење по питању узрока сукоба између папе Григорија и краља Хенриха, чињеница је да је краљ у отворени сукоб са папом ушао неспреман. Ако посматрамо папу Григорија и краља Хенриха лично као учеснике сукоба, последице су биле много веће по краља Хенриха. Након папине одлуке којом га је изопштио из Цркве, краљ Хенрих је изгубио подршку немалог броја њемачких племића, прије свега у Саксонији.⁵⁸³ Они су му поставили ултиматум да уколико се у року од годину дана не успије оправдати код папе како би се поново вратио у црквену заједницу,

⁵⁸⁰ Henderson, *Select historical documents*, 352.

⁵⁸¹ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 121.

⁵⁸² Jedin, *Velika povijest Crkve*, 418.

⁵⁸³ Duffy, *Sveci i grešnici*, 96.

они ће приступити избору новог краља. За такав поступак њемачког племства има неколико објашњења. Брајан Тирни сматра да је главни разлог за ускраћивање подршке краљу Хенриху од стране њемачког племства тај што је након побједе над Саксонцима краљ почео стварати јаку централизовану власт, што њима никако није одговарало.⁵⁸⁴ Због тога су одлуку папе Григорија о екскомуникацији и свргавању краља Хенриха дочекали са одушевљењем. Додатни разлог за изостанак подршке краљу, Павле из Бернрида, писац биографије папе Григорија VII, види у нечему другом. По њему, основни разлог за такав заокрет по питању подршке краљу је настао због последица које је доносила папина одлука о изопштењу краља и његових сарадника.⁵⁸⁵ Наиме, на основу њемачког закона који је тада био на снази, свако ко се налазио под осудом Цркве дуже од годину дана губио је право на сву своју имовину. Да ли је тај закон утицао и на њега да промјени свој став или је једноставно морао тако поступити због притиска њемачког племства које је страховало од губитка своје имовине остаје нам непознато. Без обзира на то да ли је краљ Хенрих IV био под притиском или се и сам плашио за своју имовину, или је једноставно повукао потез који је био у складу са губитком подршке која се из тог разлога догодила, једно знамо са сигурношћу а то је да је у односу према папи Григорију VII тада почео да заузима другачији став. Краљ Хенрих IV је захваљујући новим условима у којима се затекао, сматрао да је мања штета да буде потчињен папи него да буде екскомунициран.⁵⁸⁶ Агнес Каванаух тврди да је у историјском контексту овај дио историје односа између Цркве и државе недовољно проучаван и да је захваљујући томе створена слика да улога папе Григорија VII није толико важна за историју тог односа.⁵⁸⁷ Разлог томе она види управо у чињеници да је овај детаљ који говори о папином сукобу са краљем Хенрихом IV стављен у други план и да му због тога није дат одговарајући значај. Упркос томе, неоспорно је да је штета која је начињена односу између Цркве и државе била велика, а дуготрајне последице

⁵⁸⁴ Tierney, *The crisis*, 54.

⁵⁸⁵ Robinson, *The papal reform*, 328.

⁵⁸⁶ Milić, *Pape*, 131.

⁵⁸⁷ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 73.

несагледиве. Да то није тако сигурно је да се након тог сукоба о њему не би ништа говорило, а ми знамо да је сукоб који је изазван након одлука сабора у Вормсу надживио обојицу судионика. Први званични документ који свједочи да је сукоб донекле превазиђен донесен је тек 1122. године, када је склопљен конкордат између папске катедре и њемачког краљевства тамо гдје је све и почело, у Вормсу.⁵⁸⁸ То довољно говори о утицају овог сукоба на развој односа између Цркве и државе, као и на однос између папе Григорија VII и краља Хенриха IV у времену након сукоба и међусобне осуде.

3. 3. 1. Догађај у Каноси и његова улога у развоју реформи

Развој догађаја након међусобних оптужби и осуда између папе Григорија VII и краља Хенриха IV је довео до таквог стања односа између световне и духовне власти, какво је до тада било потпуно непознато. Са обје стране је постојало заједничко увјерење да су црквене реформе потребне и оне су неколико деценија уназад и спровођене са промјенљивим успјехом. Увјерење реформиста унутар црквеног клира а тако и оних који су учествовали у световној власти је било засновано на теорији папе Геласија о двоструком карактеру једне власти, световном и духовном.⁵⁸⁹ Остваривање таквог односа у пракси је сматрано заједничким циљем. Овакав развој догађаја свједочи да је тај првобитни циљ очигледно занемарен. Након доношења обостраних одлука о свргавању са положаја и папе Григорија VII и краља Хенриха IV, видимо да су обојица сматрали да им је власт за управљање царством и Црквом дата од Бога. Краљ Хенрих IV је у писму којим тражи од папе Григорија VII да напусти катедру, себе назвао краљем који је од Бога постављен на престо.⁵⁹⁰ Папа Григорије VII опет са друге стране, своју службу такође сматра Божијим даром, али даром који сваки

⁵⁸⁸ Orlandis, *Povijest kršćanstva*, 79.

⁵⁸⁹ Blumenthal, *Reform*, 78.

⁵⁹⁰ Bowden, *The Life II*, 98.

папа добија преко свога претходника на римској катедри, Светог апостола Петра. Његово увјерење да као наследник Светог Петра управља Црквом у његово име иде дотле да је тврдио да кроз њега говори и ради сам Свети Петар.⁵⁹¹ По питању његовог заједничког рада на реформама са краљем Хенрихом IV, папа Григорије VII није крио одушевљење чињеницом да се краљ залагао за безбрачност свештенства и што се борио против симоније. Иако је то представљало својеврсно уплитање владара у живот Цркве, није му сметало докле год се краљ није мјешао у постављање епископа. Из тога се може препознати да је папина представа световне власти била таква да је исту сматрао само инструментом у рукама духовне власти која ће помоћи у спровођењу апсолутне папске власти и у световној и у духовној сфери.⁵⁹² У таквој ситуацији, када су обје стране сматрале да је њихова улога у управљању Црквом и државом једина исправна, тешко да се могло очекивати да се развије и успостави јединствена власт са двоструким карактером. Краљево увјерење да је његова власт од Бога донекле је и могло наћи своје утемељење у дотадашњој пракси Цркве, иако се своје преданости Цркви и реформама није до краја придржавао. Спровођење црквених реформи за њега је била ствар политичке природе и његова подршка је зависила искључиво од његовог интереса. То најбоље видимо из чињенице да је све елементе реформи прихватио и подржавао их, осим борбе против лаичке инвеституре.⁵⁹³ Са друге стране, о поријеклу теорије папе Григорија VII по којој папа има власт да поставља и свргава световне владаре не говори ниједан аутентичан историјски документ, нити о том прерогативу папске власти имамо било какав валидан доказ повезаности са црквеним учењем који би поткријепио ову теорију папе Григорија VII.⁵⁹⁴ Иако је неутемељеност ставова била присутна и код краља Хенриха и код папе Григорија, то није био узрок дјелимичном смиривању тензија у том сукобу. Борба за власт настављена је и даље, а краљево попуштање у сукобу није било ништа друго до израз његове тренутне немоћи. Као што је раније речено, стање у

⁵⁹¹ Henderson, *Select historical documents*, 377.

⁵⁹² Bowden, *The Life II*, 68.

⁵⁹³ Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 82.

⁵⁹⁴ Robinson, *Pope Gregory VII*, 723.

којем се краљ Хенрих нашао након осуде од стране папе Григорија и великопосног сабора било је производ одлуке њемачког племства да ускрате подршку краљу у борби са папом Григоријем. Та одлука је донесена на сабору у Трибуру, који је сазван на иницијативу папе Григорија.⁵⁹⁵ Папа се обратио њемачком племству након екскомуникације краља Хенриха IV, упозоравајући их на последице које би могли сносити сви заједно, уколико њихов владар остане на власти док је ван црквене заједнице. Како би тај проблем рјешили на што безболнији начин, племићи су одлучили да сазову један такав сабор на којем ће осим племства узети учешће и црквени великодостојници. Ни папа ни краљ нису присуствовали, али су у папино име били присутни његови легати. Донесена је одлука да се упркос тренутном статусу краља Хенриха IV не приступа избору новог владара, већ да му се пружи прилика да у року од годину дана добије помиловање од папе. Томас Острајх нам преноси да је улога папиних легата у Трибуру видљива у списку услова под којима је краљу дат ултиматум.⁵⁹⁶ Главни услов чијим је испуњењем предвиђено да се краљу Хенриху допусти повратак на владарски престо се односио на прихватање захтјева које је папа Григорије упутио краљу Хенриху прије сабора у Вормсу. Захтјев се односио на уклањање свргнутих епископа и прекид вршења свих државничких и црквених послова у његовом краљевству. Краљ Хенрих није имао избора већ да, у тренутном распореду снага и зависности од подршке њемачког племства, прихвати одлуке из Трибура и повинује им се. У Трибуру је још договорено да се сазове сабор у Аугсбургу, на којем би се појавио папа Григорије VII, како би у личном сусрету превазишли све несугласице. Пошто је сабор у Трибуру одржан већ у јесен 1076. године,⁵⁹⁷ а сабор у Аугсбургу је заказан за фебруар наредне године, папа Григорије VII је одмах након пријема позива кренуо на пут за Њемачку. Постоји неколико тумачења у вези са путовањем папе Григорија VII на сабор у Аугсбург, као и догађајима који су га пратили. Имон Дафи нам преноси да је папа у току путовања према Њемачкој имао великих проблема приликом проласка кроз

⁵⁹⁵ Kidder, *The Lives of the popes*, 189.

⁵⁹⁶ Oestreich, *Pope St. Gregory VII*, 8.

⁵⁹⁷ Mansi, XX, 475.

Ломбардију, гдје су епископи који су подржавали краља Хенриха спријечили његов пролазак.⁵⁹⁸ Да би избјегао њихов напад папа Григорије се склонио у замак своје заштитнице, грофице Матилде у Каноси у Апенинима. У везу са поменутиим нападом на папу који су организовали ломбардијски епископи доводи се и различито тумачи и поступак и намјера краља Хенриха IV у том тренутку. Отприлике у исто вријеме када је папа Григорије VII кренуо према Њемачкој, краљ Хенрих је имао намјеру кренути у Рим како би се сусрео са папом Григоријем и њихов спор покушао рјешити прије заказаног сабора у Аугсбургу. Таут сматра да је краљ и кренуо преко Алпа с циљем да организује и спроведе поменути напад на папу.⁵⁹⁹ Са друге стране, Хуберт Једин сматра да је краља Хенриха на путовање преко Алпа покренула намјера да по сваку цијену спријечи евентуални савез између папе Григорија и њемачких племића прије сабора у Аугсбургу.⁶⁰⁰ Истовремено, њемачко племство је чинило све како би одлука папе Григорија о свргавању краља Хенриха на сабору у Аугсбургу била потврђена као коначна, на основу чега би они приступили избору новог њемачког краља. Због тога су сматрали да евентуални сусрет између краља Хенриха и папе Григорија прије сабора у Аугсбургу могао донијети рјешење њиховог спора, што би представљало крај планова њемачког племства. Стивенс управо на основу тога као главни разлог путовања краља Хенриха преко Алпа види његову жељу да се прије сабора оправда пред папом Григоријем и постигне компромис са њим.⁶⁰¹

Чињеница која се ни у једном историјском извору, као ни литератури никако не доводи у питање јесте спремност краља Хенриха у том тренутку да са папом Григоријем нађе заједнички језик и превазиђе насталу ситуацију. На основу тога се види да сви поступци краља Хенриха IV који су претходили осуди папе Григорија VII на сабору и Вормсу, а самим тим и сабор и његове одлуке у потпуности губе легитимитет. Арнолд Метју у тежњи краља Хенриха да се оправда пред папом Григоријем, којег је недавно прије тога прогласио

⁵⁹⁸ Duffy, *Sveci i grešnici*, 96.

⁵⁹⁹ Tout, *The Empire*, 131.

⁶⁰⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 429.

⁶⁰¹ Stephens, *Hildebrand*, 125.

узурпатором папске катедре види најјачу потврду легитимитета папе Григорија као поглавара Цркве.⁶⁰² Управо је из тог разлога то уједно и највећа побједа папе Григорија VII у борби са краљем Хенрихом IV. То наравно не даје аутоматски и легитимитет теорији папе Григорија о прерогативима папске власти у односу на световне владаре. Додатни подстицај папи Григорију за наставак борбе дао је догађај који је услиједило након његовог доласка у Каносу и краљевог путовања преко Алпа. Сам догађај у Каноси преноси се у литератури на сличан начин са мање или више детаља који поближе описују сам догађај, дајући му мање или више важности. Углавном, у Каноси је дошло до сусрета између папе Григорија VII и краља Хенриха IV, гдје је краљ молио папу да га ослободи осуда донесених на римском сабору. Детаљнији описи догађаја говоре да је краљ три дана стајао босоног на хладноћи испред замка у Каноси, потпуно понижен тражећи ослобођење од осуде.⁶⁰³ Том приликом у Каноси осим папе Григорија, краља Хенриха и грофице Матилде, у чијем замку су се налазили, био присутан и Хуго, настојатељ Клинија, који је био кум краља Хенриха.⁶⁰⁴ Папа Григорије у таквој ситуацији, у којој је вјероватно био и под утицајем присутних у Каноси, није имао никаквих аргумената којима би одбио да ослободи краља Хенриха осуде са римског сабора и не прихвати његово покајање. Ута Ренате Блументал преноси да осуду краља Хенриха првобитно нико од племића у Њемачкој није доводио у питање, тако да овакав развој ситуације сигурно није био по њиховој вољи.⁶⁰⁵ Насупрот томе, постоје различита мишљења о детаљима који ближе говоре о условима под којима је папа Григорије ослободио краља Хенриха саборске осуде. Једну чињеницу сви држе као неспорну, а то је да је након краљевог покајања у Каноси, папа допустио да краљ Хенрих буде ослобођен одлуке о екскомуникацији и приступи Светој Тајни Причешћа.⁶⁰⁶ Размимоилажења у литератури се појављују по питању потврде Хенриховог краљевског достојанства од стране

⁶⁰² Mathew, *The Life*, 108.

⁶⁰³ Tierney, *The crisis*, 54.

⁶⁰⁴ Robinson, *The papal reform*, 327.

⁶⁰⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 122.

⁶⁰⁶ Sortain, *Hildebrand*, 116.

папе. Та размимоилажења се појављују на основу различитих тумачења карактера папске осуде краља Хенриха и папине одлуке о његовом помиловању и производ су различитих ставова и мишљења по питању прерогатива папске власти. Јан Робинсон сматра да је питање враћања краљевског достојанства том приликом одложено до даљег, односно да о томе није ни било говора тада.⁶⁰⁷ Он на тај начин преноси мишљење и став реформиста на челу са папом Григоријем VII, који нису допуштали да се ни на какав начин доведе у питање ауторитет папске катедре по питању избора и потврде световних владара. Са друге стране, они који су тврдили да је сам чин поновног примања краља у црквену заједницу уствари и потврда враћања на владарски престо сврставају се у ред са онима који су сматрали да римски папа нема овлаштења у постављању и свргавању световних владара. Једини проблем који су видјели био је у томе што су сматрали да један хришћански владар не смије себи допустити да као владар хришћанске државе буде изопштен из Цркве. То је по њима једина релација на основу које је римски папа могао евентуално утицати на световну власт једне хришћанске државе. Различити ставови који су се у овом случају појавили по питању папског утицаја на световне послове нису били сасвим једноставни. Разлог томе је у мноштву утицаја и интереса који су се на том питању испреплетали. О самим последицама екскомуникације по њемачке поданике и њихову имовину говорили смо раније, а то је вјероватно био један од важнијих узрока за потпуни заокрет политике краља Хенриха IV према папи. Осим тога, постоји још неколико аргумената који говоре у прилог чињеници да је папа Григорије VII имао резервисан став по питању расправе о враћању краља Хенриха IV на владарски престо. Један од аргумената нам преноси Агнес Каванаух, која сматра да је папа одлагао одлуку о враћању краља Хенриха на престо јер је очекивао да ће након враћања краља у црквену заједницу, само племство и народ прогласити краља Хенриха легитимним владарем.⁶⁰⁸ Питање краљевог враћања на престо није било једно од многих које је зависило само од природе папине осуде над њим и различитих тумачења исте. Оно је у многоме зависило од папиног односа са њемачким племством и њихових

⁶⁰⁷ Robinson, *The papal reform*, 328.

⁶⁰⁸ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 83.

договора прије одлуке о свргавању краља Хенриха. Брајан Тирни говори да је екскомуникација краља Хенриха и његово свргавање од стране папе Григорија производ договора између њемачких племића и папе, који су по сваку цијену хтјели да бирају новог краља.⁶⁰⁹ Папа Григорије је након краљевог покајања у Каноси сматрао да се треба сачекати са избором новог краља, што значи да је очекивао да ће Хенрих поново доћи на владарски престо. Истовремено је желио да због његовог договора са њемачким племством изостане његова лична одлука по том питању, што значи да је жеља папе Григорија била да повратак Хенриха на владарски престо буде производ воље племства, а на основу његове одлуке о враћању краља у црквену заједницу. То се најбоље може видјети у писму које је папа Григорије VII упутио њемачком племству након догађаја у Каноси. У том писму папа јасно Хенриха IV назива краљем, иако одлука о његовом свргавању са владарског престола није била укинута.⁶¹⁰ Папа Григорије VII је имао индиректну улогу у даљем развоју сукоба између краља Хенриха IV и њемачког племства које је разочарано изостанком папине подршке њиховој идеји, мимо папине воље прогласило Рудолфа Швапског за новог краља.⁶¹¹ Рудолф је изабран на сабору у Форцхајму у марту 1077. године, на којем су се окупили сви представници њемачког племства. Иако је сабор сазван са намјером да се суди краљу Хенриху IV, он није био присутан. Одлука о његовом свргавању и проглашењу новог краља је донесена без њега, а у присуству двојице папских легата.⁶¹² Упркос суздржаном ставу папе Григорија VII, он ништа није препуштао случају. Присутни легати су приликом избора у Форцхајму инсистирали да се нови краљ одрекне права наслеђа круне и да гарантује канонски избор епископа искључиво од стране папе.⁶¹³ Иако је за све тражено добио потврду, папа Григорије није у

⁶⁰⁹ Tierney, *The crisis*, 54.

⁶¹⁰ Inasmuch as for love of justice ye assumed common cause and danger with us in the struggle of Christian warfare, we have taken care to indicate to you, beloved, with sincere affection, how the king, humbled to penance, obtained the pardon of absolution and how the whole affair has progressed since his entry into Italy. Cf. Henderson, *Select historical documents*, 385.

⁶¹¹ Tierney, *The crisis*, 54.

⁶¹² Tout, *The Empire*, 132.

⁶¹³ Stephens, *Hildebrand*, 136.

потпуности стао на страну њемачког племства и напустио позицију коју је у Каноси осигурао у односу на Хенриха IV. Сукоби који су избили након тога су прерасли у прави грађански рат, за који су и једна и друга страна сматрала да је узрокован неодлучном политиком папе Григорија VII према њемачком краљевству. Постоји мишљење да је папа након тога, вјероватно под утиском личне одговорности за насталу ситуацију, неколико година покушавао у својству посредника помоћи да се превазиђе раздор између Хенриха IV и племства које је подржавало Рудолфа Швапског.⁶¹⁴ То мишљење је настало захваљујући писмима папе Григорија VII упућеним Рудолфу Швапском и племству које га је подржавало.⁶¹⁵ У тим писмима папа изражава бригу због тренутног политичког стања у Њемачкој, али је у њима тешко наћи детаље који би са сигурношћу могли дефинисати његова писма као помирљива. Самим тим, присуство и улогу папе Григорија VII у вријеме њиховог сукоба нико не може довести у питање, али се природа његове улоге у рјешавању тог сукоба у историјској литератури различито тумачи. У вези са тим остаје недоречено да ли је улога папе Григорија VII у сукобу између саксонског племства и краља Хенриха IV, била улога посредника или је била у складу са папином теоријом о односу према световној власти. Повод за недореченост јесте мишљење које износи Карл Лајсер, а према коме је улога папе Григорија VII у превазилажењу сукоба између саксонског племства и Хенриха IV била у складу са његовим дотадашњим увјерењем.⁶¹⁶ Он тврди да улога папе Григорија није могла бити посредничка већ искључиво судијска, пошто се посреднички приступ никако није уклапао у слику улоге папе у функционисању световне власти коју је створио сам папа Григорије VII.

Након покајања у Каноси, краљ Хенрих IV је сматрао да је његово ослобађање од осуде подразумјевало и враћање прерогатива краљевске власти. Такво разумјевање папине одлуке је било узроковано папиним односом према њему. Папа Григорије се према Хенриху након покајања у Каноси у свему односио као према краљу. Са друге стране, на основу става краља Хенриха прије

⁶¹⁴ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 155.

⁶¹⁵ Deferuntur enim mihi iam sepius legations H. cum per proprios nuncios tum per cognates et aliarum terrarum principes et affines, modo omnem oboedientiam promittendo. Cf. Cowdrey, *The Epistolae vagantes*, 70.

⁶¹⁶ Leyser, *Gregory VII and the Saxons*, 233-235.

међусобних осуда потпуно је разумљиво да краљ није сматрао за потребно да од папе прими потврду краљевског достојанства. Такав став је био у складу са краљевим увјерењем да је папа Григорије својом осудом покушао да му одузме нешто што није било у домену његове власти. Самим тим, Хенрихово мишљење се сводило на то да није било потребно да се доноси посебна одлука о враћању краљевске власти. Ситуација која је направила велики проблем краљу Хенриху приликом доказивања њему оспораваног права на круну након примања у црквену заједницу јесте његов став који је изнио приликом покајања у Каноси. Ута Ренате Блументал нам преноси да је краљ Хенрих приликом покајања признао одлуке сабора на којима је осуђен, а према којима папа има право свргавања и постављања световних владара.⁶¹⁷ Блументал сматра да је краљ то учинио у афекту борбе за опстанак, али без обзира на то, такав став га је довео у веома незавидну ситуацију. Осим негативних последица по краља, тиме је циљ реформи, који је био утемељен на принципу јединства и једнакости световне и духовне власти, у потпуности нарушен и од стране папе Григорија и краља Хенриха. У питању регулисања односа између световне и духовне власти у оквиру црквених реформи у XI вијеку, веома је важно препознати обострану одговорност у нарушавању основних принципа самих црквених реформи. Посебно зато што се улога папе Григорија VII у настанку и развоју борбе за власт у Њемачкој у одређеној литератури покушава умањити, а његов утицај занемарити.⁶¹⁸ Агнес Каванаух додатно оправдање за улогу папе Григорија у настанку сукоба види у различитом поимању структуре друштва у римској свијести и свијести њемачког народа. Она даље наводи да не постоји ниједан примјер мјешања папе Григорија у световне послове,⁶¹⁹ заборављајући притом да је свргавање и постављање владара примјер најдубљег мјешања у световне послове. Папа Григорије јесте заузео један умјеренији став након избора Рудолфа Швапског и сукоба између њега и краља Хенриха, али то никако не може умањити његову ранију улогу у развоју тог сукоба, као и његове искључиво

⁶¹⁷ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 123.

⁶¹⁸ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 83.

⁶¹⁹ Исто, 122.

политичке циљеве. Хуберт Једин је један од историчара који сматра да папу Григорија нису руководиле политичке намјере.⁶²⁰ На основу свих догађаја који су претходили сукобу између краља Хенриха и њемачког племства јасно да се то може односити само на вријеме након њиховог сукоба, пошто је до тада папа испунио већи дио свог искључиво политичког циља. Опредјељеност папе Григорија за останак краља Хенриха на њемачком престолу након покајања у Каноси јасно показује да се папа борио за световну власт у Њемачкој. Политичка ситуација у Њемачкој је након његовог тријумфа над Хенрихом била потпуно у његовим рукама и нипошто му није ишло у прилог да уједињено њемачко племство изабере новог краља. У том случају, папа Григорије VII би морао поново ступити у борбу за власт са новим краљем и племством које га је подржавало. Иако су постојале одређене релације између папе Григорија VII и њемачког племства, папа није могао знати са сигурношћу да би они прихватили његову идеју папске улоге у функционисању световне власти. Представници саксонског племства су се у обраћању папи Григорију VII за помоћ позивали на саборске документе о екскомуникацији Хенриха IV. Наводећи одлуке сабора они су подсјећали папу да су само поступали по његовим одлукама да као хришћани нису у обавези да служе Хенриху IV.⁶²¹ На основу тога су тражили да потврди њихов избор новог краља. Иако је то могао бити довољан наговјештај оданости и послушности, папи Григорију то није било довољно да потврди избор новог краља. Све претходно речено о сукобу између папе Григорија VII и краља Хенриха IV јасно говори да је тај сукоб био много више од личног сукоба. Посматрајући издвојено догађаје прије и послје покајања у Каноси, као и сам догађај у Каноси из овакве перспективе, можемо видјети колики је значај све то заједно имало за политику папе Григорија VII. Да је тај догађај био искључиво политички потез, свједочи и Фредерик Гедикс.⁶²² Он преноси и допуњава анализу догађаја у Каноси од стране Пола Хорвица, који уобичајено објашњење догађаја у Каноси у историјској литератури сматра погрешном интерпретацијом догађаја. Не

⁶²⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 430.

⁶²¹ Robinson, *Pope Gregory VII*, 727.

⁶²² Gedicks, *True lies*, 141.

доведећи у сумњу стварно одигравање догађаја, он сматра да се од тог догађаја ствара мит који има за циљ да овај историјски тренутак прикаже као кључни за ослобађање Цркве од утицаја државе.⁶²³ Кључни доказ за то, према Гедиксу је у томе што се нагласак ставља на потврђивање историјске тачности самог догађаја, а не на прилике које су до њега довеле, као и прилике које су након Каносе услиједиле. Ако се узме у обзир да је папа Григорије VII у то вријеме био владар централне Италије са апсолутно световним прерогативима власти, онда је сукоб између њега и краља Хенриха IV уствари сукоб између двојице световних владара. Према томе, борба папе Григорија VII није била борба за ослобађање Цркве од световне власти, већ искључиво борба за власт. Гедикс у томе осим тренутне борбе за власт види и постојање жеље да се папској катедри обезбједи утицај на световну власт и убудуће. У прилог томе иде и чињеница да приликом покајања у Каноси није ни било конкретног спомињања лаичке инвеституре, већ се говорило о краљевом обавезивању да убудуће неће стварати папи никакве препреке у његовом раду.⁶²⁴ Папа Григорије VII је након догађаја у Каноси, упркос сукобу између њемачког племства и краља Хенриха IV у одређеној мјери био задовољан насталом ситуацијом. То задовољство је произишло из краљевог обећања да ће поштовати папине захтјеве по питању лаичке инвеституре и симоније. Попустање краља Хенриха IV по том питању, као и по питању међусобног свргавања је било само краткотрајни израз немоћи. Хенрихово повлачење је трајало онолико колико је трајало његово увјерење да не смије да се сукоби са папом, пошто је након Каносе његов основни циљ био да задржи краљевски престо, а сукоб са папом Григоријем једини извор опасности по круну.⁶²⁵ Убрзо се у поступцима краља Хенриха показало да је његово мишљење остало непромјењено. Епископе који су били екскомуницирани није уклонио и није престао са инвеституром нових епископа без папиног знања.⁶²⁶ Самим тим се испоставило да је мишљење које износи Ута Ренате Блументал о њемачком

⁶²³ Исто

⁶²⁴ Mathew, *The Life*, 108.

⁶²⁵ Bowden, *The Life II*, 198.

⁶²⁶ Robinson, *Pope Gregory VII*, 724.

епископату као камену спотицања у спровођењу реформских идеја у Њемачкој, ипак дјелимично истинито.⁶²⁷ Упркос различитим тумачењима ставова папе Григорија и краља Хенриха након догађаја у Каноси, значај самог догађаја за развој теорије папе Григорија о односу световне и духовне власти није суштински промјењен. У том смислу, догађај у Каноси је дефинитивно био преседан који је папској власти донекле обезбједио легитимитет за остваривање сличних права у односу на световну власт у будућности.

О периоду након Каносе па све до следећег заштравања односа између папе Григорија и краља Хенриха нема много детаља у историјској литератури. Углавном се подаци на које се наилази односе на папину неодлучност по питању признавања Рудолфа Швапског. Развој њиховог односа је текао тако да је папа на основу поступака краља Хенриха остао без могућности избора, те је у марту 1080. године поново екскомуницирао Хенриха IV.⁶²⁸ Томе је претходила битка код Флархајма у којој је Хенрих поражен, што је папи Григорију био довољан знак да је то можда најбољи моменат за потврду избора Рудолфа Швапског за краља. Након потврде Рудолфа од стране папе, Хенрих је узвратио избором Виберта из Равене за антипапу под именом Климент III,⁶²⁹ чиме је почео полувијековни период антипапа. Такав коначни исход односа између папе Григорија VII и краља Хенриха IV је утицао на то да се њихово вријеме сматра изузетком у једном периоду војне и политичке стабилности која је владала.⁶³⁰

3. 4. Савез папе Григорија VII са Норманима

Како бисмо у најјаснијем свијетлу приказали идеје папе Григорија VII о односу између духовне и световне власти, битно је обратити пажњу на природу његовог односа са норманским владарима и војсковођама. Та релација заједно са

⁶²⁷ Blumenthal, *Reform*, 77.

⁶²⁸ Tout, *The Empire*, 133.

⁶²⁹ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 156.

⁶³⁰ Cowdrey, *The Peace and the Truce*

раније изнесеном детаљном анализом односа између папе Григорија VII и краља Хенриха IV, даје потпунију слику идеја папе Григорија и њихових специфичности које су се појавиле у оквиру црквених реформи XI вијека.

Појава норманског утицаја на спровођење идеја папе Григорија VII се везује са почетком њиховог присуства на Апенинском полуострву у одређеном историјском тренутку. Осим тога, битан моменат за пораст њиховог утицаја јесте и развој догађаја везаних за губитак политичке и војне подршке коју је папска катедра имала од стране њемачког двора. Кључни догађаји који су утицали на јачање важности улоге Нормана у реформском покрету одиграли су се у првих пет година понтификата папе Григорија VII. У том периоду су сви папини потези били политичке природе са циљем учвршћивања контроле папске катедре над световном влашћу. Истовремено, из истог разлога није изненађујућа отвореност папе Григорија у тражењу нових савезника, посебно зато што ниједан од његових постојећих савезника у смислу војне подршке није у потпуности пратио његове политичке и црквено–реформске поступке.⁶³¹ Параметри које је папа Григорије VII поставио у тражењу нових политичких сарадника били су елемент због којег је било веома мало истомишљеника који би из тих побуда започели сарадњу са њим. Једини циљ било каквог савеза са папском катедром у сваком случају је био јачање политичког утицаја папске катедре тамо гдје је тај утицај био недовољан за спровођење реформских идеја.

Прва појава Нормана на простору Апенинског полуострва се везује за прву половину XI вијека, у вријеме понтификата папе Бенедикта VIII.⁶³² Тада су Нормани дошли у својству плаћеника да помогну војни поход ломбардијског племства против Грка, након чега су на посједима које су заузврат добили основали град Аверсу. У току прве половине XI вијека су још у неколико наврата учествовали у разним сукобима, у којима су се веома често као савезници налазили час на једној час на другој страни. Иако су 1050. године положили заклетву папи Лаву IX којом су се обавезали да ће бити одани папској катедри и

⁶³¹ Bowden, *The Life II*, 283.

⁶³² Tout, *The Empire*, 105.

њемачкој круни,⁶³³ убрзо су постали савезници Византије захваљујући обостраним интересима. То савезништво их је истовремено довело у сукоб и са папском катедром и њемачком круном. Наиме, они су у својим походима спроводили терор и пљачкали заузете посједе, у тим походима су заузели и црквене посједе у Јужној Италији, чиме су угрозили свој однос са папском катедром. Такав њихов потез је највјероватније био подстакнут подршком од стране Византије, пошто је Византија признала Нормане као владаре Јужне Италије док је са друге стране папа своја права над територијом Јужне Италије утврђивао на основу одлуке краља Хенриха III из 1053. године, којом је предао тај исти простор на управу папској катедри. Према Емону Дафију, дискутабилно је питање папске власти над Јужном Италијом која је одувijek била под византијском влашћу. Он сматра да се папска катедра у случају норманског утицаја руководила само једном жељом, а то је смањење византијског утицаја над тим просторима.⁶³⁴ Након битке која је услиједила приликом похода папе Лава IX у којем је намјеравао да утврди своју власт над посједима на која је полагао право, папа је са војском њемачке круне која га је пратила поражен и приморан да призна норманску власт над посједима у Јужној Италији.⁶³⁵ У периоду од неколико година након пораза папе Лава IX, Нормани су додатно учврстили власт над задобијеним посједима у Апулији и Калабрији. Фредерик Таут сматра да је након првобитног напретка и утврђивања норманске власти у Апулији и Калабрији дошло до кризе власти услијед неповољног развоја односа унутар норманског племства.⁶³⁶ Такво стање је натјерало норманске вође да зарад очувања власти над задобијеним областима потраже помоћ од стране донедавних противника. Са друге стране, папска катедра се услијед губитка власти у околини Рима након сукоба са антипапом Бенедиктом X, нашла у ситуацији да тражи додатну војну подршку.⁶³⁷ Овај тренутак је веома битан за историју односа између

⁶³³ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 408.

⁶³⁴ Duffy, *Sveci i grešnici*, 93.

⁶³⁵ Tout, *The Empire*, 108.

⁶³⁶ Исто, 114.

⁶³⁷ У љето 1059. године, Ричард из Аверсе је положио заклетву вјерности папи Николи II. Cf. Jedin, *Velika povijest Crkve*, 407.

световне и духовне власти, пошто се тада по први пут на пољу односа папске катедре и Нормана на историјској сцени појављује Хилдебранд. Хуберт Једин сматра да је допринос расположењу за тражење савезника на обје стране дала политичка криза у којој су се нашли и Нормани и папска катедра.⁶³⁸ Иако је потреба за једним оваквим савезом у том тренутку несумњиво била обострана, Једин највеће заслуге за склапање тог савеза приписује Хилдебранду и његовом политичком умијећу. Тој теорији највише иде у прилог чињеница да је норманско племство приликом склапања савеза пристало да њихов однос са папском катедром по свим карактеристикама буде вазални.⁶³⁹ Осим војне подршке папских подухвата у ширењу политичког утицаја, пристали су и да плаћају редован годишњи износ папској катедри на име добијеног права власти над својим посједима. Ако обратимо пажњу на каснији развој идеја папе Григорија VII, однос који је произишао из савеза папе Николе II и Нормана, највише подсјећа на његово поимање односа између световне и духовне власти. Улога световних власти у управљању државом по Хилдебрандовој теорији се манифестовала убрзо након склапања споразума. Обавезе које је војвода Ричард од Капуе преузео на себе споразумом са папском катедром он је одмах испунио. Војвода Ричард је покренуо брзу војну интервенцију против племства које је подржавало антипапу у околини Рима, заробио је антипапу Бенедикта и предао га папи Николи II као заробљеника.⁶⁴⁰ Папа Никола II је захваљујући овој интервенцији Нормана успио да у потпуности поврати раније изгубљени политички утицај у Риму. Осим тога, са таквом јаком војном подршком смањена је могућност за било какво евентуално супротстављање папској катедри у будућности. То се односило не само на остваривање политичких циљева папске катедре, већ и на јачање њеног духовног утицаја. Одмах је под норманском заштитом настављена борба за спровођење реформских идеја, првенствено по питању николаитизма, али и права самосталног

⁶³⁸ Исто

⁶³⁹ Пристао је да управља посједима као папски вазал и да плаћа утврђени годишњи износ папској катедри. Cf. Tout, *The Empire*, 115.

⁶⁴⁰ Kelly and Walsh, *Dictionary of Popes*, 151.

избора папе од стране кардиналског колегијума.⁶⁴¹ Брајан Тирни преноси текст заклетве Роберта Вискарда након склапања савеза, у којем се осим дефинисања услова избора папе налази један много важнији детаљ. Он се односи на право власти римске катедре над свим црквама и њиховим посједима на територији која јој је повјерена.⁶⁴² Пошто је тај простор до тада био под јурисдикцијом цариградског патријарха, такав потез се не може тумачити као политички већ је то у потпуности питање ширења духовног утицаја папске катедре. Тиме је у потпуности испуњен један од Хилдебрандових идеала по питању улоге световних владара у животу државе, а то је заштита интереса папске катедре.

Норманском заштитом папске катедре сви су били на добитку, како Нормани који су добили потврду своје власти од стране врховног духовног ауторитета, тако и папска катедра која је добила војну подршку за спровођење реформских идеја. Користи од склапања овог савеза имао је и Хилдебранд лично, чији је углед у реформским круговима захваљујући његовој улози у склапању савеза, несумњиво растао. То је истовремено значило и јачање његовог утицаја на папску катедру. Арнолд Метју преноси да је савез папске катедре са Норманима био посао којим је у потпуности руководио Хилдебранд, пошто се његова сфера дјеловања у организацији папске катедре односила на политичке односе папске катедре.⁶⁴³ Метју сматра да је управо Хилдебрандова улога у склапању овог савеза и учврстила његов положај у вођењу политичких односа папске катедре и тиме одредила карактер његовог каснијег рада на пољу црквених реформи. Са друге стране, исход догађаја у којима је папа предао посједе у Јужној Италији Норманима, на њемачком двору је створио негативно расположење према папи, пошто је тиме призната норманска власт над територијом која није била у папским рукама, већ је право над њом дато папској катедри од стране њемачког двора.⁶⁴⁴ Однос са Норманима у наредном периоду, све до избора Хилдебранда за

⁶⁴¹ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 46.

⁶⁴² I will put all churches in my lordship and their possessions under your power and I will defend them as one faithful to the Roman church. Cf. Tierney, *The crisis*, 44.

⁶⁴³ Mathew, *The Life*, 21.

⁶⁴⁴ Maxwell-Stuart, *Chronicle*, 87.

папу, био је под његовим утицајем. Стање односа између папске катедре и Нормана са једне, и папске катедре са њемачким двором са друге стране, најбоље говори о поводу папске катедре за склапање таквих савеза. Основна потреба папске катедре у том тренутку је била добијање војне помоћи за спровођење реформи. С обзиром на постојање истих интересних сфера и Нормана и њемачке круне, потпуно је логично да нису могли постојати добри односи папске катедре на обје стране у исто вријеме. Како у вријеме понтификата Николе II, тако и у вријеме папе Александра II, норманска помоћ је коришћена у свакој прилици, што њима није представљало велики проблем с обзиром на многе војне успјехе и проширење својих територија које је услиједило захваљујући сарадњи са папском катедром.⁶⁴⁵ Стање вазалног односа Нормана у односу на папску катедру трајало је до самог почетка понтификата папе Григорија VII. Један од првих политичких потеза убрзо након доласка на папску катедру папе Григорија VII било је путовање на југ Италије ради сусрета са Робертом Вискардом. У том путовању, као и изостанку Вискарда са церемоније устоличења папе Григорија VII у Риму, Џон Бауден види знак одступања норманских владара од дотадашњег вазалног односа према папској катедри.⁶⁴⁶ Он сматра да је узрок томе јачање и учвршћивање норманске власти на територији којом су управљали, због чега су сматрали да им је потчињени положај у односу на папску катедру неприличан. Разлог за путовање папе Григорија у Јужну Италију може се видјети и у правилу које је било на снази још од склапања савеза између папске катедре и Нормана, а према којем је сваки новоизабрани папа потврђивао норманску власт у Јужној Италији. Ута Ренате Блументал преноси да су односи између Нормана и папске катедре још од самог склапања савеза били нарушени и да је у већини случајева до размимоилажења долазило због изостанка заштите папских посједа од стране Нормана.⁶⁴⁷ Веома често су папски посједи били угрожени и од самих Нормана. Они су имали веома важну улогу у рјешавању неколико спорова у историји папске катедре и редовно су испуњавали све друге вазалне обавезе према папској

⁶⁴⁵ Mathew, *The Life*, 39.

⁶⁴⁶ Bowden, *The Life I*, 358.

⁶⁴⁷ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 84.

катедри. Роберт Вискард је приликом путовања папе Григорија у Јужну Италију обећао потпуну подршку папској катедри, али су његови поступци били далеко од његових обећања. Захваљујући свему томе, на почетку понтификата Григорија VII дошло је до потпуног размимоилажења између папске катедре и Роберта Вискарда.⁶⁴⁸ Како се не би десило да папска катедра остане у том тренутку потпуно без војне подршке, свјестан јачања Роберта Вискарда, папа Григорије VII је истовремено учврстио везе са осталим норманским племићима, на првом мјесту са Ричардом од Капуе.⁶⁴⁹ Они су том приликом положили заклетву вјерности папској катедри, а папа Григорије VII је са друге стране инсистирао да се норманско племство по угледу на раније склопљен савез у вријеме папе Лава IX, обавезе на вјерност и њемачком краљу.⁶⁵⁰ Хуберт Једин у том поступку види намјеру папе Григорија да вазалски однос норманског племства у односу на папску катедру добије своје правне оквире, с обзиром на поријекло папског ауторитета над простором Јужне Италије. Поред тога, папа Григорије VII је постојеће услове заклетве норманског племства проширио једним условним додатком у тексту заклетве. Наиме, папа је у дијелу текста потврде вазалне власти Норманима, додао могућност да се такав његов избор односа према њима не намеће и будућем папи, већ да му је то остављено као избор.⁶⁵¹ Јан Робинсон сматра да је папа Григорије VII тај додатак тексту којим оставља простор наследнику папске катедре да прихвати његову потврду вазалне власти само уколико то жели, написао искључиво како би оправдао свој поступак екскомуникације Роберта Вискарда, што би значило да се није оглушио о раније савезе између Вискарда и својих претходника на папској катедри. Пошто је екскомуникација Роберта Вискарда услиједила искључиво због његовог заузимања папских посједа, што је разлог искључиво политичке природе, јасно је да се папа Григорије VII у том случају руководио својим ставом о односу световне и духовне власти. Додатна потврда тога је у чињеници да је убрзо затим

⁶⁴⁸ Robertus Guiscardus, dux Apuliae et Calabriae et Siciliae, et omnes eius fautores excommunicator et anathematizantur. Cf. *Regesta*, 603.

⁶⁴⁹ Stephens, *Hildebrand*, 94.

⁶⁵⁰ Jedin, *Velika povijest Crkve*, 408.

⁶⁵¹ Robinson, *The Papacy*, 371.

склопио нови савез са остатком норманског племства у Јужној Италији. Ни тај савез није дуго трајао, пошто се Ричард од Капуе већ 1077. године поново придружио Вискарду у његовим успјешним војним походима.⁶⁵²

Савези који су склапани у неколико наврата са Норманима под Хилдебрандовим утицајем имали су циљ да то буде први прави примјер вазалног односа једног световног владара према папској катедри. То је посебно видљиво након појаве идеја папе Григорија VII о односу световне и духовне власти изнесених у документу *Dictatus papae*. Природа односа између норманских владара и римског папе као духовног ауторитета у очима папе Григорија VII је била таква да је за њега кључна ријеч која описује однос између њих била покорност.⁶⁵³ Након пропалог савеза са Норманима и потом низа неуспјеха у стварању вазалног односа њемачког двора на челу са Хенрихом IV и све очигледнијег раскорака у односу са саксонским племством и Рудолфом Швапским, папа Григорије VII је покушао да задржи правац својих политичких идеја опет уз помоћ Нормана. Један од првих случајева политике заокрета папе Григорија VII у односу на Нормане након екскомуникације Вискарда десио се у вријеме сукоба између Рудолфа Швапског и Хенриха IV. Тада је папа Григорије уз посредовање Дезидеријуса, настојатеља Монте Касина, тражио од Роберта Вискарда да помогне Рудолфу у борби против Хенриха IV. Вилијам Стивенс заступа мишљење да је том приликом папа понудио Вискарду царску круну Рима,⁶⁵⁴ што је с обзиром на опредјељење Вискарда да се бори за византијски престо мало вјероватно. Повод за његову борбу за византијски престо је био у личним везама са свргнутим царем Михајлом, чији је син био ожењен ћерком Роберта Вискарда. Осим тога, Марвин Винсент преноси да је византијски цар Алексије по наговору Хенриха IV намјерно увлачио Вискарда у сукоб око византијског престола, како би Хенрих IV несметано могао да се обрачуна са папом Григоријем без уплитања Нормана.⁶⁵⁵ Приликом склапања и последњег

⁶⁵² Bowden, *The Life II*, 219.

⁶⁵³ *Per veram obedientiam*. Cf. Robinson, *Pope Gregory VII*, 741.

⁶⁵⁴ Stephens, *Hildebrand*, 145.

⁶⁵⁵ Vincent, *The Age of Hildebrand*, 109.

савеза између папе Григорија VII и Нормана, развој политичких утицаја је био такав да је постојао обострани интерес за такав савез.⁶⁵⁶ Нормани су морали да траже савезнике због приближавања византијског и њемачког двора, а папа Григорије VII услијед неповољног положаја након сукоба са краљем Хенрихом IV. Без обзира на то што је у периоду од пет година прије тога три пута екскомуницирао Роберта Вискарда, папа је 1080. године примио његову заклетву вјерности.⁶⁵⁷ Није му сметало ни то што Вискард у заклетви није нагласио своју вазалну титулу, вјероватно због тога што је прихватио папин додаток који говори о условном признавању норманске власти од сваког будућег папе. Без обзира чиме је узроковано, ово њихово приближавање је било почетак мира између Нормана и папске катедре које је трајало педесет година. Све прилике које су кроз историју окарактерисале однос између Нормана и папске катедре су оставиле велики печат на каснији развој догађаја на простору Јужне Италије и положај Нормана у њој у односу на папску катедру.⁶⁵⁸ Без обзира што након смрти папе Григорија VII и Роберта Вискарда, између папства и Нормана није настављен однос потпуно по угледу на њихов последњи савез, његов утицај се не може занемарити.

Веза папе Григорија VII са Норманима је обиљежила и сам крај његовог понтификата и живота. Своју последњу борбу папа Григорије VII је водио у савезу са Норманима. Вискардову одлуку да стане у одбрану папске катедре је покренуо поход Хенриха IV на Рим. Он је знао, да уколико Хенрих освоји Рим, неће оставити на миру ни Јужну Италију коју је сматрао својим посједом. Краљ Хенрих IV је успио освојити Рим захваљујући изостанку подршке римског племства папи Григорију VII, који је уточиште нашао у Анђеоској тврђави. Након освајања Рима устоличен је антипапа Климент а Хенрих IV крунисан за римског императора. Како би заштитио своје посједе и уједно спасио и папу Григорија VII, Роберт Вискард је напао и освојио Рим који је том приликом претрпио велику штету, више од пљачке и терора Вискардове војске него од борбе. Иако је

⁶⁵⁶ Stephens, *Hildebrand*, 148.

⁶⁵⁷ Robinson, *The Papacy*, 372.

⁶⁵⁸ Sears, *The Contest*, 785.

захваљујући Вискарду папа Григорије VII ослобођен из заточеништва у Анђелској тврђави, због чега су и његови противници напустили Рим, није се могао дуго задржати у Риму, опет захваљујући Роберту Вискарду. Римско племство је у толикој мјери било огорчено на поступке Вискардове војске да су и он и папа Григорије VII морали напустити Рим. То је за обојицу био последњи одлазак из Рима. Савезништво папе Григорија VII са Норманима је од самог почетка имало своје успоне и падове. Последњи савез између њих није прекинут појавом нових интереса као у претходним случајевима, али је обојици донио неприлике, стога се у њему најбоље може видјети природа њиховог цјелокупног односа.

3. 5. Димитрије Звонимир и Потврда земаљске власти папе Григорија VII

Осим односа папе Григорија VII са Норманима, још једна појава у историји папства у XI вијеку одмах на први поглед ставља посебан акценат на природу црквених реформи којима је руководио папа Григорије VII. Период понтификата Григорија VII од првог дана је био испуњен превирањима на многим пољима, углавном по питању спровођења црквених реформи. Поред тога, видјели смо да је борба са њемачким двором и осталим европским владарским кућама по питању прерогатива папске власти ипак преузела доминантну улогу у животу и раду папске катедре у том периоду. Иако су та реформска збивања узроковала далекосежне последице и самим тим су на првом мјесту по важности у историји папских реформи, ипак за тему односа световне и духовне власти у оквиру Григоријанских реформи важно мјесто заузима и питање односа папе Григорија VII и Димитрија Звонимира, краља Хрватске и Далмације.⁶⁵⁹

Димитрије Звонимир је био један од хрватских владара из друге половине XI вијека о чијем се поријеклу не зна много. Први пут се спомиње 1070. године као један од сувладара, највјероватније у неким областима у Славонији, гдје је владао као зет угарског краља Беле I.⁶⁶⁰ Почетак његове владавине као

⁶⁵⁹ Поповић, Ј., *Оштра II*, 71.

⁶⁶⁰ Šišić, *Pregled*, 125.

краља Хрватске и Далмације везује се управо за вријеме понтификата папе Григорија VII и његов директни утицај. Како су прилике око спровођења реформи на том простору биле нестабилне, а један од основних узрока нестабилности је било питање коришћења словенског језика у богослужењу, рјешавање те политичке кризе је папа Григорије VII сматрао својим задатком. Фердо Шишић преноси да је кончина владавине Димитријевог претходника на мјесту хрватског краља, Славца, била под директним утицајем папске катедре.⁶⁶¹ Осим што је под утицајем папске катедре изгубио подршку свих области у краљевству, по папиној наредби је заробљен и свргнут са престола уз војну интервенцију папиних норманских савезника. Уочи повлачења тог потеза, папа Григорије VII је од данског краља Свена тражио да му пошаље једног од својих синова како би га крунисао за владара једне побуњене области. Папа је највјероватније сматрао да ће дански краљ уз позитиван одговор сам обезбједити и одлазак непослушног краља са престола. Пошто се дански краљ Свен није одазвао на папин позив, папа Григорије VII је постизање свог циља препустио својим норманским савезницима. Након тога је одлучио да ништа не предаје случају и да се побрине да његове идеје буду у потпуности спроведене. Пошто је уједначавање богослужења било један од битних реформских елемената, могуће је да је то био повод за почетак дјеловања папе Григорија VII на том простору. Међутим, неуспјех у спровођењу реформских идеја и одбијање краља Славца да прихвати основне одредбе Григоријанских реформи постали су главни узрок реакције папске катедре. Да би се настала ситуација превазишла, папа је 1074. године у неколико наврата слао свог легата, архиепископа Церарда, да сагледа прилике и обавијести папу о могућности да се сазове црквени сабор у Сплиту.⁶⁶² Претходно су били створени сви услови да се сабор несметано сазове и одржи пошто је након свргавања краља Славца, папа утврдио своју власт у свим приморским градовима уз помоћ Нормана. Циљ одржавања сабора је био обнављање ранијих саборских одлука којима се осигуравало спровођење основних реформских идеја. Поред одлуке о укидању словенског богослужења чије спровођење није било успјешно, све остале

⁶⁶¹ Исто, 127.

⁶⁶² Koščak, *Gregorio VII e la Croazia*, 258.

одлуке које се тичу симоније, николаитизма и лаичке инвеституре су углавном поштоване. Одлуке су потврђиване како би се остварио континуитет реформског рада из ранијег периода, чиме би се поново успоставио папски ауторитет који је нарушен услед непоштовања одлука о забрани словенског богослужења. Сабор се осим искључиво реформским питањима бавио и питањем организовања унутарцрквеног живота, као што је територијална расподјела епархија, што је у погледу ширења и јачања папског утицаја исто тако имало реформски карактер. У сваком случају, све што је у том периоду спровођено од стране папске катедре имало је везе са јачањем папског утицаја, чак и забрана употребе словенског језика у богослужењу. Мада се веома често забране употребе словенског језика од стране папске катедре тумаче на разне начине уз потребу да се оправдају или рационализују.⁶⁶³ Најчешће се као разлог за забрану словенског језика у богослужењу наводи брига папске катедре да се хрватски народ сачува од евентуалног кривовјерја које би могло да настане услед ширења словенских текстова који су писани од стране источних богословских писаца. У контексту Хилдебрандових идеја о ширењу утицаја папске катедре то може бити дјелимично тачно, али је коначни циљ опет на крају јачање утицаја папске катедре, а ни у ком случају нека врста бриге за духовну добробит једног народа.

Хилдебрандово схватање односа световне и духовне власти у реформским круговима је било познато још од понтификата папе Николе II, када је склопљен савез између Нормана и папске катедре.⁶⁶⁴ Самим тим, настојања папе Григорија VII и спровођење таквог погледа на однос световне и духовне власти у случају Димитрија Звонимира нису изненађујући. Избор Димитрија Звонимира за краља Хрватске и Далмације је у потпуности производ подршке папске катедре и по том питању се не може наћи ниједан аргумент који би говорио супротно од тога. За његов избор заслужна је чињеница да је подржавао реформске идеје папске

⁶⁶³ Pape su na tužbe Latinaša stali ograničavati uporabu slavenskog bogoslužja jedino s toga, što su se pobjerali za pravovjerje hrvatskog naroda. Providnost je tu borbu mudro obratila na dvostruku korist Hrvata: po latinskom bogoslužju bio je hrvatski narod diobnikom zapadne kulture i uljudbe, po slavenskom bogoslužju stvarao je sebi svoju posebnu narodnu prosvjetu i razvijao narodnu svijest. Cf. Kocijanić, *Pape i hrvatski narod*, 23.

⁶⁶⁴ Поповић, Ј., *Оцита II*, 71.

катедре. Иако постоје различита тумачења његове подршке реформистима,⁶⁶⁵ у којима се његова подршка у једном дијелу тумачи као доктринарна у духовном сегменту, а у другом искључиво као вазалска потчињеност папском ауторитету, у њој не треба тражити никакав посебан значај осим оног декларативног који му је обезбједио подршку за добијање краљевске круне. Томе у прилог иде и оно што преноси Јурај Коларић када каже да је подршка Димитрија Звонимира григоријанским реформама почетна тачка подршке папе Григорија VII његовом избору.⁶⁶⁶ Папина подршка се манифестовала слањем легата Гебизона како би се у папино име обавила потврда Звонимировог избора и крунисање. Коларић у том папином потезу види ништа мање од легитимног државно–правног акта. Са друге стране, Звонимиров став према папи је осим подршке реформама, потврђен његовом заклетвом вјерности у којој се у опширном тексту обавезује да ће испуњавати све одредбе односа које су у потпуности у складу са оним што је до тада папа Григорије VII сматрао исправним положајем световних владара.⁶⁶⁷ Крунисање је обављено у цркви Светог Петра у Солину, па с тим у вези један дио литературе наводи да је крунисање обављено у јесен 1076. године, док у већем дијелу литературе преовладава податак да се то ипак догодило у јесен 1075. године.⁶⁶⁸ Више пажње од самог датума овог догађаја привлачи различито тумачење прилика око самог избора и крунисања и њиховог значења у питању самосталности владавине Димитрија Звонимира. Јурај Коларић описује церемонију избора и крунисања као догађај који је у потпуности обављен у складу са церемонијалним правилима Римског царства, са нагласком да се таква правила

⁶⁶⁵ Дрезга износи двије различите тврдње једног исторг аутора. Поређење је направио на основу излагања Ферда Шишића, који у хрватском тексту своје студије о историји Хрвата тврди да је однос Димитрија Звонимира према папи Григорију VII био искључиво духовне природе, а у њемачком тексту исте студије износи теорију да је Димитрије Звонимир био папин вазал. Cf. Drezga, *Grgur VII i Dmitar Zvonimir*, 542.

⁶⁶⁶ Kolarić, *Pape i hrvatski narod*, 12.

⁶⁶⁷ *Budući da služiti Bogu znači isto što i kraljevati, prepuštam se i predajem umjesto blaženom Petru i gospodinu našem papi Grguru i njegovim nasljednicima na apostolskoj stolici, u tvoje ruke (gospodine Gebizone). Ovo vazalstvo učvršćujem zakletvom: ja, ponavljam, Demetrije koji se zovem i Zvonimir, po milosti božjoj i darom apostolske stolice kralja, bit ću od ovog časa unaprijed vazal sv.Petra i svog gospodara pape Grgura i njegovih zakonito izabranih nasljednika.* Cf. Milivončić, *Pape i Hrvati*, 168.

⁶⁶⁸ Drezga, *Grgur VII i Dmitar Zvonimir*, 531.

још увијек користе у Византији.⁶⁶⁹ То значи да је потврда земаљске власти од стране папског легата и крунисање обављено тек након избора од стране народа и клира. Тиме се добија легитимитет избора независног од папске катедре, а сам документ заклетве Димитрија Звонимира папи Григорију VII се банализује као необавезан производ времена и историјских прилика. Још се веома често нагласак ставља на духовни карактер краљеве заклетве, тако да се она представља као потврда духовне оданости римском папи.⁶⁷⁰ Та тврдња не може бити тачна с обзиром на чињеницу да је потврда папе хрватском краљу садржавала искључиво симболе световне власти, који не могу имати никакве везе само са духовним ауторитетом римског папе. Осим тога, нагласком на протоколу крунисања као у Византијском царству се покушава доказати да се у случају Димитрија Звонимира ради о потпуно самосталној, а не вазалној власти. У сличном правцу догађаје у вези са избором и крунисањем описује и Фердо Шишић. Он управо у детаљу избора од стране народа види доказ владарске самосталности Димитрија Звонимира.⁶⁷¹ Иако у оквиру исте констатације говори да се заклетва краља папи може сматрати искључиво као однос духовне природе, ипак у истом тексту сам потврђује да је њихов однос једна врста политичког савеза. С обзиром да је у ставу папе Григорија VII видљив идентичан став по питању односа световне и духовне власти као и у вријеме склапања савеза са Норманима, потпуно је јасно да је његов однос према Димитрију Звонимиру саставни дио једног општег става. Чињеница да је папа прије избора и и крунисања Звонимира, краљевску круну нудио и данском принцу, такође говори у прилог теорији да је он имао циљ да спроведе вазалну власт у Хрватској и Далмацији. Поред тога, и у самом организовању сабора на којем је изабран Димитрије Звонимир такође се може видјети типичан примјер вазалног односа. Како би се другачије могао схватити однос папе према једном владару када је због непоштовања папине воље по питању богослужбеног језика претходни краљ свргнут и након тога сазван сабор ради избора новог краља? Јан Робинсон даје објашњење ове релације у случају Димитрија Звонимира. Он истиче да иако Димитрије Звонимир није полагао

⁶⁶⁹ Kolarić, *Pape i hrvatski narod*, 13.

⁶⁷⁰ Šišić, *Pregled*, 130.

⁶⁷¹ Исто

никакво наследно право на престо Хрватске и Далмације, то за папу Григорија VII није представљало препреку да га сматра подобним за краљевску службу само на основу чињенице да је подржао његову борбу против словенског богослужења.⁶⁷² Иако Фердо Шишић и Јурај Коларић, као и већина хрватских историчара одлучно одбијају поставити знак једнакости између односа папе Григорија VII и Нормана са једне и папе Григорија VII и Димитрија Звонимира са друге стране, већина историјских чињеница говори у прилог томе да су и један и други случај типични примјери вазалног односа. С тим у вези, Јевсевије Поповић без икаквог простора за сумњу о крунисању Димитрија Звонимира говори као о наставку вазалске политике папе Григорија VII према Норманима.⁶⁷³ Слично мишљење има и Вилијам Бауден који сматра да је у примању вазалске круне из руку папе Григорија VII сам краљ Димитрије Звонимир видио само прилику да прошири и учврсти своју власт.⁶⁷⁴ Тиме је јасно потврђено да је однос папе Григорија VII према свим световним владарима био исти, са јасно израженом жељом да њихов положај у односу на папску катедру буде вазални. Разлика је прављена само у оним случајевима у којима моћнији владари нису пристајали на ту врсту односа са папском катедром. У осталим случајевима, па самим тим и у случају Димитрија Звонимира, владарски положај у односу на папску катедру је био управо онакав каквим га је сам Димитрије Звонимир назвао у тексту своје заклетве папи Григорију VII.⁶⁷⁵ Он се том заклетвом обавезао да ће као вазал који је примио власт из руку папе Григорија VII увијек признавати за господара и њега и његове наследнике. Један такође веома важан детаљ овог односа се тиче финансија папске катедре. Пошто је економски фактор у спровођењу црквених реформи за папу Григорија VII био од велике важности,⁶⁷⁶ њега је обезбјеђивао уз помоћ вазалних уговора на основу којих је осигуравао и спровођење реформи и њихово

⁶⁷² Robinson, *The Papacy*, 314.

⁶⁷³ Поповић, Ј., *Onuma II*, 71.

⁶⁷⁴ Bowden, *The Life II*, 219.

⁶⁷⁵ Milivončić, *Pape i Hrvati*, 169.

⁶⁷⁶ Gilchrist, *Economic policy of Gregory VII*, 413.

даље финансирање. Папска катедра је од установљавања оваквих савеза остваривала велике приходе, углавном на начин који је бивао дефинисан документима заклетве вазалних владара. Јан Робинсон преноси да се између осталих и Димитрије Звонимира као вазал папске катедре обавезао плаћати истој редовни годишњи износ.⁶⁷⁷

У свим тим елементима доминантан је карактер једног типичног вазалног односа, тако да упорна настојања хрватских историчара да наведене обавезе краља Димитрија Звонимира према папској катедри банализују, остају потпуно неутемељена. Да је карактерисање спровођења Григоријанских реформи на простору Хрватске и Далмације као искључиво духовних тенденција, као што то наглашава Фрањо Шањек,⁶⁷⁸ непотпуно и неутемељено, свједочи још један веома битан детаљ. Он се односи на питање византијске власти на простору Далмације. Упркос наглашавању у историјској литератури код хрватских историчара да су између Византије и папске катедре у то вријеме постојали коректни односи,⁶⁷⁹ потези папе Григорија VII у вези са уздизањем Димитрија Звонимира на краљевски престо Далмације не потврђују то увјерење. Ако сагледамо потпуни однос папске катедре према вазалима, тако што ћемо посматрати заједно успостављање вазалне власти Нормана у Јужној Италији и успостављање вазалне власти Димитрија Звонимира у Далмацији, јасно је да је то директан удар на простор византијског војног и политичког утицаја.⁶⁸⁰ Питање потврде земаљске власти Димитрија Звонимира над Хрватском и Далмацијом од стране папе Григорија VII је уско повезано са питањем хрватске државности. На томе инсистирају хрватски историчари, стављајући државно–правну афирмацију Хрватске на темељ признања световне власти Димитрија Звонимира од стране папе Григорија VII.⁶⁸¹ Питање је у коликој мјери тај поступак папске катедре може бити основа за афирмацију неке државе у правном погледу? Символи земаљске власти које је Звонимир примио од папског легата истовремено су

⁶⁷⁷ Robinson, *The Papacy*, 274.

⁶⁷⁸ Šanjek, *Uloga Papinstva*, 14.

⁶⁷⁹ Šišić, *Pregled*, 129.

⁶⁸⁰ Živković, *Pape i Hrvati*, 28.

⁶⁸¹ Kolarić, *Pape i hrvatski narod*, 12.

најбољи доказ и вазалног односа према папској катедри, као и самог поријекла његове власти над поменутиим територијама. На основу тога је потпуно јасно да је Димитрије Звонимир примивши симболе световне власти од папског легата, власт примио из папиних руку. Истовремено папа је као и у случају са Норманима у Јужној Италији, предао право на управљање територијама које су биле под византијским утицајем. То значи да је својим вазалима предао власт над територијом којом ни сам није управљао. У том контексту је тврдња Силвија Томашевића, да је у примању потврде земаљске власти од стране папе Григорија VII највећи доказ владарског суверенитета, у потпуности апсурдна.⁶⁸² Тај апсурд је вишеструк, прво због тога што се суверенитет не може заснивати на добијању световне власти из било чијих руку, а друго зато што је власт дата Димитрију Звонимиру од стране папе Григорија VII који је над том територијом није ни имао у правом смислу те ријечи. Напослетку, суверенитет не може постојати уколико постоје обавезе проистекле из неког правног акта које потврђују потпуну зависност у погледу спровођења световне власти. Поред тога што је Димитрије Звонимир своју владавину започео добијањем потврде земаљске власти, он ни након тога није могао одржати добијену власт без подршке папске катедре. То се најбоље видјело у догађајима из 1079. године, када је приликом пријетњи истарског кнеза Вецелина, који је био савезник њемачке круне, а који је пријетио да заузме области под управом Димитрија Звонимира, папа Григорије VII веома оштро реаговао и стао у заштиту свога вазала.⁶⁸³ Та папина реакција је за Димитрија Звонимира значила опстанак на престолу, али истовремено и обавезу учешћа у походима Нормана против Византије и Венеције.⁶⁸⁴ Управо се у томе најбоље види оно што је према Херберту Каудрију био јасно изражен циљ политике папе Григорија VII према хрватском краљу. Каудри сматра да

⁶⁸² Tomašević, *Pape kroz povijest*, 112.

⁶⁸³ *Wezelino militia, fidei suo, imperat, ut contra (Suinimirum) regem, in Dalmatia apostolic auctoritate constitutum, ferre arma desinat. Cf. Regesta*, 633.

⁶⁸⁴ Kocijanić, *Pape i hrvatski narod*, 508.

потврђивање световне власти Димитрија Звонимира није било ништа друго до један корак у јачању утицаја папске катедре на штету Византије.⁶⁸⁵

Димитрије Звонимир је надживио папу Григорија VII, али последице савеза склопљеног између њих двојице су утицале и на сам крај живота хрватског краља. Прије уздизања Димитрија Звонимира на краљевски престо и његове отворене помоћи папској катедри у борби против словенског богослужења, међу хрватским племством је постојала велика подвојеност. Многи племићи су подржавали словенско богослужење и због тога нису хтјели подржати реформе папе Григорија VII. Подјељеност племства по питању богослужбеног језика је била производ судара њихових тежњи да припадају западној цивилизацији иако су словенски народ. Та подјељеност је трајала и током Звонимирове владавине по многим питањима. Због тога не чуди да је та подјељеност могла довести и до прилика и околности у којима је наводно и скончао Димитрије Звонимир 1089. године. Димитрије Звонимир је на основу свог обећања папи био дужан да учествује у крсташком походу. Да би испунио своју обавезу он је сазвао сабор у Книнском пољу са намјером да окупи војску за тај поход, због чега је наишао на противљење међу племством и народом, које је резултирало његовим погубљењем од стране сопствених поданика.⁶⁸⁶ Ако је постојала подјељеност по једном питању као што је очување богослужбеног језика, није немогуће да је реакција по питању учешћа Хрвата у крсташким ратовима могла довести до још већег заоштравања те подјељености. Разлог за сукоб је био довољно озбиљан да главни заговорник једне од страна у том сукобу може изгубити живот. Без обзира што не негирају постојање подјељености међу племством, с том теоријом се не слаже један број хрватских историчара, те изражавају сумњу у истинитост наведених догађаја који су довели до смрти Димитрија Звонимира.⁶⁸⁷ Повод за такво убјеђење је највјероватније то што се таквим развојем догађаја у односу папе Григорија VII и краља Димитрија Звонимира види негативно дејство папиног утицаја. Томе у прилог иде и тврдња Фрање Шањека који износи

⁶⁸⁵ Cowdrey, *Pope Gregory and the liturgy*, 79.

⁶⁸⁶ Šišić, *Pregled*, 132.

⁶⁸⁷ Milić, *Pape*, 132.

мишљење да су григоријанске реформе промјениле друштвену слику Европе, посебно на просторима гдје су се развијале националне цркве као што је то био случај са Хрватском.⁶⁸⁸ Политичко дјеловање папе Григорија VII је у много случајева стварало раздор између европских владара, док је у случају његовог односа за краљем Димитријем Звонимиром постојећи раздор унутар једног народа под његовим утицајем још више продубљен.

3. 6. Правац реформи папе Григорија VII

У односу на почетак црквених реформи половином XI вијека, правац реформи у вријеме понтификата папе Григорија VII је доживио својеврстан заокрет. Исто важи и за вријеме понтификата двојице његових претходника, Николе II и Александра II, када је као монах Хилдебранд заузимао важно мјесто у животу и раду папске катедре. Почетак црквених реформи се везује за настојање римских папа да укину лаички утицај, симонију и николаитизам. Иако су првобитни реформски потези спровођени искључиво уз помоћ њемачког краља Хенриха III, основа реформи се и даље односила на смањење лаичког утицаја у попуњавању црквених положаја. Управо смрћу краља Хенриха III долази до велике промјене на пољу односа световне и духовне власти. У периоду од неколико година од краљеве смрти па до избора папе Николе II на пољу реформи се у потпуности искристалисала улога личности која ће својим радом на пољу црквених реформи обиљежити другу половину XI вијека и оставити неизбрисив траг у развоју односа између Цркве и државе у будућности.

Почетни циљ црквених реформи у првој половини XI вијека је до појаве Хилдебранда у одређеној мјери и остварен. Уз помоћ ауторитета световних власти појава симоније је губила на интензитету међу свештенством свих степена. Идеја борбе против николаитизма је све чешће наилазила на повољан одазив и прихваћање. Логично је да је борбу против лаичке инвеституре било најтеже спроводити с обзиром на ниво укључености њемачког двора у спровођење

⁶⁸⁸ Šanjek, *La reforme Gregorienne*, 245.

реформи. Носиоци црквених реформи су били задовољни и са таквим развојем ситуације, с обзиром на то да је интензитет лаичке инвеституре добио извјестан оквир у ком се инвеститура одвијала, уз све мање случајева стихијског и неконтролисаног коришћења црквених положаја у политичке и приватне сврхе. Један од основних услова за задржавање црквених реформи половином XI вијека на том нивоу је постигнут захваљујући чињеници да је постојао различит приступ њихових носилаца. Наиме, кардинал Хумберт и Петар Дамијани као носиоци црквених реформи са подједнаким ауторитетом и утицајем имали су различите ставове по питању циља реформи, посебно оног дијела реформи који је проистекао из борбе против лаичке инвеституре, а тицао се односа између духовних и световних власти.⁶⁸⁹ Петар Дамијани се залагао за установљење хармоније између папске и државне власти,⁶⁹⁰ док је кардинал Хумберт заговарао апсолутну доминацију папске власти над државном. На самом почетком јачања Хилдебрандовога утицаја на развој идеја црквених реформи који је започео у вријеме папе Николе II, а посебно од почетка његовог понтификата као папе Григорија VII, реформе добијају један потпуно нови карактер у односу на претходни период. Тај нови карактер реформи се препознаје у основним проблемима који се обрађују у папским документима који се тичу црквених реформи, као и у самим догађајима који се везују за спровођење црквених реформи. Тај период карактерише како све више отворених сукоба, тако исто и све више склопљених савеза са различитим световним владарима. Колико год да одређени историчари⁶⁹¹ не придају важности документу *Dictatus papae*, његова појава на пољу историје односа Цркве и државе је од великог значаја и даје много јаснију слику поимања тог односа од стране папе Григорија VII. Сам почетак понтификата папе Григорија VII је већ давао назнаке свог посебног карактера захваљујући догађајима који су директно претходили доласку Хилдебранда на папску катедру, а који су имали везе са њим самим. То се прије свега односи на утицај који је имао на папе Николу II и Александра II, а који се у великој мјери

⁶⁸⁹ Whitney, *Peter Damiani and Humbert*, 237.

⁶⁹⁰ Blum, *The monitor*, 465.

⁶⁹¹ Šanjek, *Uloga Papinstva*, 13.

манифестовао кроз њихове одлуке које се тичу смањења лаичког утицаја на попуњавање црквених положаја. Са јачањем Хилдебрандовог утицаја у реформским круговима јачала је и идеја коју је осим њега заступао и кардинал Хумберт,⁶⁹² према којој државну власт у потпуности треба потчинити папској власти, што значи да је приликом доласка на папску катедру Хилдебранд већ имао развијену идеју о односу световне и духовне власти која са првобитним реформским идејама није имала ништа заједничко. Пошто су реформе у вријеме папе Григорија VII биле производ искључиво његових идеја, оне су изгубиле много од свог првобитног умјереног карактера који је био производ различитих ставова и мишљења по питању односа папске и државне власти. Карактер реформи и самим тим и понтификата папе Григорија VII је био све више политички. Крестон Рени сматра да је овај папа у реформским потезима који су се искључиво односили на црквена питања имао доста умјеренији став у односу на потезе који су се односили на политичку улогу папске катедре.⁶⁹³ Он у томе види највећи доказ који поткрепљује теорију да је за папу Григорија VII политички елемент реформи био важнији од оног духовног. Томе у прилог иде и чињеница да је папа Григорије VII сматрао да је извор сваког зла за Цркву у лаичкој инвеститури.⁶⁹⁴ Једино у коначној перспективи догађаја можемо разумјети који је разлог за такав став. Његова првобитна борба против лаичке инвеституре није била усмјерена према ослобођењу од лаичког утицаја, већ је од самог почетка била усмјерена према потчињењу државне власти под папску власт. Отуда и таква оштрина у ставу по питању борбе против лаичке инвеституре. У моменту када је краљ Хенрих IV подржао борбу против симоније и николаитизма, папа Григорије VII није крио своје одушевљење.⁶⁹⁵ Истовремено му није одговарало краљево уплитање у постављање епископа, иако су сва три питања подједнако ствар унутрашњег живота Цркве а учешће краља у њима примјер непожељног лаичког утицаја. Папа Григорије VII је лаичку инвеституру одвајао од остала два елемента

⁶⁹² Ullman, *Cardinal Humbert*, 118.

⁶⁹³ Rennie, *Weapons of Reform*, 343.

⁶⁹⁴ Bowden, *The Life II*, 48.

⁶⁹⁵ Исто, 68.

реформи, позивајући се на учење Отаца,⁶⁹⁶ чиме је покушао оправдати очигледну намјеру да световну власт искористи као инструмент уз помоћ којег би он сам спроводио апсолутну световну и духовну власт. То га је навело да утицај на тај сегмент живота Цркве настоји сачувати као искључиво право папске катедре.

Почетна недореченост или евентуално неразумјевање између папе Григорија VII и краља Хенриха IV око тога која власт је подређена којој, након догађаја у Каноси су потпуно разријешени. Разлог који је довео до сукоба између световне и духовне власти је очигледан, али постоје различита увјерења о томе на чијој страни је одговорност за његов настанак.⁶⁹⁷ Развој реформских идеја указује на то да је догађај у Каноси био само кулминација свих од раније неправилних поимања прерогатива државне и касније папске власти, стога нипошто не може бити говора о искључивој одговорности краља Хенриха IV, као што тврди Вилмот–Бакстон.⁶⁹⁸ Да се којим случајем папа Григорије VII задржао на тражењу права на очување прерогатива искључиво духовне власти, могли бисмо говорити о његовој мањој одговорности у односу на краља Хенриха IV. Међутим, када видимо да су од стране папе Григорија VII постојали велики напори да папску власт устроји тако да се у већини њених елемената наглашава њен двоструки карактер, онда је потпуно јасно да не може бити говора о искључивој одговорности краља Хенриха IV. Ти напори су се између осталог огледали и у креирању протокола папских церемонија, у којима се кроз сам поредак наглашавао световни карактер власти. Осим самог поретка церемонијалних протокола, увођење у употребу папске митре и осталих владарских инсигнија је такође показатељ империјализације папске власти.⁶⁹⁹ Повод за појаву и развој политичког ауторитета папства Јан Робинсон види у самом почетку покретања црквених реформи, када су реформисти схвативши да неће успјети у спровођењу реформи одлучили да затраже помоћ световних власти.⁷⁰⁰ Он сматра да је развој

⁶⁹⁶ Ladner, *Two Gregorian letters*, 230.

⁶⁹⁷ Wilmot-Buxton, *The story of Hildebrand*, 69.

⁶⁹⁸ Исто

⁶⁹⁹ Robinson, *The Papacy*, 23.

⁷⁰⁰ Исто, 296.

ситуације приликом уплитања световних власти, чији интезитет није задовољио реформисте, узроковао да они сами преузму световну власт како би спровођење реформи довели до краја. Раније изнесени ставови папе Григорија VII по питању односа световне и духовне власти показују да та теорија нема утемељења.

У сваком случају, правац црквених реформи у вријеме папе Григорија VII је био такав да је у првих пет година понтификата направљен потпуни преокрет у политичкој мисли римске курије. Иако је по питању односа између папства и царства, захваљујући буђењу теорије папе Геласија на почетку реформи у XI вијеку, постојала идеја о премоћи духовне над световном влашћу, ипак су реформски напори папе Григорија VII одвели тај однос изван Геласијеве теорије „о двије власти“. Видјели смо да теорија папе Геласија говори о истом поријеклу световне и духовне власти, као и о претежнијој улози духовних ауторитета у домостроју људског спасења. Међутим, папа Григорије VII је у оквиру својих реформских напора дошао до таквог односа између световне и духовне власти, да се такав однос више не може посматрати у оквиру Геласијеве теорије односа између папства и царства. Почетне реформске идеје, како из претходног периода, тако и са самог почетка понтификата Григорија VII су и биле у складу са оним што је заговарао папа Геласије, али је већи дио понтификата Григорија VII обиљежен стварањем једног потпуно новог система односа између световне и духовне власти. Без обзира на то што је међу поштоваоцима Григоријанских реформи постојала углавном позитивна оцјена његових ставова, ни они сами нису могли заобићи чињеницу да је папин очигледан циљ био успостава папске власти световног карактера над световним владарима.⁷⁰¹ Папа Григорије VII је био први који је покушао да успостави такву врсту односа папске катедре према световним владарима. Иако папа Григорије VII није успио у потпуности потчинити папској власти световне владаре, али не можемо рећи да григоријанске реформе нису имале успјеха у неколико елемената. Захваљујући реформама обезбјеђен је самосталан избор папе и епископа без уплитања световних владара, као и право папе да потврђује избор новог владара.⁷⁰² Ставови папе Григорија VII по питању

⁷⁰¹ Sortain, *Hildebrand*, 103.

⁷⁰² Sears, *The Contest*, 785.

односа световне и духовне власти су у великој мјери утицали на даљи развој тог односа, остаје нам само да видимо на који начин.

4. УТИЦАЈ СТАВОВА ПАПЕ ГРИГОРИЈА VII НА ДАЉИ РАЗВОЈ ОДНОСА СВЕТОВНЕ И ДУХОВНЕ ВЛАСТИ У ХРИШЋАНСКОМ СВИЈЕТУ

На основу развоја догађаја пред крај живота папе Григорија VII⁷⁰³ може се донијети својеврстан закључак да је успјех Григоријанских реформи у одређеној историјској литератури веома често под знаком питања. Додатне одговоре на то питање можемо добити ако саме реформе разложимо на неколико елемената и погледамо какав је био њихов појединачни успјех. Истина је да су различити елементи реформи сваки својим интензитетом другачије утицали на живот Цркве. Неки су имали више а неки мање утицаја, али ни у једном случају се не може рећи да су због успјеха или неуспјеха одређеног елемента реформи саме реформе биле потпуни успјех или тотални промашај. Прије свега, основа на којој су утемељене теорије о неуспјеху реформи јесте чињеница да је папин директни противник у спровођењу реформи, краљ Хенрих IV, надживио свог ривала и на владарском престолу остао до краја свога живота. Разлог из којег се то сматра основом неуспјеха реформи јесте у томе што је борба за одлазак краља Хенриха IV са њемачког владарског престола била једна од највећих преокупација у реформским напорима папе Григорија VII. Истовремено, начин на који је папа Григорије VII напустио свој престони град, напуштен од свих својих најближих сарадника,⁷⁰⁴ постао је најјачи додатни аргумент који иде у прилог теорији о неуспјеху Григоријанских реформи. Са друге стране, успјех реформи се најбоље може видјети уколико обратимо пажњу на стање појединих детаља црквеног живота прије покретања реформи и након смрти папе Григорија VII. Стога, успјех реформи се најчешће аргументује чињеницом да су реформисти успјели да обезбједе самосталан избор папе и епископа, као и право да папе потврђују избор световних владара.⁷⁰⁵ За обје теорије постоје неоспорне чињенице и ова почетна

⁷⁰³ To righteousness he gave a life of toil so painful that he prayed “the poor Jesus, through whom are all things and who rules all, to stretch forth His hand” and free him from his misery. Until the end in exile he wrought his task. Cf. Whitney, *Hildebrandine Essays*, 58.

⁷⁰⁴ Исто, 93.

анализа ће помоћи да осим вредновања аргумената који карактеришу успјех односно неуспјех реформи, препознамо и прави карактер самих реформи.

Реформска борба која је започета још у првој половини XI вијека вођена је са циљем искорјењивања три веома раширене негативне појаве у животу Цркве. Симонија, николаитизам и лаичка инвестирања су потресли Цркву на Западу из темеља и папску катедру довели до таквог губитка достојанства какав никада није био забиљежен у историји папства. Пошто су реформе започете са јасним циљем, према њему су били усмјерени сви напори реформиста од почетка понтификата папе Лава IX па до смрти папе Григорија VII. С тим у вези, Херберт Каудри сматра да је Хилдебранд још прије свог понтификата припремио све услове, осигурао подршку у војном и правном смислу, како би могао несметано ширити папски ауторитет и јачати папску власт када за то дође вријеме.⁷⁰⁶ Самим тим, успјех реформи и њиховог носиоца у њима се може оцјенити једино ако се стање по питању симоније, николаитизма и лачке инвестирања након његове смрти, упореди са истим прије почетка реформи. С обзиром да су реформе спровођене различитим интензитетом и у различитим историјским околностима, једино што је заједничко за реформе у свим периодима јесте присуство Хилдебрандових идеја у њима. Та реформска константа је варијала једино у зависности од количине отпора реформама у појединачним случајевима и најбоље се огледала у специфичном тумачењу јединства реформских елемената. То значи да су николаитизам, симонија и лаичка инвестирања, свака појава на свој начин, нарушавали нормалан живот Цркве, па је самим тим и реформска борба са сваком од њих имала своју посебну улогу у успостављању нормалног живота Цркве. Хилдебранд је заслужан што су реформски покрети усмјерени против сваке од ове три појаве добиле заједнички циљ и улогу у спровођењу једне идеје која је за реформски покрет била кључна. Да би у коначници остварио додатно јачање утицаја над световним владарима, Хилдебранд је манипулисао реформама тако што је зависно од потребе подржавао спровођење појединачних реформских борби против симоније, николаитизма и лаичке инвестирања.

⁷⁰⁵ Sears, *The Contest*, 785.

⁷⁰⁶ Cowdrey, *Bishopric of Central Italy*, 63.

Ставови папе Григорија VII доживљавали су своју примјену на оним географским подручјима која су у духовном погледу била повезана са папском катедром. На простору црквених дијецеза које су територијално припадале римској катедри и које су биле у близини Рима, није било много отпора према реформама које је проводио папа Григорије VII.⁷⁰⁷ Самим тим, папино интересовање је било више окренуто ка територијама које су на други начин биле у вези са папском катедром. Повезаност са папском катедром је углавном била производ историјског стања граница Римског царства на основу којих је римски папа у историји и остваривао свој духовни ауторитет. Чињеница да ти простори више нису били у оквиру једне државе као што је то било у вријеме када су поједини народи примали хришћанство, за папу Григорија VII није била препрека која би га спријечила у покушају да ојача папски ауторитет над њима. Он је право да на тим просторима прошири ауторитет папске катедре заснивао на некадашњој припадности тих територија Римском царству, што значи да су уједно биле и предметом Константиновог дара.⁷⁰⁸ Један од примјера који то најбоље потврђује јесте управо и однос папе Григорија VII према појединим народима и њиховим владарима који су у вријеме његовог понтификата били ван граница Италије, али који су у духовном погледу и даље били саставни дио папске катедре. На првом мјесту по томе је свакако његов однос према њемачкој круни, који је по интензитету односа краљевског двора и папске катедре свакако био у центру реформских збивања у XI вијеку. У том контексту је било потпуно природно да постоји тако интензиван однос између папске катедре и њемачког двора, будући да су се њемачки владари сматрали легитимним наследником царске круне великог Римског царства. Из истог разлога се на реформској сцени у XI вијеку као покретач реформи и појавио њемачки краљ Хенрих III, а не неки други европски владар тога времена. Сматрао је да је као наследник царске круне Римског царства најпозванији да води бригу о реду и поретку Цркве која се нашла у стању духовне и моралне декаденције. Осим што је спроводио своје идеје у односу на световну власт њемачког краљевства, папа Григорије VII тражио је простор за свој утицај и на крајњим границама некадашњег Римског царства. Гвин Оубри преноси на који

⁷⁰⁷ Исто, 53.

⁷⁰⁸ Исто, 58.

је то начин и у коликој мјери папа Григорије VII спроводио реформске идеје у Ирској.⁷⁰⁹ С тим у вези, он јасно износи да је папа Григорије VII територију Ирске сматрао саставним дијелом духовног простора папске катедре. Поред Ирске, предмет интересовања у циљу спровођења реформи за њега била је и Енглеска. Папа Григорије VII је попут Ирске и Енглеско краљевство сматрао периферним дијелом латинског хришћанског простора. Херберт Каудри папино реформско дјеловање на простору Енглеске оцјењује као искључиво политичко, уз наглашавање да су у односу на карактер реформи у другим случајевима, реформски захтјеви према Енглеском краљевству били далеко умјеренији.⁷¹⁰ Умјереност ставова папе Григорија VII можемо видјети и у случају потврђивања избора епископа у Африци од стране нехришћанских владара,⁷¹¹ гдје папа ни не покушава да се позива на искључивост свога права за именовање епископа, с обзиром да се ради о владару за кога са сигурношћу зна да не постоји шанса да га потчини својој власти. Још једна удаљена територија је била предмет интересовања папе Григорија VII у циљу спровођења реформских идеја. За разлику од Ирске и Енглеске, које су упркос великој удаљености ипак биле познате папској катедри у погледу организације црквеног живота, простор Скандинавије је у том погледу био потпуна новина. Ништа од почетних параметара који би помогли у установљавању црквене организације није било познато папској катедри. Захваљујући томе, почетна тачка која је била предмет интересовања папе Григорија VII у спровођењу идеја црквених реформи се односила на остваривање контакта са владарским породицама.⁷¹² За што успјешније спровођење реформских идеја било је важно установити да ли постоји било каква основа на којој би се могло успјешно радити на ширењу реформских идеја. То се прије свега односило на питање у коликој мјери су истине хришћанске вјере биле важне за њихов начин живота. На основу тога, папа Григорије VII је могао процјенити да ли ће њих саме, а тако и њихове посједе

⁷⁰⁹ Gwynn, *Gregory VII and the irish church*, 116.

⁷¹⁰ Cowdrey, *Anglo-Norman*, 92.

⁷¹¹ Curry, *Liberality of Pope Gregory VII*, 87.

⁷¹² Cowdrey, *The Gregorian reform*, 343.

успјети да потчини римској катедри. Колико год то у контексту спровођења црквених реформи у другим случајевима изгледало неодређено, овај папин напор у спровођењу реформских идеја је за њега био од велике важности. Склапањем савеза са скандинавским народима и њиховим стављањем под вјерски и политички утицај римске катедре, папа Григорије VII је желио да направи контрабаланс у односу на њемачке и француске владаре, које је са тешкоћом приводио под власт папске катедре. Руковођен истим намјерама као у односу према скандинавским народима, папа Григорије VII се појавио у сличној улози и у односу према Саксонцима. Према Карлу Лејзеру, основни повод за папино посредовање у спору између краља Хенриха IV и Саксонаца била је папина намјера да се наметне као врховни ауторитет над свим световним владарима.⁷¹³ Карактер улоге врховног ауторитета требало је да се огледа у динамици његовог учешћа у вођењу власти, а која би зависила од интензитета његовог утицаја у многим сегментима власти. Широки спектар овлашћења врховног ауторитета власти према папи Григорију VII је видљив у примјеру папиног односа према мађарском краљу Шоломону.⁷¹⁴ Папа Григорије VII је сматрао да је Мађарска због историјског континуитета односа из времена краља Иштвана, без сумње у посједу Римске катедре.⁷¹⁵ То његово поимање власти, као што је био случај и са скандинавским народима, првенствено се односило на питање имовине и посједа мађарских краљева. Валтер Улман тврди да је папа Григорије VII сматрао да је световни владар у случају вазалне власти према папској катедри само чувар имовине Светог Петра (tutor).⁷¹⁶ Из такве релације је произишло да је владар дужан да располаже са имовином онако како је то по вољи папске катедре. У случају да то не буде чинио тако, папа може владарски престо повјерити неком другом који ће на том мјесту управљати имовином Светог Петра на начин који ће бити у складу са папином вољом. Осим тога, постојао је још један разлог за

⁷¹³ Leyser, *Gregory VII and the Saxons*, 235.

⁷¹⁴ Ullman, *A note*, 131.

⁷¹⁵ Salomonem, regem Hungarorum, qui ab (Heinrico) rege Theutonicorum regnum in beneficium acceperit, reprehendit. Hungariae regnum "Romanae ecclesiae proprium esse, a rege Stephano olim b. Petro oblatum." *Regesta*, 608.

⁷¹⁶ Ullman, *A note*, 131.

папину заинтересованост за Мађарску. Џејмс Свини сматра да је за папу Григорија VII однос према Мађарској имао гео–стратешки значај због њеног граничног положаја према Истоку.⁷¹⁷ Ово нису били појединачни случајеви, већ дио једног утврђеног принципа којим се папа Григорије VII у оквиру наметања вазалне власти често руководио према световним владарима, како наводи Јан Робинсон.⁷¹⁸ Напори папе Григорија VII јесу у највећој мјери били усмјерени на простор некадашњег Западног римског царства, али папина жеља за јачањем папске власти није познавала границе. Један од примјера је и његова намјера да присаједини папској катедри јерменске монофизите. Иако се као повод за тај папин корак наводи његова жеља за усклађивањем обреда ради уједињења, Кристон Рени наводи да су папини напори били усмјерени да дјелују на све сегменте друштва, у чему види и политичко дјеловање.⁷¹⁹ Колики је био утицај политичких идеја папе Григорија VII видимо из чињенице да је интересовање папске катедре у односу на Јермене трајало још 250 година након његове смрти. Ово у сваком случају није био једини примјер коришћења мјера литургијске реформе у сврху јачања политичког утицаја папске катедре. Дуготрајност утицаја папе Григорија VII, осим у случају са Јерменима, може наћи и на простору Балканског полуострва. Радослав Грујић тврди да се у поступању наследника Григорија VII на папској катедри, који су ширили њен утицај на Балкану уз помоћ војне силе и световне власти, може препознати јасан утицај идеја које је заговарао папа Григорије VII.⁷²⁰ То је видљиво захваљујући постојању истог циља као и у другој половини XI вијека, а то је остваривање потпуне папске власти над територијама које су биле предмет ширења папског утицаја.

Без обзира на мноштво очигледних примјера заинтересованости папе Григорија VII искључиво за политички утицај и материјално јачање папске катедре, Ута Ренате Блументал указује на један детаљ који се тиче његовог труда да учењем Цркве оправда свој утицај на функционисање световне власти. Она

⁷¹⁷ Sweeney, *Gregory VII*, 273.

⁷¹⁸ Robinson, *The papal reform*, 13.

⁷¹⁹ Rennie, *Weapons of Reform*, 337.

⁷²⁰ Грујић, *Политичко-верска активност Ватикана*, 25.

тврди да је све напоре које је улагао у оквиру свог политичког дјеловања, папа Григорије VII поткрепљивао основним принципом живота и рада Цркве, доношењем важних одлука искључиво на саборима.⁷²¹ У томе се може препознати жеља папе Григорија VII да се односи у хришћанском свијету успоставе на основама црквене традиције и канонског права које ће бити гарант мира и благостања између хришћанских народа. Нешто слично говори и Герхард Ладнер, који у покушају да оправда одређене реформске поступке папе Григорија VII ставља нагласак на преписку између њега и краља Хенриха IV.⁷²² Конкретно указује на један дио њихове преписке у којој папа образлаже краљу своје реформске потезе по питању лаичке инвеституре, одричући постојање своје воље по том питању и повезујући учење против лаичке инвеституре са учењем Светих Отаца. Ладнер опет на другом мјесту доноси констатацију о утицају реформског рада папе Григорија VII на однос између световне и духовне власти.⁷²³ Он каже да је папа Григорије на почетку свог понтификата говорио о световној и духовној власти као о два посебна елемента једнако важна за друштво, док у каснијем периоду износи теорију да носилац апостолског достојанства треба да управља свијетом у потпуности. Таквим приступом учињено је да се два принципа на којима је почивало једно друштвено устројство доведу у стање у којем не може опстати ни један од њих. Поставља се питање колико је у оквиру једног друштвеног устројства било могуће спроводити у истом реформском програму одредбе црквене традиције и канонског права и њима истовремено ограничавати цивилну власт.

Утицај црквених реформи у XI вијеку се није осјећао само у домену политичких односа који су се развијали у складу са јачањем утицаја папске катедре. Било је и последица које су настале индиректно као производ политичког дјеловања папске катедре. Политичко дјеловање папе Григорија VII донијело је папској катедри користи и у погледу ширења црквене јурисдикције. Пошто је ширење политичког утицаја римске катедре било праћено и ширењем

⁷²¹ Blumenthal, *Papal and local Counsils*, 141.

⁷²² Ladner, *Two Gregorian letters*, 230.

⁷²³ Ladner, *The concepts*, 50,

духовног утицаја и обратно, дошло је до промјена и на том пољу. Јурисдикција римске катедре је као и у случају свих других катедри пентархије била територијално ограничена и управо је политичко дјеловање папе Григорија VII покренуло ширење римске јурисдикције, прво на некадашње границе Западног римског царства и касније на цијели свијет.⁷²⁴ То додатно иде у прилог теорији да су реформске идеје папе Григорија VII имале различит успјех у различитим приликама, али без обзира на тренутни успјех оне су и након његове смрти оставиле битан траг у поимању односа између световне и духовне власти. Борба против симоније и николаитизма индиректно и борба против лаичке инвеституре директно, имали су један заједнички циљ, а то је да обезбједе спровођење црквених реформи независно од утицаја световних власти. Везано са тим, циљ црквених реформи по идеји папе Григорија VII, био је проширење и утврђивање папске власти на што већем географском простору. Гледано из те перспективе на основне елементе реформи које смо малоприје споменули, можемо видјети да су црквене реформе доживјеле дјелимичан успјех. Успјех реформи је дјелимичан из два разлога, на првом мјесту зато што ниједан циљ реформи није до краја реформског покрета у XI вијеку достигнут у потпуности, а на другом мјесту зато што јединствени реформски циљ папе Григорија VII такође није постигнут у потпуности. Рад на појединим елементима реформи је изродио другу димензију црквених реформи и управо се у тој димензији која је за папу Григорија VII била најважнија, може видјети у чему је то реформски покрет доживио потпуни успјех. Самосталност у избору папе и епископа и право потврде владара од стране римског папе јесу производ идеја папе Григорија VII, али не представљају апсолутну власт папе над владарима. Међутим, ако видимо да је сама идеја о управљању световним сегментом власти од стране римског папе, као заоставштина папе Григорија VII, утицала на формирање новог облика појма теократског царства, то је свакако само по себи један велики успјех главног протагонисте Григоријанских реформи.

⁷²⁴ Sears, *The Contest*, 763.

4. 1. Идеја теократског царства папе Григорија VII

Најбољи показатељ развоја реформских идеја папе Григорија VII и истовремено најјаснији индикатор њиховог односа према првобитном реформском покрету, јесте његова идеја теократског царства. Ова идеја је у потпуности производ његовог тумачења и рада на спровођењу основних елемената црквених реформи. Пошто смо претходно видјели како су реформе покретане и који су то услови утицали на развој њихових основних елемената, јасно је да је најбоље да упоредо са развојем реформи потражимо и појаве које су евентуално могле условити и развој идеје теократске монархије папе Григорије VII.

У складу са тражењем узрока за појаву идеје теократског царства у почетним реформским становиштима по питању односа световне и духовне власти, стоји и мишљење Нила Мекмајкла, који сматра да је темељ учења папе Григорија VII постављен у моменту његовог захтјева упућеног папи Лаву IX по питању одбијања инвеституре од стране краља Хенриха III.⁷²⁵ У тој почетној одлучности младог монаха Хилдебранда, захваљујући његовом каснијем јасно израженом ставу, види се исти правац који је задржао до самог краја понтификата као папа Григорије VII. Тај правац је био усмјерен према установљењу универзалне теократске монархије, којој би центар био у Риму, а на њеном челу римски папа. Циљ борбе папе Григорија VII у погледу остварења теократске монархије није био да се он сам уздигне на престо тог универзалног царства, већ да изгради трајни систем односа између световне и духовне власти у којем ће папска катедра имати ту најважнију улогу.⁷²⁶ Једно од основних средстава у борби за трајну власт папске катедре било је давање световне власти свим епископима на одређеном нивоу. Тај покушај се остваривао у оквиру црквених реформи уз објашњење да се лаичкој инвеститури и било каквом утицају световних владара, црквени прелати не могу одупријети уколико и сами немају у својим рукама световну власт. Нешто слично, као производ анализе догађаја из друге половине

⁷²⁵ Macmichael, *Hildebrand*, 9.

⁷²⁶ Исто, 13.

XI вијека, износи и Вилијам Стивенс. Иако не сматра да је борба за световну власт била примарни циљ папе Григорија VII, он његову идеју да потпуно потчини световну власт духовној, правда мишљењем по коме је то био једини начин да се Црква извуче испод власти феудалне аристократије.⁷²⁷ Поред Мекмајкла, борбу за световну власт папе Григорија VII као важан дио његових реформи види и Џејмс Витни. Он своју почетну констатацију да је папа Григорије VII папску службу сматрао више политичком него духовном, поткрепљује чињеницом да је папа у току свога понтификата више пажње придавао политичким него духовним темама.⁷²⁸ Разлог за такав приступ папској служби, Витни види у нужности да се улога папе у друштвеним промјенама тог времена прилагоди приликама у којима су настајала феудална друштва. Он сматра да је управо захваљујући том папином настојању, створена папска теократска монархија која је у потпуности заслужна за данашњи начин постојања папске катедре.⁷²⁹ Да су у оквиру реформског рада папе Григорија VII духовне теме биле у потпуности потчињене политичким, свједочи и његова теорија о улози целибата у остваривању идеје теократске монархије. Чарлс Ли сматра да у позадини папине борбе за целибат нису била његова монашка увјерења, већ теорија да су свештенослужитељи који су неоптерећени породичним и родбинским везама, незамјењиво оружје за стварање теократске монархије.⁷³⁰ То је потпуно јасан примјер подређивања духовних елемената црквеног живота политичким циљевима. Осим тога, о улози припадника монашких редова у остваривању идеја папе Григорија VII постоји раширено мишљење, које између осталих преноси и заступа Јан Робинсон,⁷³¹ а по којем су монаси из клинијевских заједница уживали заштиту папске катедре јер су имали задатак да буду нека врста агената римске курије. То није у складу са мишљењем Херберта Каудрија, који каже да су григоријанске реформе донијеле

⁷²⁷ Stephens, *Hildebrand*, 92.

⁷²⁸ Whitney, *Hildebrandine Essays*, 37.

⁷²⁹ Исто, 57.

⁷³⁰ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 240.

⁷³¹ Robinson, *The Papacy*, 211.

монаштву улогу у Цркви у којој нема мјеста за световну службу.⁷³² Међутим, комплетна слика улоге монаха у црквеним реформама, као и став папе Григорија VII о предностима целибатних клирика у односу на ожењене, употпуњени чињеницом да су у периоду реформи већину папа чинили монаси, указују на световни карактер њихове службе у великој мјери.

Наглашавање улоге монаштва у црквеним реформама гледано у призми почетка и развоја реформских идеја папе Григорија VII, јасно указује да је узрок појаве његових идеја био у наслијеђеној римској традицији о првенству римске катедре у сваком погледу.

Идеја теократске монархије папе Григорија VII требала се, између осталог, огледати и у преношењу некадашње универзалне власти Римског царства на папску катедру. Тиме је требало повратити изгубљену универзалну власт над простором некадашњег царства, пошто је јединствену власт над више националних држава било немогуће другачије остварити. Везу између власти Западног римског царства и папске катедре види и Питер Браун. Он сматра да је управо захваљујући помоћи Римског царства у ширењу хришћанства дошло до појаве епископа који представљају продужену руку световне власти у појединим градовима.⁷³³ Тиме су за кратко вријеме епископи постали битан фактор у функционисању световне власти. Браун у томе види узрок првобитних сукоба између Цркве и државе, али и развоја идеје о потчињености световне власти духовној. С обзиром на то да је римска власт дала слободу Цркви и подржавала њено ширење на својој територији да би кроз епископе учврстила и своју власт, настојање папе Григорија VII да папску катедру постави на такав ниво власти да даје световну власт појединим владарима и тако учврсти папску власт, само је логичан наставак постојеће праксе. Другим ријечима, папска катедра је требала бити субститут изгубљене власти Западног римског царства. Валтер Улман такође сматра да је папство под руководством папе Григорија VII, као монарха у правом смислу ријечи, имало циљ да постане институција европских размјера,⁷³⁴ што

⁷³² Cowdrey, *The Cluniacs*, 51.

⁷³³ Браун, *Успон хришћанства*, 109.

⁷³⁴ Ullman, *A Short History*, 140.

значи у границама некадашњег Западног римског царства. У прилог томе иде и мишљење Фредерика Таута, који сматра да је сукоб између папске катедре и њемачке круне и учинио да се развију националне државе, пошто су тим сукобом и Црква и царство изгубили на својој снази.⁷³⁵ Развој националних држава и губитак политичке моћи и утицаја Цркве и царства је потврдио све оно што је папа Григорије VII и сам врло добро знао. Његово увјерење да будућност Цркве и царства зависи од хармоније односа са световном влашћу, видљиво је у писму упућеном Рудолфу Швапском.⁷³⁶ Упркос томе што се из писма јасно види да је био потпуно свјестан важности тог односа, није дошло до заокрета у односу између световне и духовне власти који би донио бољитак Цркви и царству. Да бисмо разумјели зашто до заокрета није дошло, морамо се задржати на појму хармоније, која је у различитим приликама и од различитих људи тумачена другачије. Једино логично објашњење за такав развој односа јесте да је појам хармоније односа између световне и духовне власти за папу Григорија VII био другачији него схватање световних владара, укључујући и Рудолфа Швапског. Хармоничан однос за папу Григорија VII морао је бити у складу са његовом намјером да световне владаре учини оруђем у рукама папске власти. Арнолд Харис преноси да је један од основних циљева који је задат на основу реформских идеја папе Григорија VII, био враћање световне власти папској катедри.⁷³⁷ Овај детаљ је веома битан за склапање потпуне слике о идеји теократског царства папе Григорија VII, јер уколико је циљ био враћање световне власти, то значи да су реформе покренуте са потпуним увјерењем да је папска катедра световну власт имала и раније. Херберт Каудри у покушају да објасни принцип на којем је папа Григорије градио свој однос према световним владарима, поставља своју теорију са чврстим увјерењем у тачност тврдње да је папино поимање световне власти у потпуном складу са теоријом папе Геласија.⁷³⁸ У наставку, он износи мишљење папе Григорија VII о поријеклу световне и духовне власти, по којем је само

⁷³⁵ Tout, *The Empire*, 6.

⁷³⁶ *Regesta*, 600.

⁷³⁷ Mathew, *The Life*, 47.

⁷³⁸ Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 608.

духовна власт божанског поријекла, док је световна власт производ људског поноса и ни у ком случају не може бити божанског поријекла.⁷³⁹ Иако је Каудри навео доста примјера у којима је папа Григорије VII начелно подржавао хармонију двију власти, неке детаље који говоре супротно је изостављао. Тиме је покушао да избјегне нешто потпуно очигледно, а то је да теорија папе Григорија VII о односу световне и земаљске власти није остала у оквирима учења папе Геласија који за обје власти каже да су божанског поријекла као два највећа дара Бога човјеку.

Посматрајући реформе у том контексту, видимо да су црквене реформе у XI вијеку у односу на принципе дуалистичке власти папе Геласија, отишле корак даље. Теократска монархија по идеји папе Григорија VII, требала је бити наследник Римског царства, односно световна власт је требала бити у рукама духовне власти. Толиког помјерања граница духовне власти, видјели смо, није било у идејама папе Геласија.

Свједочанство о раскораку Григоријанских реформи и идеје о ослобођењу Цркве од лаичког утицаја, дао је и сам папа Григорије VII. Он је у писму које је 1081. године упутио Герману, епископу града Меца, саопштио своје ставове о потпуној потчињености световне власти духовној хијерархији.⁷⁴⁰ Према том писму, световна власт би у толикој мјери требало да буде подређена духовној, да би сваки од чланова црквене хијерархије, па и онај најнижег степена био изнад сваког световног владара, и то не само у сегменту духовних питања већ и по питању световне власти. Папа Григорије VII се у поменутом писму позива на тврдње кардинала Хумберта, које су наводно утемељене на учењу Светог Амвросија Миланског. Овде се очигледно ради о погрешном тумачењу односа световних владара према свештенослужитељима. Такав однос између свештенослужитеља и световних владара може имати смисла само уколико се тиче њихове подређености ауторитету свештенослужитеља у духовним питањима,

⁷³⁹ Исто, 612.

⁷⁴⁰ Папа Григорије VII се у овом писму упућеном Герману, епископу из Меца, позива на теорију папе Геласија, односно на детаље из писма упућеном цару Анастасију. Папа Григорије VII наглашава да се папа Геласије обраћао цару са позиције која посједује Божански ауторитет. Након те констатације, цитира ријечи папе Геласија из писма цару Анастасију, које говоре о духовној надмоћи свештенства над световним владарима, као дјелом вјерног народа, истичући посебно епископску власт. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 388.

што је далеко од потпуног подређења по питању световне власти. У истом писму папа Григорије VII помиње Светог цара Константина Великог као примјер владара којег је Црква прославила због његових врлина. Остаје питање које су то духовне врлиности цара Константина Великог покренуле папу Григорија VII да га велича као врлинског човјека и колико је то било узроковано општим мишљењем међу реформаторима у XI вијеку.⁷⁴¹ С обзиром на то да знамо какав је био однос Светог цара Константина према Цркви,⁷⁴² тешко да можемо наћи сличности између тог односа и релација између световних и духовних власти које је папа Григорије VII поставио у писму епископу Герману из Меца. Истичући примјер световног владара којег папа сматра идеалом, јасно је да очекује од свих хришћанских владара да му следују у свему. У примјеру Светог цара Константина, папа Григорије VII наглашава његову понизност у односу према црквеним ауторитетима као његову најважнију особину. Сматра да у идеалном примјеру световног владара предност има његово духовно служење у односу на политичко. Ако обратимо мало више пажње на примјер Светог цара Константина, можемо видјети да је његова владавина засигурно била примјер понизног служења Богу кроз владарску службу,⁷⁴³ што је у складу са идејом папе Григорија VII да је црквено служење владара претежније од политичког. Јасно је да идеја теократског царства папе Григорија VII тешко може да се повеже са релацијама које је између световне и духовне власти установио Свети цар Константин Велики,⁷⁴⁴ иако се цјелокупна реформаторска политика у XI вијеку заснива на теорији да је цар Константин знајући јасну разлику између световне и духовне власти, апсолутно потчинио и једну и другу под власт папске катедре.⁷⁴⁵ Још један велики западни црквени ауторитет, Августин, епископ Хипонски, у истом контексту велича личност Светог цара Константина.⁷⁴⁶ Видјели смо да и он као и

⁷⁴¹ Cowdrey, *Eleventh-Century Reformers*, 65.

⁷⁴² Милинковић, *Однос Цркве и државе*, 221.

⁷⁴³ Продић, *Јевсевије Памфил*, 42.

⁷⁴⁴ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 168.

⁷⁴⁵ Cowdrey, *Eleventh-Century Reformers*, 78.

⁷⁴⁶ Augustinus, *De civitate dei I*, 145.

папа Григорије VII истиче хришћанске врлине владара као најважније, али и поред тога што се може десити да владар не посједује никакве врлине, Августин тврди да му се хришћани морају покоравати. Он сматра да се једино тако може испунити основна обавеза Цркве, а то је да свијет води према спасењу, и да је немогуће да Црква и држава у времену и простору буду јединствени. Према томе, потпуно је апсурдно тражити да се световна власт потчини црквеној, јер Црква и без тога може испунити своје основно послање. На другом мјесту, Драган Николић свједочи да се богословска мисао све до појаве Томе Аквинског у XIII вијеку, на Западу развијала под утицајем Августина Хипонског,⁷⁴⁷ што говори колики је био утицај његовог учења. Међутим, упркос великом угледу и црквеном ауторитету Августина Хипонског на Западу,⁷⁴⁸ његова теорија није утицала на слабљење борбе за световну власт у XI вијеку.

Тиме долазимо до закључка да је и питању односа световне и духовне власти у идејама папе Григорија VII, ново то што у односу на дотадашње идеје по овом питању и на Западу и на Истоку, папа Григорије VII развија потпуно нови систем односа у којем је улога папске катедре апсолутно доминатна и у световним и у духовним питањима.

У оквиру реформског дјеловања папе Григорија VII може се примјетити да постоји јасна разлика у ставовима по питању односа световне и духовне власти, зависно од прилика у којима се појављују. То свакако утиче и на постојање јасних одредница његове идеје о теократском царству. Својеврсна прекретница по том питању је догађај у Каноси, све оно што је претходило том догађају и његове последице. У периоду прије догађаја у Каноси, односно у почетку понтификата папе Григорија VII, његово дјеловање у односу према световној власти било је у већој мјери усклађено са теоријом папе Геласија.⁷⁴⁹ Међутим, поставља се питање шта се то десило након Каносе што је покренуло овог папу да занемари чињеницу да су по теорији папе Геласија и папска и краљевска власт из једнаког извора? Агнес Каванаух тврди да став папе Григорија VII по том питању није био

⁷⁴⁷ Николић, *Глобални аспекти*, 170.

⁷⁴⁸ Кубат, *Патрологија*, 393.

⁷⁴⁹ Robinson, *Henry IV*, 107.

промјенљив, већ да је папа прије догађаја у Каноси сматрао да неће бити потребе да свргава краља Хенриха IV и да због тога није одмах донио одлуку о свргавању, а не због тога што је сматрао да за то нема право.⁷⁵⁰ Према њеној теорији, право на свргавање владара спада у домен папске власти и у складу је са дуалистичком теоријом власти. Из претходно реченог видимо да се то не слаже са оним реформским идејама које је у оквиру црквених реформи на основу дуалистичке теорије заговарао Петар Дамијани.⁷⁵¹ Према Каванаух, идеја теократског царства папе Григорија VII није у противречности са претходно установљеним релацијама односа световне и духовне власти, пошто је сваки његов поступак у оквиру реформи био израз његове намјере да сви буду у поретку црквене дисциплине, па чак и владар.⁷⁵² Она даље тврди да се папа Григорије VII противио било каквом облику апсолутне власти, и да не постоји ниједан примјер у којем папа излази из оквира духовне власти и утицаја. Да се за поменути тврдњу коју износи Агнес Каванаух не може наћи никаква потврда међу историјским изворима довољан је доказ постојање докумената у историјским изворима који говоре супротно. На првом мјесту је свакако документ у ком се налази папино писмо упућено кардиналу Бернаруду и опату Бернаруду из Марсеља у којем пријети свргавањем и екскомуникацијом и краља Хенриха IV и Рудолфа Швапског, уколико му не обезбједи слободан пролаз.⁷⁵³ Поред тога имамо још неколико примјера његовог чисто световног утицаја, као и борбе за апсолутну власт.

Пратећи развој идеје о односу између световне и духовне власти папе Григорија VII кроз његов однос према њемачкој круни, видимо јасно да је догађај у Каноси прекретница у развоју његове идеје. Надмоћ над једним световним владаром која се тада пројавила, учинила је да је дотадашњи вјерни пратилац идеје папе Геласија јасно показао жељу за прерогативима световне власти.

⁷⁵⁰ Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 82.

⁷⁵¹ Robinson, *Henry IV*, 107.

⁷⁵² Cavanagh, *Pope Gregory VII*, 118.

⁷⁵³ Кардинал Бернارد и опат Бернارد су били папски легати који су имали задатак да од краља Хенриха IV и Рудолфа Швапског добију гаранције да ће папа моћи несметано доћи у Њемачку. Свој страх оправдава актуелним стањем и догађајима и износи пријетњу да ће, уколико му неко од њих двојице не обезбједи сигурно путовање, изрећи забрану управљања цјелокупним краљевством и одлучити од заједнице у Светом причешћу. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 236.

У покушају да се оправда теорија о односу световне и духовне власти папе Григорија VII, његови сарадници су у великој мјери радили на прикупљању писаних доказа којима би се евентуално оправдала намјера да се световна власт потчини духовној.⁷⁵⁴ Међу сарадницима папе Григорија VII који су највише радили на том плану, Кетлин Кашинг истиче Анселма, епископа из Луке, који је носио исто име и титулу као његов ујак, папа Александар II.⁷⁵⁵ Она каже да је њихов задатак био да документацијом поткријепе све поступке папе Григорија VII, а посебно оне који се тичу односа према световним владарима. Међутим, из данашње перспективе је потпуно јасно да су сви документи на којима су реформисти градили своју теорију о световном ауторитету римског папе у ствари били кривотворине.⁷⁵⁶ Такав принцип по којем се на разне начине давао легитимитет поступцима папе Григорија VII по питању његовог устројства теократске монархије, сигурно је био устројен од стране самог папе. То свакако не би био први примјер у историји да су римски епископи посегнули за кривотворењем докумената зарад остварења примата у рјешавању битних питања из живота Цркве.⁷⁵⁷ Њиме је постављен један од примарних праваца у односу на који је повлачена већина папиних потеза. Истим принципом је своје политичке потезе покушао и документовати и представити као легитимне, уз помоћ самих црквених реформи. Томе у прилог иде и мишљење Херберта Каудрија, који примјећује да политичке идеје папе Григорија VII нису биле толико доминантне као засебни елементи у његовим излагањима, већ да је углавном покушавао да их спроведе заједно са осталим идејама које су биле предмет његових реформских напора.⁷⁵⁸ Међутим, у оквиру његовог директног дјеловања биле су и те како јасне

⁷⁵⁴ Whitney, *Gregory VII*, 135.

⁷⁵⁵ Cushing, *Papacy and law*, 105.

⁷⁵⁶ Поповић, Р., *Појмовник*, 153.

⁷⁵⁷ У опису прилика у вези са спором који се десио почетком V вијека, у вези са свргавањем презвитера Апијарија из Сике, кога је папа Зосим узео у заштиту, Милаш преноси како је дошло до спора, заказивања сабора у вези са истим и поступцима папе и његових легата. Своје право да се мјеша у спор ван своје јурисдикције, папа Зосим је покушао доказати на основу кривотвореног додатка правилима Никејског сабора, којим је хтио доказати да римски папа има право суђења у споровима и ван своје јурисдикције. Cf. Милаш, *Codex Africanae*, 16.

⁷⁵⁸ Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 583.

и видљиве у његовим поступцима. Пут ка остварењу теократске монархије је подразумеваво остваривање апсолутне супремације папске катедре у односу на световну власт. Осим потребе да се та надмоћ оствари, видјели смо да је за папу Григорија VII било важно да се та његова намјера на неки начин и оправда. Још један од начина на који је папа Григорије покушао то да учини био је онај који преноси Ута Ренате Блументал, која у његовој теорији да сваки папа директно извршава вољу самог Светог апостола Петра, види покушај оправдавања своје идеје о супремацији папске власти.⁷⁵⁹ Овај покушај мистификације папске личности није био једини. Папа Григорије VII је у настојању да докаже да је свештена служба важнија од царске, као предност над владарима истицао свештене дарове благодати којима су даровани свештенослужитељи.⁷⁶⁰ Потпуно је јасно да посебни дарови служења у Цркви не носе са собом и прерогативе власти у односу на оне који такве дарове нису примили. Озбиљност овог последњег покушаја да се оправда намјера папе Григорија VII о остварењу теократске монархије, довољно говори о јачини аргумената који су говорили у корист те идеје. С тим у вези се налази и следећа констатација по питању апостолског наслијеђа: апостолско управљање Црквом од стране римског папе почива на апостолском прејемству римске катедре, а оно се од стране критичара Григоријанских реформи сматра озбиљно нарушеним. Нил Мекмајкл тврди да римска катедра не може бити носилац апостолског прејемства, јер су у једном историјском тренутку постојала чак тројица папа у Риму који су се сматрали наследницима папске катедре, и сва тројица су хиротонисани и устоличени, након чега су сва тројица свргнути са катедре.⁷⁶¹ Колико год да ово питање захтјева дубље проучавање, изнесено мишљење се не може потпуно занемарити.

Циљ папе Григорија VII био је да по угледу на папу Геласија, чија је теорија о односу између световне и духовне власти била утемељена на богословској мисли Блаженог Августина, и он своју теорију утврди на одређеном

⁷⁵⁹ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 117.

⁷⁶⁰ Bowden, *The Life II*, 291.

⁷⁶¹ Macmichael, *Hildebrand*, 7.

учењу. Осим што му је папа Геласије и његов начин рада био узор, управо је на његовој теорији и утврђивао своје идеје.

Још један од веома важних елемената који је требао осигурати што боље функционисање папске власти у теократској монархији, јесте институција папских легата. Папа Григорије VII је већину својих реформских идеја и спроводио уз помоћ сталних легата у појединим земљама. На мјесто тих такозваних резиденцијалних легата су постављани људи који су уживали папино повјерење, и та функција је углавном обухватала дужи временски период.⁷⁶² Они су све реформске идеје папе Григорија VII, па и оне политичке природе, спроводили уз помоћ помјесних сабора које су сазивали, одржавали и на њима председавали.⁷⁶³ Исто то је радио и папа Агатон (678-681) након римског сабора 680. године, када је послао писмо о ставу римске катедре о монофизитству и монотелитству.⁷⁶⁴ Писмо је упутио свим катедрама на Западу и тиме показао да је Рим мајка Црква свих Цркава на Западу. Стога, идеја о одржавањима локалних сабора у контексту папских одлука и у смислу подршке њиховим одлукама, није новина у историји Цркве на Западу. Тиме је обезбјеђена апсолутна папска власт над свим територијама гдје је папа имао своје легате, с обзиром да је папски ауторитет био пренесен на њих у потпуности. Осим тога, улога легата се није завршавала на томе. Пошто су на мјеста легата постављани људи који су били у ближем папином окружењу, они су и након те своје службе учествовали у животу Цркве. У периоду од понтификата папе Григорија VII па све до краја XII вијека, чак петнаест од укупно деветнаест папа су прије избора заузимали важне позиције као папски легати.⁷⁶⁵

Институција сталних легата и њихова неограничена овлаштења од стране папске катедре у раду помјесних сабора представљају механизам за јачање папске власти. Настали су искључиво као средство остварења власти теократске

⁷⁶² Morris, *The Papal Monarchy*, 111.

⁷⁶³ Rennie, *Uproot and destroy*, 172.

⁷⁶⁴ Поповић, Р. , *Васељенски Сабори*, 175.

⁷⁶⁵ Robinson, *The Papacy*, 147.

монархије, али су исто тако и индикатор узрока због којег је настао сукоб између световне и духовне власти.

Зоран Милошевић сматра да сукоб између духовне и световне власти има искључиво теолошку основу.⁷⁶⁶ Према његовом мишљењу, сукоб између Цркве и државе изазван је учењем Римокатоличке Цркве о папској непогрешивости. Папска власт, која је спровођена са таквим увјерењем, и која је истовремено била неограничена, није могла да подноси било какав облик власти који би био доминантнији од ње. Такав карактер папске власти огледао се у свим институцијама римске катедре, па и међу папским легатима. У оквиру права за која је папа Григорије VII сматрао да припадају папској катедри, осим права на световну власт, он је сматрао да стварање црквене империје подразумјева и духовну власт папске катедре над свим црквама. Оно што је на неки начин заокружавало идеју папе Григорија VII о теократској монархији јесте питање одговорности римског папе за своје духовне и политичке потезе. Према папи Григорију VII, римски папа и његове одлуке ма које природе не подлијежу никаквом суду.⁷⁶⁷ То значи да не постоји ниједна личност ни институција на свијету која може оспорити папску одлуку на било који начин. Дјеловање папе је по њему одређено црквеним канонима, али је по питању доношења нових или измјене постојећих канона, опет неприкосновени ауторитет сам римски папа.⁷⁶⁸

Према свему раније реченом видимо да је јачање позиције учења о папској непогрешивости у развоју теократске монархије имало важну улогу. Утврђена позиција апсолутног ауторитета, која подразумјева потпуно изузеће од било какве врсте суда, у сфери световне власти је обезбјеђивала потпуну надмоћ приликом управљања државом.

Настанак идеје папе Григорија VII о устројству теократске монархије је у одређеној мјери био потпомогнут појавом лаичке инвеституре, која је по мишљењу реформиста била производ њемачке традиције.⁷⁶⁹ Како из тог разлога,

⁷⁶⁶ Милошевић, *Зашто у СПЦ нема клерикализма*, 83.

⁷⁶⁷ Robinson, *The Papacy*, 180.

⁷⁶⁸ Исто, 204.

⁷⁶⁹ Сорра, *The Encyclopedia*, 46.

тако и на основу незавидног стања у којем се Црква налазила, а посебно папска катедра, дошло је до испољавања различитих тумачења по питању границе између духовног и световног утицаја у друштву. И по мишљењу Мери Строл, непостојање јасне границе између световног и духовног простора је једна од неоспорних чињеница која је довела до сукоба између Цркве и државе.⁷⁷⁰ Папа Григорије VII је сматрао да се теократска држава не може створити уколико епископи и свештеници нису потпуно посвећени служењу Цркви, а то не могу бити уколико имају породицу.⁷⁷¹ Овакав став је у великој мјери настао захваљујући веома активном учешћу клинијевских монаха у развоју црквених реформи. Клинијевски монаси су у оквиру црквених реформи били најактивнији управо у домену борбе против империјалне власти, чиме су највјероватније утицали на развој мишљења папе Григорија VII по питању учешћа ожењеног свештенства у реформама.⁷⁷² С тим у вези је и констатација да је једна од новина која је окарактерисала једанаести вијек била у томе да су по први пут у историји монаси преузели вођење Цркве. Њиховом појавом у домену политичког живота Цркве и државе, настала је додатна пометња по питању границе између световног и духовног утицаја. На основу улоге папе Григорија VII у спровођењу основних идеја тог става види се да ни он није имао јасну представу о томе гдје је граница између световне и духовне сфере, односно између епископског и свештеничког служења у духовном и политичком смислу.

Догађаји везани за личност папе Григорија VII и његов однос према световној власти сматрају се својеврсном фундаменталном транзицијом у историји папства, што се по мишљењу Роберта Свонсона потврђује чињеницом да се период након његове смрти назива периодом папске монархије.⁷⁷³ Ако погледамо преписку папе Григорија VII која датира са почетка његовог понтификата, међу списима који се тичу његовог односа према световним властима, можемо видјети да је његов општи став био да су и световна и духовна

⁷⁷⁰ Stroll, *Popes and antipopes*, 9.

⁷⁷¹ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 265.

⁷⁷² Morris, *The Papal Monarchy*, 68.

⁷⁷³ Swanson, *Papal Monarchy*, 80.

власт небеског поријекла. Већ након неколико година, међу његовим списима је видљиво да је све више наглашена идеја потчињености световне власти духовној.⁷⁷⁴ Само карактерисање преокрета који се десио у вријеме понтификата Григорија VII, као фундаменталног, говори да се ради о великој промјени која је имала веома дугорочне последице.⁷⁷⁵ Валтер Улман сматра да је темељ идеје папе Григорија VII о установљењу теократске монархије у свим друштвеним сферама на које је утицао, постављен на основу увјерења да је римски папа као наследник Апостола Петра истовремено наслиједио и монархистичку власт.⁷⁷⁶ На основу тога је папа Григорије имао намјеру да својом влашћу обухвати што више друштвених слојева, како би резултати његове борбе за теократску монархију били што бољи, јер ко је на хришћанском Западу већи духовни ауторитет од Светог апостола Петра? Међутим, довећење у везу апостолског служења Светог Петра са монархистичком влашћу је свакако промјенило историјску слику његове апостолске службе на Западу, остављајући велике последице на поимање апостолске службе у Цркви уопште. Као што видимо, идеја теократске монархије несумњиво је изазвала велике промјене које су превазишле оквире црквених реформи у XI вијеку. Међутим, пошто се идеја манифестовала у оквиру црквених реформи, њихови одређени параметри су утицали и на појаву саме идеје на историјској сцени. Један од разлога због којих се идеја папе Григорија VII о теократском царству развила нешто касније у односу на његову улогу у црквеним реформама и прије понтификата, јесте у томе што је један од носилаца црквених реформи прије понтификата Григорија VII, био Петар Дамијани. Једини циљ реформи према Петру Дамијанију био је ослобођење Цркве од симоније, и било који поступак који је излазило из тог оквира није имао његову подршку. Његов став по питању свештеничког и краљевског достојанства и власти је био потпуно јасан, инсистирао је да се и једно и друго морају третирати подједнако.⁷⁷⁷ Херберт Каудри истиче да упркос чињеници да је Хилдебранд у одсуству папе у

⁷⁷⁴ *Reg. Vat.* 2, 080v; 081r

⁷⁷⁵ Robinson, *The Papacy*, 399.

⁷⁷⁶ Ullman, *A Short History*, 151.

⁷⁷⁷ Robinson, *Henry IV*, 107.

потпуности обављао све његове функције, по питању спровођења црквених реформи Петар Дамијани имао највећи утицај.⁷⁷⁸ То не изненађује, с обзиром да је Дамијани био једна од кључних личности реформи од самог њиховог почетка. Хенри Ли сматра да је управо због чињенице да је Дамијани био веома утицајан црквени реформиста, Хилдебранд тек након његове смрти, као потпуно самосталан носилац реформи, могао јасно да говори о идеји теократског царства.⁷⁷⁹ Једна од основних карактеристика идеје теократског царства папе Григорија VII јесте да она није подразумјевала директну власт самог папе, већ владање римског папе уз помоћ световних владара као вазала папске катедре. Јан Робинсон тврди да је основна улога вазала папске катедре према идеји папе Григорија VII била да обезбједе оружану војну силу која ће бити гаранција спровођења идеја и циљева римског папе.⁷⁸⁰ Та идеја је видљива у великом броју политичких сукоба у којима је учествовао папа Григорије VII. Међу њима, најочигледнији примјер је онај из 1074. године, који се тиче спора у вези са миланском катедром, када је папа тражио војну и политичку подршку у рјешавању тог спора уз објашњење да је обавеза световних власти да на основу папиног позива пружају политичку и војну помоћ папској катедри.⁷⁸¹ Поред улоге у рјешавању сукоба папске катедре, војна и политичка подршка световних владара је према папи Григорију VII била обавезна и у остварењу сваког другог циља који је био у интересу папске катедре. Такав случај је био и приликом организовања војне подршке источним хришћанима 1074. године, што је с обзиром на околности у којима се дешавало, било искључиво питање јачања утицаја папске катедре.⁷⁸²

⁷⁷⁸ Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 59.

⁷⁷⁹ Lea, *History of sacerdotal celibacy*, 227.

⁷⁸⁰ Robinson, *The Papacy*, 318.

⁷⁸¹ Писмо које је папа Григорије VII крајем 1074. године упутио краљу Хенриху IV, упућено је као израз захвалности за дотадашњу оданост и подршку, али и као захтјев за политичку подршку да би спровео у дјело одлуке које су потврђене на два сабора, а које се тиче Миланске катедре. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 120.

⁷⁸² Писмо је датирано истим датумом као и претходно споменуто које се односи на одлуке Римског сабора о Миланској катедри. У том писму папа Григорије VII обавјештава краља Хенриха IV о својим плановима да организује експедицију како би помогао хришћанима на Истоку, уз образложење и нагласак да је то обавеза Римске катедре. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 122.

Разлику у ставовима папе Григорија VII по питању односа између световне и духовне власти у различитим историјским приликама смо јасно представили и доказали. Она је најбољи показатељ генезе идеја папе Геласија о односу између световне и духовне власти у оквиру реформског рада папе Григорија VII.

Даље видимо да се такав принцип односа према световним властима у папству одржао много послје црквених реформи. Густав Радбрух примјећује да у мисли Римокатоличке Цркве не постоји другачији став по питању улоге световне власти, осим да она постоји само са једним циљем, а то је да спроводи одредбе црквеног права у дјело.⁷⁸³ У његовој констатацији се у потпуности огледа идеја теократске монархије папе Григорија VII. Једна од карактеристика вазалне власти у оквиру папске монархије је да папска катедра има могућност да своју власт над вазалним владарем преноси на неког од световних владара. То видимо у тексту заклетве Ричарда од Капуе, који се обавезао да ће у случају да папа то од њега затражи, положити и заклетву вјерности њемачком краљу Хенриху IV, без обзира што је од стране папске катедре признат за световног владара.⁷⁸⁴ Покушај остваривања идеје теократског царства је посебно видљив у два случаја за која се може рећи да су обиљежили понтификат Григорија VII по питању односа између папске катедре и световних власти. На првом мјесту, то је однос папске катедре са њемачким двором, односно папе Григорија VII и краља Хенриха IV, а други примјер је папин однос са Норманима.⁷⁸⁵ У оба случаја је долазило до успона и падова у односу папске катедре са њима, а све у зависности од прилика у којима је папа Григорије покушао спроводити своје идеје везане за теократску владавину. Поред ова два примјера, манифестација папиних идеја је постојала и у односу према световним владарима у Мађарској, Хрватској, Саксонији и

⁷⁸³ Радбрух, *Филозофија права*, 189.

⁷⁸⁴ Каудри нам преноси текст заклетве Ричарда од Капуе коју је положио папи Григорију VII. У тој заклетви је осим спремности да брани интересе папске катедре на својој територији, Ричард обећао да ће остати одан свим наследницима папе Григорија VII и да ће показати оданост и њемачкој круни уколико папа од њега то буде тражио, али да то не значи да његова оданост према Римској катедри тиме престаје. Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 25.

⁷⁸⁵ Blumenthal, *The Investiture controversy*, 83.

Скандинавији.⁷⁸⁶ Осим односа према Њемачкој и Норманима који су били најсадржајнији и у којима можемо наћи највише примјера који говоре о идеји теократске монархије, однос папе Григорија VII према мађарском краљу Шоломону је примјер потпуно јасне слике теократског империјализма. Папа је инсистирао на томе да мађарски краљ мора примити круну искључиво од папе, а ни у ком случају од њемачког краља, позивајући се на теорију да је власт у Мађарској апостолског, а не краљевског поријекла.⁷⁸⁷ И други примјери су истог карактера, али без тако директних и искључивих захтјева. Разлог из којег је такав став папе Григорија VII наилазио на различите реакције, али никада без одређене дозе успјеха код појединих световних владара, јесте у постојању заједничког интереса у његовом дјелимичном или потпуном остварењу. Видјели смо да је папа Григорије VII и те како знао да користи свој утицај и положај правећи различите калкулације како би остварио апсолутну папску власт. Битан детаљ око којег је често калкулисано по питању односа папе и конкретно њемачког краља, а у одређеним ситуацијама и неког другог световног владара, било је питање катедре и круне римског цара. Краљ Хенрих IV је већину својих уступака према папи Григорију VII и учинио знајући да не може бити окруњен римском царском круном без римског папе. Посебно интересовање краља Хенриха IV за царску круну било је пропраћено и очекивањем проширења посједа. Хенрих IV је очекивао да ће му царска круна донијети управу над неким посједима у Сјеверној Италији, као и читавој Јужној Италији. Да је папа Григорије VII подржавао та очекивања краља Хенриха IV и планирао да га окруни за Римског цара види се из малопрције поменуте заклетве Ричарда од Капуе, у којој је папа тражио да се Ричард обавезе да ће заклетву положити и Хенриху IV.⁷⁸⁸ Обострана тежња да се оживи Римско царство на Западу била је нешто за шта су се сви западни хришћани залагали. Питер Браун сматра да је међу хришћанима на Западу идеја

⁷⁸⁶ Robinson, *The Papacy*, 303.

⁷⁸⁷ Каудри указује на то на основу писма папе Григорија VII упућеног мађарском краљу Шоломону, гдје каже: „Краљ Хенрих, блажене успомене, освојио је то краљевство у част Св. Петра... али без обзира на то, ти си се удаљио од краљевске части и достојанства, у оној мјери колико си умањιο и отуђио право и част Св. Петра, када си, како смо чули, примио краљевство из руке њемачког краља.“ Cf. Cowdrey, *The register of pope Gregory VII*, 108.

⁷⁸⁸ Cowdrey, *Pope Gregory VII*, 272.

универзалне власти била толико распрострањена да је за њих свијет без постојања јединственог царства, каквим је постао у петом вијеку, био потпуно неприхватљив.⁷⁸⁹ У тој перспективи постаје јасније откуда појава да су краљ Хенрих III на почетку црквених реформи у првој половини XI вијека, и папа Григорије VII крајем XI вијека, који је исте довео до одређене прекретнице у историји, имали потпуно исти циљ. Обојица су сматрали да је бољитак Цркве загарантован уколико неко узме власт потпуно у своје руке, разлика је била у томе што су обојица сматрали да им апсолутна власт несумњиво припада. Папа Григорије VII је као један од главних аргумената зашто би апсолутна власт припала папској катедри износио супериорност моралног живота римских папа у односу на световне владаре, заборављајући ваљда да је само неколико деценија прије, морална декаденција римских прелата и навела краља Хенриха III да покрене црквене реформе.

Јасно видимо, гледајући на улогу папе Григорија VII у црквеним реформама, као и на развој његовог односа према световним владарима у оквиру истих, видимо да је основни резултат понтификата Григорија VII идеја теократске монархије. Она је настала на основу његових реформских схватања у оквиру његових напора на реформском плану, али је без сумње као потпуно самосталан пројекат била његов најважнији циљ.

Видјели смо да се у историјској науци на Западу не доводи у питање чињеница да је понтификат Григорија VII историјска прекретница, посебно по питању лаичке инвеституре.⁷⁹⁰ Међутим, нико од западних историчара који се баве историјом папства, напоре папе Григорија VII да папској катедри обезбједи апсолутну власт над световним владарима, не доводи у везу са развојем прерогатива духовне и световне власти Папске државе. Један од показатеља везе између реформских идеја папе Григорија VII и Папске државе присутан је у чињеници да је папска катедра по питању политичког утицаја доживјела својеврсни процват убрзо послје покренутих реформи. Кетлин Кашинг сматра да је римска катедра уочи црквених реформи у првој половини XI вијека била само

⁷⁸⁹ Браун, *Успон хришћанства*, 127.

⁷⁹⁰ Whitney, *Hildebrandine Essays*, 57.

један од неколико центара власти на Западу, док је након реформи папе Григорија VII постала једини центар моћи.⁷⁹¹ Правац којим је папска катедра кренула јачајући своју политичку моћ, води према јачању политичког утицаја и прерогатива световне власти Папске државе, који су у великој мјери утицали на њен развој у политичком смислу. Оно што је у овом историјском периоду специфично јесте чињеница да папа Григорије VII није стварао систем власти у којем би римски папа био директни владар, већ је имао намјеру да папска теократија врши свој политички утицај преко потчињених световних владара. Из једне посебне перспективе која се тиче поријекла световне и духовне власти можемо јасно видјети да је идеја папе Григорија VII о стварању теократске монархије настала под утицајем учења папе Геласија о поријеклу и врстама власти. У вези са тим се може посматрати мишљење које износи Брајан Тирни. Он каже да је тадашњи појам државности развијан на такав начин да је било немогуће устројити једну државу без теолошког оправдања њеног постојања.⁷⁹² На основу тога видимо да је папа Григорије VII своју идеју поставио на темељ претходно утврђених релација световне и духовне власти, али је ставивши апсолутну власт у руке римског папе, учинио да Папска држава постане једина држава са карактеристикама које не можемо видјети ни у једној другој држави осим ње. Улога папске катедре у животу многих држава у то вријеме је била огромна.⁷⁹³ Истовремено, задржали су све државне атрибуте и елементе слободног дјеловања папске катедре у духовном смислу. То се на првом мјесту односи на самосталност при избору папе и независно управљање црквеном имовином.

⁷⁹¹ Cushing, *Reform and papacy*, 18.

⁷⁹² Tierney, *The crisis*, 7.

⁷⁹³ Пеинтер, *Историја средњег века*, 340.

5. ЗАКЉУЧАК

Како бисмо склопили јединствену слику о томе какво је поимање односа између световних и духовних власти имао папа Григорије VII, потребно је сагледати све елементе његовог рада на црквеним реформама који су имали било какве везе са настанком нових, и развојем дотадашњих идеја по питању тог односа. Пошто смо видјели да је цјелокупан рад монаха Хилдебранда, потоњег папе Григорија VII, на реформама, како у оквиру његовог понтификата тако и прије њега, био прожет том тематиком, одговоре смо тражили у свим периодима његовог живота и рада. Анализирајући стање папства прије појаве монаха Хилдебранда на историјској сцени, одредили смо полазну тачку за коју се може утврдити да је прекретница по питању тема које су се у његовом реформском раду појавиле као кључне. Пошто се питање односа између световне и духовне власти појавило у оквиру црквених реформи у XI вијеку, почетак анализе тог односа у мисли монаха Хилдебранда, односно папе Григорија VII, поставили смо од покретања црквених реформи од стране њемачког краља Хенриха III. Аналогно томе, почетак Хилдебрандовог рада, како у црквеном животу уопште, тако и у црквеним реформама посебно, директно је повезан са појавом папе Григорија VI у истом контексту. Узевши у обзир да је папа Григорије VII имао веома активно учешће у црквеним реформама и као монах Хилдебранд, природно је било да се изврши одвојена анализа црквених реформи у та два временска периода. На тај начин смо дошли до одвојених закључака по питању правца у којем су се кретале црквене реформе у та два периода. Кретање реформи у споменута два периода у којима је Хилдебранд, односно папа Григорије VII учествовао, имало је различите правце. Стога нас је такво стање довело до тога да тражимо одговор на питање, шта је то руководило папу Григорија VII да црквене реформе у вријеме свог понтификата усмјери у другом правцу у односу на првобитно постављене реформске циљеве. Како су у оквиру црквених реформи била наглашена три проблема чије је рјешавање представљало основни циљ самих реформи, анализи тих проблема смо приступили како бисмо што боље уочили да ли је и за папу Григорија VII рјешавање тих проблема представљало једини и основни циљ

реформи. Поред тога, постојало је још једно питање које се такође односило на основне елементе реформи. Пошто се папа Григорије VII ипак веома активно залагао за спровођење три основна елемента реформи, тешко му се могло пребацити занемаривање реформи на било ком од та три поља, чак напротив. Међутим, није морало нужно значити да је задобијање слободе Цркве у односу на световну власт, за папу Григорија VII био једини циљ. Питање крајњег циља реформске борбе папе Григорија VII је и дало подстицај за приступање овој теми.

Поред тога, видјели смо да је у историјској литератури и богословској мисли на Западу, распрострањено мишљење да је рад на реформама папе Григорија VII био у потпуном складу са званичном теоријом папске катедре о дуалистичкој власти, коју је поставио папа Геласије (492-496). С тим у вези, проучили смо однос реформи папе Григорија VII, и њихов развој у оба периода, и анализирали њихову везу са теоријом коју је развио папа Геласије. Осим на Западу, видимо да је и на Истоку био доминантан систем односа између световне и духовне власти који је развијен у вријеме Светог цара Јустинијана,⁷⁹⁴ који на први поглед није имао битних разлика у односу на теорију папе Геласија,⁷⁹⁵ али који се у пракси ипак разликовао.⁷⁹⁶ Ова релација из које се у одређеној мјери може видјети извјестан склад идеја на Истоку и Западу је битна, пошто се на основу ње може видјети да је Црква након Миланског едикта⁷⁹⁷ кренула да гради однос између духовне и световне власти, опредјеливши се за такозвану координисану дијархију. У таквом систему, предвиђено је да се световна власт труди у сфери одржавања световног поретка и материјалног благостања, док Црква треба да се бави одржавањем поретка у духовним питањима са јасним усмјерењем ка Царству Небеском. Државни поредак је важећи и за представнике Цркве, и у световним пословима су и они потчињени државном поретку, док у духовној сфери исто важи и за представнике државе. У том контексту, проблем у односу између световне и духовне власти не би ни могао постојати, уколико би

⁷⁹⁴ Милинковић, *Јустинијан и његов однос према Цркви*, 519.

⁷⁹⁵ Ullman, *A Short History*, 43.

⁷⁹⁶ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 358.

⁷⁹⁷ Јевсевије, *Историја Цркве*, 250.

представници и једне и друге власти били унутар Цркве, што представља идеал у хришћанској мисли. Међутим, однос папе Григорија VII и краља Хенриха IV треба посматрати са позиције идеалног положаја представника световне и духовне власти унутар Цркве, на основу чега можемо јасно видјети да су напори папе Григорија VII у својој коначници у односу на световну власт били у потпуној супротности са опште прихваћеним хришћанским становиштем, које је тада постојало.⁷⁹⁸ Сукоб између папе Григорија VII и краља Хенриха IV на Западу се одвијао док је истовремено на Истоку византијски цар Алексије Комнин тежио да спроведе једнакост свих по Јеванђељу, без обзира на владарски или неки други положај.⁷⁹⁹ Све то није био производ пуке жеље за остваривањем нечега што се данас назива политичком коректношћу, већ израз жеље за напретком друштвене заједнице у сваком погледу.

Константност и непоколебљива одлучност папе Григорија VII на спровођењу идеје стварања универзалног теократског царства свакако сачињавају један елемент који доприноси бољем разумјевању односа између световне и духовне власти. Идеја која га је водила, по којој је поглавар римске Цркве личност у којој се у потпуности остварује изгубљена фигура Pontifex-a maximus-a Римског царства, доводи до проблема који је до тада био потпуна непознаница у начину регулисања односа између световних и духовних власти. Непознаница се састојала из тога што је титула Pontifex maximus за вријеме и послје цара Константина наставила да постоји као искључиви прерогатив римског цара,⁸⁰⁰ иако је преузета из времена прије христјанизовања римских царева, када је припадала римском цару као врховном свештенику многобожачког култа. Једина разлика је била што након Миланског едикта није подразумевала и пропратне активности у многобожачком култу. У овом сегменту је и те како видљив утицај идеја папе Геласија.⁸⁰¹ Међутим, проблем се јавио када се та титула почела у оквиру Григоријанских реформи тумачити као симбол власти и световне и духовне која је предата римским папама од стране римског цара. Оног момента

⁷⁹⁸ Фрадински, *Црква и држава*, 105.

⁷⁹⁹ Петровић, *Положај и права*, 80.

⁸⁰⁰ Дагрон, *Цар и првосвештеник*, 152.

⁸⁰¹ Исто, 215.

када се „врховно првосвештеништво“ почело тумачити на тај начин да се упоређује са „врховним првосвештенишвом“ Светог цара Константина или потоњих римских царева, оно је престало да има везе са духовном влашћу и ауторитетом. Иако је цјелокупна прича о папском наслеђивању римске световне власти у великој мјери производ фалсификованог документа *Donatio Constantini*, који је био веома популаран све до XV вијека, и уз његову помоћ се веома дуго вршило оправдавање уплитања папа у послове световне власти,⁸⁰² таква пракса није била прихваћена и оправдана дотадашњим искуством Цркве по том питању. Овде првенствено мислимо на поменуте ставове папе Геласија чијом је својеврсном генезом кроз историјске прилике у XI вијеку дошло до идеје теократског царства папе Григорија VII. Очигледно је да су основне одредбе теорије папе Геласија биле присутне у григоријанским реформама, и да су у одређеном историјском тренутку у оквиру њих и достигнуте, али су одређени поступци папе Григорија VII изашли из тих оквира. Један од најистакнутијих момената који говоре о томе је свргавање њемачког краља од стране папе.

Кроз анализу свих сегмената живота и рада папе Григорија VII Хилдебранда, од његове појаве у Риму, првих додиром са дјелокругом рада папске катедре, преко његове активне улоге у реформском покрету, па све до самог његовог понтификата, закључили смо да је његов примарни циљ био остваривање апсолутне власти римске катедре, и у световној и у духовној сфери. Систем који је установљен, имао је циљ да успостави релације световне и духовне власти у корист папског престола. С обзиром на нарушеност тих релација, као циљ је постављена теорија папе Геласија. Међутим, услијед развоја сукоба између њемачког двора и папске катедре, реформе су кренуле у другом правцу. На то нам на првом мјесту указује документ *Dictatus papae*, чију смо улогу у остварењу папске власти над световним владарима детаљно анализирали, и чијим се одредбама папа Григорије VII руководио. Пошто је у том систему папа Григорије VII био веома битан фактор, а у току XI вијека је имао кључну улогу, то нас највише упућује на идеју да је примарни циљ Григоријанских реформи био успостављање апсолутне папске власти у односу на световне владаре. Томе у

⁸⁰² Поповић, Р., *Појмовник*, 154.

прилог говори и чињеница да се поље реформи у XI вијеку помјерало у односу на помјерање циља који су имали они који су реформе покретали. Када сагледамо поступке папе Григорија VII, како саму његову улогу у току реформи, тако и саму чињеницу да су идеје уклопљене у један озбиљан систем, видимо у многим његовим потезима кроз историју, а посебно у вријеме његовог понтификата, да су његови пориви далеко излазили из оквира борбе за правилно функционисање Цркве. Сагледавајући поред овога и три поменута проблема, симонију, николаитизам и лаичку инвестиру, добијамо још бољу представу о томе колико су реформе у XI вијеку са својим циљевима изашле из оквира борбе за рјешавање ова три питања. Иако је правац реформи у времену прије његовог понтификата био усмјерен ка рјешавању проблема са николаитизмом, симонијом и лаичком инвестируром, наставак његовог реформског рада након остваривања првобитног циља реформи, био је у потпуности усмјерен ка остваривању апсолутне папске власти. Како другачије објаснити поступке папе Григорија VII према световним владарима, првенствено у односу на краља Хенриха IV. Првобитне реформе које су спроведене још у вријеме краља Хенриха III су по питању лаичке инвестиуре обезбједиле повољан положај Цркве у великој мјери. Поред тога, односи Цркве и државе су одувијек уређивани у односу на крајњи циљ постојања и једне и друге стране. У овом случају, намјере папе Григорија VII се не уклапају у такву историјску праксу, јер то што је он поставио као циљ у свом раду, није имало никакве везе са крајњим циљем постојања Цркве. Спасење људског рода од гријеха, као основни циљ послања Цркве у свијету, ни у којем погледу не зависи од постојања теократске монархије и у њој апсолутне власти римске катедре. Његов циљ од прве појаве на историјској сцени, па до краја његовог живота, био је изградња универзалне папске монархије са апсолутном духовном и световном влашћу у рукама римског епископа, и то смо у оквиру овог рада у великој мјери и доказали.

У периоду у којем је живио и радио монах Хилдебранд, односно папа Григорије VII, однос између световне и духовне власти је за носиоце духовне власти био апсолутно неповољан. Радећи на рјешавању вишеслојне проблематике која је узроковала појаву таквог стања, папа Григорије VII је, у оквиру свога реформског рада дефинисао три кључна проблема. Сматрао је да искорјењивањем

лаичке инвеституре, симоније и николаитизма, може поставити повољне релације између носилаца световне и духовне власти. Међутим, иако је његов рад на реформама довео до смањења појава лаичке инвеституре, симоније и николаитизма, његова борба се није на томе зауставила. Управо због те посебности развоја његових идеја у различитим периодима његовог реформског рада ова хипотеза је и разматрана. Будући да су његови реформски циљеви били утемељени на теорији „о двије власти“, коју је на основу учења Блаженог Августина папа Геласије развио у V вијеку, ова докторска дисертација показује правац развоја Геласијеве теорије у реформском раду папе Григорија VII као крајњи резултат Григоријанских реформи. Различите историјске околности у којима је живио и радио папа Григорије VII, међу којима је на првом мјесту његов однос са њемачком круном, утицале су да се његови реформски напори на достизању односа између световне и духовне власти усклађеног са теоријом папе Геласија, развију у борбу за оснивањем теократског царства са римским папом на челу.

6. БИОГРАФИЈА АУТОРА

Борис Милинковић. Рођен 12. јуна 1980. године у Горажду, Босна и Херцеговина, од оца Ратка и мајке Данице рођ. Јовичић. Основну школу похађао у Горажду и Београду. Средњу електротехничку школу завршио у Теслићу. Дипломирао на Богословском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, у Фочи, на тему: „Просветно-педагошки рад епископа др Никодима Милаша“. У чин ђаконa рукоположен 27. септембра 2001. године, у храму Св. Архангела Михаила у манастиру Крка, а у чин свештеника 30. септембра 2001. године, у Саборном храму Успења Пресвете Богородице у Шибенику. Од школске 2002/03. до краја 2010/11. године предавао је у Богословији „Св. Три Јерарха“ у манастиру Крка. Професорски испит положио пред комисијом Светог Архијерејског Синода, 07. децембра 2009. године, у Београду, одбранивши рад на тему: „Однос Цркве и државе у вријеме Св. цара Константина Великог“. Служио на парохијама Кистање, Дрниш и Книн у Епархији далматинској, од 15. јула 2011. године, парох је у Инђији, Епархија сремска. Од 04. фебруара 2013. године обавља дужност архијерејског намјесника сремскокарловачког. Говори енглески језик. Ожењен Сузаном, са којом има Филипа (2002), Ану (2004) и Ангелину (2015).

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Борис Милинковић

Број индекса 10/3010

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Папа Григорије VII Хилдебранд и његово поимање световне и духовне власти

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, 27.03.2018.

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Борис Милинковић

Број индекса 10/3010

Студијски програм Докторске студије теологије

Наслов рада Папа Григорије VII Хилдебранд и његово поимање световне и духовне власти

Ментор проф. др Радомир Поповић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 27.03.2018.

Потпис аутора

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Папа Григорије VII Хилдебранд и његово поимање световне и духовне власти

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду, 27.03.2018.

Потпис аутора

1. **Ауторство.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољавање умножавања, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.